AZ MSZMP
BUDAPESTI BIZOTTSÁG
OKTATÁSI
IGAZGATÓSÁGA

ELMÉLETI ÉS MÓDSZERTANI KÖZLEMÉNYEK

A KOMMUNISTA PÁRTOK HELYZET-ÉRTÉKELÉSÉRŐL

1. SZÁM

1987

ÖSSZEÁLLITOTTA ÉS JÓVÁHAGYTA
AZ MSZMP BUDAPESTI BIZOTTSÁG
OKTATÁSI IGAZGATÓSÁGA

SZERKESZTETTÉK:

DR. BÉRCI MARGIT
DR. FUKÁSZ GYÖRGY
DR. KIRSCHNER BÉLA
RUFF MIHÁLY
VÁGI JÓZSEF

ISBN 963 00 1034 8

870355 – Kossuth Könyvkiadó Sokszorosító Üzeme

Szombath József:

FORRADALMI VÁLTOZÁSOK AZ SZKP POLITIKÁJÁBAN AZ SZKP XXVII. KONGRESSZUSA

Aki folyamatosan követte a szovjet belpolitika előző fél évtizedét, az SZKP politikáját és összehasonlit, annak nem tünik tulzásnak a forradalmi jelző. Az SZKP szemléletmódjában, vezetői stilusában, a párt által kitüzött célokban, s az utóbbi időben tett gyakorlati lépésekben is alapvető minőségi változások vannak. Ezek mindenekelőtt — ma még — a politikát és az ideológiát érintik, de még a gyakorlati politikai tevékenység minden elemét sem hatottak át. Ma még egyesek és egyes helyeken nem ugy és nem azt teszik — mert képtelenek ugy és azt tenni —, ami a párt uj politikai irányvonalából politikai elveiből következik. Olyanok is vannak, akik nem is akarnak e politika szerint cselekedni. Közülük a vezetőket egyre gyorsabban felmentik a felelős tisztségekből. Ám a köznapi embert nem lehet felmenteni. S körükben, szokásaikban, magatartásukban nehezebb is lényeges változásokat elérni. Pedig az SZKP vezetése nem kevesebbet akar, minthogy az egész társadalom jobban dolgozzon, nagyobb eredményeket produkáljon, jobban éljen, nagyobb legyen a politikai stabilitás, de ne csökkenjen a Szovjetunió biztonsága sem, szilárd legyen a szocialista vivmányok védelme.

Az elképzelések kutatásához, s kialakitásához a halmozódó nehézségek adták az első lökést a 1980-as évek elején.

1. A megujulás politikájának előzményei

Az 1970-es évek második felében, a nyolcvanas évek elején a Szovjetunió vezetésének egyre több kellemetlen jelenséggel kellett szembenéznie. Az SZKP Politikai Bizottsága, Központi Bizottsága, az állami vezetés, a sajtó — egyre több negativ jelenséget tárt a párt, a társadalom — végső soron az egész világ elé. Már 1976-ban a párt 25. kongresszusán — többek között — nyilvánosságra hozták a lakossági fogyasztási cikkek termelési tervé-

től való elmaradást, a mezőgazdaságnak a tervezettnél kisebb növekedését, a beruházó tevékenység zavarait stb. A kongresszus által jóváhagyott "minőség és hatékonyság" ötéves terve teljesítése során szük keresztmetszetek, egyensulyzavarok keletkeztek a szállitás, az energia és a nyersanyagellátás, a fizetőképes kereslet kielégitése stb. terén. 1978-ban "uj" átfogó agrárpolitikáról, 1979. juliusában pedig "uj" irányitási rendszer megvalósitásáról született határozat. A 26. kongresszus megállapitotta, hogy a terv több mutatóját nem sikerült teljesiteni. Azontul, hogy az általános növekedés lelassult, az energetikai bázis fejlődése megtorpant, jelentős problémák mutatkoztak az agrár és élelmiszer-gazdaságban, a fogyasztói cikkek termelésében, a választékban.

Ezekkel a problémákkal a Szovjetunió akkor került szembe, amikor mind a belső társadalmi, mind a nemzetközi viszonyok a gazdaság dinamikus növekedését igényelték, és az élet minden területén megujulási és rugalmas reagálási képességet követeltek.

Az 1970-es évek második felében ugyanis az amerikai politika egyre agresszivabbá vált, egyre "keményebb" szovjetellenes lépéseket tett. Gazdasági embargókat rendelt el a Szovjetunió ellen, bővitette a COCOM listát. 1979-ben kikényszeritette a NATO ominózus "kettőshatározatát", amely 15 éves utánfegyverkezési program keretében 3000 MŞ-t irányoz elő katonai kiadásokra. Mivel a Szovjetunió viseli a Varsói Szerződés honvédelmi kiadásainak döntő többségét, a NATO-terv különösen sulyos tehertételt jelent a szovjet gazdaság számára, amely 1980-ban 437 M Rbl. felhasználható nemzeti jövedelmet termelt és ennek 80 %-át az elért életszinvonal megőrzése érdekében volt kénytelen felhasználni.

Ugyanakkor az 1970-es évek világgazdasági válságának keretei között a fejlett tőkés országok kibontakoztattak egy "ujraiparositási politikát". Ennek keretében energia, nyersanyag és munkaerő megtakaritó technikát és technológiát vezettek be a termelésbe. Ugrásszerüen növelték a mikroelektronika, a számitástechnika, a biotechnika stb. termelését és használatát. Uj fogyasztási tulajdonságu cikkek jelentek meg, pl. a gépkocsiipar, a szórakoztató elektronika, a tartós háztartási cikkek piacain stb. Uj hasznos tulajdonságu anyagok sora jelent meg a termelő és a fogyasztói szektorokban is.

Ezzel párhuzamosan a szocialista országok többségében már az 1970-es évek elején növekvő és egyben halaszthatatlan igények megoldásának a sürgősségét érzékelik a gazdaság intenzifikálása, s a lakosság oldaláról, amely fokozódó követelményként jelzi a korszerü technika megteremtését és beszerzését szovjet relációban. Ez azt is jelenti, hogy erősödik a veszély: a Szovjetunió és a többi szocialista ország nem tud lépést tartani a tőkés világ fejlett régiói müszaki-technikai fejlődésével és az öröklött elmaradottság még növekszik is. Ehhez azonban hozzá kell tenni, hogy a szovjet gazdaságnál a müszaki-technikai haladása szempontjából nem annyira a felfedezések hiányáról, mint inkább azok késedelmes gyakorlati alkalmazásáról van szó.[1]

Ehhez járul a megnövekedett lakossági szükségletek meg nem felelő kielégitése, amely mennyiségi és uj minőségi követelményt és választék-problémát foglal magában. (Ilyen jelentkezik például a zöldség, gyümölcs ellátásban, az ipari fogyasztási cikkek termelésénél, lakásépitkezéseknél stb.) Ebből adódóan a lakosságnál óriási pénzösszegek halmozódnak fel.[2] Az árukinálat gyengeségei, a sulyos minőségi, korszerüségi hiányok pedig ösztönzik a spekulációt, szélesitik a fekete piacot, a megvesztegetést, a korrupciót és felerősitik a társadalmilag más jellegü veszélyes jelenségeket is. Igy nőtt a szovjet társadalomban a morális fellazulás és egyes rétegekben az ideológiai, politikai dezorientálódás is. Ez a magyarázata annak, hogy 1982 után a szovjet vezető szervekben, de a társadalmi és tudományos életben is egyre határozottabban kezdték keresni a halmozódó problémák okait és azok megoldásának lehetséges alternativáit.

Ebben, s a megujulási folyamatban lényeges szerepet játszott Jurij Andropov, akit a XI. ötéves terv második évének végén L. I. Brezsnyev 1982. november 10-i halála után választottak az SZKP főtitkárává.

A KB-nak, amikor 1982. november 22-én az ötéves terv harmadik évének tervfeladatairól tárgyalt, abból a tényből kellett kiindulnia: "a tervfeladatokat számos fontos mutató tekintetében nem teljesitik", s a gazdaságban folytatódtak a XI. ötéves terv idején felerősödött, nemkivánatos tendenciák is. A Központi Bizottság ülésén Andropov több uj elemet tartalmazó felszólalásában, többek között megállapitotta: "... A munka termelékenysége olyan ütemben nő, amely nem elégithet ki bennünket. Tovább-

ra sincs meg az összhang a nyersanyag-kitermelő és a feldolgozó ágazatok fejlesztése terén. Gyakorlatilag nem csökkent a "termelés anyagigényessége".[3] (A XXVI. kongresszus éppen az energia és a nyersanyag megtakaritásában jelölte meg a terv kiinduló pontját.) Majd a sürgős teendőket illetően mindenekelőtt a káderkérdésekkel kapcsolatos problémákat emlitette. Arra is felhivta a figyelmet, hogy egyesek nem tudják mit és hogyan kellene tenniük, hogy saját területükön a helyzet megfelelő legyen. "El kell gondolkodnunk azon — tette hozzá —, hogy milyen segitséget nyujtsunk ezeknek az elvtársaknak." Egyuttal szorgalmazta az irányitási rendszer átalakitási munkálatainak a meggyorsitását. Azt is jelezte: nem lehet egyetérteni azzal, hogy a termelési terv teljesitésének meghiusitásánál — a szabályozók szerint — felelősségrevonás jár, "a technikai fejlesztés elhanyagolásáért pedig legfeljebb dorgálás".[4] Kitért az ellenőrzés szigoritásának, a felelősségre vonás következetességének a szükségességére. Egyuttal döntő jelentőségü kérdésként határozta meg a Központi Bizottság céltudatos, kollektiv munkáját abban a tekintetben, hogy képes legyen a kulcsfontosságu irányokra összpontositani minden tevékenységet.

Ennek megfelelően, az ellenőrzés szigoritását célzó intézkedések kiterjedtek a párt, az állami és gazdasági élet minden területére. Igy a munkaidő kihasználására, a közvagyon felhasználására és védelmére. A követelmények emelése, ellenőrzése és számonkérése a legfelsőbb szinteken dolgozó vezetőkre is vonatkozott. Nyilvánosságra hozták a törvénysértések kirivó eseteit is. A legsulyosabb büntényekért halálos itéletre is sor került.

Andropov rövid főtitkári tevékenységének lényeges mozzanatát jelentette az uj politika és a reformok elméleti megalapozásának az elinditása. Ilyen szerepet játszott az 1983. februárjában közölt tanulmánya,[5] amelyet Marx halálának 100. évfordulója alkalmából publikált. Ebben olyan kérdéseket, olyan problémákat vetett fel, amelyeket a korábbi propaganda megoldott kérdésként kezelt. Ugyancsak ezt célozták a Szovjetunió megalakulása 60. évfordulójának központi ünnepségén (1982. december 21—22.) elhangzott beszédének és a Központi Bizottság 1983. juniusi ülésén elhangzott felszólalásának egyes gondolatai is. Anélkül, hogy ezeket részletesen idéznénk, csupán néhányat emlitenénk meg,

amelyek kiindulópontot jelentettek a további elemzésekhez, uj összefüggések és következtetések felismeréséhez, kialakitásához. Elsőként a tulajdonviszonyokkal kapcsolatos gondolatára utalnánk, miszerint a tulajdonviszonyok átalakitása nem korlátozódik a tulajdonjogok megszerzésének egyszeri aktusára. A magántulajdonosi "egyénnek" közösségi "miénkké" való átváltoztatása "hosszan tartó sokrétü folyamat, amelyet nem szabad leegyszerüsiteni".[6] A tulajdon kérdését az elosztás, a hatalmi jog és hatáskörök, a munka és erkölcsiség, a gazdaságirányitás, a kulturális szinvonal stb. összességeiben is vizsgálni kell. A gazdasági törvények objektiv jellege pedig azt is megköveteli — olvasható —, "hagyjunk fel minden olyan kisérlettel, hogy a gazdaságot természetétől idegen módszerekkel irányitsuk". Teljes naivitásként itélte meg egyes vezetőknek azt az elképzelését, hogy "mindent megoldhatunk kommunista parancsolgatással".

Idézve Marx gondolatát, hogy "Az eszme mindig felsült, ha különbözött az érdektől", a szovjet társadalom valóságos érdekviszonyai elmélyültebb feltárására és gyakorlati akceptálására hivta fel a figyelmet.

De elvi jelentőségü annak a hangsulyozása is, hogy a szocialista gazdaság hatékonyságát nem elég csak gazdasági kritériumok alapján mérlegelni.

Nehéz felbecsülni a szocialista elosztási viszonyokkal összefüggésben felvetett azon gondolatainak a jelentőségét, amelyek a munkabérek és munkatermelékenység összhangjának megvalósitására, az egyenlősdi elutasitásra, a kommunista elosztás felé való voluntarista előresietés birálatára vonatkoztak illetve arra, hogy a pártnak fel kell lépnie a társadalmi igazságosság elveinek minden megsértése ellen.

Ugyancsak nem tekinthető mellékesnek a nemzetiségek öntudatosodásával, a nemzeti érzékenység fokozottabb tiszteletben tartásával kapcsolatos megjegyzése, amely árnyaltabb, differenciáltabb kép felvázolásának az igényét jelentette a 70-es években hangsulyozott "egységes szovjet nép"-kategória értelmezésének.

Andropov felfogásában lényeges elemet képviselt a dogmatizmus, a tespedés, a formalizmus minden megnyilvánulásának a valóságos viszonyoktól elszakadó üres teoretizálás az elutasitása. S végül megemlitenénk a XXVI. kongresszus által jóváhagyott

pártprogram uj elemeit, szocializmus értelmezését, a fejlődési fok megközelitését, amelynek fő vonalait, tartalmi szerkezetét az 1983. juniusi plénumon felvázolta.

*

J. Andropovnak nem kis része volt abban, hogy az SZKP KB 1985. áprilisi plénuma olyan platformot hirdetett meg, amely a gyökeres átalakulások lehetőségét és szükségességét állitotta középpontba.

Az SZKP Központi Bizottsága ezen az ülésen döntött arról, hogy a párt XXVII., soron következő kongresszusát 1986. február 25-re hivják össze. A kongresszus előkészitésével kapcsolatos előterjesztést Mihail Gorbacsov tartotta, akit a Központi Bizottság az J. Andropovot követő K.U. Csernyenkó főtitkár halála után 1985. március 11-én, e nagy jelentőségü ülés előtt 43 nappal, választott főtitkárrá. A Központi Bizottság elé terjesztett lényegre törő, világos program nem kerülhetett volna ilyen szinvonalon előterjesztésre, ha az uj főtitkár nem kapott volna már korábban is jelentős szerepet a párt munkájának irányitásában, a megoldások keresésében. Az áprilisi ülés egész anyaga döntő tényezővé vált a XXVII. kongresszus tartalmi és szervezeti-politikai előkészitésében.

E tekintetben lényeges, alapvető elvi jelentőségü volt az előterjesztésnek a nehézségek okaival kapcsolatos állásfoglalása. Ez szó szerint a következőképpen hangzott: "Természetesen közrejátszott a természeti tényezők és több külső tényező hatása. De a legfőbb szerintem az, hogy nem mértük fel idejében kellőképpen a termelés fejlődésének objektiv feltételeiben végbement változásokat, annak szükségességét, hogy meggyorsitsuk a termelés intenziv fejlődési pályára való átállitását, hogy megváltoztassuk a gazdálkodás módszereit, s ami különösen fontos, nem tanusitottunk állhatatosságot a nagyszabásu gazdasági intézkedések kidolgozásában és végrehajtásában. Mélyrehatóan és teljes mértékben meg kell értenünk a kialakult helyzetet, elvtársak, és le kell vonnunk a legkomolyabb következtetéseket. Az ország történelmi sorsa, a szocializmus poziciója a mai világban nagymértékben attól függ, hogyan dolgozunk ezután."[7]

Az értékelés utolsó mondatának drámai hangvétele is jelezte, hogy a vezetés szükségesnek tartotta a "legkomolyabb következtetések" levonását is. Ez az elszántság, amint az eltelt időszak tapasztalatai mutatják, nagyon is szükségesnek bizonyult. Ami pedig a gazdasági épitőmunka kulcsfontosságu feladatait illeti, az előterjesztés több fontos megállapitást tett. Igy központi politikai kérdésként jelölte meg a gazdaság növekedési ütemének lényeges meggyorsitását. Ezt annak alapján tartotta realizálhatónak, ha a gyorsitást a TTF széles körü, gyorsitott ütemü alkalmazására; az irányitási-tervezési rendszer átalakitására, korszerüsitett strukturapolitikára; a beruházáspolitikában fokozott szervezettségre és fegyelemre; valamint a gyökeresen megjavitott munkastilusra alapozzák.

A gyorsitás első lendületét ugyan a tartalékok mozgósitásával is elképzelhetőnek tartotta, de hosszabb távon csak a tudományos-technikai forradalom vivmányaival. Ami azt jelentette, hogy fel kell hagyni az evolúciós tipusu[8] müszaki fejlesztéssel, mert a belőlük adódó eredmény már kevés. "Forradalmi változásokra van szükség folytatódik — a továbbiakban — át kell térni elvi szempontból uj technológiai rendszerekre, a legujabb generációk technikájára, amelyek a legnagyobb hatékonyságot biztositják."[9]

A plénum uj módon vetette fel a minőség kérdését: "ha — olvasható ezzel kapcsolatban — megoldottuk a minőség problémáját, meg lehet oldani a mennyiség problémáját is".[10] S amennyiben e következtetés gyakorlatilag megvalósul, forradalmi változások forrásává válhat. Ezzel összefüggésben, az előterjesztés szerint, a korábbi gazdaságpolitika által középpontba állitott ágazatok — energetika, nyersanyag-kitermelés, mezőgazdaság, élelmiszeripar, közlekedés és szállitás, szolgáltatások, lakossági ipari fogyasztási cikkek termelése — problémáinak megoldása is e koordináta rendszerben, az uj megközelités alapján képzelhető el.

A feladatok, a kérdések megoldása, ugyanakkor feltételezi a párt helyének, szerepének, vezetési stilusának pontos meghatározását a korrekciók elvégzéséhez. Ez a párt belső életének, vezetői tevékenységének, tömegkapcsolatainak, ideológiájának megujitását teszi szükségessé. Ha az uj követelményekhez, szükségletekhez való igazitás nem következne be, a plénum megitélése szerint a párt válna az átalakitások legfőbb akadályává, s nem tudná betölteni alapvető funkcióját: a társadalom vezetését. Ez

viszont feltételezi saját sorainak rendezését, a "mi a teendő?" megjelölése mellett a vezető szervek energikus, határozott, célratörő irányitó-ellenőrző munkáját, s az ennek megfelelő káder-cserét. De mobilizálni kell a párt egészét is, az alapszervezeteket, a pártcsoportokat, minden párttagot. Ez a megujulás szükségességének elfogadását jelenti, s e folyamat legfőbb elemeinek és irányainak a megismerését. Ez viszont elképzelhetetlen a gondolkodásmód átalakitása nélkül, amely magában foglalja többek között; az akadályozó tényezők feltárását, a formalizmustól mentes, tárgyszerü és kritikus helyzetértékelést, a kritikát mondók tényleges védelmét. De azt is, hogy a megalapozottan elmarasztalt embereket felelősségre kell vonni, s ha szükséges, le kell váltani, törvény elé kell állitani őket. Mindez azzal járt együtt, hogy az SZKP XXVII. kongresszusát régen nem tapasztalt nyiltság, nyilvánosság, kritikai szellem és aktivitás előzte meg.

2. Az uj politika fő vonásai

A kongresszus 1986. február 25-én kezdte meg munkáját. A 19 milliós párttagságot ötezer küldött képviselte. 113 országból 152 szervezet vett részt. Többségében kommunista és munkáspártok. Ezeken kivül forradalmi demokratikus, szocialista, szociáldemokrata pártok és különféle nemzetközi demokratikus szervezetek küldöttségei voltak jelen. A résztvevők összetétele nem csak a kommunista és munkásmozgalommal történő együttmüködésre való szovjet készséget tükrözte. Azt is demonstrizálta, hogy az SZKP, a békés egymás mellett élés politikai irányvonalának megfelelően, kész a különféle demokratikus és nemzeti erőkkel való együttmüködésre, s ezek közül sokan nem utasitják el az SZKP törekvését és készek a párbeszédre.

A kongresszus — a szokásoktól eltérően — minden felesleges ünnepi, demonstrativ külsőségektől mentesen, a munkajelleget hangsulyozó körülmények között kezdte meg munkáját, hiszen nagy történelmi jelentőségü kérdésekről kellett döntenie.

Mindenekelőtt a Szovjetunió társadalmi-gazdasági-politikai viszonyainak, a szovjet szellemi és kulturális élet megujitásának a fő irányairól, céljairól. Ugyanakkor állást kellett foglalni abban is, hogy a párt hogyan alakitsa át, ujitsa meg politikáját, mit tegyen a demokratizmus érdekében. Meg kellett fogalmazni

az SZKP álláspontját a nemzetközi viszonyokban tapasztalható mélyreható változásokról és arról, hogyan ujitsák meg, tegyék adekváltabbá a szovjet külpolitikát.[11] S ki kellett fejteni a szovjet véleményt a kommunista és munkásmozgalom kérdéseiben. Egyuttal negyedszázad után — ujra napirendre került az SZKP programja. A XXVI. kongresszus döntésének megfelelően, a párt 1961-ben elfogadott érvényben lévő programját hozzá kellett igazitani a megváltozott körülményekhez, és pontositani kellett a negyedszázad tapasztalatai alapján.

Megjegyeznénk, hogy a kongresszus előtt "a kongresszusi dokumentumok vitája során széles körü, nyilt és épitő jellegü" párbeszédre került sor a politika minden kulcskérdéséről. Ez lehetővé tette, hogy a KB a beszámolójában pontosan meghatározza, hogy "mit és milyen sorrendben" kell elvégezni, "milyen ösztönzőket kell" müködésbe hozni, hogy az "előrehaladás" a kellő mértékben meggyorsuljon.

Ezt segitette a kongresszus egész légköre, amely gyakorlatilag az egész világ nyilvánossága előtt folytatott kritikus és önkritikus eszmecserét a napirendre tüzött kérdésekről. A kongresszus a már emlitett gondolatnak megfelelően abból indult ki, hogy a Szovjetunió fejlődésében, — nem haladta meg a szocialista szakaszt —, lezárult egy jelentős periódus. A társadalom fejlesztésének korábbi strukturái már nem alkalmasak a dinamikus fejlődéshez. Ezek olyan átalakitására, megujitására van szükség, amellyel a Szovjetunió majd a szocializmus fejlettebb lépcsőfokát éri el.

S a felhalmozódott nehézségek okainak feltárásában nemcsak megerősitette az áprilisi plénum állásfoglalását, hanem tovább is lépett az okok feltárásában.

Nem csupán a gazdálkodási módszerek átalakitásával kapcsolatos intézkedések elmaradásáról szólt, hanem a gazdaságpolitika és az egész mechanizmus átalakitásának elmulasztásáról is. Azt is jelezte, fontos lett volna a "gazdálkodási tevékenység pszichológiájának"[12] az átalakitása is, illetve, hogy az irányitó-vezető szervek időben levonják azt a következtetést; szónoklatokkal, felhivásokkal nem lehet a helyes felismeréseket megvalósitani, amely azzal jár együtt, hogy "a gyakorlatban minden maradt a régiben".[13] Ugyanakkor megjegyeznénk, hogy a Központi Bizottság beszámolója a vezetői-irányitói munka itt jelzett

torzulásának okairól keveset mond. Ez nyilvánvalóvá tette — mint ahogy ez is történt —, hogy a kongresszust követő időszakban e kérdésre még vissza fognak térni, hogy a közelmult tanulságának, tapasztalatainak még részletesebb, még mélyebb elemzésére, még sokoldalubb, következtetések levonására kerüljön majd sor.

A politikai beszámoló egyébként a politikai munka egészét érintő három tanulságcsoportra hivta fel a figyelmet. Az első a mult felelősségteljes elemzésének a szükségességére vonatkozott, mivel nem elégedhet meg sem a párt — olvasható — sem a társadalom a féligazságokkal, s nem kerülheti meg a kényes kérdéseket. A féligazságok ugyanis akadályozzák a reális politika kidolgozását, végső soron fékezik a társadalmi haladást. Ennek kapcsán került sor a hetvenes és nyolcvanas évek idején kialakult negativ folyamatok birálatára. "A második tanulság" a gyakorlati tevékenység céltudatosságát és határozottságát érintette, mivel a megoldási készséget, az energiák felszabaditását nem lehet tétovázva, félmegoldásokkal felszinre hozni.

Ebből adódott az a követelmény, hogy a döntéshozók nem torpanhatnak meg a legnehezebb döntések előtt sem, s hogy a politika nem nélkülözheti sem a felelősséget, sem az erélyt sem a következetességet.

A harmadik tanulság, melyet a Központi Bizottság a legfontosabb kérdésnek tekintett, közvetlenül a politikával fűzött össze. Konkrétan arra utalt, hogy a siker csak akkor lehetséges, ha a tömegeket a napirendre került problémák megoldására sikerül mozgósitani. A szocialista társadalom épitését vezető párt szervező, irányitó munkájának ez a középponti kérdése. Ez nemcsak a választott ut helyességének az elfogadását tételezi fel, hanem a tömegek érdekeltségét és egyben mozgósitásukat a megoldásban való részvételre, s hogy a káderek gondolkodása megfeleljen a feladatok által diktált követelményeknek.

A három tanulság egyike sem jelent ugyan ujat a marxista politikaelmélet számára. Rég ismert elvek ezek a marxista—leninista pártokban. Viszont az a tény, hogy mégis ujra kellett fogalmazni ezeket egy közel évszázados gazdag politikai multtal rendelkező párt legmagasabb fórumán, azt mutatja, hogy olyan lényeges kérdésekről van szó, amelyeknek a gyakorlatba való átültetése alapkövetelmény. Más oldalról vizsgálva pedig azt jelenti, hogy bizonyos politikai és társadalmi hatások olyan szituá-

ciót teremthetnek, amelyek elterelhetik a pártok gyakorlatát a legalapvetőbb működési elvek, szabályok érvényesitésétől is. Éppen ezért tartotta szükségesnek a kongresszus, hogy feltárják azokat a társadalmi-politikai hatóerőket, amelyek a deformációkat okozzák, illetve, hogy megteremtsék azokat a feltételeket, amelyek megakadályozzák a párt belső életében, a szocialista közéletben, hogy ilyen torzulások alakuljanak ki.

*

Már a kongresszusi dokumentumok nyilvános vitára bocsátásakor világszerte meghökkenést váltott ki a gazdaságpolitikai célok merészsége, azok óriási mérete. 1985-ben, 15 évvel az ezredforduló előtt, egy gyökeres átalakitást igénylő, egy korszakváltás előtt álló gazdaság elé azt tüzni ki célul, hogy a minőségi átalakitás mellett duplázza meg — a már 1985-ben is hatalmas(!) — termelőpotenciált, s emelje közel kétszeresre a nemzeti jövedelmet, 2,3—2,5 szeresre a munka termelékenységét — nem akármilyen feladat. Sokan, mielőtt számolni kezdtek volna, okulva az 1961-es célkitüzések tapasztalataiból, egyszerüen irreálisnak minősitették ezt az elképzelést. Ám, ha tüzetesebben tanulmányozzuk a Központi Bizottság előterjesztését, Nyikoláj Rizskov előadói beszédét és főleg a kongresszusnak "A Szovjetunió gazdasági és társadalmi fejlődésének fő irányai az 1986—1990-es évekre és 2000-ig terjedő időszakra" c. határozatát[14], érzékelhető, hogy egyáltalán nem a jelenlegi gazdaság egyszerü megduplázását irányozza elő a terv. A további három ötéves terv feladatai egy radikális struktura és technika váltásra, s egy, a társadalmi energiákat széleskörüen mobilizáló és aktiv külgazdasági tevékenységet feltételező és a gazdaság intenzifikálását magába foglaló koncepcióra épülnek.

A kétségtelen rendelkezésre álló tartalékok, ha nem is könnyen, de mobilizálhatók és a merész célok fontos bázisává válhatnak. Ugyanakkor a szovjet vezetés számol az USA által forszirozott igen költséges uj fegyverkezési versenyszakasz várható hatásaival is. Mindenekelőtt arra utalnánk, hogy a Szovjetunió jelentős szövetséges erőket mozgósithat az egész világon, a fegyverkezés elleni eltökélt harcához. Másrészt arra hivnánk fel a figyelmet, hogy a szovjet vezetés az amerikaiak lépéseire

elvileg eltérő és az anyagi erőket tekintve sokkal "olcsóbb" válaszokat tervez. Ennek fő eleme, hogy a jelenlegi többszörös elpusztitási képességet nem kell feltétlenül "paritásban" tartani. Nem jelent ugyanis lényeges minőségi előnyt, ha az egyik fél 15-ről 20-szorosra, a másik pedig csak 10-szeresre emeli a megsemmisitő potenciált. Ehhez hozzá kell tennünk, hogy a szovjet tervek és célok belső szükségletekből fakadnak, és elsősorban ha a megvalósitás része a külgazdasági nyitás is, belső erőforrásokra épülnek. S ezek a következőkön alapulnak: az egész népgazdaság végbeviendő mélyreható rekonstrukcióján, amely a tudományos-technikai forradalom legujabb vivmányait akarja meghonositani, a rekonstrukcióval egyidejüleg kialakitandó ujszerü strukturapolitikán, melyet a tudományos-müszaki haladás korszerü irányai határoznak meg. Az SZKP vezetését az a meggyőződés vezérli ugyanis, hogy "Az eddigi anyagi-müszaki alapokon nem lehet nagyszabásu változásokat elérni."[15]

S végül a termelési viszonyok radikális korszerüsitésén, amely a szocialista tulajdonviszonyok továbbfejlesztését; az elosztási viszonyoknak a gazdasági célok szolgálatába való állitását; a csere és forgalom viszonyainak minőségi megujitását foglalja magában. Ezt célozza az olyan gazdasági mechanizmus és irányitási rendszer fokozatos bevezetésére szolgáló döntés, amely nagyobb mozgásteret kiván adni a termelőerők fejlődésének; s az alkotó, kezdeményező, érdekorientált emberi magatartásnak, cselekvésnek. Ennek függvényeként a politikai hatáskörök elosztásának ujszerü kialakitása, amely a szocialista elvek politikai védelmezését, erősitését, s uj káderpolitika megvalósitását tételezi fel. Ezt egésziti ki a társadalmi energiák felszabaditása, mobilizálása, a szellemi élet átrendezése, a dogmák, a formalizmus elleni küzdelem, a közgondolkodás átalakitása és korszerüsitése.

Ami a rekonstrukciót illeti, ennek egyik forrását a koncentrált beruházások megvalósitása adja. Már a 12. ötéves tervben 200 M Rbl-t irányoztak elő erre a célra. A beruházandó pénzeszközöket a huzóágazatokra koncentrálják, s a politikai irányitás eszközeivel radikális szemlélet és magatartásmódosulást kivánnak elérni a főhatóságoknál. A vezetés szigoruan fel kiván lépni a rekonstrukció elvi vonalától való mindenféle eltérés ellen. Egyuttal megkezdődik a beruházási-kivitelező ágazat teljes gépesitése és irányitásának korszerüsitése, s a szovjet tudományos eredmények

gyors hasznositása. Ennek megfelelően felgyorsitják a tervezői-konstruktőri munkákat, s uj technika bevezetését. Kiküszöbölik a müszaki politikának azokat a "tévedéseit", amelyek akadályozták a korszerü, élenjáró technológiák tömeges elterjedését. A 12. ötéves terv már 50—100%-kal kivánja gyorsitani az egyes iparágakban a legkorszerübb alaptechnológiák alkalmazását, s népgazdasági méretekben kétszeresére növelik az automatizálást.

A legfőbb forrást azonban azok a komplex programok nyujtják, amelyek a gépgyártás, az energetika, a vegyipar, az elektronika stb. területein egybefogják a SZUTA keretében folyó alap és alkalmazott kutatásokat, a tervben megjelölt fejlesztési irányokat, a népgazdaság egyes ágazatai számára kijelölt feladatokkal. Ennek kiegészitő része lesz az üzemi tudományos tevékenység széles körü elterjesztése is. Ezt szolgálja az irányitási rendszer uj szisztémája, az ösztönzés uj rendszere is, amelyben döntő szerepet játszik a tudósok, a mérnökök, a konstruktőrök anyagi és erkölcsi megbecsülése, társadalmi tekintélyük növelése. Minden érdemlegesen használható eredmény elismerésével ösztönözni kivánják az ilyen irányu érdeklődést és aktivitást. Természetesen e téren sokat vár a szovjet vezetés a KGST sokoldalu korszerüsitésétől, hatékonyságának növelésétől is.

Ugyanakkor választ kellett adni egyben olyan problémára, amely a szovjet gazdaság belső szerkezet-átalakitásának, a belső fejlődési arányok meghatározásának, a korszerüsitésnek az intenziv pályákra való átállásnak a kérdéseit érinti.

Mit kell tenni azért, hogy megszünjön a nyersanyagok, az alapanyagok és az energia iránti igények olyan ütemü növekedése az egész gazdaság részéről, amely a beruházások egyre jelentősebb részét vonja el az egyre nehezebb feltételek közé kerülő kitermelő és energetikai ágazatoktól, akadályozva ezzel a végtermék kibocsátás jelentős fejlesztését és a gazdasági hatékonyságot?

Hogyan kell a gépgyártást az egész népgazdaság komplex modernizálásának szolgálatába állitani? Milyen legyen a rendelkezésre álló erőforrások ujraelosztása az egyes ágazatok között, hogy a gépgyártás megfeleljen a tudományos-technikai haladás követelményeinek?

Hogyan lehet csökkenteni a szállitások iránt ugrásszerüen megnőtt igényeket? Miként lehet ezt az ágazatot konszolidálni, hogy zavarai ne akadályozzák, ellenkezőleg, segitsék az üzemek folyamatos munkáját, csökkentsék a szállitási veszteségeket?

Miként reagáljon a fejlesztési politika a termelőerők és a belső migráció diszharmóniájára, a nyersanyag és energiabázis, valamint a munkaerő tartalékok elhelyezkedésénél kialakult ellentmondásokra, amely összefügg a nemzetiségi és a szociálpolitikai kérdésekkel is?

Hogyan lehet megoldani a lakossági fogyasztási cikkek — bennük az élelmiszerek — termelése és választéka terén kialakult komoly problémákat, csökkenteni a lakossági szükségletektől való jelentős lemaradásokat? Hogyan lehetne feloldani a helyi ipar és az élelmiszer ágazatok, a szolgáltatások, a kereskedelem, a beruházások belső szerkezete közti diszharmóniát?

Amint a dokumentumokból kiderül, a kongresszus a strukturaátalakitás tekintetében az egyik legfontosabb feladatként az anyagok és nyersanyagok iránti extenziv kereslet megállitását jelölte meg. Pl. jelentős korrekciót irányzott elő a fémgyártmányok összetételét és minőségi mutatóit illetően. A szerkezeti-anyagok gyártásánál korszerü, gazdaságos fajták dinamikus fejlesztését tüzte ki célul, valamint a fémeknek és a hagyományos anyagoknak — ahol lehetséges — müanyagokkal való felváltását. (Mintegy háromszorosára növelve a legujabb müanyagfajták termelését). Olyan anyag- és energiatakarékos technológiák bevezetését irta elő, amelyek elősegitik a rendelkezésre álló nyers- és alapanyagok teljesebb hasznositását. Mindebben lényeges szerepet szánt a gazdaságirányitás indirekt eszközeinek, a vállalati érdekeltség növelésének.

Radikális szemléletváltást határozott el az intenziv gazdálkodásra való áttérés kulcságazata, a gépipar kezelésében is. A 11. ötéves terv végén a gépipar mindössze 4,5%-os éves termékmegujulási-rátát produkált, amely a géppark előrelépésének a tendenciáját egyáltalán nem változtatta meg. A 12. ötéves tervben a gépipar termékei éves megujulási aránya 1990-re 13%-ra nő. Ez nagyon jelentős változás, ám még ez is kevés. Napjainkban 4—6 év alatt megy végbe az erkölcsi kopás, tart egy-egy termék elévülési ideje. A 13% 7—8 évenkénti megujulást jelentene, ha a megujulási arány mögött ténylegesen uj termékek állnak.

A gépipar csakis olyan ütemben szolgálja majd a szovjet gazdaság korszerüsitését, amilyen ütemben képes lesz megujitani saját technológiáját. Mindenekelőtt döntő jelentőségü a szerszámgyártás, a müszergyártás, az elektronika és elektrotech-

nika világszinvonalhoz való közelitése. Az uj gépipari eljárások, ágazatok, termékek és technológiák kifejlesztése is nagymértékben ezektől a népgazdasági szféráktól függ.

A Központi Bizottság felhivta a kongresszus figyelmét arra is, hogy meg kell szüntetni azt a korábbi tendenciát, amikor a gépipar növekedési üteme és az ipar általános növekedési üteme közelitett egymáshoz. Ugy látta, hogy a felhalmozási eszközök átcsoportositása utján a gépipar növekedésének 90%-kal kell meghaladnia az egész ipar növekedését.

A kongresszus nagy hangsulyt helyezett a villamosenergiatermelés,[16] az olajbányászat, a nyersanyag- és fütőanyag-termelő ágazatok technológiájának korszerüsitésére is; a lemaradás megszüntetésére, uj technológiák bevezetésére, uj lelőhelyek feltárására, uj bányák nyitására.

Változatlanul az alapvető feladatok közé sorolta a kongresszus az agrár-ipari komplexum produktivitásának jelentős emelését, mind a bruttó hozamot, mind a választékstrukturát illetően. E tekintetben egyaránt szó volt a többi ágazat részéről nyujtandó segitségről, a szükséges szemlélet és szakmai szinvonalváltásról, az irányitás kérdéseiről, az érdekeltségi viszonyok figyelembevételéről, s az ennek megfelelő ösztönzési rendszer kialakitásáról. Helyet kapott a szolgáltatási szféra gyors bővitése, egyes szolgáltatási területek meghonositása. S elvi döntés született e szférák önállóságának kiszélesitéséről, s arról, hogy a kereslet és kinálat törvényszerüségeit ezeken a területeken kell a leginkább érvényesiteni.

A termelőerők területi elhelyezését tekintve a kongresszus ugyan a korábbi alapkoncepciót erősitette meg, de ennek következetes érvényesitését határozta el. Ez azt jelenti, hogy meg kivánják teremteni azokat a feltételeket, amelyek lehetővé teszik, hogy az energiaigényesebb termelés keleten, a munkaerőigényes termelés pedig délen épüljön ki. Ugyanakkor az eddigiekhez képest lényegesen nagyobb hangsulyt kapott az infrastruktura további fejlesztése.

A gazdasági mechanizmus és irányitási rendszer átalakitásának elkerülhetetlenségét — amint erről a korábbiakban már volt szó — már a XXVI. kongresszus idején felismerték, s meg is kezdődött az irányitási rendszer reformja. Igy a XXVII. kongresszus idején már uj irányitási rendszerben dolgoztak a termelés felét

adó iparvállalatok, az egész hirközlési ágazat, a lakossági szolgáltató szervezetek és a szállitás egyes ágazatai. Megindult az agráripari komplexum irányitásának az átalakitása is. Széles körü vita bontakozott ki a reform elméleti alapjainak minél pontosabb tisztázása érdekében, a reform kivánatos irányairól, elemeiről. Ennek során az a politikai álláspont alakult ki: mivel az irányitás érvényes gyakorlata elavult, a gazdaság fejlődésének fékezőjévé vált, radikális reformra van szükség, amely a nagy horderejü feladatok elé állitja a párt és a kormányzati szerveket, de a gazdasággal kapcsolatban álló minden központi intézményt, a vállalatokat is. Az erősen centralizált, döntően adminisztrativ jellegü gazdálkodási rendszernek az átalakitása azonban — mivel uj életfeltételek kialakulásáról, uj gondolkodásmód és szokások meghonositásáról van szó, valóságos forradalmi erőfeszitéseket igényel, bátorságot, kitartást és kreativitást kiván. A részmegoldások ugyanis, mivel a gazdaság bonyolult szervezetében sokoldalu kölcsönhatások érvényesülnek és egyes régi tényezők megakadályozhatják az uj eszmék életképes funkcionálást, vagy nem azonos irányokba ható elemek zürzavarhoz vezethetnek, már nem elegendők. Ez viszont nem csak nagy munkát, hanem hosszabb időt is igényel. Mindebből következően a XXVII. kongresszus csak az alapvető elveket fogalmazhatta meg, csak a reform irányait határozhatta meg. Azaz, az utjelző cölöpöket tüzte ki. A reform alkotó elemeinek részletes kidolgozása, összehangolása természetszerüleg a 12. ötéves terv időszakára maradt.

Ezzel kapcsolatban a kongresszus elsőként a célt határozta meg. A reformnak — olvasható — "azt a célt kell szolgálnia, hogy növelje a hatékonyságot, javitsa a minőséget, gyorsitsa a tudományos-müszaki haladást, továbbá fokozza a dolgozók érdekeltségét a munka eredményében, kezdeményezőkészségüket és szocialista vállalkozó kedvüket a népgazdaság valamennyi láncszemében, mindenekelőtt a dolgozói kollektivákban".[17] A reformnak azt kell szolgálnia, hogy az egész termelési tevékenységet társadalmi szükségletkielégitő orientációjuvá tegye, mivel az a korábbiakban nem teljesen felelt meg ennek a közhelyszerü elemi követelménynek.

Ugyanakkor azt is jelezte, hogy a reform szerteágazó intézkedések, átalakitások egész rendszerét igényli. Ujra kell gondolni a központi, az ágazati, a területi és a helyi szervek funkcióit!

Ennek kapcsán ugy fogalmazott, hogy a szovjet gazdaság központi irányitását a hatékonyság és a stratégiai feladatokra való orientáltság terén kell erősiteni.

De ki kell venni a központi szervek kezéből a vállalati tevékenységbe való központi beavatkozás, a felettük való kicsinyes gyámkodás eszközeit, lehetőségeit. S meg kell akadályozni, hogy az ágazati irányitó szervek a jól dolgozó vállalatok anyagi eszközeit az elmaradottakhoz csoportosithassák át.

Mivel az ágazati irányitás gyakorlata nem számolt kellően egy-egy nagyobb gazdasági körzet sajátságaival, a kongresszus ugy foglalt állást, hogy növelni kell a területi hatásköröket és a központi-ágazati, valamint a helyi-területi irányitás optimálisabb kombinációját kell megteremteni. A gyakran kárt okozó tárcasoviniszta jelenségek megakadályozása, érdekében pedig össznépgazdasági szintü — a kapcsolódó ágazatok komplex irányitási — szerveit kell létrehozni.

A vezetés a reform egyik fontos láncszemének a vállalat, a dolgozó kollektivák tevékenységét határozta meg, mint amely nélkülözhetetlen feltétel az intenziv gazdálkodás kibontakoztatásához. Ebben az a felismerés is közrejátszott, hogy csupán belső vezetői, szervezési intézkedésekkel nem lehet megfelelő identifikációt elérni. Viszont a "gazdaként élni" fogalom az anyagi érdekeltségen, a munka jó megszervezésén tulmenően, jogi, politikai, erkölcsi stb. tényezők egész sorát jelenti. Igy a lényeges és a tényleges döntések lehetőségét, a valódi részvétel, a dolgozói beleszólás jogát a vállalat ügyeibe. Mindez azonban nem érhető el a kongresszus szerint, ha a vállalatra vonatkozó eddigi rendelkezések egész sorát nem változtatják meg.

A másik politikai — közgazdasági aspektus a vállalatnak a népgazdaság egész rendszerében elfoglalt helyével kapcsolatos kérdések különféle összefüggéseit, elágazásait érintette. A vállalat — mint alapegység, sajátos érdekviszonyokkal, sajátos feladatokkal és lehetőségekkel rendelkezik a társadalmi termelés egész rendszerében. A leginkább tájékozott saját lehetőségeit, tartalékait stb. illetően. Ahhoz, hogy érdekeit a népgazdasági érdekekkel összhangban juttassa érvényre, önállóságra, választási, döntési lehetőségre, megfelelő eszközökre és stabil "játékszabályokra", normativákra van szüksége. A kongresszus éppen ezért állást foglalt a vállalati tényleges önállóság bővitése,

az önálló elszámolás és önfinanszirozás megvalósitása mellett. Ugy látta, hogy a könnyüipari és szolgáltató vállalatoknál a kereslet-kinálat törvényeinek az érvényesitéséig a fogyasztóktól való függésig kell kiterjeszteni a reformot; a nehéziparban és néhány más ágazatban viszont a központi tervnek, a vállalatok közötti szerződéses kapcsolatoknak, a nagyobb és közvetlenebb jövedelemérdekeltségnek, a vállalati döntési hatáskörök bővitésének az alapján kell a reform irányait kialakitani.

Általános elvként fogalmazódott meg a közgazdasági eszközök széles körü felhasználása a vállalatok irányitásában, amely az árakat, a pénz és hitelügyeket, a kereskedelem, a piac stb. kérdéseit illetően uj megközelitéseket tesz szükségessé. S mivel a kongresszus felfogása szerint ezek szerves részei a reformnak, azt is kimondta, hogy ki kell dolgozni felhasználásuk optimális alternativáit, s le kell küzdeni a velük szembeni előitéleteket.

A vállalatok müködési mechanizmusának uj összefüggése természetszerüen uj módon vetette fel a gazdasági vezetőkkel szemben támasztott követelményeket is. Hiszen olyan uj tipusu vezetők oldhatják meg a feladatokat, akik korszerü közgazdasági müveltséggel és szemlélettel, magas szinvonalu szakmai tudással rendelkeznek, van bennük vállalkozó szellem, képesek távlatokban gondolkodni, értenek a kollektivák vezetéséhez, tevékenységük szervezéséhez.

Egyuttal fontos kérdésként jelölte meg a vállalati szervezetre vonatkozó addigi elképzelések felülvizsgálatát is, amelynek figyelembe kell venni a koncentráció és centralizáció tendenciáit, de egyes ágazatokban a közép- és kisvállalatok számára adandó optimálisabb lehetőségek biztositását is.

Emellett a kongresszus arról is szólt, hogy a szövetkezeti tulajdonforma még távolról sem meritette ki összes lehetőségeit. Ellenkezőleg, komoly szerepe lesz az emberek igényeinek a kielégitésében, a gazdaság egész rendszerében, amely természetesen magával hozza uj vállalkozási formák megjelenését is.[18]

Érthető módon a kongresszus nagy figyelmet szentelt a bürokratikus hagyományok, szokások várható ellenhatásainak, s az ellene folyó harcnak. Ezzel összefüggésben is a lényeges feladatok közé sorolta az egész társadalmat átható uj, friss, és alkotó közgazdasági szemlélet mielőbbi kialakitását.

Mihail Gorbacsov a kongresszusi zárszóban a kongresszust követő munkát illetően néhány alapvető koncepcionális kérdésre

is kitért. Arra figyelmeztetett, hogy "... a gyorsítás, életünk minden területének radikális átalakítása (kiemelés Sz. J.) nem puszta jelszó, hanem irányvonal, amelyet a párt szilárdan és rendithetetlenül követ".[19] Közölte, hogy a Központi Bizottság minden akadályt határozottan fel fog számolni, ami gátolja a társadalmi-gazdasági haladás meggyorsitását, "...megteremti a szervezeti, erkölcsi és anyagi feltételeket az alkotó szellem, a bátor utkeresés és a szocialista vállalkozó kedv fejlődés számára".[20] A pártbizottságokat pedig arra ösztönözte, hogy a kongresszusi határozatok végrehajtásában maximális konkrétságra, következetességre törekedjenek, biztositva a szó és a tett egységét. Keressék a leghatékonyabb eszközöket, hallgassák meg az emberek véleményét, hangolják össze valamennyi társadalmi erő tevékenységét.

Figyelmeztetett az üres fecsegés, a szócséplés veszélyeire, amelyekkel egyesek meg szokták kerülni a lényeget. "Fel kell számolnunk azokat a kisérleteket — mondotta —, amelyek azt a látszatot keltik, hogy "igazodunk az átalakitáshoz".[21] (Kiemelés Sz. J.) S végezetül minden kommunistát, minden szovjet embert felszólitott arra, hogy tevékenyen kapcsolódjon be a szocialista szülőhaza "megujitásába".[22]

Az eddigiek alapján ugy gondoljuk, hogy nem követünk el tévedést, — még ha nem is hagyjuk figyelmen kivül, hogy a kongresszus nagy történelmi-politikai értékeit csak a későbbi idő mutathatja meg, ha ezt mondjuk, hogy az SZKP legkiemelkedőbb kongresszusai közt van a helye. Sokan a XX. kongresszusal mérik össze jelentőségét, amely szintén nagy horderejü változást kivánt megvalósitani a párt politikájában, ideológiájában, a társadalmi-gazdasági célokban. Kétségtelen, hogy a XXVII. kongresszus, akár az összehivás előtti közvetlen változásokat vesszük szemügyre, akár a párt politikai vonalának további fejlesztését vizsgáljuk, politikai korszakváltásnak tekinthető a Szovjetunió fejlődésében.

Érzékeltette az egész társadalommal, hogy a párt tényleg szakitani akarva korábbi "tévedhetetlenségi komplexus"-sal igényli a dolgozók véleményét, javaslatait, s minden vezetőtől megköveteli azok tiszteletben tartását. Példák sorával demonstrálta, hogy felelősségre vonja a jogos birálatot, az alkotó kezdeményezéseket elfojtókat.

A kongresszus szellemének megfelelően gyorsan szélesedett a társadalmi nyilvánosság, amely a demokratikus viszonyok kiteljesitésének és egy megujuló erkölcsi légkör kibontakozásának is sarkalatos kérdésévé vált.

Az elmult év során nyilvánosságra került különféle káder és helyi politikai ügyekből ujra emlékezetünkbe kell vésni, hogy ez sok helyen nem igy van. A Szovjetunió nagy, egyes káderek megpróbálnak abban a régi felfogásban vezetni, hogy "Moszkva messze van" — ami valóban igaz — és sajátos, nekik tetsző "nyilvánosságot", "kritikai" és "alkotó" szellemet érvényesitenek hatalmi helyzetük révén. S bár a nyilvánosság elé került ügyek a leváltások és nyugdijazások azt mutatják, hogy Moszkva politikai értelemben már még sincs annyira messze, de azt is mutatják, hogy egyesek milyen vakmerően, milyen keményen helyezkednek szembe a párt uj irányvonalával.

A kongresszus uj szellemiségének társadalmi méretü érvényesitéséért meggyökereztetéséért szivós, állhatatos harcot viv a vezetés.

JEGYZETEK

[1] A Szovjetunió az elmult időszakban sok kiemelkedő tudományos-technikai eredményt produkált. Világszerte elismerést vivtak ki a kohászat terén a nagy teljesitményü nagyolvasztók, a folyamatos acélöntés technikájának a fejlesztése, az automatizált hengermüvek, a csövek hideg hegesztése, az elektromágneses aluminium- és rézöntés stb... Az elektronikában kiemelkedő teljesitmény a szupravezető-képesség jelenségének gyakorlati megvalósitása, a csucs szintü félvezetők és integrált áramkörök, a SZU-ban dolgozták ki a lézer elméletét és néhány gyakorlati alkalmazási irányát. A magfizika terén kiemelkedő a "TOKAMAK" a plazma előállitási elv, széles körü gyógyászati hasznositásu magfizika ujitások. Világviszonylatban egyedül állóak a kombinált hő és áramtermelő reaktorok. Kiemelkedő eredmények vannak a magasfeszültségü távvezetékek problémáinak megoldásában, jelentős uj tipusu generátorok (pl. 300 000 kW teljesitményü kriogén turbógenerátor kifejlesztése). Csucstechnológia a kievi Pláton Intézet hegesztési eljárása. Sok plazmahegesztőgépet ad el a SZU nyugatra. A SZU érte el először a

mélyfurás terén az 1200 métert. Vezető szerepet játszik a különleges szerszámgépek, az egyedi prés-kovácsoló berendezések piacán. Világszinvonalon állnak a szovjet villanymotorok stb... Sajnos fogyasztási cikkekből már nehéz lenne ilyen tekintélyes példasort összeállitani. A termelési tudományos vivmányok népgazdasági hasznositása viszont messze nem kielégitő. Az SZKP XXVII. kongresszusán elhangzottak példák arra vonatkozóan, hogy a SZU-tól vásárolt technikával másutt sokkal eredményesebben dolgoznak. Közismert, hogy a SZU-ban a folyamatos acélöntő technológiával kevesebb acélt állitanak elő, mint a nyugati államokban. Lassu az uj technika bevezetésének széles körü alkalmazása. Ez egyuttal az egyik legsulyosabb problémára: a beruházó politika hiányosságaira is rávilágit. A számitástechnika, az elektronika, s általában az uj technológia "beillesztése" is nagyon körülményes.

[2] Napjainkban már 200 M Rbl felett van a szovjet betétállomány.

[3] Jurij Andropov: A békéért, a szocializmusért. Kossuth Könyvkiadó, 1983. 8—9. old.

[4] Uo. 10. old.

[5] Karl Marx tanitása és szocialista épités néhány kérdése a Szovjetunióban. Lásd: U.o. 53. 83. old.

[6] Uo. 58—59. old.

[7] Mihail Gorbacsov: A szocialista épités soron lévő feladatai. Kossuth Könyvkiadó 1985. 21. old.

[8] Lásd Mihail Gorbacsov: A szocialista épités soron lévő feladatai. Kossuth Könyvkiadó 1985. 25. old. un. a meglévő technológiák tökéletesitése, a gépek és berendezések részleges modernizálása.

[9] Uo. 25. old. a forradalmi jelző itt még csak a technológiára vonatkozik.

[10] Uo. 26. old.

[11] A nukleáris szembenállás arra kötelez bennünket, hogy uj szemléletet alakitsunk ki, uj módokat és formákat találjunk a különböző társadalmi rendszerek, államok és térségek közötti viszonyban." SZKP XXVIII kongresszusa. Kossuth Könyvkiadó 1986. 13. old.

[12] L. uo. 236. old.

[13] Uo. 36. old.

[14] Lásd az SZKP XXVII. kongresszusa. Kossuth Könyvkiadó 1986. 434—518. old.

[15] U.o. 38. old.

[16] A SZU villamosenergia termelése nagyjából fele az amerikainak.

[17] Uo. 48. old.

[18] Uo. 57. old.

[19] Uo. 52. old.

[20] Uo. 521. old.

[21] Uo. 521. old.

[22] Uo. 521. old.

Jordán Gyula:

KINA A REFORMOK UTJÁN

A reformok szükségessége

Az 1970-es évek vége óta tartó reformfolyamat a kinai szocialista építés egész korábbi időszakában felhalmozódott gazdasági-társadalmi problémák megoldására irányul, és különösen azokéra, melyek a "balos" tulzások, elsősorban a "kulturális forradalom" alatt keletkeztek vagy sulyosbodtak. Ez a törekvés megkövetelte az 1949 óta tartó fejlődés kritikai felülvizsgálatát, a jövőre vonatkozó elképzelések és célkitüzések felvázolását és mindezek alapján konkrét reformlépések sorozatának végrehajtását.

Az elmult évtizedekben az ipar és a mezőgazdaság, az egész népgazdaság fejlődése jelentős eredményeket ért el, de ez a fejlődés nagyon egyenetlen volt, gyors fellendülések és hatalmas visszaesések váltogatták egymást. A fejlődés üteme egészében nem volt alacsony. Az ipar és a mezőgazdaság bruttó teljesitménye 1980-ra 18,9-szeresére növekedett 1952-höz, a helyreállitás befejező évéhez képest, az évi növekedési átlag 8,2% volt (11,1% az iparban és 3,4% a mezőgazdaságban). A nemzeti jövedelem, a növekedés átfogó mutatója ugyanakkor csak 5,2-szeresére növekedett.[1] A gazdaság hatékonysága alacsony foku és csökkenő tendenciáju volt. Az állami ipari vállalatoknál a 100 jüan állótőke utáni profit 1957 és 1976 között 48,8%-kal csökkent, 23,6 jüanról 12,1 jüanra.[2] A nemzeti jövedelem 1 jüannal való növeléséhez az első ötéves tervben (1953—1957) 1,68 jüan ráfordítástöbblet kellett, mig a negyedik ötéves tervben (1971—1975) 3,76 jüan, ami több mint 100%-os hatékonyság csökkenést jelent.[3]

Ezekből a tényekből is már következtetni lehet arra, hogy a nép életszinvonala nem javult megfelelően. A munkások és alkalmazottak átlagbére 1952 és 1957 között viszonylag gyorsan emelkedett, 446 jüanról 637-re, ezt követően azonban 1978-ig csak 644 jüanra, amely csak 1,1%-os növekedést jelent 21 év alatt.

Mivel azonban a megélhetési költségek indexe ugyanezen időszak alatt 14,3%-kal növekedett, igy a reálbér jelentősen csökkent. A parasztok életszinvonala még sokkal alacsonyabb volt. Az egy főre eső átlagos évi jövedelmük 1978-ban 134 jüan volt. 1978-ban az összes termelő csapat (a kommuna rendszer alap elszámolási egysége) 16,5%-ában a parasztok fejenkénti évi jövedelme a kollektivától 40 jüan volt, 10,6%-ában a szétosztott gabona mennyisége fejenként kevesebb volt 150 kg-nál. Közel 33 millió család (az összes 19,5%-a) kiadásai meghaladták jövedelmüket, amelyek igy eladósodtak a kollektivánál.[4] 1957-ben egyébként átlag 306 kg gabona jutott egy főre, 1978-ban 318 kg, amely jelentéktelen mértékü növekedés, a gyapot viszont egyenesen csökkent 2,57 kg-ról 2,26 kg-ra.[5]

Az 1978-at megelőző időszakban tulzott hangsulyt helyeztek a nehéziparra, az "acél a kulcsfontosságu láncszem" felfogás jegyében, amely mellett háttérbe szorult a mezőgazdaság és a könnyüipar. A nehézipar elsődlegesen saját bővitésére termelt, nem járult hozzá kellő mértékben a másik két ágazat technikai szinvonalának emeléséhez, a termelékenység növeléséhez. Ez aztán további sulyos következményekkel is járt. A mezőgazdaság és a könnyüipar lassubb fejlődése következtében a fogyasztási javak piacán krónikus hiányokkal kellett szembenézni. Azonkivül a nehézipar-fejlesztés foglalkoztatási vonzata is jóval kisebb. Egy millió jüan állótőke a nehéziparban átlag 94 munkás foglalkoztatását teszi lehetővé, mig az állami könnyüiparban 257-ét, a nem anyagi termelés területén 800-ét, a különböző szolgáltatásoknál pedig több mint 2000-ét.[6] Emiatt is kiterjedt munkanélküliség és alulfoglalkoztatás létezett.

Az ipar, de az egész gazdaság kiegyensulyozott fejlődését is gátolták az energiatermelés, a szállitás, általában az infrastuktura szük keresztmetszetei. A beruházások zömét uj vállalatok épitésére, a termelő kapacitások bővitésére forditották, elhanyagolva a meglevő vállalatok technikai rekonstrukcióját. (Becslések szerint Kina iparának technikai szintje 30 évvel elmarad a fejlett tőkés országokétól, mig a mezőgazdaságnál ez 40—50 év). A gyors fejlődés, a magas növekedési ütem hajszolása azt eredményezte, hogy a felhalmozás arányát igyekeztek minél magasabbra emelni. A felhalmozás aránya 1957-ben 24,9% volt, 1965-ben 27,1%, 1970-ben 32,9%, 1978-ban 36,5%.[7] (Kinai közgazdászok

véleménye szerint az ország adott körülményei között egy 25% körüli felhalmozási ráta a legmegfelelőbb.)

Sulyos gondok forrásává vált a népesség gyors szaporodása, a születésszabályozás hosszu időn keresztüli elhanyagolása. 1949 óta az ország népessége csaknem megduplázódott, az akkori 542 millióról 1985-re 1046 millióra nőtt (a világ népességének 22%-a). A müvelt földterület mintegy 100 millió hektár (a világ megmüvelt területének 7%-a), vagyis egy főre csak 0,1 hektár jut, amely nem éri el a világátlag 1/3-át. A gyors népszaporulat kedvezőtlenül hatott a felhalmozásra, foglalkoztatásra, oktatásra, lakáskérdésre. 1978-as becslések szerint az állam mintegy 2200 jüant költ egy gyermek felnevelésére 16 éves koráig. Igy az 1949 óta megszületett 600 millió gyerekre 1300 milliárd jüant költöttek, amely a bruttó nemzeti jövedelem durván 30%-át jelenti ugyanebben az időszakban.[8] Igy mindenfajta gazdaságfejlesztési stratégia egyik központi elemének tartják a népesség ellenőrzését, a születésszabályozást.

Hosszu időszakon keresztül uralkodott az az ideológiai felfogás, amely nem vette figyelembe a termelőerők fejlettségi szintjét, és a társadalmi tulajdont, annak is a legmagasabb formáját, az össznépi tulajdont törekedett minél előbb és általánosan létrehozni, lényegében csak ezt tekintve szocialistának. A mezőgazdaságban ilyen meggondolás alapján hozták létre a kommunákat, a végsőkig feszitve ezzel azt az ellentmondást, amely a primitiv, zömmel kézi munkán alapuló termelő erők és a hatalmasra bővitett társadalmi termelési viszonyok között feszült. Az egyéni gazdaság legkisebb jelentkezésénél ez a felfogás a kapitalista restauráció veszélyétől tartott. Mig 1953-ban a városokban 8,83 millió önálló dolgozó volt, 1978-ra a számuk 140 ezerre csökkent,[9] amely a foglalkoztatás alakulása mellett nagyon kedvezőtlenül hatott a lakossági szolgáltatásra, a fogyasztási cikkek piacára.

A gazdaságirányitást tulcentralizáltság jellemezte, amely párosult a piaci mechanizmus szerepének háttérbe szoritásával, sőt kizárásával. A rugalmatlan, sok szempontból bürokratikus központi irányitás képtelen volt a hatalmas, ráadásul igen nagy eltéréseket mutató ország gazdaságának minden részterületét átfogni. A sokszor egyes európai országok méreteit és lakosságszámát elérő, sőt meghaladó tartományok között, de az azokon

belül elhelyezkedő egyes területek között is igen nagy fejlettségbeli, életszinvonalbeli stb. különbségek vannak, melyeket egy központi irányitás képtelen mind figyelembe venni. A vállalatok lényegében nem rendelkeztek önálló döntési jogkörrel, teljes nyereségüket be kell fizetni az államkasszába, a fejlesztési eszközöket a költségvetéstől kapták. Ennélfogva a hatékony, nyereséges termelésben nem voltak érdekeltek, elsősorban nem a szükségletek kielégitése, hanem a terv által előirt mutatók teljesitése alapján itélték meg őket. Egymással és a piaccal alig vagy egyáltalán nem voltak kapcsolatban. Tevékenységük, hatékonyságuk értékelését megnehezitette a sok vonatkozásban irracionális árrendszer is, amely nem tükrözte következetesen a termelési költségeket, nem közvetitette a kereslet és kinálat változásait.

Az elosztási rendszer fő jellemzője az egyenlősdi volt, amely rendkivül károsan hatott a gazdaság teljesitményére. A mezőgazdaságban az un. munkapontok rendszerét alkalmazták, ahol a legegyszerübb megoldás esetén a dolgozókat különböző szempontok szerint (fizikai erő, ügyesség mértéke, a munkához való viszony stb.) kategóriákba osztották, és a ledolgozott munkanapért a kategóriájának megfelelő 10 vagy 8 stb. munkapontot kapott. Ez nemhogy a munka minőségének, de mennyiségének mérésére sem volt alkalmas. Ezért egyre inkább a különböző munkafajtákra vonatkozóan állapitották meg a munkaegységet. A néhány ezerre tehető munkafajta esetében az ilyen norma megállapitása lehetetlen volt, különösen mivel a változó feltételeket is figyelembe kellett volna venni. Azonkivül az elszámolás az év vagy a termelési ciklus végén történt, igy az elvégzett munka és az érte járó ellenszolgáltatás még messzebb került egymástól. Lényegében akkor is az egész kollektiva gazdasági sikere, nyeresége alapján számolták ki az egy munkapontra eső értéket, tehát alapvetően nem az egyén teljesitménye szerinti fizetés érvényesült.

Az állami iparban, intézményekben a munkásokat, alkalmazottakat különböző fizetési osztályokba, bérkategóriákba osztották ugyan a szakképzettségtől, a munkában eltöltött időtől stb. függően, de a kategóriájuknak megfelelő bért munkavégzésük minőségétől, intenzitásától függetlenül megkapták. Az egyszer alkalmazásba került dolgozó állását nyugdijba vonulásáig biztositva érezhette, sőt az állami ipar munkásainak jogukban állt azt valamelyik gyereküknek átadni. Ezt a rendszert jellemezték ugy, hogy

a dolgozók törhetetlen "vas rizstállal" rendelkeznek. A vállalatoknak nem volt joguk a munkások felvételére (központi munkaelosztás létezett) és elbocsátására.

Az egyenlősdi elosztás sulyos következményekkel járt mind a mezőgazdaságban, mind az iparban. Az emberek nem voltak érdekeltek a megfelelő munkavégzésben, a munka hatékonysága messze elmaradt a szükségestől és lehetségestől, óriási volt a pazarlás a munkaerővel, idővel, anyagokkal.

Az 1978-at megelőző időszakban tulhangsulyozták, abszolut dogmává tették az önerőre támaszkodást, az országot elzárták a külvilágtól, a külső gazdasági kapcsolatoktól. Kina ezzel megfosztotta magát a nemzetközi munkamegosztás előnyeitől, nem juthatott hozzá fejlett technológiához, irányitási és egyéb szakismeretekhez, és ez is egyik okává vált a gazdasági stagnálásnak.

A korántsem teljes és csak vázlatos felsorolása a gazdasági, politikai, ideológiai és intézményi problémáknak érzékelteti azt a hatalmas feladatot, melyet a Mao Ce-tung halála utáni vezetésnek átfogó és alapos reformokkal meg kellett oldania.

A reformok fő irányai

A gazdaságfejlesztési stratégia és korszerüsitési program legáltalánosabb keretét a "négy modernizálás" jelenti, melyet már Csou En-laj, Kina néhai miniszterelnöke kétszer is, 1964-ben és 1975-ben felvetett, amely azonban az akkori feltételek közepette mindkétszer lekerült a napirendről. Ez előirányozza a mezőgazdaság, az ipar, a tudomány és technológia és a honvédelem korszerüsitését, fejlett anyagi és szellemi civilizációval és fejlett demokráciával rendelkező Kina szocialista nagyhatalommá épitését. A program kialakitása körül éles viták folytak, annál is inkább, mivel az közvetlen összefüggésben volt a mao-cetungi örökség értékelésével, a káderek korábbi helyzetének változásával, a külföldi gazdasági, kereskedelmi kapcsolatok stb. problémáival. A mai megitélés egyöntetüen az 1978 decemberi, a KKP XI. kongresszusán megválasztott 11. KB (a továbbiakban: 11. KB) 3. plénumát tartja fordulópontnak, amikor a pártvezetésen belül Teng Hsziao-ping és hivei kerültek tulsulyba, s amelyet követően fokozatosan kiszoritották abból a "kulturális forradalom" idején bekerült és hatalmon maradt csoportot (Hua Kuo-feng

és csoportja). A KKP 1982 szeptemberi XII. kongresszusa fő feladatként határozta meg egy reális gazdasági program kidolgozását, és célul tüzte ki, hogy az évszázad végéig az ipar és a mezőgazdaság bruttó termelési értékét meg kell négyszerezni. A hangsuly azonban nem a magas növekedési rátán, hanem a kiegyensulyozott fejlődésen, a nép életszinvonalának javulásán, a gazdasági hatékonyság fokozásán van.

Az ipar és a mezőgazdaság termelési értékének megnégyszerezéséhez évi 7,2%-os növekedési ráta szükséges. Ez nem teljesithetetlen, hiszen a megelőző évtizedben, mint láttuk, Kina ezt meghaladó növekedési ütemet mutatott fel. Ezt e tényt figyelembe véve, valamint az elmult évek teljesitményét látva a szkeptikus hangok mind belföldön, mind külföldön elhallgattak és reálisnak kezdik tekinteni ezt a célkitüzést.[10]

Az 1978 utáni megfogalmazások azt a véleményt tükrözték, hogy Kina a "négy modernizálás" végrehajtásával az évszázad végére a fejlett országok sorába lép. Fokozatosan tudatosodott azonban, hogy ilyen rövid idő alatt semmilyen körülmények között sem érhetik el ezt a szintet, és a remények a felzárkózást illetően mérsékeltebbek lettek. A XII. kongresszuson már a realizmus elemei domináltak és fokozatosan érvényre jutott az a nézet, hogy a XXI. századra is átnyuló feladatról van szó. Hu Jaopang pártfőtitkár egyik 1985 nyarán tartott beszédében már 60—70 évben jelölte meg a szükséges időtartamot, melynek első szakasza tartana az évszázad végéig.

A második szakasz 2021-ig, a párt megalakulásának centenáriumáig tartana, és akkorra Kina többé-kevésbé fejlett országgá válna, mig a harmadik szakasz feladata 2049-ig, a KNK megalakulása százéves évfordulójáig felépiteni egy "elsőrendü virágzó és hatalmas szocialista nemzetet".[11]

A gazdaságfejlesztés és a reform egyik lényeges törekvése a gazdaság strukturájának, a mezőgazdaság, a könnyüipar és a nehézipar arányának és egymáshoz való viszonyának változtatása. A prioritásokat az előbbi felsorolás sorrendjében állapitották meg, a hangsulyt a mezőgazdaság fejlesztésére helyezve. Fontos szerepet játszik egyuttal a három nagy gazdasági ágazat belső strukturáinak változtatására is. A nehézipar folytatódó fejlesztésénél az a cél, hogy jobban szolgálja a mezőgazdaságot és a könnyüipart, az egész népgazdaság technikai modernizációját.[12]

A hosszu távu cél a legfejlettebb országok által alkalmazott technológiai szint elérése. Az évszázad végére a vállalatok zömét azzal a fejlett technológiával kivánják ellátni, melyet a gazdaságilag fejlett országok széleskörüen alkalmaztak az 1970-es években és a 1980-as évek elején, ezáltal a mintegy 30 éves technológiai szakadékot 20 évre csökkenteni.

Ezeken tul a gazdaságfejlesztési stratégia fő irányait a következőkben lehet megjelölni: a nép anyagi és kulturális szükségleteinek kielégitése; (a gyors gazdasági növekedés helyett) mellett a gazdasági hatékonyság előtérbe állitása; a fejlesztés extenziv módszerei helyett intenziv formák alkalmazása; a "kulcsszektorok" tulzott fejlesztése helyett kiegyensulyozott fejlődés; a centralizációnak az összekapcsolása a decentralizációval, a tervezésnek a piaci mechanizmussal; különböző gazdasági és tulajdonformák alkalmazása (az állami szektor vezető szerepének fenntartásával); törekvés a munka szerinti elosztásra; a nemzetközi munkamegosztásból származó előnyök felhasználása stb.

A tulajdonstrukturát illetően az állami és a szövetkezeti tulajdont tekintik alapvetőnek, de lényeges kiegészitő szerepet szánnak az egyéni gazdaságnak, a külföldi tőke bevonásával létesitett vegyesvállalatoknak, illetve az előzők különböző összekapcsolási variációival létrehozott gazdasági szervezeteknek. Nehéz, de elengedhetetlen feladatnak igérkezik az országon belüli hatalmas fejlettségbeli különbségek felszámolása.

Egy olyan gazdasági modell kialakitására törekednek, ahol a központi szervek és tervezés a makroszintü döntésekre, a fő irányok és a legfontosabb összefüggések meghatározására koncentrál, a vállalatok, gazdasági egységek viszont alapvetően maguk döntenek napi gazdasági tevékenységükről. Utóbbiakat elsősorban gazdasági ösztönzőkkel késztetik a terv teljesitésére. Nagy teret kivánnak biztositani a nyereség és a piaci ár szerepének. A különböző tipusu tervek alkalmazásának fontosságával már a XII. pártkongresszus is foglalkozott: "A kötelező érvényü tervek mellett alkalmazni kell irányadó terveket is sok termék és vállalat vonatkozásában, amely tervek megvalósitását főként gazdasági eszközök biztositják. Ennek oka, hogy Kinában még különböző gazdasági formák léteznek, és nehéz pontosan felbecsülni a társadalom sokirányu és komplex igényeit és a sok vállalat termelőkapacitását."[13]

Horderejét tekintve külön is kiemelést érdemel a külvilág felé nyitás politikája, melynek fontos részét képezik a különleges gazdasági körzetek. A külföldi tőke beruházásai előtt megnyitott területek feladata az export lehetőségek fokozásán tul a fejlett technológia, irányitási ismeretek megszerzése, a tapasztalatok gazdagitása a nemzetközi gazdasági együttmüködésre vonatkozóan és mindezek fokozatos továbbitása az ország többi része felé. Itt sokkal kötetlenebb piaci szabályozás érvényesül a gazdasági életben. Az 1979—1980-ban elkezdett kisérlet sikerei láttán egyre több ilyen körzetet hoztak létre.

Nagy feladat és óvatos kezelést igényel az árrendszer reformja. A közgazdászok és a politikai vezetés világosan felismerték, hogy a sok vonatkozásban irracionális árrendszer nagymértékben befolyásolja a reformok sorsát. Olyan árrendszer kialakitására van szükség, amely tükrözi az áruk értékét, a kereslet és kinálat viszonyát, röviden tehát mércéje a termékkel szembeni társadalmi értékitéletnek.

A korábban az össznépi, az állami érdekre helyezett egyoldalu és tulzó hangsuly helyett összhangba kivánják hozni és egyaránt érvényesiteni akarják az állami, a kollektiv és az egyéni érdekeket.

A reformok elméleti megalapozására is erőteljesen törekednek. Itt csak jelezni tudjuk, hogy rendkivül kiterjedt, széles körü elméleti tevékenység folyik az 1970-es évek vége óta, amelyben a témák a szocializmus, a szocialista épités legáltalánosabb kérdéseitől a reform általános problémáinak vizsgálatán keresztül egyes konkrét kérdések feltárásáig ivelnek. A vezetés igényli, ösztönzi ezt a tevékenységet és támaszkodik rá.

A továbbiakban a reformfolyamat néhány fontos területét és problémáját vesszük vizsgálat alá.[14]

A mezőgazdasági reform

A gazdasági reform első nagy lépései a mezőgazdaságban kezdődtek és máig ezen a területen jutott legmesszebb a fejlődés, itt következtek be a legjelentősebb változások.

A végrehajtott változtatás központi elemét az képezte, hogy a földet müvelésre felosztották az egyes parasztcsaládok között, amelyek a termelő csapattal kötött szerződésben vállalták, hogy

meghatározott termékmennyiséget kötelezően eladnak az államnak, fizetik az adott területre kiszabott adót, és bizonyos összeget befizetnek a közösség különböző alapjaiba. A kötelezettségek teljesítése után fennmaradó mennyiséggel szabadon rendelkeznek: saját fogyasztásra fordithatják, vagy eladhatják a szabadpiacon.

Ez a rendszer közvetlenül érdekeltté tette a parasztokat a hatékonyabb munkában, a jobb eredmények elérésében, és ugrásszerüen növelte termelési aktivitásukat, felszinre hozta rejtett energiáikat. A rendszer gyorsan általánossá vált az egész országban és rövid idő alatt látványos eredményeket hozott. Mindenekelőtt nagy mértékben felgyorsult a mezőgazdaság fejlődési üteme, amely a megelőző évtizedekben alig tudott lépést tartani a népesség növekedésével. A korábbi időszak idézett évi 3,4%-os üteméhez képest az 1981—1985-ös hatodik ötéves terv idején a növekedés 10,8% volt.[15] A nép élelmezése szempontjából legfontosabbnak számitó gabonafélék termékmennyisége a következőképpen alakult: az 1978-as 304,75 millió tonnáról 1983-ra 387,28 millióra, 1984-re pedig 407 millió tonnára növekedett. (Az ütemgyorsulás érzékeltetésére: 1975-ben 284,5 millió tonna volt a termelés, tehát 3 év alatt nőtt 1978-ig 20 millió tonnával, most viszont egy év alatt.) Az ország gabonából önellátóvá vált. Még nagyobb arányu növekedést tapasztalhatunk más mezőgazdasági termékeknél (melyet ezen termékek kedvezőbb ára is magyaráz): gyapot: 1978—2,17, 1983—4,64, 1984—6,3 millió tonna, olajos magvak: 1978—5,2, 1983—10,55, 1984—11,9 millió tonna stb.[16] (A növekedés eredményeként 1985 elején a kötelező állami felvásárlást megszüntették és helyébe az állami felvásárló szervekkel kötött eladási szerződések léptek.)

Nagymértékben nőtt a piacra vihető termékek mennyisége, és beszámolók sokasága tanuskodik a piacok megélénküléséről. Egyuttal ez azt is jelenti, hogy a parasztság a korábbi naturális és félnaturális állapotból jelentős lépést tett az árutermelés felé vezető uton, tehát a kisebb gazdálkodási méret nem jelent önellátást. Ugrásszerüen nőtt a mezőgazdaság termelékenysége is, az 1984 előtti 5 évben átlag 5,3%-kal, mig a megelőző 21 évben az átlag csak 0,6% volt.

A felelősségi rendszerben elért nagyobb teljesitmények alapján lényegesen nőtt a parasztok jövedelme, emelkedett életszinvonala. Az egy főre eső paraszti jövedelem az 1978 évi 134 jüan-

ról 1983-ra 310 jüanra, 1984-ben 355 jüanra emelkedett, amely az áremelkedés beszámitásával is ugrásszerü javulást jelent.[17] A jövedelmek emelkedésében szerepet játszott az is, hogy több lépésben lényegesen emelték a mezőgazdasági termékek felvásárlási árait: 1979-ben 22,1%-kal, 1980-ban 7,1%-kal, 1981-ben 5,9%-kal, 1982-ben pedig 2,2%-kal.[18] Az átlag természetesen nagy különbségeket takar, de sokatmondó tény, hogy a 100 jüan egy főre eső évi jövedelemnél meghuzott szegénységi szint alatt 1984-ben a parasztcsaládoknak 5,1%-a élt, mig 1978-ban ezen családok aránya még 63,38% volt.[19] A folyamat eredményeként csökkent a paraszti és munkáscsaládok jövedelme közötti igen nagy különbség, amely mindig nagy feszültségek forrása volt: 1978-ban a parasztok és munkások átlagjövedelmének aránya 1:2,37 volt, amely 1983-ra 1:1,7-re csökkent, miközben a munkások jövedelme is átlag 66,5%-kal növekedett ezen időszak alatt.[20]

A földre kötött szerződések időtartamát a kezdeti 3—5 évről 15 évre, a rosszabb adottságu területeken 30 évre, sőt az erdőgazdálkodásban 50 évre emelték. Ezzel nemcsak a parasztok bizalmát akarták növelni a politika változatlanságát illetően, hanem termelő beruházásokra is ösztönözni őket. A föld tulajdonjoga azonban a kollektivánál marad, és ebben látják az egyik lényeges különbséget a korábbi kisparaszti gazdálkodáshoz viszonyitva.

Az árutermelésbe való bekapcsolódással, illetve a piaci kereslet hatására megjelentek az un. specializált háztartások. A bizonyos termékfajták termelése (gyümölcs, tea, paradicsom, gomba stb.), állatok tenyésztése (sertés, csirke, kacsa, nyul stb.) és egyéb tevékenységekre (háziipar, szállitás, javitás, különböző szolgáltatások) specializálódott háztartások sokkal erőteljesebben fordulnak a piac felé, az átlagot messze meghaladó mértékben vesznek részt az árutermelésben. A folyamatot a nagyobb kereseti lehetőségek mellett ösztönözte az a tény is, hogy az egy mezőgazdasági dolgozóra jutó földdarab kicsi, igy nem képes kitölteni a parasztok teljes munkaidejét. Növekszik azon specializált háztartások száma, amelyek már nem szerződnek müvelésre földet (vagy csak annyit, amennyi saját gabona ellátásukat biztositani képes). Ez viszont lehetővé teszi, hogy a gabonatermelésre, egyes ipari növényfajták termelésére specializálódó háztartások több földet szerződtessenek.

Elsősorban a szocializált gazdaságok közül kerültek ki az un. "tizezer jüanos családok", amelyeknél a család egy évi jövedelme elérte vagy esetenként meghaladta a tizezer jüant. 1985 elejéig, közepéig ezek a sajtóban nagy nyilvánosságot kaptak, valóságos reklámhadjárat bontakozott ki körülöttük, mert kézzelfogható igazolását látták bennük a vezetés által hangoztatott jelszónak, amely szerint "egyesek előbb gazdagodnak meg, mások később". A jelszó az egyenlősdi elosztással szegült szembe, illetve az árutermelés, a vállalkozás közepette szükségszerüen jelentkező jövedelmi differenciákat igyekezett egyrészt magyarázni, másrészt elfogadtatni azzal, hogy csak ezen az uton érhető el az áhitott cél, az egész társadalom felemelkedése és boldogulása. Egy 1984-es pártdokumentum ezt a következőképpen magyarázta: "A nép többsége számára csak akkor lehet nagyon vonzóvá tenni a szorgalmas munkát, a nép többségét csak akkor lehet szorgalmas munkára ösztökélni, ha hagyjuk és ösztönözzük, hogy előbb egyes körzetek, vállalatok és egyének boldoguljanak jobban szorgalmas munkájuk jóvoltából. Ezzel egyre több embert fogunk késztetni arra, hogy a gazdágodás utjára lépjen, az egyik csoportot a másik után."[21] 1985-től kezdve felhagytak ezen családok propagálásával rámutatva, hogy számuk viszonylag jelentéktelen (egy felmérés szerint az összes parasztcsaládnak csak 0,3%-át alkotják), másrészt tulzott előtérbe állitásuk több területen kedvezőtlen hatással járt. (Részben ezzel összefüggésben 1985-ben a reform általánossá válása óta először csökkent jelentősebben a gabonatermelés összmennyisége, az 1984-es rekordot jelentő 407 millió tonnáról 379 millió tonnára. A mezőgazdaság termelése egészében azonban a tervezett 6% helyett 13%-kal növekedett. Továbbá mivel a kézi munka dominál a mezőgazdaságban, a sikeres parasztgazdaságok érthető módon általában nagyobb létszámuak, az átlagosnál több dolgozó családtaggal rendelkeznek. Igy a meggazdagodott családok reklámozása kedvezőtlen hatással fenyegetett a falun egyébként is nehézségekkel küzdő népesedési politikára.

A mezőgazdaság fejlődésében megindult másik nagyon lényeges változás a diverzifikáció. A reform kezdetétől erőteljes birálatok érték azt a gazdaságpolitikát, amely egyoldalu és tulzó hangsulyt helyezett a gabonatermelésre, az erre nem alkalmas területeken is erőltetve, sokkal gazdaságosabban termelhető ter-

mények rovására is. A KKP 11. KB negyedik plénumán (1979. szeptember) "A mezőgazdaság fejlődése meggyorsitásának néhány kérdéséről" cimmel elfogadott határozata a strukturaváltás szükségességét hangsulyozta: "Fokozatos és tervszerü változást kell megvalósitani mezőgazdaságunk jelenlegi strukturájában és népünk táplálkozásában, és ki kell igazitanunk az egyoldalu hangsulyt az élelmiszer-gabona vetésén, amely elhanyagolta a piacra vihető termékek, az erdészet, az állattenyésztés, mellékfoglalkozások és a halászat müvelését."[22] A fejlődés eredményeként ezen ágazatok termelési értékének aránya a mezőgazdaság összes termelési értékén belül az 1980-as 36,3%-ról 1985-re 49%-ra növekedett (1979-ben 33,1% volt.). Ez a változás nemcsak a helyi adottságok jobb kihasználását teszi lehetővé, hanem lényeges szerepet játszik a foglalkoztatás növelésében is. A teljesitményre orientált, az árutermelésbe fokozottabban bekapcsolódó gazdálkodás mellett a termelési felelősségi rendszer azonnal nyilvánvalóvá tette, hogy a mezőgazdaságban nagyszámu felesleges munkaerő van. Ezen munkaerő foglalkoztatása szempontjából döntő jelentőségü a mezőgazdaság előbb emlitett diverzifikációja, de ezenkivül a legkülönbözőbb kereskedelmi, szolgáltató, javitó, szállitási stb. tevékenységek engedélyezése és ösztönzése.

A közvetlenül a földmüvelésből felszabaduló, feleslegessé váló munkaerő problémája szoros összefüggésben van az urbanizációval. Kina minden módon el akarja kerülni, hogy ez a hatalmas embertömeg a meglevő nagyvárosokba tóduljon, a világ más részein tapasztalható nyomortanyák létrehozásával fenyegetve. Ezért egy differenciált politikát törekednek kialakitani a városok fejlesztésével kapcsolatban. Ez a meglevő nagyvárosok számának és méretének szigoru korlátozását, a középméretü városok racionális fejlesztését és a kisvárosok fejlődésének erőteljes ösztönzését veszi tervbe. Kinában jelenleg 20 rendkivül nagy város van több mint egy millió lakossal, 26 nagyváros 500 ezer és 1 millió közötti lakossal és 190 közepes város 500 ezer alatti lélekszámmal, ezenkivül 3400 kisváros és 53 ezer mezőváros.[23] A nagyvárosok növekedésének ellenőrzésére ajánlott módszerek: családtervezés magán a városon belül, a falusi népesség beáramlásának szigoru ellenőrzése, uj nagyméretü beruházások telepitésének mellőzése.

A kisvárosok számos előnnyel rendelkeznek, amelyek fejlesztésüket feltétlenül indokolttá teszik. Közel vannak a falvakhoz, ahol iparuk számára a nyersanyag található és ahol termékeiket fogyasztják, az ott dolgozók "kétlakiak", azaz részben munkások, részben parasztok lehetnek. Beruházásaik gazdaságilag hatékonyak és kevés tőkét igényelnek. A kisebb méret következtében az infrastrukturális létesitmények is könnyebben biztositathatók, igy az emberek mindennapi élete viszonylag kényelmesebbé tehető. És nem utolsósorban a nagyvárosi ipar ismereteit és szakértelmét ezek képesek közvetiteni a vidék számára, emelve a mezőgazdaság tudományos technikai és civilizációs szintjét. Ezért ugy itélik, hogy az ilyen tipusu kisvárosok, amelyek sokféle tekintetben központját képezhetik a körülöttük fekvő mezőgazdasági vidéknek, elősegithetik a mezőgazdaság modernizációját (bár természetesen nem ez az elsődleges feladatuk), és jelentősen hozzájárulhatnak a falu és a város közötti különbségek csökkentéséhez. A kisvárosok a városi életmód előnyeit tudják biztositani azoknak a parasztoknak is, akik viszonylagos jómódra tettek szert és fogyasztói és kulturális szükségleteiket magasabb szinten akarják kielégiteni. Mivel ezen kisvárosoknak is sokféle tipusa létezik (ipari, kereskedelmi, összeköttetést teremtő, kikötői, közigazgatási és kulturális centrum stb.) fejlesztésüknél nem lehet semmiféle sémát alkalmazni. Az egész folyamat lényegét kifejező törekvést a parasztok számára ugy fogalmazzák meg, hogy "a földet hagyjátok el, de ne a falut", és "menjetek a gyárakba, de nem a városokba".

A mezőgazdasági foglalkoztatásra vonatkozó távlati elképzelések azt tartalmazzák, hogy a föld müvelése a családok mintegy 30—40%-ánál fog koncentrálódni, ezáltal az általuk müvelt föld átlagos mennyisége is 2—2,5-szeresére növekedhet a jelenlegihez képest. A munkaerő mintegy 20%-át az állattenyésztés, erdészet és halászat fogja foglalkoztatni, 10% a városokban találhat munkát, mig mintegy 40%-nak más tevékenységekben (ipar, épités, szállitás, kereskedelmi és szolgáltatás stb.) kell alkalmazást találnia.[24]

Visszalépésnek vagyunk-e a tanui a kinai mezőgazdaságot illetően, amennyiben a nagyméretü, kollektiv gazdálkodás helyébe a decentralizált, kisméretü parasztgazdaságok léptek alapvető termelő egységként? Erről csak egy olyan megitélés alapján be-

szélhetnénk (amelyet korábban általánosnak lehetett tekinteni), amely csak a termelési viszonyokat (és azon belül is szinte kizárólag a tulajdonviszonyokat) tekinti a társadalom gazdasági alapjának. A termelési felelősségi rendszer rövid idő alatt elért jelentős eredményeivel bizonyitotta, hogy a mezőgazdasági termelőerők mai fejlettségi szintje, a kézi munka tulsulya, az alacsony kulturális szint mellett leginkább ez a gazdálkodási forma alkalmas a termelő tevékenység hatékony folytatására. Ugyanakkor nem hagyható figyelmen kivül, hogy ma már sok viszonylag fejlett, nagy társadalmasitott termelőeszköz is jelen van a kinai mezőgazdaságban, amelyek müködtetését közösségi kézben kellett hagyni. Ennél hangsulyozottabban kell emliteni azt a trendet, amely egyre világosabban kirajzolódik, elsősorban a specializált háztartások esetében: a termelés és árutermelés érdekében kisebb-nagyobb méretü egyesüléseket, társulásokat hoznak létre a legkülönbözőbb formákban és területeken. (Pl. állattenyésztés esetében az ivadéknevelés, tápelőállitás, esetleg a feldolgozás, szállitás, értékesités részterületeire szakosodott családok társulnak, vagy mások beszerzési és értékesitési, raktározási, feldolgozási stb. céllal fognak össze, egyesitve termelésüket, tőkéjüket, szakismeretüket.)[25] Az összefogás egyik széles területét átfogó, jelentős tőkét egyesitő és nagyfoku alkalmazkodóképességet biztositó formája a mezőgazdasági—ipari—kereskedelmi egyesült vállalatok. Tehát a decentralizáció jelenleg tulnyomó és uralkodó folyamata mellett jelen van a centralizáció is, azonban a mult gyakorlatától eltérően ez most jobban megfelel a kinai mezőgazdaság jellegzetességeinek, adottságaiból, körülményeiből szervesen nő ki, a termelés szükségletei hozzák létre a nekik megfelelő szinten, méretekben és formákban. Mindezt figyelembe véve teljesen megalapozottnak vehetjük Hu Jao-pang kongresszusi beszámolójának kijelentését: "Megjósolható, hogy a nem tul távoli jövőben jobb szövetkezeti gazdaság alakul ki vidéki térségeinkben, sokféle formában, amely képes lesz teljes mértékben felhasználni az előnyöket a helyi körülmények szerint és megkönnyiteni a fejlett termelési módszerek széles körü alkalmazását."[26]

A mezőgazdaság jövőbeli fejlődése, modernizációja szempontjából nagyon lényegesnek tekinthetjük, hogy a parasztok növekvő jövedelmüket nemcsak életszinvonaluk, fogyasztásuk növelésére

forditják (valóságos "fogyasztói forradalom" bontakozott ki, ugrásszerüen nőtt a kereslet a tartós fogyasztási cikkek — televizió, rádió, mosógép, kerékpár stb. iránt, rengeteg uj ház épül stb.), hanem a magasabb jövedelmü családoknál termelő beruházásokra is. Az egyének gépvásárlására vonatkozó korlátozásokat feloldották, és rohamosan nőtt a kereslet traktorok, teherautók (furgonok) és más gépek iránt. Már 1983-ban 2,1 millió traktor volt magánkézben (ezek tulnyomó része 6—12 lóerős un. kézi vezérlésü kistraktor) és 89 ezer teherautó. Gépvásárlásra is esetenként több család egyesiti tőkéjét. Természetesen az adott kinai viszonyok közepette zömmel nem a munkaerő megtakaritást célzó gépesitésről van szó, hanem a termelékenység, a hozamok növelését elősegitő, vagy szezonális munkák gyorsabb elvégzését lehetővé tevő gépesitésről. Az egész folyamattal kapcsolatban azonban meg kell jegyezni, hogy azt alapvetően a mezőgazdaságban felhalmozódó eszközökből kell biztositani, az állam ehhez jelentős mértékben változatlanul nem képes hozzájárulni.

Városi reformok

A városi reformok lényegében az ipari reformokat, valamint a pénzügyi-, adó-, anyagelosztási-, bankrendszer, az egész irányitási mechanizmus reformját jelentik, olyan gazdálkodási rendszer kialakitását, amely elősegiti az egész gazdaság fejlődését, tudatosan összehangolja a tervgazdálkodást és az áru- és pénzviszonyokat. Ezen a területen a reform a mezőgazdasághoz képest jóval később indult, lényegében a KKP 12. KB 1984 októberi 3. plénumának határozatával, amely a korábban is alkalmazott módszer, a kisebb méretekben végrehajtott kisérletek tapasztalatai alapján az egész szektorra kiterjesztette a reformot. A határozat birálta és elutasitotta azt a felfogást, amely az össznépi tulajdon fogalmát azonositotta azzal, hogy az állami szervek közvetlenül irányitják a vállalatokat, holott a tulajdon megfelelőképp elválasztható az igazgatási hatáskörtől. A reform központi kérdéseként jelölte meg a vállalatok önállóságának növelését: "A kinai szinezetü szocializmusnak elsősorban olyan szocializmusnak kell lennie, amelyben a vállalatok életereje teljes. Abban, hogy a vállalatnak nincs meg a kellő életereje, koncentráltan teste-

sülnek meg gazdasági rendszerünk különféle bajai. Ezért a vállalat, különösen pedig az össznépi tulajdonu nagy és közepes méretü vállalat életerejének növelése az egész —várossulypontu— gazdasági rendszer reformjának központi eleme."[27] Ennek megfelelően a vállalatok hatáskörét igen széleskörüen vázolta fel: "Azzal a feltétellel, hogy a vállalat követi az állami tervet és irányitást, joga van rugalmas és sokrétü gazdálkodási formák közül választani, rendelkezni saját beszerzéséről, termeléséről és értékesitéséről, birtokolni és saját belátása szerint felhasználni a visszamaradó pénzeszközöket, joga van saját dolgozóinak kijelölésére, elbocsátására, alkalmazására vagy megválasztására az érvényes jogszabályok szerint, döntésre a munkaerő toborzását és felhasználását, valamint a béreket és juttatásokat illetően, termékei árának meghatározására az állam által megengedett kereteken belül stb."[28] A viszonylag széles körü vállalati szabadság mellett, ahol egyébként is a "vállalatok körülményei ezeregy tekintetben különböznek", a köztük levő gazdasági kapcsolatok szövevényesek, a főleg a mennyiségre vonatkozó központi előirások tarthatatlanná váltak. Az uj körülmények között — mint erre közgazdászok már korábban rámutattak — a vállalat irányitásában az összesitett mutató szerepét csak a nyereség képes betölteni, amely egyuttal összefoglalóan jelzi a vállalat gazdálkodásának hatékonyságát, irányitásának szinvonalát stb. Egyidejüleg a nyereségbefizetés eddigi rendszere helyébe mindenütt a nyereségadózás lép. (Meg kell jegyezni azonban, hogy a vállalati hatékonyság megitélése nagyon bonyolult feladat, nemcsak a vállalatok eltérő felszereltsége, földrajzi helyzete, szakember és nyersanyagellátási különbsége stb. miatt, hanem pl. a jelenlegi árrendszer ellentmondásai miatt is, mivel a nyereség igy gyakran inkább az árstrukturát tükrözi, semmint a tényleges vállalati hatékonyságot.)

A megnövekedett vállalati önállóság, a nyereség szerepének fokozott előtérbe kerülése megkövetelte a vállalat és az ott dolgozók viszonyának ujragondolását. Erre a viszonyra vonatkozóan az idézett párthatározat célként jelölte meg: "A városi gazdasági rendszer reformja során helyesen kell megoldani a dolgozók és a vállalat viszonyát, tényleg el kell érni, hogy a dolgozók gazdák legyenek, munkahelyükön mindegyikük gazdaként dolgozzék."[29] Ez mindenekelőtt azt jelenti, hogy megnőtt a dolgozók aktivitásá-

nak, kezdeményező készségének fontossága, és elengedhetetlenné vált a munka szerinti elosztás következetes érvényesitése, hogy munkájuk mennyisége és minősége szoros összefüggésben legyen anyagi juttatásaikkal.

Ennek megfelelően hozzákezdtek az egyenlősdit tükröző rendkivül bonyolult bérrendszer reformjához. A vállalati nyereséggel összefüggésbe hozott uj rendszert 1985-től kivánták bevezetni, mégpedig oly módon, hogy a vállalatoknak a béralap terhére történt kifizetései 1984-es összesitett adatait tekintik kiindulási alapnak. Ez azzal a következménnyel járt, hogy minden vállalat 1984-ben minél nagyobb összegü bér, prémium kifizetésére törekedett, hogy növelje a bázisadatot. Mint Csao Ce-jang miniszterelnök a kormány munkájáról szóló beszámolójában közölte, ennek következtében a kifizetések 19%-kal haladták meg az 1983 évit, sőt a negyedik negyedévben a növekedés elérte a 38%-ot,[30] amely egyértelmüen messze meghaladta az ipari termelés és termelékenység növekedési ütemét. A kiáramló pénz pedig nagy nyomást gyakorolt a fogyasztási cikkek piacára és jelentős áremelkedést idézett elő. (Az áremelkedés viszonylag gyors üteme 1985-ben is folytatódott: a kiskereskedelmi árak országosan 8,8%-kal, a városokban 12,2%-kal voltak magasabbak a megelőző évi szinthez képest.)[31] Ez az eset is ismételten felhivta a figyelmet a reform végrehajtásának bonyolult és ellentmondásos voltára.

A dolgozók "gazdává válása", aktivitásuk kibontakoztatása érdekében jogot kellett biztositani a dolgozóknak, illetve képviselőiknek, hogy a vállalatoknál szükségszerü központositott és egyszemélyi vezetés (igazgató) mellett részt vegyenek a vállalat demokratikus irányitásában, a döntések előkészitésében. Ezt a célt szolgálja a dolgozók küldöttgyülésének rendszere, melyek létrehozását Teng Hsziao-ping már 1978-ban sürgette.[32] (Elismerték viszont, hogy ezeket a fontos fórumokat sok helyen még nem hozták létre, vagy nem müködnek.) Nem tünik ugyanakkor megnyugtatónak, hogy olyan körülmények között, amikor a vállalatvezetésnek a dolgozóival szemben is jelentősen megnövekedett a jogköre (alkalmazás, elbocsátás, jutalmazás és büntetés stb.), rendkivül kevés szó esik a szakszervezetekről, holott ilyen körülmények között a dolgozók érdekvédelmének fontossága nyilvánvaló.

A vállalati belső irányitásban fontos változást jelentett, hogy ezen a szinten is elválasztották a gazdasági és a pártfeladatokat, a vállalat gazdasági irányitásáért az igazgató vált felelőssé, a párttitkárnak a pártpolitika helyi érvényesitését kell biztositania.

A városi reform a bevezetését követő rövid idő alatt az ipari termelés rendkivül gyorsütemü fejlődését idézte elő. Az ipari termelés növekedése 1985-ben 18%-os volt, a tervezett 8%-kal szemben. Az év első felében azonban 23,1%-os volt a növekedés és a gazdaság "tulfütöttségét" különböző intézkedésekkel igyekeztek visszafogni. A lehütés azonban csak részben sikerült, hiszen a beruházások még a második félévben is 30,8%-kal bővültek. Az energiatermelés ugyanakkor csak 11%-kal nőtt, igy változatlanul megmaradt szük keresztmetszetnek, akárcsak a szállitás. A városi lakosok átlagjövedelme 4,7%-kal növekedett és 752 jüanra nőtt.[33]

A hatodik ötéves terv (1981—1985) alatt az ipar termelési értéke egészében átlag 10,6%-kal nőtt, 65,2%-kal haladva meg az 1980-as szintet. Sikeresen haladt előre az ipar belső strukturájának átalakitása, szem előtt tartva a fogyasztási cikkeket gyártó könnyüipar fejlesztését. 1980-hoz képest a nehézipar teljesitménye 55,8%-kal, a könnyüiparé 76,2%-kal, az energiatermelés 31%-kal, a szállitási kapacitás 42,8%-kal növekedett.[34] A nehéz- és könnyüipar aránya az 1978-as 57:43 helyett most 50:50.[35]

Tehát az ipari reform is — bár ellentmondásoktól nem mentesen — sikeresen halad előre. Ez annál inkább lényeges, mert mint az idézett 1984 októberi párthatározat is kiemelte, a mintegy 1 millió városi ipari, épitőipari, közlekedési, kereskedelmi és szolgáltató vállalat befizetett adóiból és nyereségéből származik az állami költségvetési bevételek több mint 80%-a.

A politikai mechanizmus reformja

Teng Hsziao-ping és csoportja kezdettől világosan tudatában volt, hogy a párt és állami intézményrendszert, azok strukturáját és müködését alkalmassá kell tenni a "négy modernizálás" irányitására. A hivatali apparátus és káderállomány szükséges reformját számos tény támasztotta alá. Az egyik komoly gond a tulnépesedettsége, a bürokrácia szervezeti tultengése volt, melyet már a multban is sokszor biráltak. A "kulturális forradalom"

utáni rehabilitások csak még inkább növelték ezt az állományt. További problémák forrása volt, hogy a káderek átlagéletkora magas volt, sokan már képtelenek voltak a napi feladatok rendszeres ellátására, iskolázottsági, képzettségi szintjük viszont alacsony. A káderek számos privilégiumot élveztek, pozíciójukat lényegében élethossziglan megőrizhették, a visszavonulásnak, a nyugdijazásnak nem dolgozták ki a megfelelő rendszerét. Az elmult évtizedek gyakori és kiszámithatatlan következményü fordulatai, az ezekkel járó tisztogatások a káderek jelentős részében egy passziv, kitérő, konfliktusokat kerülő, a problémákat eltitkoló, az ügyeket elhuzó, bürokratikusan intéző magatartást alakitott ki.

Teng Hsziao-ping 1980 januári és augusztusi beszédeiben részletesen foglalkozott az irányitási rendszer problémáival, és határozottan kiállt a hatalom decentralizálása, a kollektiv vezetés és egy széles körü program végrehajtása mellett, melynek keretében nagy számban léptetnek elő fiatalabb, iskolázottabb és szakmailag hozzáértőbb kádereket.[36] A munkát 1982 elején a központi kormányzati szerveknél kezdték, melyet az adminisztrativ szervek strukturája is indokolt. Az intézkedések során az Államtanács (kormány) alá tartozó minisztériumok, főhatóságok számát 98-ról 61-re csökkentették, a miniszterek és miniszterhelyettesek számát mintegy 70%-kal.[37] 1982 végéig végrehajtották a tartományi, autonóm körzeti és a három nagy város (Peking, Tiencsin és Sanghaj) párt és kormányzati szerveinek megujitását. Egy felmérés szerint az uj tartományt vezetők átlagos életkora 62 évről 55 évre csökkent és az uj vezetők 43%-nak volt felsőfoku végzettsége, szemben a korábbi 20%-kal.[38] A reform 1983-tól a fenti nagy egységeken belüli körzetek, megyék és városok párt és állami irányitó testületeinek átszervezésével folytatódott. Ennek eredményeként például a megyei vezető testületek kádereinek átlagéletkora 45 év alá csökkent, 1/3-uk fiatalabb 40 évesnél, a felsőfoku végzettséggel rendelkezők aránya viszont 45%-ra nőtt a korábbi 10,8%-ról.[39]

Az idős káderek visszavonulásának megkönnyitésére, a feszültségek bevezetésére a különböző szinteken és helyeken un. tanácsadó bizottságokat hoztak létre, ahol a veterán káderek politikai és szakmai tapasztalataikat kamatoztathatják, beleszólásuk van utódaik kiválasztásába és biztositották számukra korábbi

fizetésüket és életfeltételeiket. Ezen tulmenően a reform során kidolgozták a visszavonulás és a nyugdijazás rendszerét is. Ennek alapján a miniszteri szintü káderekнek 65 éves, a többi vezető hivatalnoknak a központi, tartományi szinteken 62 éves korban kell visszavonulni. A visszavonulási kor minden más káder számára 60 év, nőknek 55 év. Az 1949 utáni káderek fizetésük 75%-át kapják nyugdijként.[40]

Lényeges strukturális változtatásként törekedtek a legfelső szinttől a legalsókig a párt és az adminisztrativ és gazdasági apparátus munkájának következetes elhatárolására. Hu Jao-pang párttitkár kongresszusi beszámolójában ezt a következőkkel indokolta: "A párt csak igy biztositathatja, hogy a kormányszervek és a vállalatok függetlenül és hatékonyan dolgozzanak, illetve a párt csak igy koncentrálhatja erejét a fontos politikai kérdések tanulmányozására és megfogalmazására, e feladatok megvalósitásának ellenőrzésére, valamint a káderek és az egyszerü emberek körében végzett ideológiai és politikai munka megerősitésére a párton belül és kivül."[41] A két apparátus korábbi szoros összefonódása miatt joggal feltételezhetjük, hogy az elhatárolás csak egy viszonylag hosszu folyamat eredményeként mehet végbe.

A strukturális változás egy másik vonása, hogy a városok közvetlen vezetése alá rendelték a környező megyéket. A multban a tartományokon belül elhelyezkedő prefekturák és megyék, valamint a nagy és közepes városok között nem volt közvetlen kapcsolat, amely önkényesen elvágta a kötelékeket a városok és a vidék között. Most a viszonylag fejlett gazdasági, ipari alappal rendelkező területeken a városi és prefektura kormányzatokat egybeolvasztották és ez gyakorolja a vezetést a környező megyék felett, kölcsönösen javitva ezzel az ellátást, hatékonyabbá téve az irányitást.[42]

Sokkal szélesebb kört érint azon átalakitás, amely a kommunákról (ezt az elnevezést ma már nem használják) leválasztotta a közigazgatási funkciókat. A kommunák a gazdasági vezetés, az átfogó tervezés, a szolgáltatások biztositása stb. mellett az adminisztrativ irányitás egységei is voltak. A szétválasztás indokául azt hozták fel, hogy a kommuna szervek főleg a gazdasági tevékenységgel foglalkoztak, a politikai, közigazgatási mun-

két elhanyagolták, másrészt hajlottak arra, hogy a gazdasági munkánál is adminisztratív eszközöket és módszereket alkalmazzanak. A folyamat 1982-ben kezdődött és 1984 végéig több mint 90 ezer járási (mezővárosi) népi kormányt állitottak fel országszerte. Ezt a változtatást a második legfontosabb reformlépésnek tekintik a falusi területeken a termelési felelősségi rendszer mellett.[43] Ezzel egyidejüleg az alkotmány rendelkezésének megfelelően falusi népi bizottságokat hoznak létre, melynek tagjait és elnökét közvetlenül a helyi lakosok választják. Feladatkörüket az alkotmány 111. cikkelye a következőképpen határozta meg: "A lakóhelyi és falubizottságok békéltető, közbiztonsági, közegészségügyi és más jellegü bizottságokat alakitanak a közös szociális ügyek irányitására, a lakosok közötti viták megoldására, a közrend fenntartásának segitésére és arra, hogy továbbitsák a helybeli lakosok véleményét és kéréseit és javaslatokat tegyenek a népi igazgatási szervnek."[44] Ezek tehát az önigazgató tömegszervezetek hálózatának bővitését jelentik, fontos összekötő láncszemként szerepelnek a lakosság és az államhatalmi szervek között, egyuttal jelentősen tehermentesitve azok kádereit sok mindennapi feladat alól.

Az egész reformfolyamatban meghatározó szerepe van a pártnak, igy alapvető fontossága van annak, hogy mennyire tudják alkalmassá tenni annak irányitására és végrehajtására. A gondok nagyságát önmagában már az is mutatja, hogy a több mint 40 milliós párttagságnak mintegy fele a "kulturális forradalom" alatt lépett a pártban, nem kis mértékben az akkor uralkodó ideológiai vonal hiveként. A KKP 12. KB 1983. október 11.-én pártrendezés végrehajtását határozta el, több szakaszban.

A célokat a kiadott közlemény a következőkben jelölte meg: létrehozni az eszmei, ideológiai egységet, kialakitani a párt munkastilusát, a fegyelmet erősiteni és megtisztitani a pártszervezeteket.[45] A végrehajtás itt is felülről lefelé történik és befejezését a falusi alapszervezeteknél 1987 tavaszára tervezik. A pártfelülvizsgálat, a kritika-önkritika célpontjai a "kulturális forradalom" aktiv résztvevőin tul általában a reformprogram végrehajtásának akadályozói, valamint a különféle gazdasági bünök elkövetői, a poziciójukkal visszaélők stb. (Dilemma, hogy a káderekneк lelkesen támogatni kell a tömegek erőfeszitéseit, hogy gazdaggá váljanak, nem szabad azonban arra törekedniük,

hogy maguk is meggazdagodjanak). Igyekeznek ugyanakkor elháritani azt a félelmet, hogy a kampány a multhoz hasonlóan tömeges tisztogatásba és kizárásba csap át. Az állami élet demokratizálására tett erőfeszitések mellett hangsulyozzák a pártélet demokratizálásának fontosságát, annál is inkább, mert a Teng Hsziao-ping vezetés világosan felismerte, hogy a demokratikus biztositékok hiánya idézte elő az eltelt időszak hatalommal való visszaéléseit, elsősorban a "négyek bandája", valójában Mao Cetung által. A gazdasági sikerek növelik a párt, a pártvezetés tekintélyét, fokozzák legitimitását, amely alapot képezhet a politikai rendszer esetleges további reformja számára.

Ellenállás a reformokkal szemben és a reformok folytatása

Természetesnek vehetjük, hogy az élet szinte minden területét érintő átfogó reformfolyamat ellenállást vált ki a káderek és a tömegek bizonyos, nem mindig könnyen körülhatárolható részénél. A reformokkal való szembenállás egyik jelentős része eszmei, ideológiai alapállásból fakad, amelynek egy része a szélsőbalos ideológia befolyása alatt "revizionizmusként", "kapitalizmusként" itéli el a változásokat, mig mások a korábban alkotott leegyszerüsitett, idealizált szocializmus képüket látják veszélyeztetve, illetve itélik azzal többé-kevésbé összeegyeztethetetlennek a változásokat. A reformokkal szembeni ilyenfajta fenntartásokra utalt Hu Jao-pang pártfőtitkár is egy interjuban: "Van bizonyos mértékü értetlenség az ideológiai elvakultság miatt, a régi gondolkodásmódok meggyökeresedése miatt. A tényleges szembeszegülés eléggé korlátozott. Nem szabad persze lebecsülnünk a régi gondolkodásmód és szokások hatásait."[46] Már valamivel konkrétabban megjelölhetők azok a rétegek és csoportok, amelyek egzisztenciális vagy pozicionális okokból kerülnek szembe a reformok különböző aspektusaival.

A parasztság körében a jelentős egalitariánus hagyományok, melyeket az előző évtizedekben ébren tartottak, egyes időszakokban erősitettek, most erőteljesen konfrontálódnak a gyors ütemben jelentkező jövedelemkülönbségekkel. A falusi szegényebb rétegek a kollektiva funkcióinak, szerepének gyengülése miatt az általa nyujtott "biztonsági háló" eltünésétől tartottak. (Ezért is igyekeznek a szegények segitésének sokféle formáját propa-

gálni és megvalósitani.) Jelen van a természetes emberi irigység is az először boldogulók uj keletü gazdagsága miatt, amely esetenként javaik tönkretételében és fosztogatásában is megnyilvánul.[47] Hasonlóképpen egyes munkásrétegek is ellenállással fogadják a teljesitmény elvet alkalmazó uj bérrendszer bevezetését.

A kommunák felszámolásával, illetve funkciójuk változásával összefüggésben sok állami és pártfunkcionárius hatalma csökkent, esetleg veszitette el korábbi pozicióját. Az ipari vállalatoknál dolgozó párttitkárok egy része hatalma megnyirbálása miatt elégedetlen, mert korábban a vállalat első számu vezetői voltak, most viszont ezt a szerepet át kellett engedniük az igazgatónak. A káderek bizonyos csoportjai elégedetlenek hatalmuk csökkenése miatt, amely a decentralizálás következménye, mások az élethossziglani funkcióviselés megszüntetése miatt stb.

Feszültségforrás a szigoru családtervezés, amely mélyen gyökerező hagyományokkal ütközik. Az "egy házaspár egy gyerek" program végrehajtása különösen falun ütközik nehézségekbe, többek között gazdasági okokból is, mivel az árutermelést ösztönző termelési felelősségi rendszer mellett a boldogulás egyik fő forrása a minél több munkaerő.

Nyugtalanságot vált ki az áremelkedés, amely elsősorban a városokban a vártnál magasabban alakult, és amelyet az elhuzódó bérreform nem minden rétegnél ellensulyoz megfelelően. Az emlitetteken kivül széles körben váltanak ki elégedetlenséget az un. egészségtelen jelenségek, melyeket a reform következményeinek, káros kinövéseinek tartanak. A nagyszámu gazdasági visszaélésről, korrupcióról, valutaüzérkedésről, indokolatlan áremelésről, hiánycikk kereskedelemről stb. van szó elsősorban, de a "szellemi szennyeződés" néven emlegetett jelenségekről is, amelyek elsősorban a Nyugat felé nyitással (és hozzátehetjük: a rádiók és televiziók számának gyors növekedésével is) hozhatók összefüggésbe (szocializmustól idegen eszmék, nyugatimádat, pornográf termékek terjesztése stb.)

Az elégedetlenség forrásainak és jelenségeinek fenti — korántsem teljes — felsorolása jól érzékelteti, hogy az rendkivül szerteágazó, ugyanakkor nagy hangsullyal kell aláhuzni, hogy nem egységes, nem homogén, nem jelent egy közvetlen veszélyt jelentő, átfogó felsorakozást a reformpolitikával szemben. Ellen-

kezőleg, a reformok az emberek többségénél a jövedelem emelkedését, jobb áruellátást, az élet sok területén növekvő lehetőségeket eredményeztek, igy részükről a változások támogatása biztositottnak látszik.

Elsősorban ez a támogatás, a reformfolyamat meggyőző eredményei tették lehetővé, hogy a szükségszerüen jelentkező ellentmondásokra és bizonyos ellenállásra a vezetés nem a reformok leállitásával, hanem továbblépéssel, a reformok folytatásával válaszolt. Az ellentmondások jelentkezését a vezetés természetes jelenségnek tekinti és ennek megmagyarázását tartja fontosnak, mint ez a következő ötéves tervjavaslat anyagából is kitünik: "Ugy kell nevelnünk a káderekat és tömegeket, hogy teljes mértékben felismerjék a reformok végrehajtásának nehéz és összetett voltát, tudatában legyenek a menet közben lehetséges problémáknak és kockázatoknak, jobban megértsék a politikát, a törvényességet és az általános érdeket és szellemileg felkészüljenek a nehézségekkel való szembenézésre. Hosszu távon a reformok előmozditják majd a termelőerők nagyarányu növekedését, és az embereknek nagy anyagi előnyöket hoznak. Nem várhatjuk azonban, hogy a reform minden lépése közvetlenül előnyére szolgáljon minden embernek, mivel a jótékony eredmények csak azután válnak nyilvánvalóvá, hogy a reform egy ideje érvényben van. A reform sikere szempontjából fontos, hogy ezt megmagyarázzuk az embereknek."[48]

A bel- és külföldön a reformok folytatását illető gyakran felmerülő kételyekre (részben személyével is összekapcsolva) Teng Hsziao-ping mindig nagyon határozottan reagált, pl. 1984. október 22-i beszédében: "Tudjuk saját gyakorlatunkból, hogy a mi nemzedékünk, beleértve (Hu) Jao-pangot és (Csao) Ce-jangot, nem fog változtatni ezen a politikán. Nem fog a káderek harmadik, negyedik vagy ötödik lépcsője sem, mivel senki sem teheti. Külföldi vendégekkel folytatott legutóbbi beszélgetéseimben sohasem mulasztottam el biztositani őket, hogy politikánk nem fog változni, hogy bizhatnak jelenlegi politikánk tartósságában."[49] Az 1985. szeptemberben tartott országos pártkonferencia a gazdasági, társadalmi fejlődés és reformpolitika kapcsolatában alapelvként szögezte le a reformok első helyét: "Elsőbbséget kell adni a reformnak, biztositva, hogy a reform

és a fejlődés egymáshoz igazodjon, egymást ösztönözze. A reformnak alapvetően a fejlődést kell szolgálnia. Jelenleg azonban a fejlesztést ugy kell megtervezni, hogy az a reformot szolgálja."[50]

A legfelső vezetés elszántsága, a tömegek nagy részének támogatása és a folyamat során eddig elért meggyőző eredmények elegendő biztositéknak tünnek a reformok folytatására.

JEGYZETEK

[1] Economy. China Handbook Series. Foreign Languages Press, Peking 1984, 39—40. old.

[2] Ma Hong: New Strategy for China's Economy. Peking 1983. 20. old.

[3] Liu Guoguang: Some Important Problems in China's Strategy for Economic Development. Social Sciences in China (A továbbiakban: SSIC/1984/4. 51. old.

[4] Mao Hong: i.m. 22. old.

[5] Uo.p. 24.old.

[6] Ashwani Saith: China's New Population Policies: Rationale and Some Implications. Development and Change, SAGE 1984/3. 333. old. A kérdéshez ld. Zhang Shuguang: Reform the Economic Structure and Increase the Macroeconomic Results. SSIC 1982/1. 40—69. old.

[7] Economic Readjusment (1979-82) China. Facts and Figures. Peking 1984. 1. old.

[8] China's Population - Problems and Prospects. Peking 1984. 7. old.

[9] Beljing Review (a továbbiakban: BR) 1984/33. 26. old.

[10] A felmerült kételyekre reagált Szun Je-fang írása: We Have Political as Well as Techno-economic Guarentees for Quadrupling Chins's Industrial and Agricultural Output Value in Two Decades. - Selected Writing on Studies of Marxism 1982/11. 1—19. old.

[11] BR 1985/33. 6—7. old.

[12] A kérdéshez ld. K. C. Yeh: Macroeconomic Changes in the Chinese Economy During the Readjustment. The China Quarterly 1984. No. 100. 691—716. old.

[13] Hu Jao-pang 1982. szeptember 1-jei beszámolója a KKP XII. országos kongresszusán. MTI Nemzetközi Dokumentumok 1982. szept. 23. 13. old.

[14] A reform elméleti és gyakorlati kérdéseinek áttekintéséhez ld. Tálas Barna: Gazdasági reform Kinában. Tervgazdasági Fórum 1985/1. 121—132. old. (Utánnyomás: Reflektor, 1986/1/; Uö.: A kinai fejlődés főbb tendenciái. Világosság, 1986/4. 252—258; Vincze Attila: Kina: korszerüsités és reformok. Külpolitika, 1985/5. 57—73 old; Szerb István: Kina a változások után. Társadalmi Szemle, 1986/2. 72—80. old.

[15] BR 1986/6-7, p. IV. (A mezőgazdasági reformhoz ld.: Jordán Gyula: Kina mezőgazdasága ma: változások és tendenciák. Közgazdasági Szemle, 1985/10. 1249-1260. old.

[16] BR 1984/ 33. p. 16 és BR 1985/ 25. p. 15. old.

[17] BR 1984/43. 23. old. és BR 1985/12. 8. old.

[18] BR 1983/35. 19. old.

[19] BR 1985/29. 15—22. old.

[20] BR 1984/42. 30. old.

[21] Decision of the Central Committee of the Communist Party of China on Reform of the Economic Structure, Peking 1984. 27. old.
(MTI Nemzetközi Dokumentumok 1984. nov. 15. 17. old.)

[22] Almanach of China's Economy 1981. with Economic Statistic for 1949—1980. (Modern Cultural Company Limited, Hong Kong 1982). 163. old.

[23] Zheng Zonghan: On Small Towns. SSIC 1983/4. 164—174. old.

[24] BR 1984/16. p.16. és BR 1984. 18—21. old.

[25] Lin Zili: On the Distinctively Chinese Path of Socialist Agricultural Development. SSIC 1983/3. 118. old.

[26] MTI Nemzetközi Dokumentumok. 1982. szeptember 23. 12. old.

[27] Decision of the Central Committee... Peking 1984. 9. old.
(MTI Nemzetközi Dokumentumok 1984. november 15. 8. old.

[28] Decision of the Central Committee... p. 10. (MTI Nemzetközi Dokumentumok 1984. november 15. 9. old.

[29] Decision of the Central Committee... 11. old. (MTI Nemzetközi Dokumentumok 1984. november 15. 9. old.

[30]BR 1985/16. 8. old.

[31]BR 1986/11. 4. old.

[32]Selected Works of Deng Xiaoping (1975—1982). Peking 1984. 148. old.

[33]HVG 1986. március 8. 6. old.

[34]BR 1986/6—7. 4. old.

[35]Uo. 5. old.

[36]Selected Works of Deng Xiaoping. 224—259. és 302—326. old.

[37]William A. Joseph: The Dilemmas of Political Reform in China. Current History September. 1985. 253. old.

[38]BR 1984/38. 4. old.

[39]BR 1984/43. 7. old.

[40]BR 1983/37. 6. old.

[41]MTI Nemzetközi Dokumentumok. 1982. szeptember 23. 30. old.

[42]BR 1983/14. 6—7. old.

[43]BR 1985/1. 7. old.

[44]The Constitution of the People's Republic of China, Peking 1983. p. 80 (MTI Nemzetközi Dokumentumok 1983. január 27.) 22. old.

[45]BR 1983/42. 2. old. A politikai mechanizmus reformjához ld. Jordán Gyula: A "négy modernizálás" és a politikai mechanizmus reformja Kínában. - Politika-Tudomány (megjelenés alatt).

[46]l'Unita 1984. szeptember 30. MTI CSZS 1984. október 18. 31. old.

[47]Volkova L.A.: Problemü szovremennoj kitajszkoj derevni, - Problemü Dalnyego Vosztoka 1985/4. 111–112. old.

[48]BR 1985/40. 21–22. old.

[49]BR 1985/4. 15. old.

[50]BR 1985/40. 7. old.

Pataki István:

CSEHSZLOVÁKIA KOMMUNISTA PÁRTJÁNAK XVII. KONGRESSZUSA

Bevezetés

1986. március 24-én, több mint 1,6 millió kommunista képviseletében 1541 küldött részvételével nyilt meg Csehszlovákia Kommunista Pártjának XVII. kongresszusa a prágai Kongresszszusi Palotában. A tanácskozást nagy figyelemmel, várakozással követte a csehszlovák társadalom valamennyi rétege. Közrejátszott ebben az is, hogy a választ igénylő nemzetközi, de elsősorban hazai fejlemények már körvonalazódtak a föderáció egyik köztársaságában, a Szlovák Kommunista Párt kongresszszusán, amely néhány héttel korábban fejezte be munkáját.[1]

Jelentős érdeklődést mutatott a nemzetközi közvélemény is, köztük mindenekelőtt a szocialista országok, valamint a kommunista és munkáspártok. Erre utalt az a tény is, hogy a CSKP meghivásának eleget téve 108 országból 127 kommunista és munkáspárt, forradalmi demokratikus párt, nemzeti felszabaditási mozgalom, valamint szocialista és szociáldemokrata párt küldöttsége, illetve megfigyelője vett részt a kongresszuson, s annak munkájáról több száz külföldi ujságiró is tudósitott.

A szocialista országok testvérpártjai kongresszusai iránti érdeklődést mindig is motiválta, hogy a hatalmon lévő kommunista pártnak megkülönböztetett a szerepe, a funkciója és a felelőssége a szocialista épitőmunka irányitásában és a fő feladatok kijelölésében.

A megszokottnál fokozottabb érdeklődés ezuttal elsősorban annak szólt, hogy a 1980-as évek közepének nemzetközi politikai és világgazdasági kihivásaira milyen válaszokat fogalmaz meg a kongresszus a szocialista társadalom további épitésének utján. Reális számvetés a megtett utról, a fejlődés belső és külső feltételeiről; a feladatok körültekintő meghatározása és rangsorolása, majd a teendők következetes végrehajtása — mindezek

elengedhetetlen elemei a kor követelményeinek szinvonalán álló válaszok kidolgozásához. Erre vállalkozott a kongresszus, amelynek ötnapos munkájáról akkor szerezhetünk átfogó képet, ha megkíséreljük — legalább vázlatosan és helyenként jelzésszerüen — összefoglalni azokat a tényezőket, amelyek közvetve vagy közvetlenül hatást gyakoroltak a tanácskozás munkájára.

A kongresszus "háttere"

1. A nemzetközi helyzet általános alakulása

A Csehszlovák Szocialista Köztársaság a Varsói Szerződés szervezetének tagja, részese a KGST-nek, a szocialista országok közösségéhez tartozik. Ahogy valamennyi szocialista ország esetében, Csehszlovákia számára is nélkülözhetetlenül fontos a nemzetközi béke és biztonság megóvása, a fegyverkezési verseny megfékezése, a különböző társadalmi rendszerü országok békés egymás mellett élése, a kiegyensulyozott és kölcsönös előnyökön nyugvó kelet—nyugati kapcsolatok. Ebből is következik, hogy az évtized kezdetétől a szélsőséges imperialista körök által szitott fegyverkezési verseny folytatódása, a megujuló törekvések annak kiterjesztése: a világürre, a nemzetközi erőegyensuly megbontására és az erőfölény kikényszeritésére irányuló kisérletek, az érdemi megállapodások halogatása egészében kedvezőtlen feltételeket jelentett — és jelent — a szocialista épitőmunka céljainak valóra váltásához. A szocialista országok és természetesen mindenekelőtt a Szovjetunió, offenziv diplomáciai lépései és kezdeményezései valamelyest enyhitették ugyan a nemzetközi feszültséget, de az alapvető kérdésekben áttörésre még nem került sor.

2. A világgazdasági környezet

Csehszlovákia társadalmi-gazdasági fejlődésének integráns része a nemzetközi munkamegosztásba való mind szélesebb körü bekapcsolódás. Ebben az összefüggésben három tényező érdemel figyelmet:

a) Az ország a KGST országaival bonyolitja külkereskedelmi forgalmának 74%-át.[2] A KGST keretében folyó két és többoldalu

együttmüködés szinvonala, formái, a korszerübb szemlélet és gyakorlat meghonosodásának üteme ezért jelentős mértékben befolyásolják a csehszlovák népgazdaság fejlesztési és fejlődési lehetőségeit. Az a tény, hogy az elmult években mind erőteljesebb a tagországok törekvése a KGST-ben folyó együttmüködés megujitására, s e folyamat felgyorsitására, előnyös a szilárd és nagy termelési-müszaki hagyományokkal rendelkező csehszlovák gazdaság számára.

b) Gondot jelentenek a tőkés államok részéről változatlanul alkalmazott — esetenként kiterjesztett — hátrányos gazdasági megkülönböztetések. A gazdasági szankciók kiterjedt rendszere, a COCOM listától a legnagyobb kedvezmény elve érvényesitésének megtagadásáig akadályozza, fékezi a kiegyensulyozott, normális gazdasági kapcsolatokat a tőkés partnerekkel, Csehszlovákia intenzivebb bekapcsolódását a nemzetközi munkamegosztásba.

c) A világ gazdasági és pénzügyi rendszerében mutatkozó sulyos zavarok — protekcionizmus, adósságprobléma — a nemzetközi gazdasági átrendeződés, mindenekelőtt a gyors léptekkel előrehaladó tudományos-müszaki forradalom minőségileg uj gazdasági és politikai kérdések, feladatok sorát állitja Csehszlovákia elé is. Ebben az összefüggésben a kongresszus állásfoglalásai nem kis mértékben befolyásolják azt, hogy a szocializmust épitő Csehszlovákia milyen perspektivával lép a XXI. századba.[3]

3. Az SZKP XXVII. kongresszusa

A csehszlovák kommunisták tanácskozása egy hónappal követte az SZKP nagy jelentőségü XXVII. kongresszusát. M. Sz. Gorbacsovnak, az SZKP főtitkárának, a KB nevében előterjesztett nyilt, őszinte, reális beszámolója, a tartalmas és alkotó vita, valamint a dinamikus gyorsitást és szerkezeti átalakitást előirányzó határozatok példát mutattak, s egyben ösztönzést jelentettek a csehszlovák kommunisták számára is a saját adottságaik és feltételeik melletti utkeresésben.

4. A belső környezet

Csehszlovákia belső helyzete szilárd, a párt vezető szerepe következetesen érvényesül. A társadalom elfogadja és támogatja a párt politikáját. A gazdaság alapjai erősek; az egyensuly és a fejlődés a nehezebb feltételek között sem szenvedett törést. Ugyanakkor a helyzet meghatározó vonása, hogy a társadalmi-gazdasági rendszer stabilitása mellett mind sürgetőbb igényként jelentkezik a gazdasági fejlődés uj, hatékony növekedési pályára állitása, a tudományos-müszaki haladás eredményeinek gyakorlati alkalmazásának lényegi meggyorsitása, a tartalékok mozgósitása, valamennyi alkotóerő sokoldalu kibontakoztatása. Ennek végrehajtásában a kommunista párt következetesen folytatni kivánja az elmult másfél évtizedben követett, az 1968-as válságnak és megoldásának tanulságára támaszkodó politikai irányvonalat.[4]

Nagyvonalakban ilyen feltételrendszerben kezdte meg felkészülését a CSKP tagsága a XVII. kongresszusra.

A XVII. kongresszus előkészitésének menete

A CSKP Központi Bizottsága 1985. julius 18–19-én megtartott ülésén határozta el a pártkongresszus összehivását 1986 tavaszára: A kongresszus előkészitésének keretében a pártalapszervezetek 1985 novemberében és decemberében tartották meg évzáró taggyülésüket. 1986 januárjában került sor az üzemi, járási majd februárban a kerületi (megyei) szintü pártértekezletekre. Ezeken a fórumokon a juniusi KB-ülés dokumentumai alapján indult meg a felkészülés, amelyen értékelték az elmult öt esztendő feladatainak teljesitését és érintették a soron következő időszak gazdasági és társadalmi fejlődésének alapvető célkitüzéseit. 1986. elején nyilvánosságra hozták az ország hosszu távu, 2000-ig kitekintő gazdasági és társadalmi fejlesztésének fő irányelveit, valamint a CSKP szervezeti szabályzatának módositásokkal kiegészitett tervezetét.

A pártalapszervezetek taggyüléseiken elsősorban a két kongresszus közötti időszakban végzett munkájukat, valamint a területükön müködő gazdasági és hivatali egységek tevékenységét értékelték. Ennek során hangsulyozottan foglalkoztak azzal, hogy

miként javithatnák a kommunisták gazdasági és társadalmi tevékenységüket, miként tudnának hatékonyabban érvényt szerezni a gazdasági munka szinvonalának emelésére, a müszaki-tudományos haladás meggyorsitására vonatkozó központi igényeknek.

A járási pártkonferenciákon mindenekelőtt az a törekvés tükröződött, hogy szélesebb összefüggésben vizsgálják az elért eredményeket és a járási pártszervek, amelyek a csehszlovák pártirányitásban fontos szerepet töltenek be, felzárkózzanak az igényesebb társadalmi és gazdasági feladatokhoz.

A kerületi (megyei) értekezleteken a véleménycsere hangsulya a jövő feladataira esett. A felszólalók sok helyütt önkritikusan-kritikusan állapitották meg, hogy tulságosan lassan halad az ország gazdasági-társadalmi fejlődésének intenziv pályára állitása. Egyuttal támogatásukról biztositották a KB által kidolgozott, az elkövetkezendő időszakra vonatkozó elképzeléseket.

Összességében a pártszervezetek kongresszusi felkészülése azt mutatta, hogy a kommunisták támogatják a párt által követett bel- és külpolitika elveit, gyakorlatát; értékelik az eredményeket, de jól érzékelik az előrehaladást fékező tényezőket, a meglévő hiányosságokat.

A Központi Bizottság 1986. február 20-i ülésén határozatot hozott a kongresszusi dokumentumok végső változatának előkészitéséről az ülés vitájában, illetve a pártértekezleteken elhangzott észrevételek, a Nemzeti Front tagszervezetei részéről tett javaslatok figyelembevételével. Ennek alapján a következő dokumentumtervezetek kerültek a CSKP XVII. kongresszusának napirendjére:

— a CSKP Központi Bizottságának beszámolója a párt tevékenységéről és a társadalom fejlődéséről a XVI. kongresszus óta eltelt időszakban, valamint a párt további feladatairól;

— a CSKP Központi Ellenőrző és Reviziós Bizottságának beszámolója;

— a párt gazdasági és társadalmi politikájának fő irányai az 1986—1990 között és a 2000-ig terjedő időszakban;

— a párt szervezeti szabályzatának módositott tervezete.

1. A politikai-gazdasági eredmények összegzése — a kiindulópont

A Központi Bizottság politikai beszámolója, amelyet Gustáv Husák elvtárs terjesztett elő, adta meg a kongresszus munkájának alaphangját. Megállapitotta, hogy az ország jelentősen előrehaladt a CSKP XIV. kongresszusán 1971-ben megfogalmazott stratégiai irányvonala megvalósitásában. A párt és a dolgozók áldozatos és alkotó épitőmunkája nyomán tovább fejlődött a szocialista társadalmi rendszer. 15 év alatt a nemzeti jövedelem 81%-kal emelkedett, az ipari termelés közel megduplázódott és egyharmadával növekedett a mezőgazdasági termelés is.

A tizenötéves fejlődés fontos szakasza volt az 1981—1985 közötti időszak. A kedvezőtlen külgazdasági feltételek hatására 1981—1982-ben lelassult fejlődési ütemet az elmult három évben sikerült felgyorsitani, s egészében a XVI. kongresszus tervelőirányzatait teljesiteni.

11,5%-kal növekedett a nemzeti jövedelem. Dinamikusan fejlődtek a gép- és elektrotechnikai ipar, valamint a vegyipar egyes területei. A mezőgazdaság stabilizáló szerepe erősödött; javult a termelékenység és kiemelkedő eredményeket értek el a növénytermesztésben. A gazdasági adatokból kitünik, hogy bár a népgazdaság egyes ágazatai számszerüen és mennyiségileg teljesitették a főbb tervmutatókat, érzékelhető elmaradás van a müszaki fejlesztés hatékonysága növelésében, a strukturális változtatások a lehetségesnél és szükségesnél lassabban haladnak előre. Csehszlovákia pénzügyi helyzete szilárd; az export fokozása és az import erőteljes korlátozása lehetővé tette a tőkés adósságállomány számottevő csökkentését. (Csehszlovákia bruttó adósságállománya nem éri el a 2 milliárd dollárt.)

A nemzeti jövedelem belső felhasználásának mérséklése következtében visszafogták a felhalmozást és igy a lakosság életszinvonalát sikerült szinten tartani. A lakosság személyi fogyasztásának tervszerinti és a társadalmi fogyasztás tervezettnél gyorsabb ütemü növekedésének eredményeként erősödött a lakosság szociális biztonsága.

A beszámolási időszakban a párt nagy figyelmet szentelt a politikai rendszer erősitésének és a szocialista demokrácia fej-

lesztésének. A Nemzeti Frontban tömörülő szervezetek tevékenyen vették ki részüket a XVI. kongresszus határozatainak megvalósításából, de — mint elhangzott — nem sikerült felszámolni a tömegszervezetek munkájában még fellelhető sablonosságot, formalizmust és más hiányosságokat. A szövetségi és nemzeti kormányok, a tanácsok és a képviseleti szervek jelentős erőfeszitéseket tettek irányitó és ellenőrző feladataik elvégzésére magasabb szinvonalon és rugalmasan, mégis gyakori még az állampolgárok ügyei iránti közömbösség, a fölsöleges adminisztráció és bürokratizmus.

Az ideológiai terület a maga eszközeivel törekedett arra, hogy a változó külső és belső viszonyok között a "Tanulságok" c. dokumentum szellemében járuljon hozzá a gazdasági és társadalmi feladatok megoldásához. A gazdasági propaganda és agitáció területén született eredmények mellett — a beszámoló tanusága szerint — sok teendő van még az ideológiai munka meggyőző erejének fokozásában.

A beszámoló kedvezően értékeli a CSKP XVI. kongresszusán megszabott külpolitikai feladatok végrehajtását, aminek eredményeként erősödtek Csehszlovákia nemzetközi poziciói. Csehszlovákia aktivan vette ki részét a szocialista közösség egységének erősitéséből, az összehangolt külpolitikai feladatok megvalósitásából. Az ország megkülönböztetett és hangsulyos figyelmet forditott a Szovjetunióhoz, valamint a többi szocialista országokhoz füződő kapcsolatainak sokoldalu erősitésére. Hosszu stagnálás után látványos fejlődésnek indultak a csehszlovák—kinai államközi kapcsolatok is. Folytatódott az együttmüködés a fejlődő világ haladó és demokratikus erőivel, elsősorban a szocialista orientációju országokkal, valamint a nemzeti függetlenségért, a szabad fejlődés lehetőségeiért, a neokolonializmus és faji megkülönböztetés ellen következetesen fellépő szervezetekkel és mozgalmakkal. A fejlett tőkés országokkal a békés egymás mellett élés elvei és a kölcsönös előnyök alapján — a kiélezett nemzetközi körülmények között — kielégitően, de általában visszafogottan fejlődtek a kapcsolatok. A konfrontációs törekvések ellenére Csehszlovákia folytatta a politikai dialógust és a szomszédos tőkés országokkal — Ausztria, NSZK — erősödött a kapcsolatok fejlesztése iránti gazdasági érdekeltség.

Mindezek alapján Gustáv Husák, a XVII. kongresszus szónoki emelvényéről joggal állapithatta meg: "A nyolcvanas évek második felét Csehszlovákia konszolidált, politikailag szilárd, magas élet- és kulturális szinvonalu, gazdaságilag és társadalmilag fejlett államként kezdi."

2. A kongresszus sulyponti kérdései

A kongresszus munkájában a már elmondottak alapján előtérbe került a társadalom gazdasági-szociális fejlődése meggyorsitásának kérdése. A népgazdasági teljesitőképességének és hatékonyságának javitása, ami megköveteli a rendelkezésre álló valamennyi anyagi és szellemi erő mozgósitását. Ennek érdekében meghatározó szerepet kivánnak juttatni a munkatermelékenység emelkedésének, az ésszerü anyagi és energiatakarékosságnak, a tudományos és müszaki eredmények gyorsabb gyakorlati bevezetésének, a termelési szerkezet korszerüsitésének. Mindezek az 1986—1990-ig terjedő 8. ötéves tervben és a 2000-ig terjedő programban konkretizálódnak. A századfordulóig a nemzeti jövedelem 66%-kal növekszik az anyag- és energiaigényesség lényeges csökkentése mellett. Ugyanilyen mértékben kell növekednie a munka termelékenységének is ahhoz, hogy a lakosság fogyasztása további 50%-kal emelkedjen.

Az igényes feladatok végrehajtásának eszközrendszerében fontos helyet szánnak a politikai-gazdasági irányitási rendszer meglévő keretek közötti fokozatos, átgondolt további korszerüsitésének, a lehetőségek jobb kihasználásának, a végrehajtás során mutatkozó követelmények felszámolásának. A vállalati önállóság növelése, a jogkörök szélesitése és a felelősség erősitése a közgazdasági eszközök szélesebb körü alkalmazása, a tervmutatók számának lényeges csökkentése, a mezőgazdaságban a szerződéses kapcsolatok kiterjesztése, több helyütt is felmerültek mind a beszámolóban, referátumokban, mind a vitában.

A kongresszuson elhangzott beszámoló erről igy fogalmaz: "A gazdaságirányitás fejlesztésében a demokratikus centralizmus elveiből kell kiindulni. Ezek: a központi irányitás tökéletesitése, s ezzel párhuzamosan az alsóbb láncszemek jogkörének és felelősségének bővitése, s főleg a dolgozó kollektivák érdekeltségének, kezdeményezésük fejlesztésének sokoldalu támogatása."

Meg kell jegyeznünk, hogy az intenziv fejlődéssel összefüggő feladatok önmagukban nem ujak, többségükben hosszabb ideje napirenden vannak. Ami ezzel kapcsolatban figyelemre méltó, azt tömören a következőképpen jellemezhetjük:

— a szocialista fejlődés utjában álló akadályok, gondok, ellentmondások felszámolásának komplex és stratégiai jellegü megközelitése; a minőségi változtatás igényének egyöntetü jelentkezése, a lépéskényszer felismerése;

— a társadalmi-gazdasági élet hiányosságainak éles kritikája, a szubjektivizmus, önelégültség formalizmus jelenségeinek erőteljes birálata, a szavak és a cselekvés egysége megteremtésének felvetése;

— a végrehajtás eddig tapasztalat következményeinek nyilt feltárása; s általában a követelmények szigoru számonkérése, és a végrehajtás fokozottabb ellenőrzése.

Egyebek között erre is utalt Strougal miniszterelnök, amikor arra utalt, hogy a gazdaságirányitási és tervezési rendszer korszerüsitésében eddig csak részmegoldások születtek, s azok megvalósitását is gyakran következetlenség kiséri.

A gazdasági fejlődés meggyorsitásának stratégiájában kulcsfontosságu hangsulyt kapott — joggal — Csehszlovákia aktiv részvétele a KGST komplex müszaki-tudományos programja valóra váltásában. A tanácskozás egyértelmüen azt a felismerést erősitette meg, hogy a nemzetgazdasági célok megvalósitása csak egy Csehszlovákia érdemi részvételével együtt, lényegesen hatékonyabban müködő szocialista gazdasági integrációs szervezetben lehetséges.

A hosszutávu célok megalapozásaként foglalkozott a kongresszus a 8. ötéves terv irányelveivel. Ezek szerint a nemzeti jövedelem évi 3,5%-os növekedését tervezik, az anyag-és energiafelhasználás jelenlegi szintjének megtartásával. A nemzeti jövedelem növekményének 92—95%-át a munkatermelékenység emelkedésének kell adnia. Öt év alatt az ipari termelés 15—18%-os, a mezőgazdasági termelés 6—7%-os növekedését irányozták elő.

Tekintélyes összeget (900 milliárd koronát) irányoztak elő beruházásokra, s ezen belül kiemelt feladatként határozták meg az állóeszköz-hatékonyság javitását, az exportképesség javitását a termelés müszaki-gazdasági szinvonalának emelésével, a tudományos-müszaki vivmányok lehető legszélesebb gyakorlati érvé-

nyesitésével. A termelés szerkezetátalakitásának két fő irányát a szolgáltatási szféra sulyának növelése, valamint a nagy anyag és energiaigényü ágazatok részarányának csökkentése jellemzi.

Az elkövetkező években igen fontos feladat lesz a külkereskedelmi munka javitása. Meg kell állitani, vagy legalább maximálisan mérsékelni kell a cserearányok Csehszlovákia számára kedvezőtlen alakulását. Mig a Csehszlovákia által importált terméke árai 1971—1984 között 76,8%-kal, addig az exportált áruk ára csak 84,3%-kal emelkedtek. A cserearány mutató az emlitett időszakban 66,6% volt. A cserearányok kedvezőtlen alakulásából Csehszlovákiának 1971—1984 között 111 milliárd korona (átlagárfolyamon átszámitva 18,5 milliárd dollár) vesztesége származott.

A kongresszus munkája során megkülönböztetett figyelmet forditott a szociálpolitikai kérdésekre, a nép életszinvonalának emelésével összefüggő feladatokra és általában a társadalmi igazságosság elvének érvényesitésére. Ennek során a beszámolókban és a vitákban elhangzottakból három alapvető irányzat körvonalazódik:

1. Az ország lehetőségeivel, a végzett munka mennyiségével és minőségével összhangban megalapozottnak tünik a lakosság személyes fogyasztásának további növelése, ez a lakosság pénzjövedelmének 14%-os, nominál bérének 6,5%-os emelkedését jelenti 1990-ig. Husák elvtárs egyben bejelentette: "Arra fogunk törekedni, hogy a világpiacon tapasztalható különböző ármozgások hatása ne legyen érezhető automatikusan a fogyasztás területén."

2. A lakosság életkörülményeinek érzékelhető javitása, az egyes társadalmi rétegekre nehezedő terhek enyhitése. Ezt jelzi közel félmillió lakás felépitésének terve, az árucikkek választékának javitása, illetve annak előrejelzése, hogy megkezdték a munkát a nyugdijrendszer korszerüsitésén, a gyermekes családoknak és fiatal házasoknak nyujtott támogatások szélesitésén.

3. Az eddiginél határozottabb fellépés a társadalmi igazságosság elveit megsértő negativ jelenségek, a spekulációs tendenciák, a munka nélküli és jogtalan jövedelemszerzés ellen.

A kongresszus részletesen foglalkozott társadalmi-politikai, ideológiai kérdésekkel. Ennek során a tanácskozás megerősitette, a párt eddig követett fő politikai irányvonalának helyessé-

gét az uj feltételek között is. Megállapitható, hogy a politikai és ideológiai életben azokra a területekre összpontositsanak, amelyek elősegithetik a változó igényekhez való gyorsabb és rugalmasabb alkalmazkodást, a lendületesebb gazdasági fejlődést. Ezek a követelmények fogalmazódtak meg a Nemzeti Front, a szakszervezetek és az ifjusági szervezetek felé is. Az alkotóerő kibontakoztatásának döntő eleme a szocialista demokrácia folyamatos kiszélesitése, a cseh és szlovák nemzet, valamint a nemzetiségek testvéri együttélésének és internacionalista egységének erősitése. A beszámoló kezdeményezte a Csehszlovák Szocialista Köztársaság uj alkotmányának kidolgozását.

Az ideológiai tevékenységben a központi feladat a világnézeti, erkölcsi és munkára nevelés, aminek az eddigieknél jobban kell segitenie a gazdaságpolitikai törekvések megértetését, elfogadtatását, és az összes alkotóerő mozgósitását.

A tanácskozás részletesen áttekintette a nemzetközi helyzet alakulását, a világpolitikában ható legfontosabb tendenciákat.

A beszámoló és a felszólalások a csehszlovák külpolitika elkövetkező időszakra vonatkozó alapvető feladatát abban jelölték meg, hogy aktivan kell kivennie részét a szocialista közösség előtt álló közös stratégiai célok megvalósitásából. Az alapvető feladat ilyen megfogalmazását jelenlegi nemzetközi viszonyok indokolják. Az Amerikai Egyesült Államok és a NATO egyes reakciós körei állandóan fokozzák agresszivitásukat, amellyel szemben csak a Szovjetunió és a szocialista közösség tud hatékonyan szembeszállni. A szocialista országok közössége jelenti azt a hatékony erőt, amely képes elháritani az atomháboru veszélyét, s a kapitalizmus és a szocializmus közötti történelmi erőpróbát a békés verseny pályájára kényszeriti.

Csehszlovákiának elsősorban az alábbi területeken kell aktivan hozzájárulnia a szocialista országok együttműködésének javitásához:

— a közösség összeforrottságának és egységének további erősitése;

— a szocialista országok együttműködése hatékonyságának javitása, az együttműködési mechanizmusok tökéletesitése, az uj tipusu együttműködési formák felkutatása;

— a szocialista országok koordinált külpolitikai fellépésének erősitése;

— a szocialista építőmunkában szerzett tapasztalatok kölcsönös hasznositásának, az eddigieknél gyorsabb és szélesebb körü alkalmazásának elősegitése.

A párt szervezeti szabályzatának módositása

A CSKP XVII. kongresszusa foglalkozott a párt XII. kongresszusán, 1962-ben elfogadott, majd a XIII. kongresszuson (1966-ban) és a XIV. kongresszuson (1971-ben) módositott szervezeti szabályzatának felülvizsgálatával is.

A javasolt módositások lényegében három területet érintenek:

1. A szervezeti szabályzat bevezető részének korszerüsitése, amely lényegében a CSKP Programnyilatkozatának funkcióját tölti be.

A szocializmus épitésének folyamatában jelentkező egyre igényesebb feladatok szükségessé tették annak megfogalmazását is, hogy a CSKP a szocializmus tervszerü és komplex tökéletesitésére törekszik és igyekszik kihasználni a szocialista társadalmi rendszer lehetőségeit és előnyeit az ország társadalmi és gazdasági fejlődésének meggyorsitására. A szervezeti szabályzat ujra szerkesztett tervezetében helyet kapott az a felismerés is, hogy az elkövetkező időszak bonyolult és igényes feladatait csakis a kommunisták eddiginél is nagyobb alkotó kezdeményezőkészségének, személyes példamutatásának segitségével, a szocialista demokrácia fejlesztésével, a dolgozóknak a párt politikája megvalósitásába történő széles körü bevonásával lehet megvalósitani.

A szervezeti szabályzat és az uj változata a nemzeti-nemzetiségi kérdést nem az eredmények, hanem a feladatok oldaláról közeliti meg és azt hangsulyozza, hogy "a párt a nép társadalmi, politikai és ideológiai egységének, továbbá a cseh és a szlovák nemzet, valamint a hazánkban élő nemzetiségek megbonthatatlan testvériségének szüntelen erősitésére törekszik".

2. A szervezeti szabályzat módositására tett javaslatok nagy része a párttaggal szemben támasztott növekvő követelményeket jelzi és növeli az alapszervezetek hatáskörét.

Igen fontos követelményként fogalmazódott meg az is, hogy a párt tagjainak személyes felelősséget kell vállalniuk alapszervezetük tevékenységéért.

A módosított szervezeti szabályzat az alapszervezetek hatáskörének kibővitését javasolja káder- és fegyelmi ügyekben.

3. A javasolt módositások harmadik csoportja a párt különböző szintü szerveivel szembeni elvárásokkal kapcsolatos. Ezek előirányozzák a középszintü pártszervek munkája jobb feltételeinek megteremtését, a pártélet formalizmusának csökkentését.

A kongresszusi tanácskozás légköre

A kongresszus munkáját előretekintő, élénk és aktiv vita jellemezte. Kifejezésre jutott ez abban is, hogy a tanácskozáson 87 fő kért szót és 50 küldöttnek alkalma nyilt a legszélesebb fórum előtt szóban is elmondania a maga és az általa képviselt kollektiva véleményét. A felszólaló küldöttek szinte valamennyien az előrejutás helyi és országos lehetőségeire és módszereire hivták fel a figyelmet. Sokan szóltak kritikusan a munka hatékonyságát csökkentő fegyelmezetlenségekről, az előrehaladás utjában álló visszás jelenségekről, különösen a bürokráciáról, a vezetői tevékenység fogyatékosságairól, a megcsontosodott gondolkodás visszatartó erejéről. A vita jól tükrözte, hogy a kommunisták készek a határozott cselekvésre, a változtatás felismert igényének valóra váltásához.

Csehszlovákia Kommunista Pártjának XVII. kongresszusán felszólalási lehetőséget kaptak a Csehszlovákiával szomszédos szocialista országokból érkezett küldöttségek vezetői — köztük Németh Károly, az MSZMP főtitkárhelyettese is. Beszédében átadva a magyar dolgozók üdvözletét, hangsulyozta: "A kongresszus dokumentumai — a számvetésen tul — nagy figyelemben részesitik a jövő feladatait. Körültekintően körvonalazzák a további előrelépés feltételeit. A fejlődés fő irányait meghatározó, az ezredfordulóig szóló programuk tudományos megalapozottsággal és igényességgel jelöli ki a tennivalókat..." "Meggyőződésünk, hogy kongresszusuk, amelyet elvtársi légkör, a népeik sorsáért, a békéért érzett mélységes felelősség és az internacionalizmus szelleme hat át, betölti szerepét."[5]

A kongresszus utolsó munkanapján elfogadta a kongresszus határozatát és megválasztották a párt vezető testületeit. A párt főtitkárává ismét Gustáv Husákot választották. A 197 tagu Köz-

ponti Bizottság összetételében is jól mutatja a CSKP politikáját jellemző folytonosságot és megujulást. A párt legfelső vezetésében — a KB Elnökségében — nem történt változás, ugyanakkor a Központi Bizottság tagjainak közel egyharmada első alkalommal kapta ezt a felelősségteljes megbizatást.

Befejezés

Miképpen foglalhatnánk össze röviden testvérpártunk XVII. kongresszusának eredményeit? A csehszlovák kommunisták reális helyzetelemzést adtak, a feladatok meghatározásánál az objektiv valóságból indultak ki, s figyelembe vették az ország adottságait, a szocializmus épitésében szerzett tapasztalatokat és sajátosságokat. A határozatban, az ötéves tervben, valamint a 2000-ig terjedő programban felvázolt teendők igényesek, a célok elérhetőek. Ehhez Csehszlovákia szilárd szocialista gazdasági alappal, tapasztalt munkásosztállyal és parasztsággal, hozzáértő és felkészült értelmiséggel rendelkezik. A társadalom alapvető osztályai és rétegei képesek és készek cselekvően támogatni a "gyorsitás" programját.

Fontos tényező a kijelölt célok elérésében, hogy Csehszlovákia Kommunista Pártja, amelyik éppen ez évben ünnepli megalapitásának 65. évfordulóját, gazdag történelmi tapasztalatok birtokában irányithatja a társadalmi épités uj minőséget hordozó folyamatait.

A legfontosabb teendő ma — a többi szocialista országhoz hasonlóan — az elhatározott feladatok következetes végrehajtása; a hétköznapok gyakorlatában érvényesiteni a minőség, hatékonyság, takarékosság, müszaki-tudományos megujulás rugalmas alkalmazkodás elméletileg már felismert követelményeit.

Mindezt Gustáv Husák elvtárs kongresszusi zárszavában igy hangsulyozta: "A fő feladat jelenleg az, hogy minden energiánkkal és teljes határozottsággal haladéktalanul fogjunk mindenütt hozzá a kongresszuson jóváhagyott teendők gyakorlati megvalósitásához. Fontos, hogy a párt minden szerve és szervezete, minden kommunista elsősorban tettekkel bizonyitsa a kongresszusi határozatok támogatását. Teljes joggal mondhatjuk, hogy a XVII. kongresszus programja megfelel dolgozóink vágyainak, szükségleteinek, létfontosságu érdekeinek. Meggyőződésünk,

hogy ezt a programot vállalja a Nemzeti Front, s igy az egész nép programjává válik."

Az 1986. májusi választások 99%-ot meghaladó egyetértő szavazati aránya egyértelmüen kifejezésre juttatta a CSKP XVII. kongresszusa programjainak társadalmi elfogadását.

JEGYZETEK

[1]Ld. az SZKP kongresszusának határozatait. Uj Szó, 1986. március 17.

[2]Ez az arány 1975–1980 között még 67% volt. Ld. "Tények és tervek a KGST országokban" 20. old.

[3]Ld. Lubomír Strougal miniszterelnök felszólalása a CSKP XVII. kongresszusán.

[4]Ld. "Tények 1968-ról" cimü dokumentumot. Praha 1978.

[5]Ld. Népszabadság, 1986. március 26.

FELHASZNÁLT IRODALOM

1. A CSKP XVII. kongresszusa — 1987. Pozsony. Pravda és Kossuth Könyvkiadó, 1987.

2. A CSKP XVI. kongresszusa — Dokumentumok. Nakladatestvo — Praha 1981.

3. "Tények 1968-ról". Praha 1978.

4. Berecz János: "Mi a csendes ellenforradalom". Kossuth Könyvkiadó 1970.

5. Horn Gyula: "Enyhülés és konfrontáció a kelet–nyugati kapcsolatokban". — Külpolitika, 1986/1.

6. "Tények és tervek a KGST országokban – Kossuth Könyvkiadó 1983.

7. Viliam Plevza: A CSKP nemzetiségpolitikája. Madách Kiadó Pozsony, 1983.

8. Pataki István: "Uj minőségü feladatok". Pártélet, 1986/5.

dr. Borsi Emil:

AZ ÁPRILISI POLITIKAI IRÁNYVONAL FOLYTATÁSA: A GAZDASÁG ÉS TÁRSADALOM UJ MINŐSÉGÜ FEJLESZTÉSÉNEK STRATÉGIÁJA A MÁSODIK ÉVEZRED FORDULÓJÁIG

(A Bolgár Kommunista Párt XIII. kongresszusáról)

1. Általános jellemzés

Az 1986. április 2–5 között megtartott kongresszus különleges helyet foglal el a bolgár pártkongresszusok sorában. A nyolcvanas évek közepéig kibontakozott gazdasági, társadalmi-politikai folyamatokat három dimenzióban elemezték. Egyrészt a három évtizeddel korábban, 1956 áprilisában megtartott Központi Bizottsági ülésen végrehajtott politikai fordulattal összefüggésben, másrészt ezen időszakon belül a hetvenes évek elején elfogadott pártprogram óta eltelt 15 esztendő tendenciáit vizsgálták. A harmadik dimenzió pedig a legutóbbi pártkongresszus óta eltelt 5 esztendő tevékenységét, eredményeit és problémáit, ellentmondásait, hiányosságait foglalja magában. E három irányu áttekintés és összefüggés érzékelteti a párt politikai stratégiájának több évtizedes folyamatosságát, és egyidejüleg a politika gyakorlatának a változó feltételekhez való igazodását.

Mind az alapvető dokumentum, mind a főtitkári beszámoló és a zárszó, valamint több hozzászólás hangsulyozta az 1956 áprilisi KB ülésen bekövetkezett politikai fordulat nagy jelentőségét, az ötvenes évek közepe óta alkalmazott politikai vonal helyességét. A KB-nak a kongresszus elé terjesztett beszámolója megállapitotta: "A XIII. kongresszus azon a napon kezdi meg munkáját, amelyen pontosan harminc évvel ezelőtt megnyilt a BKP KB történelmi jelentőségü áprilisi ülése, amely lerakta a párt blagoevi-dimitrovi hagyományait az uj helyzetben alkotó módon folytató és továbbfejlesztő, lenini áprilisi irányvonal alapjait. Ezért a Központi Bizottság beszámolója a XII. kongresszus óta végzett párttevékenységről egyszersmind lényegében számvetés az áprilisi irányvonal életképességéről és eredményeiről, ame-

lyet az elmult harminc év alatt értek el. A XII. kongresszus óta eltelt esztendők ismételten megmutatták, hogy az áprilisi irányvonal nem valami megcsontosodott dolog, s nem egyszer s mindenkorra megfogalmazott száraz szabályok és normák kódexe. Ez az irányvonal a szó pontos értelmében nyitott az élet előtt, az életből meriti erejét és életképességét, és az életre jótékony hatást gyakorol."[1]

[Az 1956 áprilisi KB ülés — mint ismeretes — gyökeres politikai fordulatot hajtott végre a személyi kultusz, a dogmatizmus felszámolására, a lenini–dimitrovi politikai vonalhoz való visszatérésre és ennek az uj körülményekre alkalmazására, továbbfejlesztésére. Ez a politikai fordulat a VI. pártkongresszuson (1954) elsőtitkárrá választott Todor Zsivkov vezetésével következett be. A Bolgár Kommunista Párt Központi Bizottsága néhány más kommunista párttól eltérően, nem formálisan viszonyult az SZKP XX. kongresszusának határozataihoz. Nemcsak általában, és különösen Sztálin személyi kultuszát és elkövetett hibáit itélte el, hanem a Bolgár Kommunista Pártban kialakult jelenségeket is. Az áprilisi határozat[2] megállapitotta, hogy az addig követett fő politikai stratégia helyes volt, a szocializmus alapjai kiépitésére irányult. Végrehajtásában nagy eredmények születtek. Ugyanakkor V. Cservenkov körül Bulgáriában is kialakult a személyi kultusz, amely az objektiv okok mellett a legfőbb forrásává vált a sulyos hibáknak, feszültségeknek és ellentmondásoknak. Ez nem változtatta meg az országban folyó szocialista épités jellegét, de fékezte azt, és sulyos torzulásokhoz vezetett mind a politikai intézményrendszer müködésében, mind a gazdaságban, a tudományos, kulturális és ideológiai életben.

Az 1956 áprilisi KB plénum azonnali átfogó politikai, gazdasági, ideológiai és szervezeti intézkedéseket határozott el a személyi kultusz és következményei felszámolására. Határozata alapján V. Cservenkovot felmentették miniszterelnöki funkciójából. A pártban visszaállitotta a kollektiv vezetést és a demokráciát. A szubjektivizmust és voluntarizmust felváltotta az ország objektiv körülményeinek elemzésére épülő reális intézkedésekkel.

A gazdaságpolitikában egyrészt visszatértek az V. pártkongresszuson meghatározott gyors iparositási politikához, majd az ipar további fejlesztése során 1956-tól mindjobban érvényesitették a KGST keretében kibontakozó munkamegosztást is. A mezőgazdasági politikában pedig a stagnáló termelőszövetkezeti mozgalom előrelendítését, és az átszervezés közeli befejezését határozták el, érvényesitve a parasztság anyagi érdekeltségének elvét.

A KB 1956 áprilisi plénuma elhatározta az ideológiai életben eluralkodott dogmatizmus, a tömegek történelemformáló szerepét lebecsülő nézetek felszámolását, a marxizmus–leninizmus elméletéhez való alkotó visszatérést. Az ideológiai és politikai élet alapvető vonásává tette ismét a szovjet tapasztalatok hasznositását és a szocialista épités közös törvényszerüségei mellett a bolgár nemzeti vonásokból, feltételekből fakadó megoldások kidolgozását.

1956 áprilisától a Bolgár Kommunista Párt tevékenysége a politikai fordulatot végrehajtó határozat szellemében bontakozott ki. Az azóta eltelt harminc esztendőben ennek a politikai fordulatnak a realitása, a változó feltételekhez alkalmazkodása biztositotta az ország gyors előrehaladását, emelkedését. Minden később meghozott számottevő intézkedés gyökerét az elmult három évtizedben az 1956 áprilisi határozat szellemében fogantnak tekintenek.]

A XIII. kongresszus tevékenységét értékelve T. Zsivkov elvtárs kijelentette: "A kongresszus határozatai a lenini áprilisi fő vonalat minőségileg magasabb szinvonalra emelik, hogy hazánk még intenzivebben fejlődhessék, és szorosan megközelitse a legfejlettebb szocialista országokat a szocialista civilizáció épitésében és felvirágoztatásában."[3]

Az utolsó tizenöt esztendőben érvényesitett fő politikai vonal közelebbi gyökere a X. pártkongresszuson (1971) elfogadott programban van, amely elméletileg részletesen megfogalmazta a fejlett szocializmus kiépitésének kérdéseit.

[A program megállapitotta: "A kapitalizmusból a szocializmusba való átmeneti időszak sikeres befejezésének és a szocialista termelési viszonyok teljes győzelmének eredményeként, a társadalmi élet egész rendszerében

bekövetkezett minőségi és mennyiségi változások eredményeként a Bolgár Népköztársaság fejlődésének uj szakaszába — a fejlett szocialista társadalom felépitésének szakaszába lépett... A fejlett szocialista társadalom felépitése a Bolgár Kommunista Párt legfőbb közvetlen történelmi feladata."[4] A program kimondta: az 1990-es évekig folytatni kivánják a gyorsitott ütemü gazdasági-társadalmi fejlesztés politikáját, hogy az országot fejlett szocialista ipari állammá alakitsák át.]

A XIII. kongresszus értékelve a pártprogramban kijelölt irányvonalat, megállapitotta, hogy a megváltozott körülmények között felmerült ujabb problémák ellenére "a társadalmi gyakorlat sokszinüsége és sokrétüsége azon a fő utvonalon nyilvánult meg, amelyet a program vázolt fel". Az elmult tizenöt évben a programra támaszkodva cselekedett a párt, szüntelenül alkalmazkodva a változó feltételekhez. De ebben a folyamatban is a fejlett szocializmus bulgáriai épitésével kapcsolatban több uj elméleti tételt fogalmazott meg: a fejlett szocializmus anyagi-müszaki bázisának jellemzői Bulgáriában, és megteremtésének módja; különbségtétel az állam, mint az egységes szocialista tulajdon tulajdonosa és a dolgozó kollektiva, mint annak gazdája között; az értéktörvény és az áru-pénz viszonyok felhasználása a bolgár gazdaságban; az életszinvonal átfogó fejlesztése; a társadalmi fogyasztási alapok felhasználása és az életszinvonal emelésének viszonya; a politikai intézmények müködésének javitása és kölcsönös viszonyuk, a párt vezető szerepének növelése, a munkastilus és módszerek tökéletesitése; a szocialista demokrácia uj formáinak alkalmazása (állami-társadalmi elv, önigazgatás); a fejlett szocializmus épitése során jelentkező ellentmondások jellegéről és leküzdéséről; a társadalmi élet negativ jelenségeinek és torzulásainak leküzdéséről stb. A dokumentumok hangsulyozzák, hogy a közvetlenül felmerült uj problémák gyakorlati megoldására irányuló törekvésekben is a távlati stratégia követelményeit tartották szem előtt.

A bolgár gazdasági és társadalmi-politikai folyamatok elemzésének harmadik dimenziója a XII. és XIII. kongresszus közötti ötéves időszak. A dokumentumok rámutatnak arra, hogy a nyolcvanas évek első felében kedvezőtlenebbé vált objektiv feltételek és a szubjektiv hibák ellenére jelentős haladást értek el.

Ebben a periódusban a természeti-időjárási tényezők rontották a mezőgazdasági termelés feltételeit. A feszültebbé, bonyolultabbá, ellentmondásosabbá vált nemzetközi helyzet az egész népgazdaság működési feltételeit nehezitette. Ezekhez még kiegészitésként járultak a szubjektiv tényezők által előidézett gyengeségek és hibák. A nyolcvanas évek első felének bonyolultabb körülményei között kifejtett erőfeszitések eredményeként lényegében teljesiteni tudták a XII. kongresszus határozatait. Mint a dokumentumok kiemelik: "Nem engedtük meg, hogy elveszitsük a gazdaság fejlődésében korábban kiharcolt pozíciókat, hogy csökkenjen a nép életszinvonala, sőt uj feltételeket biztositottunk társadalmunk további fellendüléséhez."[5]

A nyolcvanas évek közepéig kibontakozott folyamatok eredményét a három dimenziós elemzés a következőkben határozta meg: 1. A multban gazdaságilag elmaradott, gyengén fejlett agrár ország a modern mezőgazdasággal rendelkező iparilag fejlett államok sorába emelkedett. Erőteljesen megnövekedett ipari potenciálja. Mélyreható átalakulás, ment végbe az ipar szerkezetében a mai modern iparágak kialakitásával és sulyuk állandó növelésével. Számottevő haladás következett be mind a mezőgazdaság, mind az ipar intenzifikálása területén. Jelentősen emelkedett a nép életszinvonala. 2. A XII. kongresszus határozatai végrehajtásának eredményeként a nyolcvanas évek első felében folytatódott az ország gazdaságának stabil, dinamikus és intenziv irányu fejlődése. 3. A XIII. pártkongresszus a történelmi folyamatok áttekintése és elemzése után legnagyobb terjedelemben a következő öt, illetve tizenötéves periódus stratégiájának kidolgozásával foglalkozott. Támaszkodva az előző időszak pozitiv folyamatainak eredményeire, és a hibák, gyengeségek felszámolásának tapasztalataira, nem egyszerüen a korábbi fejlődés továbbfolytatását tüzte napirendre. A mai feltételeket, az SZKP XXVII. kongresszusának tapasztalatait számba véve, minőségi fordulat végrehajtását tartotta szükségesnek az ország gazdasági-társadalmi-politikai fejlődésében.

Meghatározta az uj minőségü fejlődés stratégiáját, a tudományos-müszaki forradalom teljes megvalósitását, a gazdasági fejlődés meggyorsitását, az intenziv tényezők maximális kihasználását. Ezekre az alapokra támaszkodva a szocialista társadalmi rendszer előnyei kibontakoztatásának, a szocialista demok-

rácia fejlesztésének, a nép anyagi és szellemi szükségletei mind teljesebb kielégitésének feladatait határozta meg a 2000-ik esztendőig. Az uj minőségi növekedés stratégiája hivatott Bulgáriát magasan fejlett szocialista országgá átalakitani.

2. A párt gazdaságpolitikai tevékenységéről a hetvenes-nyolcvanas években

A XIII. pártkongresszus által az előző évtizedekről adott rövid értékelés mögött a párt, állami, és gazdasági szervek széles körü erőfeszitései rejlenek a párt vezetőtestületei által kidolgozott stratégia és a rövidebb távu időszak feladatainak megoldására.

Mi jellemzi a Bolgár Kommunista Párt gazdaságpolitikáját a XIII. kongresszust megelőző időszakban? Mivel a Bolgár Kommunista Párt gazdaságpolitikájában a napi gyakorlati feladatok megoldására való törekvés során mindenkor, a változó feltételek között is, szem előtt tartotta a stratégiai irányvonalában meghatározott alapvető feladatokat, fejlesztési irányokat stb., ezért a gazdaságpolitikát nem lehet csupán a legutóbbi kongresszus előtti öt esztendő alapján elemezni. Vissza kell nyulni legalább a hetvenes évek elejéig.

A hetvenes-nyolcvanas években alkalmazott gazdaságpolitika egyik jellemzője ismét az ötvenes évek közepétől alkalmazott gazdaságfejlesztési irányok követése, a viszonylag gyors gazdasági növekedés biztositása. A gazdasági, társadalmi és nemzetközi politikai változásokat figyelembe véve azonban bizonyos módositásokat hajtottak végre ennek az irányvonalnak tartalmában.

A bolgár gazdaságpolitika másik általános jellemzője, hogy a programra, valamint a hosszu távu gazdaságfejlesztés tervére támaszkodva 15–20 éves konkrét célprogramokat dolgoztak ki a gazdaság és a társadalom egyes fő területeire. 1970-ben elfogadták a termelőerők területi elhelyezéséről, 1972 decemberében a nép életszinvonalának emeléséről, 1976-ban és 1983-ban ennek további végrehajtásáról szóló célprogramokat. Előbb a hetvenes évek elején, majd 1985-ben elfogadták a tudományos és a müszaki haladás fő irányait meghatározó elveket. A hetvenes évek közepén célprogramot fogadtak el a politikai viszonyok

továbbfejlesztéséről, a BKP és a társadalmi szervezetek, mozgalmak helyzetéről és tevékenységéről. Ezek végrehajtásának eredményeire történik utalás a XIII. kongresszus dokumentumaiban (pl. az életszinvonallal, a termelő erők területi elhelyezésével, a termelés müszaki szinvonalának fejlesztésével stb. kapcsolatban).

A hetvenes-nyolcvanas években kiemelten kezelték a termelés müszaki fejlesztését, a tudományos és müszaki forradalom eredményeinek alkalmazását. Sulyát és jelentőségét tovább növelték az előző évtizedhez képest.

Az ipar szerkezetének változtatása érdekében a többi ágazathoz viszonyitva jelentősen nagyobb ütemben fejlesztették a kohászatot, a vegyipart, de különösen a szerszámgépipart, elektronikai ipart, megalapozták a számitástechnika és a robottechnika gyártását. A hetvenes évek közepétől nehezedő feltételek közepette a müszaki haladás folytatása érdekében, a nemzeti jövedelem felhalmozásra felhasználható hányadának nagyobbik részét (mintegy 65—70%-át) a meglevő üzemek müszaki rekonstrukciójára forditották. Ezzel eltértek az uj üzemek tömeges létrehozásának korábbi módszereitől.

A müszaki fejlesztés előterében a nagy ipari egyesülések és azok vállalatai állnak. 1984-től azonban ezt kiegészitették a kis és közepes és közepes méretü üzemek létrehozására vonatkozó elhatározással. A kilencvenes évek elejéig 1500 kis és középüzemet kell kiépiteni, amelyek mozgékonyabbak a legmodernebb technika alkalmazásában, a nagyvállalatok által gazdaságosan nem gyártható hiánycikkek, alkatrészek stb. előállitására képesek, továbbá a szolgáltatás területén meglévő nagy hiányokat csökkenthetik.[6] Ujabban a kis és közepes méretü üzemek létrehozásának meggyorsitására a hazai források mellett a nyugati tőkét is be kivánják vonni.

A népgazdaság két alapvető ágazatában a tudományos és müszaki haladás meggyorsitása érdekében 1985-ben ujabb hosszabb távra szóló programot dolgoztak ki, külön az iparra,[7] és külön a mezőgazdaságra.[8] Az 1985 februári és márciusi KB ülés által elfogadott dokumentumok, a KGST 1984 évi legfelsőbb szintü vezetőinek közös állásfoglalására támaszkodva, egyrészt elméletileg elemezték a tudományos és müszaki forradalom kérdéseit Bulgária viszonyai között, másrészt 1990-ig, illetve 2000-ig

felvázolták az ipar és a mezőgazdaság technikai-technológiai folyamataival és szervezeti kérdéseivel kapcsolatos konkrét feladatokat. A párt XIII. kongresszusának dokumentumai hangsulyozzák ennek a két KB ülésnek kiemelkedő jelentőségét a tudományos és müszaki politika kidolgozásában. A XIII. kongresszus nagy teret szentelve e politikai stratégiának, lényegében ezeknek az 1985 elejei KB dokumentumoknak a tartalmát erősitette meg. Természetesen hasznositották az SZKP XXVII. kongresszusából levonható következtetéseket is.

Mindezek ellenére a BKP XIII. kongresszusának határozata a korábbi tudományos és müszaki fejlesztési politikának és haladási ütemnek nem egyszerü továbbfolytatását tartalmazza. A második évezred fordulójáig gyökeres fordulatot tart szükségesnek a termelés müszaki és strukturális szinvonalában, szelektiv müszaki fejlesztés megvalósitásával, az anyagi alap és a káderállomány megerősitésével.[9]

A bolgár gazdaságpolitika a nyolcvanas évek elejétől elméletileg különbséget tesz a termelő eszközök tulajdonosa (az állam), és azok gazdája, (a vállalati közösségek és brigádok) között. Ebből kiindulva a gazdaság irányitási rendszerének a nyolcvanas évek elején bekövetkezett ujabb továbbfejlesztése során gyakorlatilag megnövelték a termelő eszközök, stb. gazdáinak a felelősségét, és kezdeményezési jogait. Ezt kivánja tovább erősiteni a BKP XIII. kongresszusának állásfoglalása az önigazgatás megvalósitásával, a gazdaság és a tudomány területén.

A hetvenes, de különösen a nyolcvanas évek első felében a korábbinál sokkal nagyobb hangsulyt kapott a bolgár gazdaságpolitikában a szocialista áru-pénz viszonyok törvényszerüségeinek érvényesitése, különösen az ipari és mezőgazdasági termelő vállalatoknál.

Az utolsó másfél évtized gazdaságpolitikai intézkedései jelentősen szélesitették a szocialista demokráciát. A tervezés átalakitása során megnövelték a társadalmi tervnek a gazdaság stratégiai folyamatai irányitásában betöltött szerepét. Egyidejüleg a központi gazdasági igazgatási szervekre ruházták azokat. A gazdasági egyesülések, vállalatok önállóságát jelentősen erősitették mind a tervezésben, mind a gazdálkodásban. A korábban "ellenterv"-nek nevezett vállalati terv most már magában foglalja a társadalmi tervből adódó feladatokat is. Ezek ismeretét-

ben a tervet a vállalat maga dolgozza ki. Érdekeltebbé tették a vállalatokat a piac ismeretében. A szocialista demokrácia továbbfejlesztését segitette "az állami-társadalmi elvnek" a mezőgazdaság irányitásában 1979-ben elrendelt bevezetése is. A szocialista demokrácia továbbfejlesztésére hivatott az önigazgatás elvének alkalmazása a nyolcvanas évek közepétől.

A bolgár gazdaságpolitika alapvető vonásai közé tartozik, hogy a lakosság életszinvonalának emelését a változó, nehezedő gazdasági feltételek között is biztositják. A nemzeti jövedelem növekedése alapján mérsékelten ugyan, de emelik a reálbéreket és a reáljövedelmet. A hiánygazdasági vonásokat igyekeznek csökkenteni és a lakosság szükségleteit növekvő mértékben kielégiteni.

A bolgár gazdaság igen nagy gondja a termékek minőségi szinvonalának gyengesége. A párt szorgalmazza a minőség javitását. Erre vonatkozóan 1984-ben az országos pártkonferencia, majd a párt, állami és gazdasági szervek képviselőinek aktivaértekezlete elfogadott egy hosszutávra szóló minőségfejlesztési programot.[10] Ebben elsőrendü feladatként hangsulyozzák a termelés technikai-technológiai korszerüsitését. Fontos, előrelendítő szerepet szánnak a kiépülő kis és középüzemeknek is. A vezetők és a dolgozók jövedelmét összekapcsolják a minőségi és hatékonysági mutatók alakulásával.

A szakemberek fokozottabb megbecsülése jegyében elhatározták a vezetők pályázati és választási rendszerének bevezetését. A vállalati kollektivát minőségi termékek előállitására ösztönzik az állami minőségi felár bevezetésével, és az általános árpolitikában "a jobb minőségért magasabb ár" elvének alkalmazásával. Létrehozták a minőséget szabályozó tanácsokat a termelők, a felhasználók és a lakosság képviselőiből. Az Állami Gazdasági Egyesülések mellett külkereskedelmi jogot kaphatnak vállalatok is. Az országos pártkonferencia határozata többek között hangsulyozta, hogy az egész korszerüsitési és felujitási politikát alá kell rendelni annak a feladatnak, hogy azokat a termékeket és gyártmányokat, amelyek struktura-meghatározóak, és amelyekre az ország szakosodott, világszinvonalra emeljék müszaki és esztétikai vonatkozásban egyaránt.

A bolgár gazdaságban a termelés integrációjának elősegitése érdekében a hetvenes években jelentős átalakitást hajtottak végre a szervezeti strukturában. Az országos ágazati koncentráció elvét alkalmazták. A technológiailag összefüggő termelési ágazatok szervezetileg egységes egészet alkotnak a termékek tervezésétől és szerkesztésétől, a nyersanyagok, a félkész termékek, a főegységek, az alkatrészek termelésétől a végtermékig, az értékesitésig, az üzemeltetés során pedig a karbantartásig és a javitásig. Ezeket komplexumnak nevezik. Az iparban ezek a nagy Egyesülésekre támaszkodnak. A mezőgazdaságban az 1979-től kiépitett komplexumoknak háromlépcsős irányitó szervezete alakult ki. Alapegységei a területi integráció, a specializáció és a munkamegosztás elve alapján álló agrár-ipari kombinátok (APK). A második lépcsőt az országos ágazati elv alapján kialakitott agrár-ipari komplexumok (NAPK) képezik. A legfelsőbb irányitási lépcső az Országos Agrár-Ipari Szövetség (NAPSZ). E szervezeti rendszer 10 év alatt alulról épült ki. Az Országos Agrár-Ipari Szövetség a földmüvelésügyi minisztérium helyébe lépett. Biztositja az agrár-ipari komplexumok közti kapcsolatot, irányitja az egész mezőgazdasági és mezőgazdasági-ipari tevékenységet. A demokratikus centralizmus és az "állami-társadalmi elv" alapján müködik, a kollektiv vezető szerveket választják. Központi irányitó fóruma az ötévenként tartott kongresszus, amelyen az agrár-ipari kombinátokban egyesült állami és szövetkezeti gazdasági egységek küldöttei vesznek részt. A küldötteket a közgyülés, illetve a mezőgazdasági-ipari üzemekben a gazdasági tanácsok választják. A kongresszus meghatározza a fejlesztés fő irányát, a távlati programot, és értékeli a kebeléből választott Központi Tanács és Ellenőrző Tanács elnöke a kormány tagja. Felelősséggel tartozik egyrészt az országos végrehajtó hatalomnak, másrészt a küldöttek kongresszusának. Igy egybekapcsolódik a demokratikus centralizmus és az ágazati demokratizmust érvényesitő "állami-társadalmi elv". Az Országos Agrár-Ipari Szövetség Központi Tanácsa fogadja el az ágazat ötéves tervét, az éves terveket és az ellenterveket, megvitatja az operativ tevékenységet kifejtő Végrehajtó Bizottság beszámolóját. Gyakorolja a Gazdasági Minisztérium szokásos szakigazgatási és végrehajtó feladatkörét. Az Országos Agrár-Ipari Szövetség központi pénzügyi alappal rendelkezik. Megyei területi szervei is vannak.

Az agrár-ipari integráció szervezeti kiépítésével egyidejüleg megváltoztatták az irányitás módszerét is. A mezőgazdasági és a mezőgazdasági-ipari vállalatokat az adminisztrativ módszerek jelentős csökkentésével nagyobb részt gazdasági eszközökkel irányitják. A tervezésben megnőtt a kollektivák kezdeményező szerepe és felelőssége. A fő irányitási módszer a belső önelszámolás és a teljes önfinanszirozás, a vállalati jövedelem és az egyéni bérek fokozottabb összekapcsolása az értékesitett végtermékkel. Bulgáriában a nyolcvanas évek elejétől a tej és a tejtermékek kivételével megszünt a mezőgazdaság állami dotációja.

Nagy gondot forditanak a tudományos-müszaki forradalom követelményeinek megfelelő szakemberek képzésére. Az oktatási rendszert továbbfejlesztették, a középfoku oktatást már korábban általánossá tették. Bulgáriában is kimerültek a termelés növelésének extenziv forrásai. Az ipari termelés növelésének egyetlen számottevő forrása a munka termelékenységének fokozása, a müszaki és technológiai haladás, az intenziv gazdálkodás. A mezőgazdaságban dolgozók számát igyekeznek összehangolni a komplex gépesités és az iparszerü termelés bővülésének igényeivel. Törekszenek megállitani a falusi lakosság további városba áramlását. Az ipari termelőberendezések hatékonyabb kihasználása céljából a hetvenes évek második felében több területen növelték a müszakok számát (kettőre-háromra), és egyes helyeken áttértek — az ötnapos munkahét megtartásával — a hat-hétnapos folyamatos üzemeltetésre is. Szorgalmazzák a munkaerő-tartalékok hatékonyabb felhasználását és a munkaerő átcsoportositását is. A munka szervezésében nemcsak az élőmunka, hanem az eszközök jobb kihasználására is törekszenek.

A hetvenes-nyolcvanas évek fordulóján ujabb jelentős változtatásokat vezettek be a gazdaság irányitási rendszerében. Az ugynevezett "komplex közgazdasági szemléletet" érvényesitik. A gazdasági irányitási eszközök szerepének növelése felöleli a tervezést, a termelést, az elosztást és az irányitást is. A szocialista gazdaság árutermelő jellegéből indulnak ki. A gazdasági szervezeteket árutermelőként kezelik, amelyek csak a belföldi és a nemzetközi piaccal fenntartott közvetlen kapcsolataik révén fejlődhetnek. E közgazdasági szemlélet értelmében a szocialista termelési viszonyokat a gazdasági mechanizmus révén, az adás-

vétel, a szerződések, az anyagi érdekeltség és az anyagi felelősség, a gazdasági ösztönzés segitségével fejlesztették tovább, természetesen a közös gazdasági érdekek és felelősség keretében. Az önelszámolás és az önfinanszirozás elvére épitették a vállalatok tevékenységét.[11] Az ipari gazdasági szervezetek és az agrár-ipari komplexumok jogot kaptak arra is, hogy az állami tervfeladatok teljesitésén tulmenően, az ellenterveikkel létrehozott többletterméket szabadon értékesitsék.

A gazdaságpolitika alapvető vonásai közé tartozik a Szovjetunióval továbberősitett mindenoldalu gazdasági együttmüködés és sokoldalu közeledés. Ezzel egyidejüleg Bulgária mélyiti és szélesiti gazdasági együttmüködését a többi KGST tagállammal is. Külkereskedelmi forgalmának 72%-át a szocialista országokkal bonyolitja. A Szovjetunió részesedése 56%. Elfogadták Bulgária és a Szovjetunió tudományos és müszaki együttmüködésének továbbfejlesztésére vonatkozó, és 2000-ig érvényes programját. Bulgária is aláirta 1985 decemberében a KGST által kidolgozott komplex programot a tudományos-müszaki fejlesztésben való együttmüködésről.

A bolgár gazdaságpolitikában is megnövekedett a hazai nemzetgazdasági források, természeti kincsek fokozottabb kiaknázásának és hatékonyabb hasznositásának jelentősége. Ezt szükségessé tették a nyersanyagok és energiahordozók beszerzésének a szocialista világban a hetvenes években kialakult és megnövekedett nehézségei, valamint ugyancsak a hetvenes években a tőkés világgazdasági válság következtében a nemzetközi piacokon bekövetkezett hátrányos folyamatok: a nyersanyagok, energiahordozók, világpiaci árának nagyfoku emelkedése; a kész ipari és mezőgazdasági termékek világpiaci árának alacsony szintje; stb.

A hetvenes évek közepétől a bolgár gazdaságpolitika a korábbiaknál nagyobb mértékben szorgalmazza a mezőgazdaságban a háztáji gazdaságok termelésének növelését. A szemlélet változása jut kifejezésre abban, hogy a háztáji gazdaság jellegét a szocialista közös gazdaság folytatásának, kiegészitésének tekintik. Ezek extenziv fejlődése helyett itt is az intenziv módszereket támogatják. A nyolcvanas évek elején a párt felhivta a mezőgazdaságban dolgozókat, hogy háztáji, illetve magángazdasági formában jobban hasznositsák a hegyi legelőterületeket, ame-

lyeken valamikor számottevő állattenyésztés folyt, de a kollektivizálás óta nem hasznositják ezeket a területeket megfelelően. A háztáji mellett az iparban és a mezőgazdaságban egyéb kiegészitő gazdasági tevékenységet is szorgalmaznak. Az ipari üzemeknél főleg mezőgazdasági tevékenységgel javitani kivánják az üzemi étkeztetés feltételeit. Továbbá az ipari dolgozók és alkalmazottak szabadidejének hasznositására, és a lakossági ellátást elősegitendő, a hetvenes évek végén, a nyolcvanas évek elején mintegy 350 ezer parcellát osztottak ki. A nyolcvanas évek második felében ujabb 400 ezer parcella kiosztását tervezik. A nyolcvanas évek közepén a közel 9 millió lakosból 1,3 millió végez kiegészitő gazdasági tevékenységet. Ez a termőterület 12,5%-át foglalja magában. Az ország egész élelmiszer termelésének kb. 32.6%-át állitják elő. Ezen belül a husnak 40%-át, a tej 30%-át, a tojás 60%-át, a zöldségfélék 33%-át, a gyümölcs 50%-át adja a háztáji és egyéb kiegészitő gazdasági tevékenység.

A bolgár gazdaságpolitika alapvető vonásainak gyakorlati megvalósitására a párt- és állami vezető szervek széles köru szervező, irányitó tevékenységet fejtettek ki a hetvenes években, és a nyolcvanas évek első felében. Érvényesitésük azonban számos objektiv és szubjektiv nehézség, és bizonyos foku ellenállás leküzdése révén haladt előre. A fő tendencia a gazdaság jelentős, viszonylag gyors növekedése volt.

Bulgária nemzeti jövedelmének évi átlagos növekedése a hetvenes évek elejétől a nyolcvanas évek közepéig a következőképpen alakult: 1970–1975 között 8,8%; 1976–1980 között 6,1%; 1981–1985 között 3,7%. Az ipari termelés adatai ugyanezekben az időszakokban: 9,1%; 6,0%; 4,4% volt.[12] A bruttó mezőgazdasági termelés 1976–1980 közötti évek átlagában az előző öt esztendőhöz viszonyitva 11%-kal növekedett. A nyolcvanas évek első felében azonban ennél alacsonyabb, mindössze 6%-os növekedés következett be.

A nyolcvanas évek első felében összességében továbbra is gyorsabb gazdasági növekedésen belül a természeti tényezők, külgazdasági folyamatok és vezetési, irányitási hibák következtében erősebben jelentkeztek az ellentmondásos tendenciák, az ingadozások. Évente gyorsabb és lassubb növekedési mutatók alakultak ki. A nemzeti jövedelem 1981-ben, 1982-ben és 1984-ben 4,2 és 5% közötti növekedést mutatott. 1983-ban 3%, 1985-ben

csupán 1,8%-ot értek el. Az ipari termelés ennél egyenletesebben nőtt, 4,9—4% között. A mezőgazdaság produktuma azonban nagy ingadozásokat mutatott. 1981-ben 5,9%, 1982-ben 5,2%, 1984-ben 7%-kal több terméket állitott elő az előző esztendőhöz viszonyitva. 1983-ban azonban 7,2%-kal, 1985-ben 10,8%-kal kevesebb volt a mezőgazdaság termelési eredménye az előző évhez viszonyitva. Ezek a folyamatok hatást gyakoroltak a lakosság ellátására is.

A nyolcvanas évek első felében más szocialista országokhoz viszonyitva gyorsbb bolgár gazdasági növekedést a következők tették lehetővé: a nemzeti erőforrások nagyobb méretü, egyben takarékosabb felhasználása; a szocialista közösséggel, különösen a Szovjetunióval folytatott szoros együttmüködés; az 1979—1982 között bevezetett ujabb gazdaságirányitási reform; az 1979 és 1984 között aktiv mérlegü külgazdasági tevékenység; jelentős külkereskedelmi dolláraktivum a konvertibilis piacon (ipari és mezőgazdasági termékek exportja, külföldön vállalt épitkezések, kihelyezett munkaerő segitségével), ami lehetővé tette az 1970-es évek második felében megnövekedett kb. 4 milliárdnyi tőkés adósságállomány jelentős csökkentését is a nyolcvanas évek elején.

3. Társadalom-politika a XIII. kongresszus előtti időszakban

A gazdaság és a társadalom irányitásában alkalmazott politikát és módszereket jellemezve a XIII. pártkongresszus elé terjesztett KB beszámoló megállapitja: "A társadalomirányitás tökéletesitésére választott irányvonal lényegileg és tartalmilag kétirányu. Társadalmi-gazdasági területen: a tudományos-technikai forradalom vivmányainak, valamint az áru-pénz kapcsolatoknak a maradéktalan hasznositása a társadalom érdekében, és annak érdekében, hogy fokozódjék a dolgozó kollektivának, mint a rábizott szocialista tulajdon gazdájának a szerepe. Politikai területen: az állami szervek és a társadalmi szervezetek strukturájának és funkcióinak tökéletesitése oly módon, hogy aktivan dolgozzák ki és segitsék alkalmazni a gazdasági és politikai módszereket, hogy alkotó módon párositsák egymással a centralizmust és a decentralizációt, a jogokat és a kötelességeket, és hogy még szélesebb dolgozó rétegeket vonjanak be a társadalmi élet irányitásába."[13]

A hetvenes-nyolcvanas években nemcsak a gazdaságirányitási és szervezeti rendszerében történtek jelentős változások, hanem az állami és társadalmi életben is. Az irányitás korábbi alapelveit kiegészitették az "állami-társadalmi" vagy "társadalmi-állami" elv alkalmazásával, attól függően, hogy az irányitási struktura adott láncszemében melyik oldal sulya a nagyobb.

[Az "állami-társadalmi elvet" 1967-ben vezették be a kulturális terület irányitásában, visszanyulva az évszázados bolgár nemzeti hagyományhoz, az olvasókörök (csitalista) mozgalmához. Ennek tapasztalataira épitve határozták el, hogy a müvelődés területén a társadalmi részvételt és öntevékenységet egyesitik az államhatalmi irányitással. Ezen elv alapján létrehozták a kulturális minisztérium helyett a Müvészeti és Kulturális Bizottságot, amelynek elnökét és tagjait az ötévenként tartott országos kulturális kongresszus választja meg. Ez határozza meg a tennivalókat is. A bizottság elnöke tagja a minisztertanácsnak. Két irányban köteles beszámolni: a minisztertanácsnak és a választóinak. A társadalmi alapon létrehozott bizottság rendelkezik egyuttal a volt kulturális tárca anyagi eszközeivel és végrehajtó hatáskörével is. Az országos bizottság a körzeti, a városi és a városi-kerületi népi tanácsok keretében szintén választás utján létrehozott kulturális tanácsokra támaszkodik. Az állami-társadalmi elv a közvetlen demokrácia egy sajátos formája Bulgáriában, egy ágazat egészében.

Az 1967. évi kulturális kongresszuson hangsulyozták, hogy ennek a területnek a társadalmi-állami elv szerinti irányitása szerves része a párt által kidolgozott uj általános irányitási rendszernek. "Ez olyan mélyreható változásokra vezet a termelés szervezésében és irányitásában, a gazdaság fejlesztésében, amelyek messze tulterjednek a gazdaság szféráján ... Alapelvei átfogják a Bolgár Népköztársaság társadalmi fejlődésének valamennyi szféráját, ideértve a bolgár kultura bonyolult és változatos területét is."[14] A BKP KB 1968 juliusi plénuma hagyta jóvá a társadalomirányitási rendszer továbbfejlesztésének elveit és fő irányait.]

A társadalom irányitásának továbbfejlesztésére vonatkozó elhatározás alapján a hetvenes évek elején bővitették a legfelsőbb államhatalmi szervnek, a Nagy Nemzetgyülésnek a hatáskörét.

Feladatává tették a törvények végrehajtásának megszervezését, valamint a társadalmi folyamatok tervszerü irányitását is. E célból létrehozták az Államtanácsot, amely a szocialista államhatalom legfelsőbb, állandóan müködő irányitó szerve. Nem egyszerüen helyettesiti a Nemzetgyülést az ülésszakok között, hanem önálló feladatokat is ellát. A Nemzetgyülés által alkotott törvények alapján az állami élet valamennyi kérdésében döntési joga van. Erősitették a minisztertanács végrehajtó és koordináló szerepét, kiszélesitették a népi tanácsok hatáskörét. Csökkentették a minisztériumok és más főhatóságok jogait az operativ gazdasági vezetésben; a tervezésben viszont növelték szerepüket.

A gazdaságban alkalmazott célprogramos irányitás módszerét kiterjesztették a társadalom területére is. Itt a célprogram a társadalmi élet egy-egy területén valamely meghatározott, jelentős feladat megoldásának összes lényeges tényezőit tartalmazza. A komplex módszer alapján a tennivalókat nem csupán ágazati, hanem országos gazdasági és társadalmi hatásaik felmérésével együtt állapitják meg. Ezeken az elveken a hetvenes években kifejlődött uj irányitási struktura egyrészt a központi irányitás erősitését célozta, másrészt arra szolgált, hogy társadalmasitsák az állami funkciók bizonyos részét, szélesebb körben érvényesitsék a szocialista demokráciát, fokozottabban vonják be a dolgozókat az irányitásba, és erősitsék a párt vezető szerepét. Egyidejüleg azt a funkciót szánták neki, hogy a termelés koncentrációs folyamata közepette akadályozza meg a vezetésnek a vezetettektől való elszakadását.

1971-ben Bulgáriában uj alkotmányt fogadtak el, amely tükrözte a gazdaságban és a társadalomban végbement jelentős változásokat. Az alkotmány megerősitette az államszervezetben a hatvanas években bekövetkezett átalakitásokat (az Államtanács létrehozása stb.). Kiszélesitette a törvénykezdeményezés jogát: nemcsak az államtanács, a minisztertanács, a parlament állandó bizottságai, hanem az egyes képviselők, a Legfelsőbb Biróság, a főügyész, illetve a társadalmi és tömegszervezetek is nyujthatnak be törvényjavaslatot a parlamentben. A törvények meghozatala azonban kizárólag a Nemzetgyülés joga. Kiszélesitették az ál-

lampolgári jogokat is. Az uj alkotmány bevezette a referendum intézményét: országos és helyi tanácsi hatáskörbe tartozó ügyekben ki lehet kérni a lakosság véleményét. A lakosság közvetlen népszavazással dönthet.

1976-ban megváltoztatták a nemzetgyülés szerveinek, az Államtanácsnak és a Minisztertanácsnak a strukturáját. Egyes fölösleges láncszemeket megszüntettek és a funkciókat jobban elhatárolták. Bevezették a közvetlen, általános, egyenlő és titkos szavazást a kerületi és a megyei birák és ülnökök választásánál is. Az uj választási törvény lehetővé tette a választókerületben a korlátlan számu jelölt indulását. A választók is kezdeményezhetik uj jelölt állitását.

Továbbfejlesztették a munkások és a parasztok, általában a dolgozók közvetlen és közvetett részvételének formáit a gazdasági szervezetek irányitásában. Ennek elemei a közgyülések; a meghatalmazottak gyülései; a gazdasági bizottságok; a gazdasági tanácsok; a komplexumok vezető szerveinek választása és beszámolási kötelezettsége; a társadalmi szervek képviselőinek fokozott részvétele az állami és a gazdasági irányitásban stb.

A hetvenes-nyolcvanas évek fordulóján bevezetett uj gazdaságirányitási rendszer beleszólási jogot biztosit a dolgozóknak a vezető kiválasztásába, a feladatok kijelölésébe, a munka megszervezésébe és a javak elosztásába. A közvetlen szocialista demokrácia elvének szélesebb körü érvényesitését segiti elő az az elv, amely szerint "a szocializmusban a szocialista tulajdon tulajdonosa az állam, és mint a nép képviselője, meghatalmazottja jár el az egész társadalom érdekében. A szocialista tulajdon gazdái viszont a termelő kollektivák, a dolgozók, akik a gazdasági szervezetekben fejtik ki munkájukat, használják ezt a tulajdont és gazdálkodnak vele. Emellett a szocialista tulajdon ugy fejlődik, hogy fennállnak az áru- és pénzkapcsolatok, s a velük összefüggő gazdasági szabályozók: az árak, a nyereség, a kamat, a hitel, az adók, stb. Minden gazdának és minden gazdasági egységnek igazi szocialista árutermelőként kell funkcionálnia."[15] Ennek az elvnek az érvényesitése bővitette a dolgozó kollektiva és minden egyes dolgozó jogait és kötelességeit.

1982 decemberében országos vitára bocsátották az uj Munka Törvénykönyve alapelveit.[16] A törvénykönyv fő feladata, hogy az 1979—1982 között bevezetett ujabb gazdaságirányitási reform

alapelvével, a közgazdasági szemlélet erősitésével összhangban szabályozza a dolgozók kötelezettségeit és jogait, ösztönözzön a jobb munkavégzésre, erősitse a dolgozó kollektivához való kötődést, magasabb foku szakmai képzettségre, szervezettségre és fegyelemre serkentsen. Mig a régi kódex az ipari munka elvére és formáira épült, addig a most bevezetés alatt álló törvény az uj tudományos és müszaki forradalom által megváltoztatott munka jellegére és munkaviszonyokra alapoz. Nagy szerepet biztosit a munkakollektiváknak, mint a társadalmi tulajdon gazdáinak. Ezekkel egyidejüleg központi helyre teszi a szocialista személyiség, a dolgozó ember munkakapcsolatait. Az országos vitában elhangzott javaslatokat felhasználva a Nagy Nemzetgyülés 1986-ban véglegesitette a Munka Törvénykönyve szövegét.[17] 1987 elejétől lép életbe, hatályon kivül helyezve ezzel az 1951 óta érvényben lévőt.

A bolgár politikai rendszerben jelentős szerepe van a kommunista párt szövetségesének, a parasztpártnak. Az 1971. évi alkotmány ismételten leszögezte, hogy a BKP a szocialista épitést a Bolgár Földmüves Népi Szövetséggel szoros és baráti együttmüködésben irányitja. A fejlett szocializmus épitése során az érdekek összehangolásával erősödik a két párt együttmüködése. A BFNSZ XXXII. kongresszusa 1971 októberében megállapitotta, hogy "a BKP-nak és a BFSZ-nek nincsenek a néptől eltérő érdekei. Testvéri együttmüködésük a kommunista és a demokratikus, haladó parasztpárt közötti együttmüködés példája. Ennek az együttmüködésnek célja az uj, szocialista Bulgária épitése." A mintegy 120 000 tagot számláló parasztpártnak, mint a BKP 1971-es programja hangsulyozta "megvan a maga meghatározott, történelmileg kialakult helye a társadalom irányitásában, egész életünkben és a nemzetközi területen... A szocialista társadalom épitésének jelenlegi szakaszában a BFNSZ nagy szerepet tölt be most és a jövőben a dolgozók, különösen a falusi dolgozók mozgósitásában, a nép társadalmi-gazdasági és politikai tömöritésében, szocialista hazánk felvirágoztatásában. A szocializmus további épitése a Bolgár Kommunista Párt és a Bolgár Földmüves Népi Szövetség közötti szorosabb kapcsolatokhoz, a két szervezet közös munkájának gazdagodásához, elmélyüléséhez és fokozatos közeledéséhez fog vezetni a közös célokért, a közös eszmény megvalósitásáért folytatott egységes

harcban és munkában."[18] A BFNSZ a BKP programjának végrehajtásán, a fejlett szocializmus építésén munkálkodik. A BFNSZ vezetőtestületei a Kommunista Párt irányító szerveinek (kongresszus, Központi Bizottság, Politikai Bizottság) ülései után megvitatják a kommunista szervezet által hozott határozatokat, döntéseket. Intézkedéseket fogadnak el saját szervezeteik számára végrehajtásuk érdekében. 1984 májusában például a BFNSZ VégrehajtóTanács megvitatta a márciusi kommunista pártértekezlet által elfogadott minőségjavitási programból adódó feladatokat. 1985 májusában a BFNSZ Legfelsőbb Tanács a tudományos-müszaki fejlesztés uj stratégiájáról szóló kommunista párti határozatokból adódó feladatokkal foglalkozott. Ezen az ülésen Todor Zsivkov hangsulyozta, hogy e két párt közötti igazi baráti együttmüködés továbbfejlődik a tudományos-müszaki forradalom végrehajtására. Petar Tancsev, a parasztpárt főtitkára, pedig kijelentette: A BKP programja a tudományos-müszaki forradalom végrehajtására — programfeladata a Bolgár Földmüves Népi Szövetségnek is. Ezek erősitik a szervezetek szoros együttmüködését. "Ugy mint eddig, a jövőben is a kommunisták és földmüvespártiak közös tevékenysége alapvető tényezője a parasztpártiak aktiv részvételének a párt programfeladatainak megvalósitásában, a mi szervezeteink alkotó hozzájárulásában a XII. kongresszus szellemében."[19]

A BFNSZ képviselői mindenütt részt vesznek a politikai-hatalmi szervekben. A Nemzetgyülésben a képviselők 25%-a parasztpárti. A kerületi és faluközösségi néptanácsokban 8 ezer képviselőjük tevékenykedik. A BFNSZ-nek kerületi és helyi pártszervezetei is vannak. Tagjainak mintegy 90%-a vidéken él és dolgozik. Pártszervezeteinek 70%-a falun van.

A Bolgár Földmüves Népi Szövetségnek jelentősek a nemzetközi kapcsolatai. Ezt mutatja, hogy az 1986-ban tartott 35. pártkongresszusra 84 országból 120 agrárpárt küldte el képviselőit. Ezek baloldali radikális, liberális és más demokratikus arculatu, haladó pártok, illetve szervezetek. Kapcsolata minden kontinensre kiterjed. A BFNSZ aktivan részt vesz ezeknek az agrárpártoknak a nemzetközi értekezletein is. 1976-ban, 1980-ban és 1981-ben pedig kezdeményezője és házigazdája volt a Szófiában megrendezett három világméretü tanácskozásnak.

A hetvenes-nyolcvanas években növekedett a Hazafias Front szerepe is a társadalom szervezésében, a tömegek mozgósításában. Tevékenysége szorosabban kapcsolódik a kommunista párt politikájához. Szervező munkája javult. A lakosság körében végzett mindennapos tevékenységében azonban továbbra is több gyengeség tapasztalható. Ezek leküzdése érdekében a Hazafias Frontot, különösen helyi szervezeteit fokozottabb társadalmi-politikai tevékenységre serkentik, országos és regionális akciókat szerveznek.

A gazdasági és az állami irányitás szervezeti strukturájában végbement változásoknak megfelelően átalakult a BKP központi apparátusának szerkezete, a területi és a helyi pártszervezetek rendszere. A munkahelyi pártszervezetek — a pártbizottságok és az alapszervezetek — igazodtak a kombinátok szervezeti felépitéséhez. Mivel a gazdasági irányitás a nagyobb egységekben összpontosult, a kisebb részlegek pedig csak végrehajtók, ezért a pártalapszervezeteket összevonták. A gyárakban, kombinátokban erős pártszervezeteket hoztak létre, a mühelyekben, részlegekben, brigádokban pedig pártcsoportok müködnek. A sulypont a pártszervezeteknél is a kombinátokra helyeződött át.

Az alapvetően pozitiv folyamatok mellett a társadalomban negativ jelenségek is érvényesülnek. Az uj megoldásokkal szemben konzervativizmus, a bérviszonyokban egyenlősdi, egyes személyeknél a funkcióval összeegyeztethetetlen magatartás, a törvények megszegése, bürokratizmus stb. jelentkeztek. A párt ezek ellen különösen a nyolcvanas évek első felében hirdetett harcot.

A XIII. pártkongresszus hangsulyozta, hogy a párt vezető szerepének további erősitése érdekében a legfontosabb erősiteni a központi pártszervek munkájának tudományosságát, politikájának stratégiai vonásait és hatékonyságát, növelni a pártszervezetek aktivitását és kezdeményező készségét, az uj feladatok forradalmi szellemü megközelitését. Meg kell javitani az információs rendszert, nagyobb nyilvánosságot kell biztositani.

Bulgáriában az elmult évtizedekben mélyrehatóan átalakult a társadalom szerkezete. 1956 és 1975 között az egész lakossághoz viszonyitva a munkásosztályhoz tartozók aránya 29,2%-ról 59,4%-ra növekedett.[20] A szövetkezeti parasztok aránya 35,8%-ról 14,7%-ra csökkent. Jelentősen emelkedett az alkalmazotti-értelmiségi réteg aránya, 14,7%-ról 23,7%-ra. Az egyéb

kategóriához tartozók aránya 20,3%-ról 2,2%-ra csökkent. A termelés müszaki szinvonalának és az oktatási rendszernek a fejlődése következtében nagy változások mentek végbe egyrészt az egyes osztályokon és rétegeken belüli belső rétegződésben, másrészt minden réteg és osztály szakmai és kulturális szinvonala nagymértékben emelkedett. Az utóbbi tiz esztendőben a felsőfoku képzettséggel rendelkezők aránya 5,7%-ról 9,1%-ra, a középfoku iskolát végzettek aránya 19,2%-ról 27,9%-ra növekedett, és csökkent az alacsonyabb iskolai végzettséggel rendelkezők aránya (75%-ról 63%-ra).[21] Mivel a lakosság száma évi átlagban kismértékben (21 ezer fővel) gyarapszik, a munkaképes kor alattiak aránya csökkenő tendenciát mutat. Ugyancsak csökkent a munkaképes korosztályok aránya (1975-ben 58%, 1985-ben 56%). Számottevően nőtt az idősek, a munkaképes korosztályon tuliak társadalmi sulya (18%-ról 21%- fölé).

4. A második évezred fordulójáig érvényes stratégia fő vonásairól

A XIII. pártkongresszus határozatai a tudományos és müszaki forradalom legujabb eredményeinek alkalmazására épitve a következő másfél évtizedben, a gazdaság és a társadalom irányitásának minőségi megujitását és fejlesztését irányozza elő. Támaszkodva a korábbi eredményekre, határozott fordulatot hirdet a tudományos-müszaki haladás felgyorsitásában, a gazdasági növekedés jellegében. Az extenziv időszak mennyiségi szemléletétől eltérően, most az intenziv fejlődés gyorsitása időszakában, az uj tényezők minél teljesebb kihasználását, az emberi tényezők aktivizálását és szerepük növelését állitja előtérbe a gazdaság növekedésében.

Bulgária célkitüzése, hogy a XXI. századba, a felgyorsitott gazdasági növekedés segitségével, fejlett országként lépjen be. Ezért nagy jelentőséget tulajdonit a magas növekedési ütem megvalósitásának az előttünk álló időszakban. A terv szerint gyorsan kell növekedni az össztársadalmi terméknek, meg kell ujitani a termékeket, strukturális változtatásokat kell végrehajtani a társadalmi termelésben, ezeknek megfelelően meg kell változtatni az ország helyét a nemzetközi gazdasági kapcsolatokban, meg kell erősiteni pozicióját és gazdasági függetlensé-

gét, javitani kell versenyképességét. A magas ütemü gazdasági növekedés megteremti a feltételeket a dolgozók szükségletei mind teljesebb kielégitésének, a jelenleg még jellemző hiánygazdasági vonások felszámolásának. A szükségletek a tudományos-müszaki forradalom hatására gyors ütemü változásokon mennek keresztül. A régi szükségletek kielégitése mellett biztositani kell a keletkező uj igények kielégitését is. Ehhez meg kell gyorsitani a társadalmi termelés növekedési ütemét. Todor Zsivkov, a párt főtitkára kongresszusi bevezető beszédében hangsulyozta, hogy "a mostani kongresszus azt tüzi ki feladatunkul, hogy felgyorsitsuk gazdasági fejlődésünk ütemét, még nagyobb dinamikával ruházzuk fel, maximálisan hasznositsuk az intenziv növekedés valamennyi tényezőjét. Ez lehetővé teszi hazánk számára, hogy gyorsabban fejlődjék..."[22]

A XIII. kongresszus a gazdaság növekedési ütemének gyorsitását a minőségi átalakulás végrehajtását köti szorosan egybe. Ennek alapja a tudomány szelektiv jellegü fejlődésének előrehaladása, anyagi bázisának és a tudományos káderek felkészültségének megerősitése, valamint a tudományos és müszaki forradalom eredményeinek halogatása nélküli, gyors és széles körü alkalmazása a termelésben. Az ország anyagi és szellemi erőforrásait figyelembe véve a szelektiv fejlesztés érdekében az 1985 februári és márciusi KB dokumentumok, valamint a XIII. kongresszuson beterjesztett KB beszámoló, és a hosszu távra szóló gazdasági tervcélkitüzések meghatározták a kiemelt fejlesztési ágazatokat és irányokat. Ennek során a bolgár nemzetgazdasági adottságok és szükségletek mellett számba vették a KGST komplex müszaki fejlesztési programjából az országra háruló feladatokat is. A tudományos és müszaki forradalomnak Bulgáriában el kell vezetni az anyagi-müszaki bázis minőségileg uj szinvonalu átalakitásához. A gazdaság uj strukturáját a magas foku automatizációnak, a hatékonyságnak és a magas szinvonalu technológiának kell jellemeznie a második évezred fordulójára.

A gyors ütemü és minőségileg uj gazdasági növekedés számszerü előirányzata szerint a második évezred fordulójáig a nemzeti jövedelmet 2,5—3 szorosára, a munka termelékenységét 3—3,5 szeresére kell növelni 1985-höz viszonyitva. A kiemelt, stratégiai jelentőségü ipari ágazatokat pedig 4—5 szörö-

sére kell fejleszteni. Az előirányzat az évi növekedési ütem tekintetében el akarja érni — a jelenlegi intenziv szakaszban is — a korábbi extenziv időszak magas, 7—8%-os növekedési ütemét. Ezt a célt megvalósitani csak az intenziv gazdálkodás teljes kifejlesztésével lehetséges.

Milyen forrásokra támaszkodik a müszaki forradalomra épülő uj minőségü gazdasági növekedés koncepciója? 1. A munkaeszközök, mindenekelőtt a gépek és felszerelés minőségi fejlesztésére, ezek hatékonyságának növelésére, az uj, magas minőségü termékek előállitására, a felhasználás hatékonysági mutatójának növelésére, a termékek önköltségének csökkentésére. 2. A felhasznált anyag, és energia mennyiség lényeges csökkentésére. 3. A munka termelékenységének gyors növekedésére, a nemzeti jövedelem növekményében való részesedési arányának emelkedésére.

A népgazdaság intenzivvé tétele, a társadalmi termelés hatékonyságának és minőségének felemelése a fő stratégiai irány a második évezred fordulójáig terjedő időszakban. A tudományos és müszaki forradalom alapján minőségileg meg kell ujitani a termelés álló alapjait, uj technológiát kell bevezetni, fejleszteni kell a termelő erők legfőbb tényezőjét, az embert. Az intenziv tipusu gazdaságra való áttérés során meg kell szüntetni a kézi munkát. Automatizálni kell a termelést. A feladat nagyságát és sürgős megoldását mutatja többek között, hogy Bulgáriában a kézi munka aránya átlagosan közel 50%-ot tesz ki jelenleg, néhány ágazatban ennél még magasabb is.[23] A kézi munka megszüntetése a legmodernebb technika segitségével, hatalmas forrása az uj minőségü gazdasági növekedés megvalósitásának.

A XIII. kongresszus dokumentumai megjelölték az uj tipusu gazdasági növekedés fő tényezőit, alapvető mozgatóit. Ezek a következők: 1. A tudomány, 2. A népgazdaság technológiai megujitása, 3. Az állam beruházási politikája (a beruházások 25—30%-os növelése az 1985—1990-es ötéves tervben), 4. A tudományos-müszaki és strukturális politika összekapcsolása és fejlesztése, 5. A gazdaság irányitási rendszerének továbbfejlesztése, 6. Uj bérezési rendszer bevezetése, 7. A gazdasági szervezetek versenyképességének kifejlesztése, 8. A munkaerő magas szinvonalu szakmai és kulturális felkészültsége. 9. A Bolgár Kommunista Párt vezető szerepének erősitése.

A XIII. pártkongresszus nemcsak a gazdaság fejlesztésének stratégiai irányvonalát határozta meg hosszabb időszakra, hanem a társadalom irányitásának legfőbb céljait és eszközeit is. Alapvető célkitüzése: a dolgozó embert és a dolgozó kollektivát a társadalmi irányitás tárgyából annak alanyává kell tenni. "A nép nevében gyakorolt hatalomtól a nép által gyakorolt hatalomhoz vezető fokozatos átmenetet" kell érvényesiteni. Ennek ujabb eszköze az állami-társadalmi elv továbbfejlesztéseként kezelt önigazgatás gyakorlati megvalósitása. Az 1985 elején megtartott KB ülés, valamint a XIII. pártkongresszus határozatai a gazdaság és a tudomány területén irányozták elő az önigazgatás megvalósitását. Az önigazgató szervezetet olyan eszköznek tekintik, amely a társadalmi, a csoport, és az egyéni érdek egységét az intenziv fejlődés utján haladó gazdaság és társadalom viszonyaiban a legmagasabb szinvonalon valósitja meg. Lehetővé teszi a tudományos és termelő szervezetekben a tudományos és müszaki forradalom eredményeinek tömeges alkalmazását. A gazdasági és tudományos szervezetek az önigazgatás elve alapján érvényesitik az érdek ösztönző szerepét. A kollektiva által választott testület és a pályázat utján megválasztott egyszemélyi vezető együttesen irányitja tevékenységét. Az önigazgatás a társadalmi tulajdon valódi, teljes jogu gazdájává teszi a kollektivát. Rendelkezniük kell azokkal a jogkörökkel, amelyek alapján önálló döntéseket hozhatnak a termelés, az értékesités, a tudományos tevékenység, a fejlesztés és üzemeltetés kérdéseiben. Az önigazgató szervezetnek árutermelőként kell müködnie és a szerződéses viszony segitségével kell eredményeket realizálnia. Ebből adódóan a gazdasági verseny, a konkurencia alanyai mind az országon belül, mind a nemzetközi piacon. A szerződések segitségével kell formálni az állam és az önigazgató szervek kapcsolatát, együttmüködését is.

A kongresszus határozatai a társadalomirányitás fejlesztése érdekében javaslatokat tartalmaznak a Nagy Nemzetgyülés és bizottságai szerepének erősitésére, a szocialista jogrend és a törvényesség biztositására, a néptanácsok és a különböző társadalmi-politikai szervezetek munkájának fejlesztésére.

5. Első lépések 1986-ban a kongresszus határozatainak végrehajtására

A pártkongresszus után a gazdaságot és a társadalmat irányító szervezetek azonnal hozzáláttak a határozatokban foglalt feladatok megoldásához, illetve a határozatokból saját területükre következtetések levonásához. A párt, az állami, a gazdasági és a társadalmi szervezetek két irányban tevékenykedtek az 1986 áprilisát követő hónapokban. Előtérbe helyezték a kilencedik ötéves terv első esztendeje gazdasági feladatainak megoldását. A Kommunista Párt Politikai Bizottságának április közepén megtartott ülése felhivta a szervezetek figyelmét arra, hogy a távlati stratégia alapján kifejtett tevékenység mellett nem feledkezhetnek meg az 1986-os esztendő tervének teljesitéséről. Már ebben az esztendőben gyorsitani kell a gazdaság fejlődését.[24]

A gyakorlati erőfeszitések arra irányultak; hogy a tartalékok mozgósitásával biztositsák az éves tervfeladatok megoldását. Ennek érdekében növelték a vállalatvezetők felelősségét. Elhatározták a két és három müszakos termelés kiszélesitését. Gazdasági és szervezeti intézkedésekkel ösztönözték a vállalatokat a termékek minőségének javitására. Elhatározták a belső állami minőségellenőrző tevékenység erősitését. Az éves tervfeladatok megoldásának elősegitésére szorgalmazták a párt, állami és társadalmi szervek munkája hatékonyságának javitását.

A kilencedik ötéves terv első esztendejében számottevően gyorsult a bolgár gazdaság növekedési üteme. A tervelőirányzatot teljesitették. A nemzeti jövedelem 5,5%-kal emelkedett, a tervezett 4%-kal szemben. A munka termelékenysége 5,9%-kal volt magasabb az előző évinél, (a tervezett 4,5% volt). Az ipari termelés 1986-ban 4,3%-kal volt több. Ezen belül a gépipar 9,2%-kal növelte termelését, az elektronikai ipar 18%-kal. A mezőgazdaság produktuma 7%-kal volt nagyobb az előző évinél. A dolgozók átlagfizetése 3%-kal, a reáljövedelem 2,5%-kal nőtt. Az áruforgalom 4,5%-kal emelkedett.

A tevékenység másik iránya a kongresszusi határozatokban foglalt stratégiai feladatok megoldására irányuló politikai és gazdasági munka kibontakoztatása. A Kommunista Párt Politikai Bizottsága 1986 április közepén megtartott ülésén elfogadott határozatában[25] ehhez irányelveket fogadott el. Felhivta a pártbi-

zottságokat és pártszervezeteket, hogy irányitásukkal bontakozzon ki széles körü politikai, ideológiai és szervező tevékenység a kommunisták és a dolgozók között a stratégia érdekében. "A gazdaság uj minőségü növekedéséről" cimü dokumentumot és a Politikai Bizottság április közepén tartott ülésén elfogadott határozatot ismertessék a párt, állami, gazdasági és társadalmi aktivával. Az értekezleteken a kerületi pártbizottságok első titkárai terjesszék elő a szükséges következtetéseket. A PB határozat felhivta a Minisztertanácsot, a főhatóságokat, a társadalmi szervezetek vezető testületeit, a gazdasági vállalatokat, hogy munkájuk átalakitása érdekében dolgozzák ki a szükséges intézkedéseket. Az erre vonatkozó határozatokat nyilvános pártgyüléseken fogadják el.

A Politikai Bizottság elhatározta a bolgár és a szovjet pártkongresszus anyagainak tanulmányozását a politikai oktatásban. Javasolta a Bolgár Földmüves Népi Szövetség Állandó Bizottságának, hogy ismertesse párttagjaival a Kommunista Párt kongresszusának határozatát, és aktivan vegyen részt megvalósitásában. Felhivta a Minisztertanácsot, hogy alkosson jogszabályokat a XIII. pártkongresszus határozataiból, és a PB áprilisi ülésén "A gazdaság uj minőségü fejlesztéséről" cimmel elfogadott dokumentumból adódó stratégiai feladatok megoldására. A pártalapszervezeteket arra hivta fel, hogy ehhez biztositsák a jó politikai légkört. A megoldásra érett kérdéseket nyiltan vitassák meg, segitsék a dolgozók kezdeményezéseinek kibontakozását.

A BKP XIII. kongresszusa szorgalmazta a kommunista és a parasztpárt együttmüködésének további erősitését. A KB beszámoló tartalmazza: "A párt uj társadalmi-gazdasági stratégiája megköveteli, hogy tovább erősödjék az akcióegység a Bolgár Kommunista Párt és a Bolgár Földmüves Népi Szövetség között. A mezőgazdaság müszaki rekonstrukciója, az uj technológiák bevezetése, a növénytermesztésben a hozamok, az állattenyésztésben a produktivitás jövőben is a kommunisták és a parasztpártiak közös harcának fontos szintere lesz."

A Bolgár Földmüves Népi Szövetség 1986 május közepén megtartott 35. kongresszusa megvitatta a Kommunista Párt kongresszusi határozatait. A főtitkári referátum és a határozat hangsulyozza, hogy saját programjuknak tekintik a XIII. pártkong-

resszus által kijelölt stratégiát.[26] A parasztpárt kongresszusa következtetéseket vont le saját tevékenységi területére, a mezőgazdaságban a tudományos és müszaki haladás meggyorsitására. A parasztpárt főtitkára, Petar Tancsev, beszámolójában hangsulyozta: "A fő irány, amelyben szélesitjük és gazdagitjuk együttes munkánkat a pártbizottságokkal és szervezetekkel, a tudományos és müszaki forradalom megvalósitása a mezőgazdaságban, az uj eszmei-politikai légkör kialakitása a munkakollektivákban, a mi Szövetségünk tagjainak, vezető és végrehajtó kádereinek felkészültségi szinvonala emelésében."[27] A Bolgár Kommunista Párt Központi Bizottsága a parasztpárt 35. kongresszusához intézett üdvözletében rámutatott arra, hogy a kommunista stratégia saját programjukként történő elfogadása ujabb kifejezése a hagyományos és tartós kommunista-földmüvespárti egységnek és együttmüködésnek.[28]

1986. junius 8-án tartották a nemzetgyülési és helyi tanácsi képviselő választásokat. Az uj Nemzetgyülés megválasztotta az Államtanács és a Minisztertanács tagjait, valamint a parlamenti állandó bizottságokat. Az Államtanács és a Minisztertanács elnökei együttes levelet küldtek a Nagy Nemzetgyüléshez.[29] Ebben kifejtették a két állami vezetőtestület által követendő politika tartalmát, tevékenységük fő irányait. A levélben hangsulyozták: Munkájuk középpontjába állitják a tudományos-müszaki forradalom végrehajtását. Figyelembe véve az objektiv társadalmi törvényeket, létre fogják hozni azokat a feltételeket, amelyek biztositják a munkatermelékenység gyors és szakadatlan növekedésének összehangolását a magas minőségü és hatékonyságu, a világszinvonalat elérő, és nemzetközileg is versenyképes tevékenységgel. Meg kivánják erősiteni az állam, mint tulajdonos és a dolgozó kollektiva, mint a szocialista tulajdon gazdája — közötti uj, kölcsönös viszonyt, a szervezetek önigazgatását, és árutermelőkké való átalakitásukat.

Az állam felső irányitó szervei jövendő tevékenységi irányuk között a szocialista demokrácia továbbfejlesztésével kapcsolatban levelükben hangsulyozzák, hogy mindjobban közeliteni fogják a törvényhozó és a végrehajtó hatalmat. Nagyobb teret kivánnak biztositani a kollektivák és minden egyes ember önálló, alkotó képességének. Intézkedéseket terveznek a falusi és területi egységek fejlesztésére, növelni akarják a néptanácsok és községhá-

zák szerepét és jelentőségét. A szociális politikával kapcsolatban pedig az anyagi, szociális és szellemi szükségletek kielégítéséhez nélkülözhetetlen feltételek kialakitását hangsulyozzák, figyelembe véve a vásárlóerő alakulását is.

A parlamenthez intézett levél a külpolitika területén a korábbi vonal folytatását hangsulyozza: harc a leszerelésért, a balkáni, az európai, és a világ minden államával baráti, jószomszédi, együttmüködésért.

Az Államtanács 1986 julius 24-i ülésén néhány szervezeti változtatást hajtott végre a legfelsőbb állami szerv felépitésében. Hivatkozva arra, hogy az 1985-ben és 1986-ban hozott párthatározatok uj feladatokat állitottak minden szervezet elé, szükséges, hogy az Államtanács mellé rendelt állandó bizottságot hozzanak létre, amely törvényhozó jogkörrel rendelkezik, és a Nemzetgyülés két ülése között ugynevezett "kisparlamentként" müködik.

Az uj Nemzetgyülés második ülésszaka (1986. október) több uj jogszabályt alkotott. Ezek növelik a Nemzetgyülés és állandó bizottságai szerepét, a képviselők aktivitását és felelősségüket választóik előtt. Az uj jogszabályok a parlamenti állandó bizottságokat "kisparlament" szerepük betöltésére ösztönzik. Erősitik önállóságukat és kezdeményezési jogukat, a politika különböző területein elemző, javaslattevő, és kidolgozó tevékenységüket, ellenőrző szerepüket a törvények alkotmányosságát illetően.

A stratégiai feladatok megoldására való mozgósitás érdekében a kongresszust követő hónapokban tematikailag átalakult nemcsak az irányitó szervek munkája, hanem a tömegtájékoztató eszközöké is. A stratégiai vonal általános ismertetése mellett két témakör emelkedik ki: a müszaki forradalom, a termelés müszaki fejlesztése, valamint az önigazgatás elvének és jelenlegi gyakorlati tapasztalatainak terjesztése.

A stratégiai feladatok konkretizálása érdekében kifejtett tevékenység csucspontja 1986-ban "Az uj minőségü növekedés ötéves tervének" kidolgozása és jóváhagyása a kilencedik ötéves tervidőszakra (1986—1990). A Kommunista Párt Központi Bizottságának 1986. december 22—23-i ülése vitatta meg tervezetét.[30] Ezt követően a Nemzetgyülés elfogadta "Az ország tudományos-müszaki és szociális-gazdasági fejlődésének egységes tervét."[31] A párthatározat és az állami törvény a kilencedik ötéves terv

időszakára egyrészt a gazdasági növekedési ütemének gyorsitását, másrészt a struktura minőségi átalakitása utján teendő lépéseket tartalmazzák. A növekedési ütem gyorsitása érdekében a nemzeti jövedelmet 30%-kal kell emelni, a munka termelékenységét pedig 35%-kal. A nemzeti jövedelem 22—23%-át felhalmozásra kivánják forditani. A beruházások 76%-át az anyagi termelésben kell eszközölni. Az ipar termelését más ágazatokhoz képest kiemelt ütemben, 27%-kal kell emelni. Ezen belül a kiemelt ágazatok (elektronikai ipar és a gépipar) termelésének 70—75%-kal kell emelkednie. A mezőgazdaság termelését a nyolcvanas évek második felében 8—10%-kal szándékoznak növelni.

A kilencedik ötéves terv időszakában a tudományos-müszaki forradalom eredményeinek hasznositásával gyökeres fordulatot kell elinditani a gazdaság strukturájában. A fő irány: az ember nélküli, illetve kevés munkaerőt igénylő technológia és a termelésirányitásban a kibernetika növekvő alkalmazása. A strukturális átalakitás érdekében uj komplexumok létrehozását tervezik. 1. Elektronikai-robottechnikai és fémmegmunkáló gépek előállitására; 2. Biokémiai-biotechnológiai komplexum a vegyipar, a mezőgazdaság és élelmiszeripar számára; 3. A szállitási technika elektronizálására; 4. Uj nyersanyagbázis létrehozására a mikroelektronika, a lézertechnika, biotechnológia stb. számára; 5. A lézertechnika és optoelektronika kifejlesztése és alkalmazása számára. Ezek a komplexumok kiemelt fejlődésükkel gyorsitják a népgazdaság többi ágazatának uj minőségü fejlődését és változtatják strukturáját. Az elektronikai iparnak 1990-ig 2,2—2,4 szeresére kell növelnie termelését, ezen belül a számitógépiparnak 2,6 szeresére. Az automatizáció szélesitésére az alkatrészgyártást 2,8 szorosára kivánják emelni.

A párt Központi Bizottságának 1986 decemberi határozata és a Nemzetgyülés törvénye a kilencedik ötéves tervről, az anyagi termelés és az életszinvonal növelésének irányvonala részletes előirásai mellett nagy sulyt helyez a gazdaság irányitási rendszere átalakitására is. Az objektiv gazdasági törvények és eszközök, az áru-pénzviszonyok felhasználása, valamint az önigazgatás megerősitése, és kiterjesztése érdekében részletesen felvázolják a szükséges intézkedéseket.

A kilencedik ötéves terv, az évezred fordulójáig érvényes távlati stratégia megvalósitásának első szakasza, jelentős lépéssel fogja előbbre vinni Bulgáriát a fejlett ipari országgá válás utján.

JEGYZETEK

[1] A Bolgár Kommunista Párt Központi Bizottságának beszámolója a XIII. pártkongresszuson. — A Bolgár Kommunista Párt XIII. kongresszusa. Kossuth Könyvkiadó 1986.

[2] — Rezoljucija na Centralnija komitet na Balgarszkata kommunisztícseszka partija vav brazka sz dvadeszetija kongresz na Kommunisztícseszkata partija na Szavetszkija Szajuz i poukite ot nego za nasata partija. — Balgarszkata kommunisztícseszka partija v rezoljucii i resenija na kongreszite, konferenciite, plenumite i Politbjüro na CK. Tom V. 1956—1962. Izdatelsztvo na BKP. Szófia, 1965. 9—17. old.
— Todor Zsivkov: Politicseszka szmeloszt, leninszka principnoszt i isztoricseszka prozorlivoszt. (Zaklucsitelno szlovo pred Aprilszka plenum na CK. na BKP. Sztenografszki zapisz. 6. april 1956 godina.) — T. Zsivkov: Za aprilszkata linija. Partizdat, Szófia 1981. 9—22. old.

[3] Todor Zsivkov zárszava a BKP XIII. kongresszusán. — A Bolgár Kommunista Párt XIII. kongresszusa. Kossuth Könyvkiadó 1986.

[4] A Bolgár Kommunista Párt programja. Elfogadta a BKP X. kongresszusa 1971. április 24-én. — Bolgár Kulturális Központ. — Kossuth Könyvkiadó Budapest 1973. 35—36. old.

[5] A Bolgár Kommunista Párt Központi Bizottságának beszámolója a XIII. pártkongresszuson. — A Bolgár Kommunista Párt XIII. kongresszusa. Kossuth Könyvkiadó 1986.

[6] Ikonomicseszki zsivot. 1984. 43. szám.

[7] Todor Zsivkov: Za njakoi novi vizsdanijá i podhodi v razrabotvaneto i provezsdaneto na naucsno-technicseszkata politika na Narodna Republika Balgarija. (Vsztopitelno szlovo, doklad i

zaklucsitelno szlovo pred plenuma na CK na BKP 12—13 februari 1985 godina.
— Partizdat. Szófia 1985.
(Pabotnicseszko Delo, 1985. február 15.)

[8] Resenie na plenuma na Cesztralnija komitet na Balgarszkata komuniszticseszka partija, szosztojal sze na 18-i 19, mart 1985 g. — Rabotnicseszko Delo, 1985. mart 26.

[9] A Bolgár Kommunista Párt XIII. kongresszusa. — Kossuth Könyvkiadó Budapest 1986.

[10] Dalgoszrocsna programa na Partijata za podobrjavane na kacsesztvoto. Utvardena ot Nacionalna partijna konferencia, szosztojala sze na 22 i 23 mart 1984 g. — Rabotnicseszko Delo, 1984. április 2. 1—8. old.

[11] Grisa Filipov: A népgazdaság irányitásának gazdasági mechanizmusa a nyolcadik ötéves tervidőszakban. A BKP XII. kongresszusán hozott határozatok teljesitésének fontos tényezője. (Beszéd az 1982. január 13-i országos aktiván.) — Rabotnicseszko Delo, 1982. január 15.

[12] Statisztikai évkönyv. 1985. — Központi Statisztikai Hivatal. Budapest 1986. 374—377. old.

[13] A Bolgár Kommunista Párt KB beszámolója a XIII. pártkongresszuson. — A Bolgár Kommunista Párt XIII. kongresszusa. Kossuth Könyvkiadó 1986.

[14] Todor Zsivkov: Beszéd az I. bolgár kulturális kongresszus záróülésén. (1967. május 20.) — Todor Zsivkov: Válogatott beszédek és irások. Kossuth Könyvkiadó 1971. 60. old.

[15] Grisa Filipov: A népgazdaság irányitásának gazdasági mechanizmusa a nyolcadik ötéves tervidőszakban. A BKP XII. kongresszuson hozott határozatok teljesitésének fontos tényezői. (Beszéd az 1982. január 13-i országos aktiván) — Rabotnicseszko Delo 1982. január 15.

[16] Az uj munkatörvénykönyv pártkoncepciójának alapelvei. — Rabotnicseszko Delo, — 1982. december 3.

[17] Rabotnicseszko Delo, 1986. március 21.

[18] A Bolgár Kommunista Párt programja. — Bolgár Kulturális Központ — Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1973. 77. old.

[19] Polno doverie i druzsna rabota za naucsno — technicseszki progresz. Zaszedanie na Verhovnija szavet na Balgarszkata zemedelszki naroden szajuz. — Rabotnicseszko Delo, 1985 május 4. 1—6. old.

[20] Al. Fol, V. Gjuzelev: ... Kratka Isztorija na Balgarija — Izdatelsztvo nauka i izkusztvo. Szófia 1983. 462. old.

[21] Szaobscseniezza predvaritelnite rezultati ot prebrojavaneto na naszelenieto i na zsiliscsnijá fond v Narodna republika Balgarija. — Rabotnicseszko Delo, 1986. január 14. 1—2. old.

[22] Todor Zsivkov bevezető beszéde a XIII. pártkongresszuson. — A Bolgár Kommunista Párt XIII. kongresszusa. Kossuth Könyvkiadó 1986.

[23] Ikonomicseszkata sztrategija na BKP. — Novo Vreme 1986. 6. szám 6. old.

[24] Resenie na Politbjüro na CK na BKP. — Rabotnicseszko Delo. 1986. április 19.

[25] Uo.

[26] Trideszet i petijat kongresz na Balgarszkijá zemedelszki naroden szajuz. — Rabotnicseszko Delo 1986. május 20.
— Rezoljucijá na Trideszet i petijá kongresz na Balgarszkija zemedelszki naroden szajuz. — Rabotnicseszko Delo 1986. május 20. 1—4. old.

[27] Vsztupitelno szlovo na drugarja Petar Tancsev. Rabotnicseszko Delo, 1986. május 20. 2. old.

[28] Privetsztvie na CK na BKP. — Rabotnicseszko Delo, 1986. május 2. 1—3. old.

[29] Piszmo na predszedatelje na Darzsavnija szavet i na predszedatelja na Miniszterszkija szavet do npeszedatelja na Deveto narodnoszabranie za badescsata politika na Darzsavnijá szavet i pravitelsztvo. — Rabotnicseszko Delo, 1986. junius 19.

[30] Georgi Atnaszov: Petiletka na kacsesztveno nov rasztezs. (Előadói beszéd a BKP KB plénumán 1986. december 22.)
— Rabotnicseszko Delo, 1986. december 23.
— Plenum na CK na BKP Resenija na plenuma. 1986. december 22—23. — Rabotnicseszko Delo, 1986. december 24.

[31] Ivan Iliev: Uszkoren rasztezs varhu kacsesztveno nova osznova. (Előadói beszéd a Nemzetgyűlés 1986. december 24-i ülésén.)
— Rabotnicseszko Delo, 1986. december 25. 2—3. old.
— Zakon za Edinnijá darzsaven plan za naucsnotechnicseszko i szocialno — ikonomicseszko razvitie na Narodna republika Balgarija prez devetata patiletka (1986—1990 godina)
— Rabotnicseszko Delo, 1986. december 26. 1—5. old.

Szokolay Katalin:

A LENGYEL EGYESÜLT MUNKÁSPÁRT X. KONGRESSZUSÁRÓL

1986. junius 29. és julius 30-a között tartotta a LEMP X. kongresszusát. A pártkongresszusok jelentős eseményei a szocialista országok fejlődésének. A körülmények sajátos összejátszása következtében azonban némelyikük a többinél nagyobb jelentőségre tesz szert az adott ország történetében, jelentősége sok esetben tulnő az országhatárokon is.

Hogy a történelem a LEMP IX. rendkivüli, vagy a X. rendes kongresszusát fogja-e nagyobb sullyal jegyezni, az ma még a jövő titka. 1981 juliusában, sulyos társadalmi válság közepette ülésezett az első, a rendkivüli, és a kibontakozás lehetőségeit keresve határozta el a szocialista megujulás utját és fogalmazta meg irányait. Most öt év után már arról kellett számot adni, hogy mennyire sikerült felülkerekedniök a lengyel kommunistáknak a válságon és mit sikerült életrekelteni és életben tartani azokból a törekvésekből, amiket a IX. kongresszus megfogalmazott.

"Öt évvel ezelőtt ebben a teremben rendkivüli kongresszus tanácskozott, ma rendes kongresszus kezdte meg munkáját. E két szó igy együtt óriási feszültségeket és megpróbáltatásokat, erőfeszitéseket és eredményeket rejt magában"[1] — kezdte előadói beszédét a X. kongresszuson Wojciech Jaruzelski.

Ezeknek az óriási feszültségeknek és megpróbáltatásoknak még csak a számbavétele is hatalmas feladat. Az 1980—81-es válságot követően a gazdaság helyreállitása, a termelés egyensulyának visszaállitása, a társadalmi nyugalom megteremtése és a gondolatok konszolidációja nem ment könnyen az elmult években Lengyelországban, s még napjainkig sem fejeződött be megnyugtatóan. A politikának számolnia kell azzal, hogy az egymással szembefeszülő erők mind nyiltabb konfrontációja, majd a nagy társadalmi megrázkódtatással járó rendkivüli állapot inkább lefojtották, mind feloldották a szabad alkotó szellemi mozgást.

A LEMP-nek elsősorban saját sorait kellett rendeznie, saját tagságával kellett megértetnie, hogy Lengyelország számára ma az egyedüli járható ut a IX. rendkivüli kongresszuson elfogadott "szocialista megujulás" irányvonalának kidolgozása és realizálása. Ez nem ment könnyen.

A LEMP vezetése megpróbált következetesen megmaradni a IX., rendkivüli kongresszuson elfogadott politika talaján. A józan helyzetmegitélést azonban itt-ott ellentétes indulatok és tettek veszélyeztették. A gazdasági talpraállást és a reformgondolkodás adaptálását pedig a korábbi évek hibás gazdasági döntései, a kedvezőtlen, sőt (egyes nyugati országok részéről) kifejezetten ellenséges nemzetközi feltételek, a sokszor igen éles szembenállásban megnyilvánuló politikai bizalmatlanság és a maradi gondolkodás egyaránt nehezitették. Mégis, az elmult öt évre visszatekintve, felelősséggel mondhatta a párt első titkára: "A párt nehéz próbát állt ki, urrá lett a defenziv magatartáson, az eszmei zürzavaron, a szervezeti gyengeségen. Harcot inditott az ellen, ami megnehezíti a szocializmus lehetőségeinek teljes kihasználását, megkárositja politikai rendszerünk elveit, késlelteti a fejlődést és visszahuz, a beteljesületlenség keserü érzését kelti.

Miközben látjuk, felvetjük és megoldjuk belső problémáinkat, tudatában vagyunk e problémák külső feltételeinek és a kölcsönös összefüggéseknek.

Történelmi sorsforduló idejét éljük. Századunk végén felerősödnek és összefonódnak egymással az alapvetően mély folyamatok: a forradalmi, a társadalmi felszabaditó változások és a tudomány és a technika dinamikus fejlődése. Az emberi lángelme által megteremtett óriási esélyek és beláthatatlan, halálos veszélyek. Hogyan nyerjük meg az esélyeket és küzdjük le közben a veszélyeket? Ez a kérdés foglalkoztat ma mindenkit, aki felelősségteljesen gondolkodik. Az utat egyedül a szocializmus mutathatja meg."[2]

Ezeket a szavakat a kongresszus mottójának is tekinthetjük.

A LEMP tényleges eredményeiről számolhatott be a kongresszus. Lezárult a párt taglétszámának fájdalmas csökkenése. Sőt az utóbbi esztendőben több száz fiatal kérte felvételét a LEMP-be. S igy ma, a kongresszusi küldöttek véleménye szerint, 2 millió 126 ezer párttag és tagjelölt stabil tagságnak tekinthető ahhoz, hogy a párt ismét dinamikus előrelenditőjévé le-

gyen a szocializmus épitésének Lengyelországban. A korábbi gazdasági intézkedések és a nyugati embargó miatti nyersanyaghiány következtében, nagy zökkenőkkel ugyan, de megindult a gazdasági reform megvalósitása. A tanácsi, majd a képviselőházi választásokon a választók jelentős többsége szavazataival támogatta a kormány politikáját. Egy sor uj törvény elfogadásával törekedett a lengyel Szejm a szocialista demokrácia intézményrendszerének kiszélesitésére.

1986 junius végén a LEMP 1176 küldöttje és a nagyszámu meghivott a korábbinál kedvezőbb, bár továbbra sem könnyü körülmények között nemcsak az elmult öt évről adott számot, de a LEMP történetében először hosszutávu programot fogadott el, amely még az ezredforduló táján megoldandó feladatokat és elképzeléseket is tartalmaz.[3]

Kedvezőbbre fordultak ehhez a nemzetközi feltételek is. Az Amerikai Egyesült Államok és a nyugat-európai országok kormányai ugyan még mindig bizalmatlanok a lengyel kormány intézkedéseivel szemben, s igy ezen a téren csak igen nehezen mozdul valami. Lengyelország rendkivüli eladósodása nagyon lefékezi a lengyel gazdaság mozgási lehetőségét, de azért valami már ezen a téren is változott. Igazán nagy jelentőségü fordulatot az SZKP XXVII. kongresszusa hozott a nemzetközi politikában. Uj szellemével, olyan szemléletmód kialakitását segiti elő, amelyiktől nem idegen a reformgondolkodás, s kedvez a rugalmasabb gazdasági és politikai átalakuláshoz, megujuláshoz. A mai lengyel társadalom számára ennek a gondolkodásnak az elsajátitása létkérdés. Kedvező hatása már a LEMP X. kongresszusán is érzékelhető volt.

Lengyelország ma a nagy ellentmondások országa. Az elmult negyven év számos területén élenjáró technikát teremtett, jelentős pozíciókat és nevet szerzett az országnak a világgazdaságban, a tudomány és a kultura világában. Sikerült csökkenteni a fejlett és fejletlenebb területek — Lengyelország "A" és Lengyelország "B" — közötti szakadékot. Az elmult válságos évtized ugyanakkor rejtett sebeket szakitott fel, kiéleződtek a mélyen nyugvó indulatok. A megnehezedett körülmények fokozták a csalódottság és a demoralizálódás tüneteit. Egymás mellett él a korszerü gondolkodás, az állampolgári felelősségérzet és a takarékos, alkotó magatartás, a tehetetlenséggel, pazarlással és a patalógia riasztó jelenségeivel.

Talán nem tévedünk nagyot, ha a X. kongresszust a cselekvés kongresszusának tekintjük. Mivel elsődlegesen azokat a kérdéseket állította figyelme középpontjába, amelyek megoldása nélkül Lengyelország képtelen az előrehaladásra, s amelyek hozzásegitenek ahhoz, hogy egyszer és mindenkorra kibillentsék a társadalmat az itt-ott még mindig jelentkező apátiából.

"A legfőbb nemzeti feladat a fejlődési folyamatok erősitése, az elveszett idő behozása, annak a távolságnak a csökkentése, amely a tudományos-müszaki és gazdasági élmezőnytől elválaszt bennünket. Annyit fogunk számitani a világban, amennyi mérhető értékünk lesz. Igazán egyetlen országot sem csupán a történelmi dicsőségért becsülnek. Alapvető szerepe van annak, képes-e megmozgatni minden erőt és tartalékot a korszerü, hatékony fejlődés érdekében."[4] — hangsulyozta a párt első titkára.

Ezeknek a szavaknak ebben az országban, ahol az összeomlás hatására veszélyessé mélyült a szakadék a szükségletek és kielégitésük között, igen nagy a gyakorlati jelentőségük. A társadalmi szükségletek magasszintü kielégitése nélkül nem lehetséges a gazdasági és müszaki élmezőny közelitése. Ezt annak a vitának a tapasztalatai is bizonyitják, amelyek a kongresszust megelőzően zajlottak az országban. Lényegében egy időben kellett a lengyel közvéleménynek véleményt mondania a pártkongresszusi tézisek, a pártprogram tervezet és az 1990-ig., ill. 1995-ig szóló társadalmi-gazdasági terv elképzeléseiről, s a kongresszus dokumentumaiban is együtt találjuk a ma közvetlen megoldandó feladatait és a jövő fejlődési perspektiváit.

A kongresszust megelőző vitában való lakossági részvétel a fokozódó társadalmi aktivitást és érdeklődést bizonyitotta. A párttagság tulnyomó többsége mellett már a pártonkivülliek közül is sokan elmondták véleményüket a tervezetekről, ami azt jelenti, hogy oldódóban van a korábbi társadalmi passzivitás. Nagy szerepet kapott a vitában a PRON (A Nemzeti Megujulás Hazafias Mozgalma) és a szövetséges pártok alkotó együttmüködése. A kongresszuson, a plenáris üléseken és a XIV szekcióban, szóban vagy irásban közel ezren vettek részt. Wojciech Jaruzelski kongresszusi zárszavában meg is jegyezte: "A kongresszus alkotó, biráló jellegü munkatanácskozás volt. A biráló szellem pártunkban többé nem alkalmi vendég, hanem állandó lakótárs. Az elvszerüség nélkülözhetetlen feltétele annak, hogy a párt offenziv, hiteles és hatékony tevékenységet folytasson."[5]

A hozzászólások, javaslatok egy része óvta a pártot a tulzott optimizmustól. Az inkább kevesebbet, de jobban hivei amiatt aggódtak, nehogy a LEMP ismét tulzottan előreszaladjon és elszakadjon a realitásoktól. Sokan viszont ugy vélték, hogy az előterjesztett társadalmi és gazdasági célkitüzések nem elég merészek és azt követelték, növeljék a feladatokat, gyorsitsák meg a növekedés ütemét.

A kongresszus a gyorsitás mellett foglalt állást, annak a hangsulyozásával, hogy ez a gyorsitás nem lehet egyszerüen a mennyiségi mutatók hajszolása, hanem mélyreható minőségi változásokon kell alapulnia az élet minden területén, az anyagi szférában és a társadalmi tudatban egyaránt.

"Gyorsabban kell előbbre mennünk. — Szögezi le a LEMP X. kongresszusának határozata — A gyorsitás történelmi szükségszerüség, a pártprogram vezéreszméje (...) A szocializmus épitése jelenlegi szakaszának törvényszerüsége, hogy át kell térni az extenziv módszerekről az intenziv módszerekre.

Az erők átcsoportositásával és a népgazdasági egyensuly helyreállitásával meg fogjuk teremteni a feltételeket ahhoz, hogy a jelenlegi ötéves időszakban — különösen pedig ennek az időszaknak a második felében — az ország élete számos területén lényeges előrehaladást érjünk el. Ezt elősegitik majd a gyorsitott fejlődésnek a szocialista államok egész közösségében elfogadott programjai (...) A szocializmus bátran szembenéz a jelenkor és a jövő kihivásaival. Lengyelország aktivan részt kiván venni és részt is fog venni ebben a folyamatban."[6]

A jelenlegi lengyel valóság ismeretében talán tulzott optimizmusnak tünhetnek a fenti szavak. A LEMP X. kongresszusának résztvevői egy pillanatig sem tévesztették szem elől a realitásokat. A kongresszusi felszólalások egyértelmüvé tették, hogy egyelőre a legkirivóbb aránytalanságok kiküszöbölése és a gazdasági és társadalmi egyensuly stabilizálása áll közvetlen feladatként a LEMP és a lengyel kormány előtt. Prioritást a kongresszuson is azok a kérdések élveztek, amelyek a társadalmi szükségletek jobb kielégitését, a társadalmi igényeket szolgálják. Melyek voltak ezek a mai Lengyelország számára életbe vágó feladatok.

A nemzet jobb élelmezése; a lakáshelyzet megjavitása; az oktatásügy korszerüsitése és az oktatásügy anyagi bázisának bővi-

tése; az egészségügy és a környezetvédelem terén megvalósitandó fejlődés; az igazságos elosztás, a "mindenkinek munkája eredményei szerint" elv megerősitése.

Ezek a kérdések persze csak látszólag tünnek napi feladatoknak. Mindezek függvényei a Lengyelországban az elkövetkező időszakban megvalósitandó, a kongresszuson megfogalmazott gazdasági-társadalmi előrehaladás koncepciójának. De maga a koncepció adaptálódása is függ attól, hogy milyen mértékig sikerül ezeket a kérdéseket realizálni, s a lengyel társadalom életkörülményeit alapvetően, pozitiv irányba megváltoztatni. Azt a magunk tapasztalataiból is tudjuk, hogy itt milyen sulyu kérdésekről van szó. Részletesen ezek közül csak azokra térünk ki, amelyek a lengyel szocialista struktura távlati fejlődése szempontjából alapvető jelentőségü, s ugyanakkor a többi európai szocialista országtól némileg eltérő megoldásokat tükröznek. Többek között ilyen kérdés a mezőgazdaság kérdése.

A prioritást élvező kérdések közül első helyen a népélelmezés megjavitásának a problémája élvezi ma Lengyelországban. A dokumentumokból ugy tünik, hogy a kongresszust megelőző években a mezőgazdasági termelésben és az élelmiszeriparban az előző évekhez viszonyitva kedvezőbb tendenciák jelentkeztek, amelyek fokozzák a reményt, hogy az elkövetkezőkben sikerül felszámolni az e téren jelentkező szük keresztmetszeteket. Az eddigi eredmények azt mutatják, hogy a LEMP és az Egyesült Néppárt közösen kidolgozott agrárpolitikája jól vizsgázik. A kongresszus tehát ennek a politikának a továbbfolytatását határozta el. Azaz az a jelszó: "zöld utat a mezőgazdaságnak" — továbbra is érvényben marad" — Igen, de milyen mezőgazdaságnak — teszi fel a magyar olvasó a kérdést. A jelenlegi lengyel mezőgazdasági struktura hogyan illeszkedik bele a szocializmus épitésének lengyelországi modelljébe? A kongresszus foglalkozott ezzel a kérdéssel. Hiszen a lengyel falu ma rendkivül éberen figyeli mit mond a LEMP ill. a lengyel kormány a földmüvelő lakosság jövőjéről.

Lengyelországban évről évre több embert kell eltartani, élelmezni, a müvelhető föld pedig csökken. 1946-ban Lengyelország lakossága alig volt 24 millió, 1986-ra 37 és fél millió. Az utóbbi öt év alatt közel 2 millióval növekedett a lengyelországi lakosok száma, a kilencvenes évekre előreláthatóan elérik a 40 milliót. Az ország lakosságának élelmiszerellátása, a lengyel földnek,

ennek a fontos nemzeti vagyonnak a maximális hasznositása tehát a lengyel gazdaság alapkérdése. S ha el is mondhatjuk, hogy a mezőgazdasági termelés terén az utóbbi években történt némi javulás — ami kétségtelenül összefügg a földmüvelő lakosság pozitiv hangulatváltozásával —, a valóság még mindig az, hogy az élelmiszeripar és élelmiszergazdaság komoly, nagyon rövid idő alatt helyre sem hozható elmaradottsága jelentős terméskieséseket, s a mezőgazdasági termékek terén jelentős veszteségeket eredményez. A LEMP agrárpolitikáját hosszutávon ezek a fenti realitások szabályozzák.

A legvilágosabb választ erre a LEMP kongresszusán elfogadott uj programnyilatkozatból nyerjük.

"A LEMP-nek az Egyesült Néppárttal közösen kidolgozott és megvalósitásra kerülő agrárpolitikájának célja a létszámában növekvő társadalom élelmezésének racionális biztositása, valamint a falu lakossága életszinvonalának a növelése... Országunkban minden feltétel megvan ahhoz, hogy önellátók legyünk az élelmezés területén, ahhoz is, hogy hasznosabb helyet foglaljunk el e téren a nemzetközi munkamegosztásban. A párt arra ösztönöz, hogy létrehozzuk a megmüvelt föld, és az egész élelmiszergazdálkodás termelő kapacitásának, a munkaerőnek efektiv, racionális kihasználásához szükséges anyagi és társadalmi feltételeket. Csak a modern mezőgazdaság képes a modern tudomány és agrotechnika vivmányainak a felhasználására, és biztosithatja számunkra a szükséges élelmiszert."[7]

A program a továbbiakban konkrétan azokról a technikai és anyagi feltételekről szól, amelyek szükségesek, hogy a nemzetgazdaságnak ezen ágazata beváltsa a hozzá füzött reményeket. A gépesités, öntözési rendszer, beruházás politika, hitelrendszer kérdése részletes felsorolást nyert a programban. A következő fontos kérdés, amely nagy sulyt kapott ebben az elméleti igényü dokumentumban, a tulajdonformák elhelyezkedése a lengyel mezőgazdaságban:

"A föld nem növelhető vagyon. A tulajdon formájától függetlenül az egész nemzet vagyonának tekintendő és akár mint egyéni, családi gazdaság, vagy szövetkezeti és állami gazdaság a nemzet érdekeit kell minél jobban szolgálnia. ...

A LEMP-nek az Egyesült Néppárttal közösen kidolgozott mezőgazdasági politika alapelve továbbra is a mezőgazdaság minden

szektorának tartós egyenjogusága; egyaránt támogatja a jó, a termelékeny társadalmi és egyéni gazdaságok fejlődését, de támogat minden olyan szektorokon belüli ill. a szektorok közötti együttmüködést és összekapcsolódás kiszélesitését, amelyek a korlátozottan rendelkezésre álló termelőeszközök, munkaerő és a csökkenő mezőgazdasági földterület jobb kihasználását szolgálják.

A párt e politikai alapelve tartósságának hangsulyozása mellett támogat minden olyan evolucios változást, amely a mezőgazdasági termelés növelését és a földmüves lakosság civilizációs és kulturális felemelkedését szolgálja." A föld koncentrációját a mezőgazdaságban a program objektiv tendenciaként kezeli. Olyan folyamatnak tekinti, amely a mezőgazdaság és a nemzetgazdaság más ágazatai közötti összefonódás és különböző más termelési folyamatok eredménye. "Az elaprózódott lengyel mezőgazdaságban a várható változások a különböző társadalmasitott gazdasági formák megerősödése és fejlődése révén, valamint a termelékeny családi paraszti gazdaságok területi növekedése formájában fog végbemenni."[8] — hangsulyozza a program.

"A szocialista átalakulás, amelyet a LEMP is vall, falun a társadalmi igazságosság eszméjének, a falu civilizációs és kulturális fejlődésének a megvalósitást szolgálja. Olyan feltételeket teremt, amelyek lehetővé teszik az idő racionális kihasználását és a magas munkatermelékenységet, lehetővé teszik, hogy idő legyen a pihenésre és a kulturába való bekapcsolódásra, felszabaditja a falusi nőket a tulzott terhektől és kötelezettségektől, a földmüves munkát modern szakmává alakitja át. Mindezt azonban a parasztság valósitja meg a teljes önkéntesség alapján, a gazdálkodás módjának teljesen önkéntes kiválasztása utján."[9] A továbbiakban a program külön-külön foglalkozik a mezőgazdaság állami, szövetkezeti és egyéni gazdaság körülményei között fejlődésének lehetőségeivel és feltételeivel, többszörösen hangsulyozva az egyes szektorok közötti szoros összefonódottságot. Nagy sulyt helyezett mind a kongresszus határozata, mind pedig a program a falusi lakosság életének demokratizálására, mind pedig a program a falusi lakosság életének demokratizálására, az önkormányzatok funkcionálásának fejlődésére. Mindez nem jelenti persze azt, hogy a lengyel párt gondolkodásában háttérbe szorult volna a társadalmasitott gazdaság kiszélesitésére irányuló törekvés.

"A párt törekedni fog arra, hogy a nemzet élelmiszerszükségleteinek ellátásában növekedjék a társadalmasitott mezőgazdaság — az állami és szövetkezeti gazdaságok — szerepe és jelentősége — hangsulyozza a program —. Ezeknek a gazdaságoknak fokozottan a modern kollektiv gazdálkodás mintáivá kell válniuk, a biológiai téren mutatkozó fejlettségükkel, agrotechnikájukkal és magas mezőgazdasági kulturájukkal ki kell sugározniuk az egész mezőgazdaságra. Vonzó élet- és munkakörülményeket kell, hogy teremtsenek. Az egyénileg gazdálkodó családi gazdaságokban a termelés növelésére kialakuló feltételeknek párosulniok kell a paraszti gazdálkodás és a szocialista gazdaság és a társadalmasitott piac közötti összefonódás szorosabbá válásával."[10]

Sok ezer lengyel család gondja a lakáskérdés. Az elmult évek gazdasági visszaesése különösen sulyosan jelentkezett a lakásépités terén. A terv értelmében a felépülő lakások száma 20 százalékkal, a korszerüsitett lakások száma pedig 50 százalékkal növekszik majd az elkövetkező időszakban Lengyelországban. Ezek a célkitüzések kétségtelenül biztatóak. A kongresszus a lakáskérdést részben az életszinvonal terén jelentkező gondok, részben pedig az elmaradások okainak a vizsgálata, a hatékonyság szempontjából elemezte. "A lakásépitést nem lehet elszakitani a nemzeti jövedelem szinvonalától, az anyagtermelés fejlődésétől, az épitési területek megszervezésétől és a rendkivül költséges kommunális infrastrukturától.

E tényezők döntően meghatározzák a készülő lakások számát. Ez azonban még nem ad magyarázatot arra a helyzetre, amely magában az épitőiparban kialakult.

Itt számos káros jelenség tapasztalható: pazarlás és selejtgyártás, gyenge munkafegyelem és gyenge munkatermelékenység, ugyanakkor növekvő keresetek. Ezért is épitenek drágán, sőt egyre drágábban..."[11] — ugy véljük tovább nem is kell idéznünk a LEMP első titkárát, igen ismerősen hangzanak számunkra is ezek a szavak. A lakáskérdés, az egészségügy, a tudomány és kultura fejlődése, a környezetvédelem, mind mind egyaránt a gazdálkodás és a szocialista intézményrendszer hatékonyságának kérdéscsoportjához tartozik. Mégis, mielőtt ez utóbbiaknak a kongresszus általi elemzésére rátérnénk, a prioritást élvező kérdések közül az utolsónál, a "társadalmi igazságosság elveinek az érvényesülése" problémájánál — érdemes egy kicsit megállnunk.

A X. kongresszus ezt a problémát több oldalról körüljárta, mi most mégis egyik oldaláról, a bérek, bérszinvonal, bérarányok kérdése felől közelitjük.

A bérek, a társadalmi jövedelmek általános szinvonalát szorosan össze kell kapcsolni a munka társadalmi termelékenységével, hangsulyozta a lengyel kommunisták kongresszusa. De, mint arra rámutattak, Lengyelországban az elmult esztendőkben riasztóvá vált az a jelenség, hogy megpróbálják kijátszani ezt a törvényt. A gazdasági reform bevezetésére irányuló erőfeszitésekkel egyidőben olyan bér és jövedelem kiáramlás következett be, amely nem hogy ösztönözte volna a reformot, de gátolta annak realizálását.

A bevezetőben emlitést tettünk a társadalmi patalógia jelenségeiről Lengyelországban, ez a bér és jövedelempolitika, ezeknek a bértorzulásoknak a negativ következményei szintén forrásaivá válhattak patalógikus jelenségeknek,[12] sőt nem egy esetben ezeket is a társadalmi patalógia fogalomkörébe sorolhatjuk, kissé persze önkényesen kiterjesztve a fogalom jelentését.

A Lengyelországban bevezetésre került gazdasági reformnak, amely az önállóság, önellátás, öntevékenység, önfinanszirozás elveit vallja, alapfeltétele a hatékony gazdálkodás megvalósitása, és olyan ösztönző bérrendszer kialakitása, amely a munkatermelékenység növekedését biztositja. Jelenleg azonban még mindig az a helyzet, hogy a dolgozók mintegy 40 százalékát foglalkoztató üzemek mind a mai napig nem vezették be ezeket — az anyagi ösztönzést biztositó — szabályozókat, s ahol bevezették, ott sem érvényesülnek maradéktalanul. Nem véletlen tehát, hogy a X. kongresszus vitáiban ez a kérdés igen nagy szerepet kapott. A kongresszusi beszámoló, és a többi elfogadott dokumentum igen nagy sullyal szerepeltetik ezeket a kérdéseket, különösen pedig az elosztás és a termelés közötti szoros összefüggéseket. Talán érdemes ezzel kapcsolatban még néhány sort idéznünk a Központi Bizottság beszámolójából:

"... soha nem szabad lebecsülni az elosztás és a termelés közötti szoros összefüggést. A kormánytól, a végrehajtó szervektől követelni kell, de segitséget is kell nyujtani nekik. Követelni kell tőlük a világos koncepciót, a jó szervezést, a helyes döntéseket. Segitségükre kell lenni azzal, hogy tiszteletben tartjuk a közgazdasági törvényeket és fegyelmezetten dolgozunk.

A jómód és a hatékonyság közötti összefüggés szigoru és megingathatatlan összefüggés. Ennek biztositása a reform fő funkciója. Ezt azonban nem kizárólag a mechanizmusok és rendszerek fogják biztositani. Ennek az összefüggésnek naponta jelen kell lennie a párt munkájában, a társadalmi élet valamennyi területén. Az ideológiában, a propagandában, a tudományban és a kulturában."[13]

x x x

A LEMP X. kongresszusa figyelmének középpontjában érthetően a gazdasági kérdések álltak. Ez foglalta el az első titkár beszámolójának is tulnyomó részét. A kormány társadalomgazdasági irányelveit az elkövetkező öt évre, 1986-1990-re, illetve az 1995-ig terjedő időszakra Zbigniew Messner miniszterelnök a PB tagja terjesztette be.

A jelenlegi ötéves időszakra szóló tervjavaslat értelmében a nemzeti jövedelem 16—19 százalékkal, az ipari termelés 16 százalékkal, a beruházások pedig 24 százalékkal növekednek az 1981—85-ös évekhez képest. Ez azonban csak ugy valósulhat meg, ha az ipari termelés anyagigényessége 7,5—9,5 százalékkal, a nemzeti jövedelem egy egységére eső energiafogyasztás pedig 9—11 százalékkal csökken, ugyanakkor az iparban a munkatermelékenység 16 százalékkal emelkedik.[14] Mindehhez tudnunk kell, hogy az elmult évtized rossz gazdálkodása, és politikai válsága következtében a lengyel termelés visszaesett a 70-es évek közepének a szinvonalára, és a visszaesést mind a mai napig nem sikerül behozni, csak éppen valamivel csökkenteni. Talán nem tulzás, ha azt állitjuk, ezek a gazdasági elképzelések, ill. az, hogy javulás következzék be a piac és az export területén, a termelés korszerüsitése vonatkozásában, a termékminőség javulása területén, és hogy a tervet ne csak teljesitsék, de tul is teljesitsék Lengyelország fennmaradása és tényleges fejlődése szempontjából kulcskérdés. Mindezt természetesen saját magunkról is elmondhatjuk.

A LEMP KB 1982-ben, tehát a konszolidáció rendkivül nehéz, kezdeti szakaszában döntött ugy, hogy bevezeti a IX., rendkivüli kongresszuson meghirdetett gazdasági reformot. A feltételek ekkor nagyon kedvezőtlenek voltak a reformgazdaság számára. Az ország még meg sem indult az összeomlásból való tényleges ki-

lábolás utján. A lengyel kormány nemzetközi elszigetelődése a nyugati világgal való kapcsolatokban, szinte teljes volt, ami az energia és nyersanyaggazdálkodás területén hozta különösen nehéz helyzetbe a lengyel gazdaságot. Igy a reform beinditásának első szakaszában igen korlátozott volt a reform mozgástere, ami bizonyos torzulásokhoz is vezetett.

A LEMP X. kongresszusa, mégis igen határozottan ugy döntött, hogy folytatni kell és tovább kell fejleszteni az elinditott reformot. A lengyel kommunisták azt az álláspontot képviselték a kongresszusukon, hogy éppen a reform az a legfontosabb mozgatóerő, amely biztosithatja a gazdaság korszerüsitését Lengyelországban.

A gazdasági reform második szakaszának fő céljait a népgazdaság egyensulyának gyorsabb helyreállitásában, az árarányok rendezésében, az állami támogatás csökkentésében, a vállalati önfinanszirozás elvének következetesebb érvényesitésében, a takarékos gazdálkodás és a munkafegyelem erősitésében határozták meg. Javaslatokat dolgoztak ki a megfelelő ösztönzők és biztositékok bevezetésére.

Nagy figyelmet szentelt a kongresszus a tudományos, müszaki és szervezeti előrehaladás meggyorsitására. A felszólalók támogatták azokat az elképzeléseket, amelyek a gépesités, jobb müszerezettség, automatizálás és robottechnika fejlesztését szorgalmazták. Nagy sulyt helyeztek az olyan mechanizmusok kialakitására, amelyek a tudomány és a technika hatékony összekapcsolását biztosithatják, és az uj modern innovációs technika gyors bevezetését segitik elő. A kongresszus javasolta ennek érdekében a terv szükségleteire összpontosuló tudományos kutatásokat, az innovációt szolgáló költségvetés 3 százalékos megemelését.

A korszerü munkaerőgazdálkodásra és a népgazdaság szerkezeti változtatására vonatkozó ajánlások olyan uj, sürgető és elodázhatatlan megoldások bevezetését szorgalmazták, amelyek a hatékony gazdálkodás, a külpiaci versenyképesség megjavitását szolgálják.

A gazdasági egyensulyban jelentkező negativ jelenségek, a fokozódó infláció romboló következményei, mind-mind az érvényben lévő mechanizmusok hibáit tükrözik — mutatott rá a kongresszus. Megoldásuknál a felszólalók ismételten a gazdasági

reformra apelláltak." Az inflációellenes harcban a legfontosabb — a gazdasági egyensuly helyreállitása, a bérek és a termelési eredmények összekapcsolása, a fogyasztási cikkek gyártásának a növelése, a költségek csökkentése, az árarányok rendezése.

A gazdasági reform kiemelt feladata a jelenlegi ötéves terv időszakában, hogy megoldja ezeket a problémákat, megteremtse a fogyasztási cikkek és szolgáltatások kiegyensulyozott piacát. Ez a reform második, döntő szakaszának a fő célja. A kormány megteszi ehhez a szükséges intézkedéseket"[15] — igérte Wojciech Jaruzelski a Központi Bizottság beszámolójában.

A KB érdekes javaslattal élt a kongresszuson. Javasolta, hogy inditsa el a kongresszus a szervezeti strukturák és a munkahelyek általános felülvizsgálását, sajátos "átvilágitását" az egész állam területén. E nagyszabásu, komplex vállalkozásnak támogatnia kell a reformot, fel kell tárnia a hiányosságokat és azokat a pontokat, ahol a dolgok megfeneklenek, fel kell oldania a különféle fékeket. Az első titkár már bizonyos tapasztalatokról is beszámolhatott, mert, mint elmondta, egyes vállalatoknál már el is kezdték a felülvizsgálást, és jó példák vannak arra, — említett is ilyeneket —, hogy milyen sokat lehet ezzel a módszerrel elérni. A szemlét — mint mondotta — ki kivánják terjeszteni az államigazgatási szervekre, a szolgáltatásokban, oktatásügyben, kulturában, tudományban, egészségügyben tevékenykedő vállalatokra, valamint az állami költségvetésből fenntartott vagy támogatott társadalmi szervezetek függetlenitett apparátusára is.

"Nem terjesztünk elő kész megoldásokat" — mondotta Jaruzelski —. "De már ma tudjuk, hogy egyeseknek nincs elég munkájuk, mások pedig tulterheltek. Ezért a felesleges strukturák, funkciók és státusok megszüntetése mellett, kétségkivül szükséges lesz más területek, például a szolgáltatások szférájának megerősitésére.

A szemle lényege ugyanis nem a mechanikus létszámcsökkentés vagy látszat-takarékosság, hanem az, hogy a hatályos megoldások jobban funkcionáljanak, jobban megfeleljenek a társadalmi élet és a gazdasági reform, a tudományos és müszaki haladás követelményeinek.

Ha a kongresszus jóváhagyja az általános szemle gondolatát, akkor valamennyi szervezeti szint rendkivül nehéz és bonyolult

feladat elé kerül. Társadalmilag ugyanis rendkivül érzékeny területről van szó"[16] — figyelmeztetett az első titkár.

Amint az a kongresszusi dokumentumokból kitünik, a kongresszus határozattá emelte a szemle gondolatát, és megvalósitásához, lebonyolitásához segitségül hivta a PRON szervezeteit, a szövetséges pártokat, a lengyel politikai és tudományos élet szervezeteit és intézményeit.

A mindennapok égető kérdéseinek megoldása, a gazdasági reform megvalósitása Lengyelországban is együtt kell hogy járjon a politikai rendszer továbbfejlődésével, korszerüsödésével. Erre az igény Lengyelországban különösen erős.

A 80-as évek sulyos belpolitikai válsága és a nyomában kibontakozott drámai helyzet éppen az államot, és a politikai intézményrendszert érintették a legközvetlenebbül. A lengyel lakosság és a szocialista állam viszonyában léptek fel sulyos konfliktusok.

A LEMP és az állami szervek az elmult években sokoldalu erőfeszitéseket tettek az állam és a jogrend korszerüsitésére, uj megoldások bevezetésére az országban. Amennyiben ezek eredményeseknek bizonyulnak, mutatott rá a kongresszus, uj tapasztalatokkal gazdagithatják a szocializmus épitésének nemzetközi gyakorlatát.

A politikai kultura fejlődését bizonyitja az az együttmüködés, amely uj fejezetet nyitott a LEMP és a szövetséges pártok: az Egyesült Néppárt és a Demokrata Párt közötti kapcsolatokban. Jelentősen megnövekedett a nemzetgyülés szerepe, jelentősen kibővült a helyi képviseletek hatásköre. Nagyobb szerepet kaptak pl. a lakóhelyi önigazgatás szervezetei.

A 80-as években felkapott és most a kongresszus által anarchoszindikalista, ellenforradalmi zagyvaságnak itélt "önigazgató Köztársaság" jelszavával szemben a LEMP ma a lakóhelyi, munkahelyi, szakmai önigazgatás eszméjét állitja. Ezeket tekinti a szocialista demokrácia kiszélesitése tényleges eszközeinek.

Éppen ebből a szempontból, talán a korábbiaknál is bővebben és több helyen foglalkozott a kongresszus a szakszervezetek problémájával. Ez még ma is az egyik legérzékenyebb kérdés a lengyel társadalom körében.

A szocialista társadalomban döntő jelentősége van annak, milyen erős a munkások részvétele a hatalom gyakorlásában, mi-

lyen mértékig képesek hatással lenni a társadalmi folyamatokra. A közelmult lengyel válsága nem véletlenül a szakszervezetek szintjén tört felszinre.

A párt ma is és a jövőben is hü marad ahhoz az elvhez — szögezte le a kongresszus —, amelyet 1982-ben igy fogalmazott meg: "A szakszervezeti mozgalom nem lehet és nem is lesz az államigazgatás meghosszabbitása, de nem lehet szocialista ellenes politikai csoportosulás sem. Az uj szakszervezeteknek függetleneknek és teljes mértékben önigazgatóknak kell lenniök."[17] Nagy sulyt fektetett a kongresszus annak hangsulyozására, hogy a szakszervezetek egységes, erős, hiteles szervezetté kell váljanak, amelyek biztositják a munkásosztály befolyásoló, biráló jelenlétét az állami és a politikai élet minden területén.

A szocialista demokrácia fontos elemének, és eredményének tekintette a kongresszus azokat az intézményeket, amelyek az állam és a társadalom közötti állandó konzultációkat biztosithatják. Ide sorolta a legkülönbözőbb közvéleménykutatásokat is. Ajánlások is születtek ezek bővitésére és továbbfejlesztésére.

A jogrendszer tökéletesitését is a fenti kérdéscsoportban tárgyalta a kongresszus. A lengyel jogrend az elmult években jelentősen gazdagodott. Pozitiv eredményként könyvelhették el a kongresszus résztvevői az alkotmánybiróság, az Állambiróság, a Közigazgatási Főtörvényszék létrehozásának, illetve tevékenységük kiterjesztésének a tapasztalatait és azt a tényt, hogy növelte hatáskörét a Legfelső Ellenőrző Kamara stb. A lengyel társadalom különösen érzékeny a jogrend és a törvényesség területén jelentkező visszásságok kiküszöbölése iránt. Az elmult évek negativ tapasztalatai, az állami és társadalmi funkciókkal való visszaélés jelenségei nagy mértékben hozzájárultak a 70-es, 80-as évek keserü csalódásaihoz.

"A szocialista állam alapvető jellemvonása és erejének fő forrása a néphatalom. Ezt fejlesztve rendszerünk objektiv törvényszerüségét bontakoztatjuk ki és valósitjuk meg. Ezt a szocialista megujulás eredményei igazolják. A legközelebbi években a már kialakult demokratikus intézményrendszer teljes kihasználására kell koncentrálnunk, de keresnünk kell az ujakat, amelyek jobban alkalmazkodnak a szocialista épités és a társadalmi szükségletek változó feltételeihez.

A szocialista demokrácia fejlődése elszakithatatlan attól, hogy minél teljesebben kielégithessük a dolgozó emberek politikai, gazdasági, szociális és kulturális jogait, tartóssá tegyük az állampolgári szabadságjogokat és megszilárditsuk ezek garanciáit. Ez ugyanakkor megköveteli az állampolgár kötelességérzésének fejlődését, a tudatos társadalmi fegyelmet, amelyek nélkül a törvények és szabadságjogok nem funkcionálhatnak hatékonyan."[18]

A program igen nagy sulyt helyez az állampolgárok társadalmi és politikai aktivitásának teret biztositó politikai intézményeknek a fejlesztésére, igy a Szejm, és a népi hatalom területi szerveinek a funkcionálására. Ugyanakkor szükségesnek tartja a közvetlen demokrácia intézményeinek a kifejlesztését is. Itt a társadalmi konzultációval, közvéleménykutatás, sajtó, viták stb. különböző lehetőségének a felhasználására is igényt tart. Nagy sulyt helyez az önkormányzati formák kiszélesitésére.

"Az önkormányzatok fejlődését a párt a szocialista demokrácia fejlődése alapvető összetevőjének tekinti. Bővíteni fogjuk a különböző társadalmi önkormányzati formák hatáskörét és növelni fogjuk rangjukat, hogy ezzel hozzájáruljunk a területi, dolgozói, szakmai, szövetkezeti, egyetemi és iskolai önkormányzatok fejlődéséhez. Védeni fogjuk az önkormányzatokat a bürokratikus, technokrata korlátozások veszélyétől, hogy fontos döntések meghozatalánál meg ne kerülhessék őket. Védeni fogjuk őket minden olyan kisérlettel szemben, mely háttérbe akarja szoritani őket, vagy partikuláris érdekek eszközéül kivánja felhasználni."[19]

x x x

A LEMP X. kongresszusa fő figyelmét a gazdasági egyensuly helyreállitására, a társadalmi és gazdasági fejlődés feltételeinek megszilárditására és a kóros jelenségek felszámolására forditotta.

Mindezek mellett, mindezekkel összefüggésben nem hagyhatta figyelmen kivül a dolgozó tömegek hangulatát. Választ kellett adnia arra az alapvető kérdésre, mennyire sikerült visszanyernie a pártnak a munkásosztály, a dolgozó tömegek bizalmát, támogatását, visszaállitani hitelességét és tekintélyét.

A 80-as évek válságában ezen a téren érte fájdalmas csapás a LEMP-et. A LEMP jelenlegi vezetése tisztában van azzal, hogy az 1980—81-es sulyos bizalmi válságból csak nagy türelemmel, küzdelmes erőfeszitések utján lehetséges kilábalni. A LEMP 1982-ben a megegyezés és a harc jelszavát tüzte zászlajára. Megegyezés mindazokkal, akik a szocialista megujulás utját járják és harc a szocializmussal szembenálló erőkkel. Annak eldöntése persze ilyen bonyolult időkben, hogy ki melyik fronton helyezkedik el, nem könnyü feladat, sok esetben meg is oszlottak a vélemények erre vonatkozóan. Ez a folyamat napjainkig nem zökkenőmentes Lengyelországban.

A X. kongresszus anyagaiból képet nyerhetünk arról, hogy a lengyel párt ma hogyan itéli meg helyzetét. Milyennek látja az elért eredményeket, milyennek látja ma a lengyel társadalom hangulatát és mi a véleménye a maga megelőző értékeléseiről.

"Egy marxista-leninista párt számára nincs fontosabb kérdés, mint a munkásosztály bizalma, a dolgozók körében kivivott hitelesség és tekintély." — olvashatjuk a KB beszámolójában. — Elsősorban ez ellen inditott az ellenség rohamot, annak tudatában, hogy a párt tömegekhez füződő kapcsolata politikai rendszerünk döntő neuralgikus pontja. És éppen itt értek bennünket különösen fájdalmas veszteségek. Felhalmozódtak az elkövetett hibák társadalmi-lélektani következményei, éreztették hatásukat a mindennapos nehézségek. A megegyezés és a harc türelmesen, következetesen érvényesitett irányvonala azonban meghozza a várt eredményeket".[20]

Az elmult egy-két év pozitiv irányu tapasztalataiból, a már emlitett választásokból, a dolgozók fokozódó bekapcsolódásából a mindennapos feladatok megoldásába — azt a következtetést vonták le a lengyel kommunisták, hogy a hangulat, a magatartás, a nézetek fokozatosan ugyan, de a LEMP számára kedvező fordulatot vettek és a tényleges ideológiai konszolidáció irányába mutatnak. Sok függ persze attól, hogy ki milyen környezetben tevékenykedik. De az ingadozások és csalódások, a bizalmatlanság és a passzivitás légköre, a már szünőben lévő "belső emigráció"-ból — a részvétel különböző formái felé való elmozdulás átmeneti jegyeit mutatják. "Mindenkit nem lehet meggyőzni — hangsulyozta Wojciech Jaruzelski —, az óriási többséget azonban meg kell és meg is lehet győzni. A megnyert ember a mi

győzelmünk, az eltaszitott ember — hiba. ... A társadalmi tudat konkrét valóság. A valóságra pedig nem lehet megsértődni. A valóságot aktivan és bölcsen át kell alakitani. Az emberek nézeteiben és magatartásában bekövetkező tényleges változások százszorta értékesebbek, mint a megelőlegezve kinyilvánitott egység látszata."[21]

A kongresszusi beszámoló egyetértett azokkal az értékelésekkel, amelyeket a LEMP korábbi plénumai adtak a 80-as események értékeléséről és a "Szolidaritás" tevékenységéről, politikai szerepéről. "Milliók várták ettől a mozgalomtól, hogy érvényesiti a»szocializmust — igen, torzulásokat — nem« jelszót, megvalósitja a megujhodást. Ugyanakkor azonban ebben a mozgalomban régi és ujkeletü szocialistaellenes játékosok gyülevész hada, az ellenforradalom főkolomposai és fanatikus hivei, valamint különféle renegátok, köztük "csodás pálfordulásokon átesettek" találtak ugródeszkára és tevékenységük szinterére. ... Az a retrográd, kalandor irányzat, amely a Szolidaritás vezető testületeiben, gyors ütemben növekvő apparátusában felülkerekedett, nem képezhette a munkásosztály vonalát, a mozgalom résztvevői többségének az utját. A szélsőséges irányzat vereséget szenvedett, minthogy elvesztette társadalmi támogatását, elidegenedett a tömegektől.

Mindezt a gyakorlat teljes egészében igazolja. Olyan emberek, akik között tegnap még nagy ellentétek voltak, ma fej-fej mellett működnek. A Szolidaritás volt tagjainak óriási többsége aktivan részt vesz a közéletben."[22] — mondotta az első titkár.

A párt tolerenciát hirdetett nemcsak az eltérő nézetekkel és vélemények iránt, de a még bántó és helytelen véleményekkel szemben is. "Nálunk senkit nem üldöznek és nem is fognak üldözni meggyőződéséért"[23] hangsulyozta a beszámoló.

Ez az enyhültebb hang, a társadalmi megegyezés irányába mutató magatartás a LEMP politikájának meghatározója napjainkban. Ez a koncepció érvényesül a programban is. "A párt következetesen a nemzeti megegyezés politikájának a megvalósitását hirdeti.

Az természetes, hogy társadalmunkban léteznek és jelentkeznek különbségek és ellentétek. Az ellentétes nézetek és javaslatok megfogalmazása, a különböző érvek és vélemények ütközése, és a kritika pozitiv hatással kell, hogy legyen társadalmi életünk-

re és kedveznie kell ahhoz, hogy az alkalmazott megoldások minél érettebbek legyenek. A differenciált nézetek és értékelések kifejezésre juttatásának demokratikus, érett formái kedveznek a nemzeti egység megszilárdulásához és az életbevágó célok megvalósulása számára... Készek vagyunk arra, hogy vitát folytassunk azokkal, akik másként vélekednek, mint mi, akik még válaszut előtt állnak. A párt kész a megegyezésre mindenkivel, aki akceptálja államunk alkotmányát és munkájával hozzájárul Lengyelország fejlődéséhez. ... Ezen a megegyezésen csak azok rekednek kivül, akik nem szünnek meg azzal kisérletezni, hogy szocialista ellenes tevékenységet szervezzenek és fejtsenek ki. Minden ilyen tevékenység védhetetlenül destruktiv, anarchiát keltő jelleget vesz fel, mesterségesen megosztja a dolgozó embereket, árt az országnak. Az események logikája ezeket az embereket a nemzeti érdekek elárulásának tévutjára sodorja. Ezen erők ellen következetes harcot folytatunk."[24]

Hogy megértsük ezeknek a szavaknak a sulyát, tisztában kell lennünk azzal, hogy a társadalmi megegyezés milyen nagy megrázkódtatásokon keresztül volt képes csak előrehaladni Lengyelországban. A türelmetlenség és bizalmatlanság mind két oldalról igen mélyen megosztotta az országot. Ennek számtalan oka volt. Első és alapvető oka az a lelki összeomlás és csalódottság, amely az 1970-es évek gazdaságpolitikájának összeomlásából, a korrupciós jelenségekből és ennek következtében a párt és a kormány iránti bizalom megrendüléséből következett. A lengyel munkásosztály ekkor olyan megoldásokhoz nyult, amelyek a körülmények sajátos összefonódása és a kalandor elemek hozzájárulása következtében anarchizmushoz vezetett, és a szocializmus jelenlegi strukturáját veszélyeztető állapotokat eredményeztek. A LEMP a válság megoldására a rendkivüli állapotok bevezetésének eszközéhez nyult, ami sokkolta a lengyel társadalmat, s kezdetben talán még erősitette is a passzivitásba vonulást, egy sajátos "második társadalom" kialakulásának jelenségeit.

Ezekkel a realitásokkal kellett a LEMP-nek szembenéznie és megküzdenie. A földalatti mozgalom, az ellenzéki magatartás igen széles rétegekre átterjedt és csak igen lassan szükült, mind a mai napig jelen van az országban és jelenlétét nap mint nap deklarálja.

A X. kongresszuson elhangzott számos fontos kérdés közül talán még az egyház és az állam viszonyának problémájára kell kitérnünk. Ez a problémakör fontos elemét képezi a lengyel állam és a társadalom közötti egyetértés és együttmüködés megvalósulásának. A lengyel társadalom nagy többsége hivő katolikus. Az egyház magatartása meghatározóan befolyásolhatja a lengyel lakosság közérzetét és magatartását a szocialista államban.

A katolikus papság többsége a szocialista állam törvényeivel összhangban látja el lelkipásztori teendőit. A kongresszus különös tisztelettel szólt azokról, akik állampolgári elkötelezettséggel és az ország javát szolgáló erőfeszitésekkel járultak hozzá az egyház és az állam közötti kapcsolatok pozitiv alakitásához.

Vannak azonban ma is Lengyelországban, akik az állam és az egyház közötti konfliktusokra apellálnak. Ezekkel szemben a kongresszus határozottan kiállt az állam és az egyház közötti jó viszony megtartása és erősitése mellett.

"Folytatódik az időnként nehéz, de — és ez különösen fontos — meg nem szakadt párbeszéd a római katolikus egyházzal. Lengyelországnak szüksége van az állam és az egyház épitő együttmüködésére. Ez az együttmüködés különösen a béke érdekében, az aktivizálódó revizionista erők elitélésében, a természetes környezetről, a müemlékek védelméről való fokozott gondoskodásban, a külföldön élő lengyelek és az anyaország közötti hazafias kapcsolat fenntartását szolgáló erőfeszitésekben juthatna kifejezésre.

Keresnünk kell annak lehetőségét is, hogyan folytassunk széles körü együttmüködést a kóros társadalmi jelenségek ellen, a nemzet erkölcsi egészségéért folytatott harcban. A vallásosság ugyanis, sajnos, tulontul gyakran nincs összhangban a mindennapos magatartással, a társadalom erkölcsi normáival.

Az egyház doktrinájának megvan a része abban, hogy évek óta élenjárunk Európában a népszaporulat terén. Ebben a helyzetben nem lehet kizárólag az állam feladata a munkaetosz és az állampolgári felelősség alakitása, a nemzeti vagyon gyarapitásáról, a családok anyagi életkörülményei biztositásáról való gondoskodás.

Ezért fontosnak tartjuk, hogy bővüljön az együttmüködés, ugyanakkor leszüküljön az ellentmondások és a félreértések te-

rülete. Tiszteletben tartjuk az egyház identitását, személyiségét. Ugyanakkor elvárjuk és meg fogjuk követelni a Lengyel Népköztársaság alkotmánya és törvényei, a szocialista államérdek tiszteletben tartását."[25]

Ennek a politikának részét képezik a lengyel állam és a Vatikán közötti javuló kapcsolatok. Mint tudjuk, a lengyel kormány meghivta 1987-re a pápát ujabb lengyelországi látogatásra, amelynek előkészitése most van folyamatban.

Befejezésül még néhány szót kell szólnunk a LEMP X. kongresszuson elfogadott dokumentumokról. "A LEMP Programja" cimü dokumentumból az előzőekben többször idéztünk. A program szövege az országos vitában formálódott azokat a tapasztalatokat és igényeket összegezi, amelyekben a lengyel kommunisták jelenük és jövőjük esélyeit és feladatait fogalmazták bele. Vitájában több, mint egymilliőan vettek részt, többen a pártonkivüliek közül is. Maga a programjavaslat a lengyel munkásmozgalom legjobb hagyományai mellett a testvérpártok tapasztalatait is felhasználta.

Legnagyobb érdeme azonban, hogy a lengyel realitásokból indul ki, azoknak a társadalmi-gazdasági és politikai kérdéseknek ad prioritást, amelyek megoldása napjainkban, de perspektivikusan is Lengyelország fejlődésének alapkérdései. A LEMP eddig nem rendelkezett ehhez hasonló jellegü hosszutávu pártprogrammal. Annál nagyobb a jelentősége, hogy olyan dokumentum elfogadására került sor, amely nemcsak a párt jelenlegi helyzetét rögziti, de olyan perspektivikus elképzeléseket fogalmaz meg, amely ösztönzést adhat a párt politikájának állandó megujitásához.

Már a rendkivüli IX. kongresszus komoly változtatásokat hajtott végre a LEMP Szervezeti Szabályzatán. Ezek célja az volt, hogy hozzásegitsen a párt belső életének demokratizálásához, növekedjen a pártalapszervezetek rangja, megszilárduljon a párt vezető szerveinek kollektiv munkastilusa és az által növekedjék a LEMP marxista-leninista jellege.

A X. kongresszus ujabb jelentős változtatásokat hajtott végre a szervezeti szabályzaton, azzal a céllal, hogy a párt politikai-szervezői tevékenységét tökéletesitse és az uj demokratikus mechanizmusok funkcionálását biztositsa.

A LEMP X. kongresszusa igen hosszan és részletesen foglalkozott a tudomány és a kultura fejlődésének egyes kérdéseivel.

Különösen az egyetemi és főiskolai képzés irányainak és programjának az ország gazdasági fejlesztése igényeivel való összehangolása kapott központi helyet a KB. beszámolójában.

Az előző kongresszusoktól eltérően az ifjuság problémája nem nyert önálló helyet a kongresszusi dokumentumokban, illetve mint a társadalom fontos része minden témánál külön kitértek az ifjuság problémájára is a dokumentumok.

"Mindez, ami Lengyelországban történik, érinti az ifjuságot. — szögezte le beszámolójában Jaruzelski. — Mindannak, ami az ifjuságot érinti, számunkra különösen nagy jelentősége van. Minden eszmének, politikai mozgalomnak annyira van történelmi létjogosultsága, amennyire képes szavatolni az egyes nemzedékek közötti kontinuitást.

Sokat várunk attól, ami az ifjuság veleszületett, egyben legértékesebb vonása: a nagy szellemi befogadóképesség, az energia, az ujitási hajlam, a tiltakozás minden olyasmivel szemben, ami megrenditi a szó és a tett egységét, ami nem felel meg a kor szellemének.

Teljes mértékben megerősitve a IX. kongresszuson ...
... elfogadott elveket, azt várjuk a Lengyel Ifjusági Szövetségtől, a Falusi Ifjusági Szövetségtől, a Lengyel Egyetemi Diákszövetségtől, és a Lengyel Cserkész Szövetségtől, hogy önálló és sematizmustól mentes, a párt tevékenysége céljaival és irányaival összehangolt tevékenységet folytassanak."[26]

A kongresszus nyilatkozatot tett közzé Európa biztonságának és az európai együttmüködésnek a kérdéseiről.

És végezetül: a LEMP X. kongresszusa óta egy fél év telt el. Ennyi idő alatt már lemérhető, hogy melyek azok a legfontosabb kérdések, amelyek a propaganda munkában a kongresszust követő időszakban előtérbe kerültek: A gazdasági reform kérdései; a társadalmi patalógia elleni küzdelem; a szocialista országok együttes erőfeszitései a közös, illetve hasonló gondok megoldására, a gazdasági és társadalmi negativumok felszámolására.

A kongresszuson felmerült kérdések nagy többsége ismerősnek tünhet a magyar füleknek is. Országaink fejlődésében számos azonosság, hasonló probléma van jelen, még ha a megoldások nem is mindig azonosak. Minden uj és eredményes megoldás a nemzetközi tapasztalatok tárházát is gazdagitja.

JEGYZETEK

[1] A Lengyel Egyesült Munkáspárt X. kongresszusa. 1986. junius 29—julius 3. A Központi Bizottság beszámolója (megjelenés alatt). (Továbbiakban: KB. beszámoló.).

[2] Uo. 3—4. old.

[3] X. Zjazd Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej. 29 czerwca — 3 lipca 1986. Podstawowe dokumenty i materiay. Ksiazka i Wiedza 1986. (Továbbiakban: X. Zjazd.)

[4] KB. beszámoló. 8. old.

[5] Wojciech Jaruzelski zárszava. (Megjelenés alatt.)

[6] Uchwala X. Zjazdu PZPR. (A X. kongresszus határozata.) X. Zjazd 219—268. old. idézett rész, 220—221. old. (Továbbiakban csak a kötet oldalszáma szerepel.)

[7] Program PZPR. X. Zjazd. 136—218. old. idézett rész 170—174. old. (Továbbiakban csak a kötet oldalszáma szerepel.)

[8] U.o.

[9] U.o.

[10] U.o.

[11] KB. beszámoló 13—14. old.

[12] A LEMP igen szélesen értelmezte a társadalmi patológia fogalmát, a bünözésen, törvényellenes cselekedeteken, iszákosságon, kábitószerezésen, család ellenes tevékenységen kivül ide sorolja a hanyagság, nemtörődömség, jogtalan vagyonok felhalmozása, jogokkal és hatalommal való visszaélés stb. jelenségeket. Minden olyasmit, ami a szocialista morálnak ellentmond, ami gátolja a magasabb erkölcsi értékek uralkodóvá válását a lengyelség körében.
A LEMP elméleti folyóirata a Nowe drogi egész számot szentelt ennek a problémának. 1986. aug. (8) száma:

Józef Baryla: Partia w walce ze zlem moralnym. 5—18. old. (A párt harca az erkölcsi rossz ellen.)

Bogdan Suchodolski: O wartosciach wyzszych w zyciu Polaków. 28—34. old. (A magasabb értékekért a lengyelek életében.)

Gregorz Kalinski: Socjalistyczny lad moralny. A szocialista erkölcsrend 28—34. old.

Zdzislaw Niewola: O skuteczne zwalczanie patologii spolecznej 35—43. old. (Eredményes harc a társadalmi patologia ellen.)

Teofil Kloda: Marnotrawstwo — problem spoleczny i moralny. 44—63. old. (A hanyagság — mint társadalmi — erkölcsi probléma.)

[13] KB. beszámoló, 23. old.

[14] Z. Zjazd. 231. old.

[15] KB. beszámoló 35. old.

[16] U.o. 36—38. old.

[17] U.o. 52. old.

[18] X. Zjazd 180. old.

[19] U.o. 182. old.

[20] KB. beszámoló 59—60. old.

[21] U.o. 60. old.

[22] U.o. 61. old.

[23] U.o.

[24] X. Zjazd. 184—185. old.

[25] Beszámoló 68—71. old.

[26] KB Beszámoló 83. old.

FELHASZNÁLT IRODALOM

X. Zjazd Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej. 29 xzerwca — — 3 lipca 1986. Podstawowe dokumenty i materiay. Książka; Wiedza. Varsó.

A Lengyel Egyesült Munkáspárt X. kongresszusa. 1986. junius 29 — julius 3.

A Központi Bizottság beszámolója. (Megjelenés alatt.)

Wojciech Jaruzelski a LEMP KB első titkára zárszava. (Megjelenés alatt.)

Trybuna Ludu 1986. junius 29 — jul. 7-ig terjedő számokban a kongresszusi hozzászólások.

Po X zjezdzie PZPR. Czyny spoleczne — platforma porozumienia. Nowe drogi, 1986. 7. sz. 5—33. old.

Eugeniusz Zielenski: Demokracja bezposrednia w systemia politycznym PRL. Nowe drogi. 1986. 7. sz. 45—55. old.

Mieczyslaw F. Rakowski: Bariery psychologiczne i inne. Polityka 1987. I. 3.

Mieczyslaw F. Rakowski: A köztársaság a 80-as évek küszöbén. A válság forrásai. ELTE. 1984.

Jelentés a LEMP KB által a népi Lengyelország történelmében előfordult társadalmi konfliktusok okainak és lefolyásának vizsgálatára alakitott bizottság munkájáról. (MTI Nemzetközi Dokumentumok. 1983. 24—25. sz.)

Wojciech Jaruzelski: A szocialista megujulás. Kossuth, 1985.
J. J. Wiatr — Zmiany polityczne w Polsce. Polityka. 1986. XII. 20.

Borsi Emilné:

A JKSZ XIII. KONGRESSZUSÁNAK EGYES KÉRDÉSEIRŐL

(1986. junius 25-28.)

A belgrádi Száva Központ kongresszusi termében ülésezett a JKSZ XIII. kongresszusa.[1] Az 1737 küldött több mint kétmillió párttagot képviselt,[2] a küldöttek mellett 525 hazai és 108 külföldi vendég vett részt az üléseken. A kongresszus a már ismert módon plenáris és bizottsági ülések formájában tanácskozott.

"A JKSZ a szocialista önigazgatásu és el nem kötelezett Jugoszlávia továbbfejlesztéséért folyó harcban" cimü beszámolóról hat bizottságban folyt a vita,[3] a tanácskozás utolsó napján összegezték a szekció viták tanulságait. Ujdonság volt, hogy husz év óta először a kongresszuson választották meg a vezető testületek tagjait. Ezzel is bizonyitották, hogy a párt szervezeti életében erősiteni kivánják a demokratikus centralizmust és egyaránt felszámolásra itélték a köztársasági pártok és a föderativ szervek közti viszonyban kialakult föderációs elvet, valamint a "monolit szervezetté" válásra való törekvéseket. A kongresszusi beszámoló cime is figyelemre méltó, mivel azzal kivánt foglalkozni, hogy mit tesz a párt, miért harcol, hogy az infláció szülte sulyos gondokon a társadalom tuljusson.

Ismeretesek azok a körülmények, amelyek közepette a JKSZ ülésezett. Az infláció soha nem látott méreteket öltött, szinte megduplázódtak az árak 1986-ban, a személyi reáljövedelem sok év óta romló tendenciáju, miközben a vendégmunkások egy része hazatelepedett, a munkanélküliek köre más rétegekből, főleg a fiatalokból ujratermelődött. Az országon belüli munkanélküliek száma tullépte az egymilliót, gyarapodtak a megoldatlan lakásproblémák, növekedtek a munkától független szociális különbségek, a kosovói válság a vártnál tovább tart, szaporodtak a társadalmi feszültségek szülte sztrájkok.[4] E kongresszus Titó halála óta már a második és azt kellett felvállalni, hogy megkeresse a gazdasági, társadalmi válság okait, irányt szabjon a meg-

oldásukhoz és erősitse a párt eszmei-politikai és akcióegységét. A kongresszuson rendkivül nyilt, őszinte és szenvedélyes vita folyt a helyzet tarthatatlanságáról és a válság folyamat gyors megfékezését sürgették. Az egyik kongresszusi küldött kifejtette, hogy "a munkások azért lettek apatikusak, mert a kitüzött feladatokat állandóan ismételik, de teljesitésükhöz nem látnak hozzá".[5]

A kongresszusi beszámolóban is teljes nyiltsággal elemezték az ország helyzetét. A beszámoló méltatta az 1945. óta elért történelmi jelentőségü eredményeket, a tartós vivmányok fenntartására mozgósitott, de számot adott a sulyos gondokról is. Szólt a fejlődés megtorpanásáról, a jugoszláv közösség és a JKSZ egységének gyengüléséről, a meghirdetett céloktól való eltérésről, az egyes társadalmi normák megszegéséről, a forradalomban kivivott értékek megsértéséről.

A kongresszus fő referátuma ezt a következőképpen szövegezte meg: "nemcsak nagy vivmányokkal és vitathatatlan eredményekkel jöttünk a JKSZ XIII. kongresszusára, hanem kiéleződött gazdasági problémák és a társadalmi ellentmondások terhével is. A fejlődés megtorpanásával, a jugoszláv közösség és a JKSZ egységének gyengülésével kell szembenéznünk, a gyakori torzulásokkal, a meghirdetett céloktól való eltéréssel, az egyes társadalmi normák megszegésével és a forradalomban érvényesitett értékek megsértésével. Ez fokozatosan utat nyitott a gazdasági válság és a társadalmi élet más területein kialakult válsághelyzet előtt."[6]

A legutóbbi öt év gazdasági folyamatai is alátámasztják ezt a következtetést. A 80-as évek első felében Jugoszlávia gazdasága stagnált. Az ipari termelés 1982-ben, a nemzeti jövedelem 1983-ban nem érte el az előző évi szinvonalat. A munka termelékenysége és a reáljövedelem is alacsonyabb volt ezekben az években. A gazdasági életben már hosszu ideje a legfőbb kérdés a stabilizáció volt. Ennek érdekében a 80-as évek elejétől nagyfoku korlátozásokat vezettek be a belső fogyasztásban. Beruházási és importstop következett. A megélhetési költségek évente 50—90%-kal nőttek, csökkent az egy főre jutó reáljövedelem. Az 1983. nyarán jóváhagyott gazdasági stabilizációs program végrehajtása lassan haladt, bár a fizetési mérleg hosszu idő után először ismét aktivummal zárult 1983-ban. A következő évben a termelés is valamelyest élénkült. 1985-ben azonban ujabb visszaesés következett be mind az ipari termelésben, mind a nemzeti jövedelemben.

Mindezek alapján a XIII. kongresszus azt állapitotta meg, hogy a párt föderációs vezetése által kifejtett erőfeszitések eredményeként sikerült elérni némi, igaz, ingatag és szerény gazdasági növekedést, noha a pangás és lemaradás tendenciáit még nem számolták fel. A gazdaság elindult az átalakulás utján, de a biztató kezdeti eredmények ellenére nem háritották el azokat a nagy veszélyeket, amelyek a gazdasági válság következtében fenyegetik a jugoszláv közösséget. E helyzet felszámolásának kulcsát a "policentrikus etatizmus" megszüntetésében, a szocialista önigazgatási integrációban, a hatékony vezetés megvalósitásában, ésszerü és intenziv gazdaságpolitika alkalmazásában, a tudományos-müszaki forradalom eredményeinek gyorsabb bevezetésében, egységes technikai és technológiai stratégia kidolgozásában, a jugoszláv gazdaság egységének megerősitésében jelölte meg. A beszámolóból megismerhetjük a gazdasági válságot előidéző okokat is."

"A gazdasági válság okai jóval a XII. kongresszus előtt keletkeztek. Nem valósultak meg az 1965. évi reform céljai. A fejlesztési és gazdaságpolitikában fokozódott a szubjektivizmus és a voluntarizmus, a gazdasági fejlődés külterjessé vált. Az etatista-centralista tervezési rendszer feladásával párhuzamosan nem alakitottuk ki az önigazgatási tervezés rendszerét. Nem dolgoztuk ki az önigazgatásos felhalmozás rendszerét. Emiatt erősödtek az autark és ösztönszerü törekvések, és fokozódott gazdaságunk anyagi szerkezetének aránytalansága. Mindezekhez járult a világpiac számunkra kedvezőtlen változásaihoz való rendkivül lassu alkalmazkodás."[7] A gazdasági válságot közvetlenül kiváltó okot az 1976-80. közötti beruházási expanzióban, a "könnyelmü" külföldi eladósodásban és ezen eszközök ésszerütlen, felkészületlen felhasználásában jelölték meg. A csoportérdekek felülkerekedtek, megbomlott az egységes jugoszláv piac, a gazdasági fejlődés veszélyesen lokalizálódott köztársasági, községi keretek között, ezáltal növekedett a nemzeti, nemzetiségi megosztottság, az etatizmus e területeken erősödött meg. Ezt a jelenséget "a decentralizált etatizmust" a kongresszus elitélte, tekintettel arra, hogy ennek révén veszélybe került az az egyik forradalmi vivmány, mely a föderáció létrejöttében realizálódott. A föderációban alakult ki a nemzetek és a nemzetiségek harmónikus együttélése. A kongresszus erre, mint tartós és védelmet

igénylő érték megőrzésére mozgósitott ebben az összefüggésben is.

A gazdasági problémák megoldásának egyik elvi irányvonalát az önigazgatás következetes végrehajtásában, illetve továbbfejlesztésében látják. Annak az ellentmondásnak a feloldását sürgetik, amely a társadalmi ujratermeléssel kapcsolatos döntési szintekben ma is fellelhetők, nevezetesen a társult munka szervezetei szintjén és szövetségi, globális szinteken is hoznak összehangolatlan döntéseket. A globális döntések a termeléstől és a dolgozóktól távoleső, bürokratikus módon születnek, s ez csak a központi érdekeket részesiti előnyben. Ez a probléma az önigazgatási politika korai időszakától jelen volt, s mig akkor a központi beavatkozást régi maradványként minősitették, ma már a pártban egy uj politikai-ideológiai törekvés következményeként kezelik. Nem véletlen, hogy az 1965-ös gazdasági reform célkitüzéseihez nyulnak vissza, annak következetes végrehajtásában látják a kiutat. A "bürokratikus etatizmust" egyik antiszocialista irányzatnak minősitik. Ezt a párton belüli eszmei áramlatot restaurációs folyamat elindítójaként értékelték, amely összetalálkozott a polgári társadalom elemei visszaállításának szándékával. A párton belüli ideológiai-politikai helyzetet a beszámoló a következőképpen jellemezte: "a Kommunista Szövetségben is tapasztalhatók olyan eszmei-elméleti felfogások nyomai, amelyek az etatista bürokratizmus ideológiájában, vagy a polgári liberalizmusban gyökereznek. E nézetek hivei azzal vádolják a szocialista önigazgatási rendszert, hogy az a válsághelyzet legfőbb okozója, noha az igazság ennek éppen az ellenkezője. Nevezetesen az, hogy a rendszer lassan fejlődik ki és következetlenül érvényesül."[8] A pártban nem kis gondot jelent az eszmei egység megteremtése abban a tekintetben, hogy a hosszu távu gazdasági stratégia nem lehet más, mint az önigazgatás következetes megvalósitása.

... "A jelenlegi helyzetből a szocialista önigazgatásnak mint átfogó társadalmi-gazdasági viszonynak az intenzivebb fejlesztésében, az etatizmus társadalmi-gazdasági alapjainak határozottabb elfojtásában, a bürokratikus önkény és a bezárkózás megszüntetésében, a külterjesről a belterjesre való gyorsabb átállásban, valamint a jugoszláv közösség szocialista önigazgatáson és teljes nemzeti egyenjoguságon alapuló egységének erősitésében kell keresni a kiutat."[9] Ebben a stratégiai kérdésben a kongresz-

szus egységesen foglalt állást. Ez lényegében azt jelenti, hogy a társult munka dolgozói mind a gazdasági ujratermelés terén, mind a politikai funkciók felett is fokozatosan meg kell, hogy szerezzék uralmukat, döntő szavukat, s az egész társadalom integráló tényezőjévé kell váljanak.

A két kongresszus közötti időszakban az előbbiekkel is összefüggésben igen nehezen érvényesültek a közös érdekek. Gyakorivá vált a szövetségi érdekek háttérbe szoritása, a szövetségi törvények megszegése. A föderáció a népfelszabaditó háboru és a szocialista forradalom idején jött létre, kifejezte a nemzetek összefogását és egységét a nemzeti egyenjoguság és a munkáshatalom kérdésében. Ez a föderáció elvi alapja a jövőben is. A nacionalizmus megerősödése egyes köztársaságokban, a kosovói válság kiéleződéséhez és elhuzódásához vezetett.

A kosovói probléma sok tényezőből fejlődött ki. A föderativ Jugoszlávia gazdaságilag egyik legelmaradottabb körzete volt a történelmi multban és a szocialista időszakban egyaránt. A föderativ párt és államszervek több évtizede ennek a területnek kiemelt fejlesztését szorgalmazták. A föderativ szervek kezében azonban az összes elmaradott terület fejlesztésére csak szükös anyagi források álltak és állnak ma is rendelkezésre. Gazdasági fejlesztésük gyorsitására a 70-es évek közepétől az ugynevezett eszköztársitás segitségével igyekeznek nagyobb tőkét előteremteni. Arra ösztönzik, elsősorban politikai eszközökkel, a fejlettebb köztársaságokat, hogy jövedelmük egy részét közvetlenül saját maguk — az elmaradott területek vezető szerveivel történt közvetlen megállapodás utján — irányitsák át a fejletlen területekre, különösen Kosovába, a gazdaság fejlesztésére. Ez az eszköztársitás azonban az országos gazdasági és politikai irányitó szervek értékelése szerint, nem halad a kivánt ütemben. A 80-as években a föderativ szervek ujabb döntéseket hoztak az elmaradott területek fejlesztésére. A döntések ellenére Kosovó ma is az ország legfejletlenebb területe. A kosovói probléma másik jellemzője, hogy a jugoszláv iskoláztatási rendszer, megszüntetve e terület lakosságának korábbi időszakára jellemző irástudatlanságát, a felnövekvő nemzedékeket az iskoláztatás rendszerével szakképzett munkaerővé képezte ki, a felsőfoku szakkáder képzést is beleértve. E területen rendkivül gyorsan szaporodó albán nemzetiségü lakosság (évi 37–40 ezrelék) a gazdaságilag gyengén fej-

lett Kosovó területén nem talált elegendő munkaalkalmat. A különböző szakmai képzettséggel rendelkező albán munkaerő az ország más köztársaságaiban keres munkalehetőséget, de ott sem találván elegendőt, nagy számban távoztak Nyugat-Európába vendégmunkásnak. A foglalkoztatási gondok, a felnövekvő nemzedék perspektiváját is meghatározzák. Igy ez a jövőben is különböző politikai hangulatok talajává válhat. Kosovóban olyan probléma is jelentkezett, hogy az 1968-ban Albánia-Jugoszlávia között megkötött kulturális megállapodás lehetőségével élve a kosovói iskolákban e nemzedéket csak a nagy albán nemzeti összetartozás gondolata alapján oktatták, de nem hangsulyozták kellően a kosovói albán nemzetiség együttélésének és együvé tartozásának eszméjét Jugoszlávia többi nemzeteivel és nemzetiségeivel. További problémát jelentett a kosovói viszonyok alakulásában, hogy 1978 után Albánia akkori vezetője több izben hangoztatta Nagy-Albánia megvalósitásának gondolatát. Ezek a tényezők a kosovói-albán nemzetiség körében nacionalista jellegü hangulatokat is erősitettek. A folyamatok 1981. márciusában Kosovóban fegyveres megmozdulásokhoz vezettek. A föderativ szervek és a Szerb Köztársaság illetékes szervei ez ellen különböző eszközökkel léptek fel.

Hosszu távra a terület gyorsabb gazdasági felemelését és a nemzetiségek együttélésének, együttmunkálkodásának politikai eszméjét erősitik. Elvetették azt a követelést, amely az ország alkotmányos rendjének megváltoztatását az autonóm terület köztársasági státuszának megadását követelték. Kidolgoztak egy tervet Kosovó, mint a legelmaradottabb terület kiemelt, gyors fejlesztésére. Az 1981. óta végrehajtott intézkedések sem tudták azonban eddig leszerelni a kosovói albánok körében különböző erők által szitott más nemzetiség-ellenes hangulatot és különböző fellépéseket. Ez utóbbi miatt továbbra is folytatódik a szerbek és ernagorácok elköltözése, menekülése Kosovóból. A kongresszus nagyon elégedetlen azzal a lassusággal, amely ennek a folyamatnak a meggátolására irányul. Arra ösztönöz, hogy az elvándorlók mielőbb visszatérhessenek elhagyott otthonaikba.

A kongresszus nem csupán a kosovói problémával foglalkozott, de a föderáció nemzetei és nemzetiségei közötti más problémákkal is. Különösen a nemzetek és nemzetiségek között erősödő nacionalizmussal és az ellene folytatott harc kérdéseivel. Az alkotmány széleskörüen biztositja a nemzetek és nemzetiségek

egyenlőségét, egyenjoguságát és együttmüködését, s a JKSZ föderációs szervei szorgalmazzák is ezen elvek megvalósitását a politikai, jogi, kulturális és gazdasági téren. Jelentősek is az eredmények, a szocialista fejlődés idején korábbi gazdasági fejlettségi szintjüket többszörösen meghaladták.

A köztársaságok, a tartományok, az egyes körzetek gazdasági szinvonala ugyanakkor egyenlőtlen. A nemzetek, nemzetiségi területek történelmi multjából továbbható maradványok mellett a szocializmus időszakában keletkezett uj ellentmondások is hozzájárultak a szintkülönbségekhez. Ezek nyomán törtek felszinre időről-időre különböző nacionalista törekvések, megmozdulások. A nacionalizmus mai legfőbb forrásának a köztársaságok és tartományok gazdasági fejlettségbeli különbségeit tartják. E gazdasági különbségek csökkentésére irányuló intézkedések mellett, politikai és egyéb eszközökkel igyekeznek korlátozni, visszaszoritani a nemzetek közötti nacionalizmust.

A nacionalizmus az élet minden területén jelentkezik, a gazdasági és politikai szeparatizmusban, a kultura, a tudomány, az oktatás területén. A XIII. kongresszuson különösen sürgették a nemzeti elzárkózás felszámolását az oktatás területén, az oktatás alapjainak egységesitését jelölte meg kiindulópontként. A köztársaságok és tartományok tantervei között például olyan mérvü a különbség, amely gátolja, hogy a tanulók az ország bármely részén folytathassák tanulmányaikat. "Nem érthető, hogy miért nem lehet teljes egészében egységes programokat és tananyagokat kidolgozni, a természettudományok területén ... a nemzeti különbségek csupán a kulturális és történelmi tantárgyaknál indokolt.[10]

A nemzetek közötti nacionalizmus időnként sulyos konfliktus kialakulásához is vezetett. (pl. 1971-ben Horvátország és a többi köztársaság illetve a föderáció között; 1981-ben a kosovói albánok és Szerbia között; 1985-ben Szerbia vezetőinek egy része és a föderáció szervei között. A nyolcvanas évek elején az iszlám egyház vezetőinek egy része is nacionalista, szocialista önigazgatásellenes követelésekkel lépett fel.)

A jugoszláv szövetség párt és állami szervei a nacionalizmus különböző megnyilvánulásai elleni harcban az ország politikai, gazdasági egységének erősitése érdekében lépnek fel. Egyidejüleg biztositani igyekeznek a nemzetek és nemzetiségek egyenjogu fejlődését, a föderációban való jó együttmüködésen munkálkodnak.

A XIII. kongresszus is ebben a szellemben fogalmazta meg elvi álláspontját: "A Kommunista Szövetség erélyesen szembenáll azokkal a törekvésekkel, amelyek figyelmen kivül hagyják a tényt, hogy Jugoszlávia egyenjogu nemzetek és nemzetiségek többnemzetiségü közössége, amelyben a köztársaságoknak és a tartományoknak pótolhatatlan, alkotmányba foglalt szerepük van. Ugyanakkor szembeszegül azokkal, akik szemet hunynak afelett a tény felett, hogy Jugoszlávia egységének szüntelen erősitése és a szövetségi szervek hatékony müködése minden nemzetünk, nemzetiségünk és dolgozónk közös érdeke."[11] A kongresszus ugy itélte meg, hogy az ellenforradalmi hatást kifejtő erők között ma a nacionalizmus a legveszélyesebb. A nacionalizmus platformján közös nevezőre jutnak mind a polgári jobboldal, mind az etatista — bürokratikus erők azon részei, amelyek a köztársasági elzárkózás hivei; támasza még a "kléronacionalizmus", amely vallási és nemzeti türelmetlenséget szit. Feladatul tüzte ki, hogy a pártban fel kell számolni a nacionalizmus megitélésének mércéi közötti eltérést.

A kongresszus vitájában középponti helyet foglalt el a Kommunista Párt mai helyzetének megitélése. A kérdés ugy merült fel, hogy megőrizte-e a párt történelmi kezdeményezőképességét, képes-e a helyzetnek megfelelő politikai irányvonalat kijelölni, a forradalmi változást serkenteni. A vita végkicsengése nem kétséges, legalábbis az elhatározás szintjén most is megteremtette az egységet. Ennek gyökere, a JKP eddigi politikájában lelhető fel, abbeli történelmi erejében, hogy a nagy sorsfordulók idején (1936, 1941, 1943, 1950...) helyesen határozta meg politikáját és a politika kimunkálásakor jól ötvözte a munkásosztály érdekeivel a nemzetek, nemzetiségek és parasztok érdekeit. A német megszállás után, a fegyveres harcban, a Tájékoztató Iroda határozatainak tragikus következményei után a belső erőforrások mozgósitásával kereste a kiutat.

A párt szerepéről voltaképpen az ötvenes évek óta folyik a vita. A párt vezető szerepének felfogása, s ennek gyakorlati alkalmazása körül is hosszu évek óta viták folynak, bár minden pártprogram és az alkotmány is leszögezi a párt vezető szerepét és felelősségét a szocialista társadalomban. Az 1965-ben bevezetett gazdasági reform során ismét megélénkült a vita a párt átszervezéséről az önigazgatási rendszerben. 1966-ban a

IV. plénumon el is határozták a párt átszervezését, olyan céllal, hogy az jobban tudjon alkalmazkodni az önigazgatás viszonyaihoz.

Összegezve a pártban több mint két évtizeden keresztül zajló eszmecserék tanulságait, a következő irányelveket fogadták el: a párt ne hozzon valamennyi kérdésre kiterjedő, részletes, az állami és társadalmi szervekre közvetlenül kötelező, utasitás jellegü határozatokat, hanem a fejlődés fő tendenciáit elemezze, és a legfontosabb feladatokat jelölje ki. Ezen elvek szellemében kell dolgozniuk a kommunistáknak az állami és a társadalmi szervezetekben. (Ekkor szüntették meg az üzemi, intézményi pártszervezeteket, területi organizációt vezetve be.)[11]

A JKSZ IX., 1969 márciusában tartott kongresszusa, módositva a szervezeti szabályzatokat, jóváhagyta az önálló szervezeti szabályzat alapján müködő köztársasági kommunista szövetségek hatáskörének kibővitését. E szervezeti változások egyenes következményei voltak a párt vezető szerepéről ekkor vallott felfogásnak: "... A Kommunista Szövetség tudatosan lemond monopolhelyzetéről a politikai életben és a káderpolitikában, — mondotta Joszip Broz Tito — amely az önigazgató társadalmi-politikai szervezet ügye lesz a jövőben...[12] E kérdésekben a kommunistáknak dolgozó társaikkal együtt kell közös álláspontra és megoldásra jutni. A vezetőszerep kérdésében ekkor két szélsőséges állásponttól határolta el magát a párt. Elutasitotta egyrészt azt a nézetet, hogy a párt vegye kezébe a gazdasági, politikai kérdésekben való közvetlen döntést, hogy az operativ irányitást a pártszervek végezzék. A vezetőszerep kérdésében a másik veszélyt az az irányzat jelentette, amely azt követelte, hogy a Kommunista Szövetség ne vegyen részt a döntések meghozatalában, hanem a társadalmi önigazgatás szerveiben eszmei befolyást gyakoroljon. Ez a párt vezető szerepének felszámolását jelentette volna.

A párt hibásnak, hiányosnak itélte vezető szerepének liberális, ill. dogmatikus, szektás értelmezését, fellépett mindkét irányzat ellen.

A szocializmus fejlődése szempontjából jelentős állomás volt Jugoszláviában az 1972-es esztendő. A politikai válságot erélyes és gyors intézkedésekkel küzdötték le, mely során katonai, rendőri és politikai eszközöket is felhasználtak. A stabilizációt pedig azzal biztositották, hogy hosszabb távra szóló elvi irányvonalat dolgoztak ki. Ezen politikai irányvonalat kifejező állásfoglalások

közül különösen kiemelkedő a JKSZ Elnökének és Elnökségének 1972. szeptember 18-i levele a párttagsághoz. "A forradalom mai szakasza döntő jelentőségü a szocializmus jugoszláviai fejlődési iránya és sorsa szempontjából. A kérdés lényege abban van, hogy a munkásosztály biztositani tudja-e döntő szerepét a politikai és társadalmi döntéshozatalban, vagy pedig azok a viszonyok és erők fognak erősödni, amelyek ellentétben vannak a munkásosztály, a szocializmus és az önigazgatás érdekeivel ... A Kommunista Szövetségre hatványozott felelősség hárul a társadalmi fejlődés irányvonaláért, a munkásosztály hatalma forradalmi jellegének erősitéséért és minden társadalmi döntés szocialista tartalmáért."[13]

A fenti levélben, de más állásfoglalásokban is középponti kérdésként tárgyalták a párt vezető szerepének érvényesülését az önigazgatás körülményei között.

A levél a párt vezető szerepe, valamint a demokratikus centralizmus helyes értelmezéséért, és gyakorlásáért szállt sikra. Határozottabb harcot kell folytatni az olyan irányzat ellen, irja "... amely a JKSZ eszmei és politikai felbomlására vezet; amely a JKSZ-t a köztársasági és tartományi szervezetek ingatag koalíciójává változtatná és a munkásosztályt nemzeti és köztársasági hovatartozás szerint szétválasztaná ... A köztársaságok és tartományok kommunista szövetségeinek ... egyforma kötelezettségeik vannak a demokratikus uton elfogadott határozatok gyakorlati alkalmazásában."[14] A párt saját tapasztalatai alapján, az állandóan feléledő veszélyek elleni harcban következetesen foglal állást a párt vezető szerepe helyes értelmezéséért, s ezen keresztül is a munkásosztály vezető szerepének társadalmi méretü érvényesüléséért, miközben keresi a demokratikus centralizmus megvalósitásának leghatékonyabb formáit, módjait. A demokratikus centralizmus értelmezésében is előre lépett a párt, amikor azt hangsulyozta, hogy demokrácia és egység, demokrácia és fegyelem összetartozó fogalmak és az alkalmazása minden pártszervezetére kötelező, nem csupán a szövetségi pártszervek vezetőire. A párt helyesen hangsulyozza, hogy az ideológiai, szervezeti és akció- (cselekvési) egység egyidejü megteremtése, elengedhetetlen feltétele a párt vezető szerepének, s ezáltal a szocializmus sikeres épitésének.

Sajátos felfogás van azonban pl. a demokratikus centralizmus párton belüli értelmezésében, mégpedig a többségi és kisebbségi álláspont elbirálásában. Az egyén kitarthat nézete mellett akkor is, ha az ellentétben van a többségével, ám köteles végrehajtani a többségi alapon kialakitott politikát. "Ugyanakkor kérheti, hogy egyéni felfogását az alapszervezet ujra vitassa meg."[15] A párt vezető szerepének értelmezésében tükröződő osztályálláspont eredményeként elhatározták a párttagság eszmei, elméleti, marxista képzésének szervezett biztositását. A párt vezetői a 70-es évek elejétől jelentős intézkedéseket tettek a marxizmus hegemoniájáért, keményen fellépve a marxizmus pluralizációi ellen.

A párt X. kongresszusa (1974.) határozatában a következőképpen jelölte ki a JKSZ feladatait:[16]

1. A JKSZ a munkásosztály élén következetesen harcol a szocialista önigazgatás fejlesztéséért, az osztálytársadalom megszünéséért. A Kommunista Szövetség szembeszáll a munkásosztály vezetőszerepét tagadó, vagy vezetőszerepét csökkenteni akaró felfogással. A munkásosztály vezetőszerepét mindenekelőtt a párt elméleti, politikai és gyakorlati lépései együttesen kell, hogy kifejezzék.

2. A Kommunista Szövetség eszmei-politikai és tudományos alapja a marxizmus-leninizmuson, a szocialista épités tapasztalatain, a marxista gondolat jugoszláviai vivmányain és a világ munkásmozgalma harcának eredményein nyugszik. Erősiteni kell a párt élcsapat jellegét, a tudatosság fejlesztésével is, az ideológiai koegzisztencia felszámolásával.

3. Feladatul tüzte ki a kétfrontos harcot, az opportunista és a szektás, konzervativ nézetek és magatartás ellen.

Biztositani kell a KSZ összetételében a munkástöbbséget. A kommunisták tevékenységének szervezeti formáit is a munkásosztály pillanatnyi és történelmi céljainak elérése szolgálatába kell állitani. A párt ezért elveti mind a föderáció elvét, mind a centralista "köztársaságok feletti" elvét. A munkásosztálynak egységes forradalmi élcsapatra van szüksége, mely az egész munkásosztály érdekeiért, s nem a köztársasági és tartományi érdekekért küzd.

A JKSZ X. kongresszusa szerint a párt vezető szerepét a következő tényezők együttesen biztositják: a párt marxista politikája, a párt egysége, a párttagság marxista tudatossága, a

párt szervezeti felépitése és munkamódszere, valamint helyes káderpolitikája.

Az a felelősség, amely a fentiek szerint hárul a JKSZ-re, még inkább előtérbe állitja a párt munkamódszerének finomitását. Az egyéni és csoportérdekek a párt soraiban is megjelennek és hatnak, és bizonyos esetekben gátolhatják a társadalompolitikai döntések szocialista tartalmának érvényesülését. Ezek elháritásának egyetlen ellenszere a kollektiv vezetés. A közös munka, a kollektiv döntés biztositásával — a tagság fokozottabb beleszólásával — rendszeresen leküzdhetők azon negativ jelenségek, amelyek a döntések meghozatalánál egyébként jelentkezhetnek. A kollektivizmus érvényesitése teheti humánusabbá az emberi viszonyokat, és ily módon válhat eredményesebbé a termelő és alkotó munka.[17]

A XIII. kongresszuson a párttal kapcsolatos kérdésekben ismét felmerültek az alapproblémák, igy a demokratikus centralizmus elvének az alapszervezetektől a föderációs pártszervekig való hatékony müködése. Az információnak és a kezdeményezésnek az alap és a csucs közötti kétirányu zavartalan és szabad áramlása biztositható csak a tagsággal való párbeszédet, a vezetőszervek demokratikus ellenőrzését. Ez gátolja meg a csoportosulást, a föderalizálást. A demokratikus centralizmus szervezeti erősitése juttatja még közelebb a felső szintü párt elképzeléseket a munkásosztályhoz, és más társadalmi csoportokhoz. Ismételten szerepelt a beszámolóban annak az elvnek az érvényesitése, hogy a pártnak szakitani kell a hatalmi szervekkel való együttmüködéssel és eszmei-nevelő munkát kell végeznie az önigazgatás politikai rendszerének intézményeiben. "A Kommunista Szövetségnek forradalmi feladata — mentesülni az állami szervekkel való szövetkezéstől meg bürokratikus partneri viszonytól, tul kell lépni a testületközpontu vezetőségi munkán, s a vezetőségeket igazi forradalmi törzskarokká kell épiteni és fejleszteni, amelyek a párt és a társadalom legszélesebb alapja felé fordulnak, képesek arra, hogy annak holt betük és felhivások helyett életes programokat kináljanak fel, és konkrét akcióba vigyék őket."[18]

A kongresszus a szervezeti szabályzat egyes pontjainak megváltoztatását is annak szellemében ajánlotta, hogy az megakadályozza mind a föderalizálást, mind a KSZ egyes funkcióinak elbürokratizálódását.

Az alapelvek között szerepelt, hogy a pártegységet a munkásosztály egységes érdekei, a nemzetek, nemzetiségek egyenjogusága, a szocialista önigazgatási viszonyok alapján kell megteremteni. Az egységes JKSZ-ben kell biztositani a köztársasági pártok tagjainak egységét. A nézetkülönbségek felszinre hozásával vitában kell érvényesiteni az egységes, közös álláspontot. A demokratikus centralizmus nem fejeződhet be a Köztársasági KSZ-ek szintjén, integrálni kell az össztagság alkotói tevékenységét és demokratikus egységét. Csak igy válhat forradalmi erővé a Jugoszláv Kommunista Szövetség és nyerheti vissza tagjai jó részének ismételten bizalmát a válság és a felgyülemlett ellentmondások leküzdése során. Mindezek az elvek nem sértik, sőt megkövetelik a köztársasági pártok önállóságát. A szervezeti szabályzat módositása rögziti a "JKSZ-nek azt a jogát, hogy biztositsa a politikában a közös érdekeket, és megfelelő intézkedéseket biztositson mindenütt, ahol eltérnek e politikától, még rendkivüli kongresszus összehivásának jogát is megkapta a JKSZ KB. abban az esetben, ha valamelyik köztársasági, tartományi KSZ sulyosabban megszegné a programbeli, vagy elvi álláspontokat."[19]

Jelentős módositás s az előbbiekkel szorosan összefügg, hogy ezentul a kongresszus választja meg a Központi Bizottság, a statutumügyi és a felügyelő bizottságot, s ezt már a XIII. kongresszuson is érvényesitették. A Központi Bizottság választotta meg az elnökséget is, mint végrehajtó politikai szervet.

Ujdonság az is, hogy a Köztársasági és tartományi kommunista szövetségekben is csak az elnökségnek van elnöke. Ez a kollektiv felelősséget erősiti. A kongresszus foglalkozott a párt taglétszámának alakulásával, a pártban mutatkozó mozgással. Közreadtak pl. olyan adatokat, hogy a munkaviszonyban lévők 28,1%-a párttag. Eltérő a párttagok száma az egyes köztársaságokban. Minden tizedik jugoszláv tagja a JKSZ-nek. Az elmult négyéves időszakban legnagyobb mértékben az albán nemzetiségüek részaránya növekedett, követik őket a macedónok, a muzulmánok, az ornagóraiak. A magukat jugoszláv nemzetiségünek vallók aránya 2,72%-kal nőtt. A szerb nemzetiségüek taglétszáma 1,9%-kal csökkent, csökkenő irányzatu a horvát, a szlovén, a bolgár, a magyar és a román nemzetiségüek aránya is a JKSZ-ben.[20]

A kongresszusi beszámoló utolsó fejezete a nemzetközi helyzettel foglalkozott. Megállapitotta, hogy a két kongresszus között tovább rosszabbodott a nemzetközi helyzet ..."folytatódik a veszélyes konfrontáció és az erőpolitika alkalmazása, a világ sok részén sokasodnak a háboruk és a válsággócok. Tovább tart a katonai-politikai tömbök vetélkedése a katonai fölény, és az érdekövezetek megszerzéséért.

A fegyverkezési hajsza aggasztó méreteket ölt: a mind rombolóbb fegyverek előállitására ma a világban évente ezer milliárd dollárt költenek. A nemzetközi szinteret változatlanul a világgazdasági kapcsolatok mély válsága és a fejlődő országok mind sulyosabb helyzete jellemzi. A világ nagy részének szegénysége és éhezése ma kiáltó valóság."[21]

A kongresszus megállapitotta, hogy a JKSZ külpolitikai irányvonalában továbbra is a titói utat folytatja, harcol a nyilt, elvszerü, toleráns párbeszédért, fejleszti egyenrangu együttmüködését a világ minden országával, aktivan támogatja a haladó pártokat és mozgalmakat. A külpolitika tengelyében az el nem kötelezett országok mozgalmában folytatott aktiv béketevékenység és a fejlődő országok uj függőségi viszonyának mérséklésére, visszaszoritására irányuló küzdelem áll. Ebbe a külpolitikai koncepcióba tartozik a nagyhatalmakkal, az európai és a földközitengeri országokkal való sokoldalu és egyenrangu kapcsolat fejlesztése.

A titói politika szellemében fejlesztik a szomszédos országokkal való sokoldalu kapcsolatot, különösképpen a Balkán országaival. Harcolnak a "Balkánnak a béke és a sokoldalu együttmüködés atomfegyverektől és tömbkonfrontációtól mentes övezetté válásáért." Minden kapcsolatukban arra törekednek, hogy érvényesüljön a függetlenség, szuverenitás, a területi integritás, a határok sérthetetlensége, az egymás belügyeibe való be nem avatkozás elve. Továbbra is a nyilt határok politikáját folytatják, a széles körü gazdasági, kulturális, tudományos-müszaki és idegenforgalom számára, mert csakis az teremti meg a népek, különösen a szomszédokkal való jó megértést, a vitás kérdések tisztázását.

A kongresszus ezen elvnek megfelelően nyilvánosságra hozta azokat a problémákat, amelyek az utóbbi időben Görögországgal a macedón kérdésben robbantak ki; ugyancsak problémát jelent

Bulgária álláspontja a macedón kérdésben. Az Albániában fellelhető negativ, jugoszlávellenes jelenségek gátolják ma a balkáni együttmüködést. Ezek a problémák azért is sulyosak, mivel általában is fokozódott a konzervativ jobboldal erőinek egyre szervezettebb fellépése Jugoszlávia ellen. Ezen erők a neoliberalizmust hirdetik, abszolutizálják a magántulajdont és a kizsákmányolás elévült rendszerét akarják visszaállitani. A kongresszus megválasztotta az uj vezetőséget: a JKSZ KB Elnökségének elnöke Milanco Renovica titkára Radisa Gacic. Mindketten szerb nemzetiségüek.

A Kongresszusi Zárszóban az uj elnök a kongresszus munkáját méltatva kiemelte: a pártban egység van abban a kérdésben, hogy nem az önigazgatás van válságban, hanem érvényesitésének bizonyos módszerei nem voltak megfelelőek. "Egységesek vagyunk — mondotta Milan Renovica elnök — abban a megállapitásban, hogy a gazdasági és társadalmi válságból csakis az önigazgatás továbbfejlesztésével, belterjesebb gazdálkodással, az önerőre való támaszkodással, a dolgozók tudásának növelésével lábalhatunk ki."[22]

Zárszavát az elnök a következőkkel fejezte be. "A JKSZ XIII. kongresszusa az ellentmondások alkotó birálatának kongresszusa volt, amelyen a kommunisták és társadalmunk szocialista erői kifejezték készségüket a helyzet megváltoztatására. És együtt mondták a küldöttek "Tito elvtárs, megfogadjuk néked"..."[23]

JEGYZETEK

[1] Az eddigi kongresszusokról a jugoszláv sajtóban megjelent rövid ismertetést a jegyzetben teljes terjedelemben közöljük. Magyar Szó 1986. junius 26. 10.

AZ EDDIGI TIZENKÉT KONGRESSZUS

Több mint hatvanöt éves történetében a Jugoszláv Kommunista Párt, illetve Kommunista Szövetség eddig 12 kongresszust tartott, a tegnap megkezdődött XIII. kongresszus a kilencedik a szabad országban. Az előző kongresszusok mindegyikének meg van a maga jelentősége és történelmi szerepe.

Az első — alapító — kongresszust, amelyen megalakult a Jugoszláv Szocialista Munkáspárt, 1919-ben tartották Belgrádban. Az ország munkáspártjainak 432 küldötte vett részt a munkájában. A kongresszus elfogadta a programot és statutumot, de ez még nem volt igazi utmutató a kommunista harchoz.

A második — vukovari — kongresszust 1920 juniusában tartották, ekkor változtatták a nevét Jugoszláv Kommunista Pártra. A kongresszus elfogadta a párt programját, titkárává Filip Filopovicot és Sima Markovicot választotta.

A JKP harmadik kongresszusának szinhelye 1926 májusában az ország határain kivül, Bécsben volt. A kommunisták nagy üldöztetésének az időszaka volt ez, magát a pártot pedig erős frakcióharc bomlasztotta.

A negyedik kongresszusát 1928-ban Drezdában tartotta a JKP. Ezen született meg a határozat, hogy el kell távolitani minden frakciózót a pártból.

Az ötödik kongresszus, az első szabad országban, 1948-ban volt Belgrádban. Ez arról nevezetes pártunk és a nemzetközi kommunista és munkásmozgalom történetében, hogy kinyilvánitotta: minden országnak és pártnak joga van kiválasztania fejlődésének sajátos utját. Ezen a kongresszuson a jugoszláv kommunisták nemet mondtak Sztálinnak.

A hatodik kongresszuson — 1952 novemberében Zágrábban — a JKP a Jugoszláv Kommunista Szövetségre változtatta a nevét, ezzel jelezve a pártnak a társadalomban betöltött szerepét. A vezető pártból vezető eszmei-politikai erő lett.

A JKSZ hetedik kongresszusa, amelyet 1958-ban tartottak Ljubljanában, elfogadta a JKSZ programját. E dokumentum még ma is időszerü.

A JKSZ nyolcadik kongresszusa (1964) meghirdette a dezetatizáció folyamatát.

A kilencedik kongresszus, amelyet 1969-ben tartottak Belgrádban, az önigazgatás továbbfejlesztésére és a jugoszláv gazdaságnak a nemzetközi munkamegosztásba való minél gyorsabb bekapcsolására fektette a sulyt. A kongresszus egyhangulag megerősitette a negyedik plénumnak a biztonsági szolgálat ujraszervezésére vonatkozó álláspontjait.

A tizedik kongresszus (1974) szétzuzta a nacionalizmus fő tüzfészkeit. A hetvenes évek elején ugyanis Horvátországban

a tömegmozgalom, Szerbiában a liberalizmus, a többi köztársaságban és a tartományokban pedig a nacionalizmus különféle megnyilvánulási formája ütötte fel a fejét.

A tizenegyedik kongresszus (1978) az utolsó volt, amelyen Tito elnök részt vett. A kongresszus Titót a JKSZ elnökévé választotta megbizatásának korlátozása nélkül.

A tizenkettedik kongresszus (1982) erőteljesen kifejezésre juttatta a jugoszláv kommunisták eltökéltségét, hogy a titói uton haladnak tovább. Ez volt az első kongresszus, amelyet Tito nélkül tartottak.

A tegnap megkezdődött tizenharmadik kongresszusnak fel kell mérnie a gazdasági és társadalmi válság okait, meg kell határoznia a problémák megoldásának irányait és hozzá kell járulnia a JKSZ eszmei-politikai akcióegységéhez. (Tanjug)

[2] A JKSZ-nek 1985. december 31-én 2.152.686 tagja volt. Minden 2000 párttagra jutott egy küldött. A küldöttek 43,8% közvetlen termelő, 32,5% a termeléshez kapcsolódó szakemberek és 2,1% (32 fő) volt a földmüvelő. Az átlagéletkor 43,8 volt. Magyar Szó. 1986. junius 26.

[3] E bizottságok a következők voltak: a gazdasági, mintegy 500 küldött vett részt benne; a politikai-rendszerügyi; a párt fejlesztési és statutumügyi; az oktatás, a tudomány és müvelődésügyi; a nemzetközi együttmüködési; a honvédelmi bizottság.

[4] 1982-ben 174 sztrájk volt, 1985-ben 696 sztrájkban 2205 dolgozó vett részt, 1986-ban 4111 dolgozó sztrájkolt. Heti Világgazdaság, 1986. október 4. 12-13. o.

[5] Magyar Szó 1986. VI. 27. 4. o. (Rade Galeb küldött.)

[6] Kommunista (A JKSZ, a Szerb KSZ és a Vajdasági KSZ lapja) 1986. junius 25. 2. o.

[7] U.o. 2. o.

[8] Kommunista 1986. junius 25. 2. o.

[9] U.o. 3. o.

[10] Magyar Szó 1986. junius 26. 8. o.

[11] A JKSZ XIII. kongresszusának dokumentumai. Fórum Könyvkiadó, Ujvidék, 1986. 19-20. o.

[12] Joszip Broz Tito beszámolója a JKSZ IX. kongresszusán. JKSZ IX. kongresszusa. Fórum, Novi Sad, 1969. 96. o.

[13] A JKSZ elnökének és a JKSZ Elnöksége Végrehajtó Irodájának levele. J.B. Tito: A JKSZ a szocialista önigazgatás fejlődésének uj szakaszában. Fórum, Novi Sad, 1977. 316-325. o.

[14] U.o. 324. o.

[15] 319-320. o.

[16] Kommunista 1977. szeptember 4. 3. o.

[17] A JKSZ X. kongresszusa. Fórum, Ujvidék, 1974. 206-210. o.

[18] A JKSZ XIII. kongresszusának dokumentumai. Fórum Könyvkiadó, Ujvidék, 1986. 32. o.

[19] Budimir Vukasinovic vitainditója a pártfejlesztési statutumügyi bizottság ülésén. Magyar Szó 1986. junius 26. 7. o.

[20] Minden ötödik crnagorai, minden nyolcadik szerb, minden kilencedik macedón, minden tizenegyedik muzulmán, minden tizenkettedik ruszin, minden tizenhatodik horvát, szlovén, magyar, cseh, szlovák, minden tizennyolcadik olasz és román, minden tizenkilencedik albán, minden harmincadik török, minden hatvanadik cigány tagja a JKSZ-nak.
Magyar Szó, 1986. junius 26. 8. o.

[21] A JKSZ XIII. kongresszusának dokumentumai. Fórum Könyvkiadó, Ujvidék, 1986. 35. o.

[22] Milanko Renovica Kongresszusi zárszavából. Magyar Szó, 1986. junius 29. 6. o.

[23] U.o. 6. o.

Péner Imre:

A NÉMET SZOCIALISTA EGYSÉGPÁRT XI. KONGRESSZUSA

1986. április 17-én nyilt meg Berlinben a Német Szocialista Egységpárt XI. kongresszusa. A kongresszuson a 2.304.121 főnyi tagságot 2700 küldött képviselte. A küldötteken kivül 104 országból 144 küldöttség volt jelen az öt napig tartó tanácskozáson. A kommunista pártokon kivül nagy számban képviseltette magát számos nemzeti felszabaditó mozgalom és szociáldemokrata párt, közöttük első izben a nyugatnémet szociáldemokrata párt.

A kongresszus méltán váltott ki nagy nemzetközi érdeklődést. Az NDK gazdasági eredményei, rendkivül aktiv, békeszerető külpolitikája a nyolcvanas években — tovább növelték az ország és vezető pártja nemzetközi tekintélyét és befolyását.

Három kérdés állt előtérben a kongresszus munkájában: a nemzetközi helyzet, az ország gazdasági és kulturális fejlődése, valamint a szocialista állami-társadalmi élet és a párt belső életének, társadalomszervező tevékenységének fejlődése. Ezeket elemezték a kongresszus elé terjesztett dokumentumok, a KB és a Központi Reviziós Bizottság beszámolói, a népgazdaság 1986—1990 közötti fejlesztésének irányelvei és a dokumentumokról elfogadott határozatok. Nagyrészt ezekhez a kérdésekhez kapcsolódtak a felszólaló küldöttek és a meghivott külföldi küldöttségek képviselői. E kérdéseket elemzi a XI. kongresszusról készült rövid tanulmány is, utalva az előzményekre és kiemelve azokat a sajátosságokat, amelyek bizonyitják az NSZEP készségét és képességét az NDK nemzeti sajátosságaiból adódó lehetőségek és szükségletek alkotó felhasználására.

A KB beszámolójának bevezető részében Erich Honecker jogos büszkeséggel jelenthette a kongresszusnak, hogy "a X. pártkongresszus határozatai valóra váltak."[1] Ezután tért át a nemzetközi helyzet átfogó elemzésére.

I.

A nemzetközi helyzet és a NSZEP külpolitikai tevékenysége

Az NDK szocialista külpolitikájának alapelveit az Alkotmány 6. cikkelye öt pontban határozza meg. Leszögezi, hogy az NDK saját területén kiirtotta a militarizmust és a nacionalizmust; elszakithatatlan része a szocialista államok közösségének; támogatja az imperializmus és a gyarmati rendszer ellen küzdő államokat és népeket; sikraszáll az európai biztonságért és együttmüködésért, az egész világra kiterjedő szilárd békerendszerért és az általános leszerelésért; üldözendőnek nyilvánitja a militarista és revansista politika minden formáját, a háborus uszitás, a felekezeti, a faji és a más népek elleni gyülölködés minden megnyilvánulását. Mindehhez az Alkotmány 8. cikkelyének 2. pontja hozzáteszi, hogy az NDK sohasem fog hóditó háborut kezdeményezni, nem fogja hadseregét más népek szabadsága ellen felhasználni.[2]

Az 1970-es évek elejére beértek az NDK két évtizedes szilárd, következetes békepolitikájának gyümölcsei: a Szovjetunió, a szocialista közösség hathatós támogatásával sikerült széttörni az NDK köré szőtt imperialista blokádot. Az NDK nemzetközi jogi elismeréséért folyó hosszu politikai küzdelem eredményeinek betetőzését jelentette 1973 szeptemberében a két német állam egyidejü felvétele az ENSZ-be. Az NSZEP 1976-ban megtartott IX. kongresszusa jogos büszkeséggel adhatott számot az NDK békepolitikájának addigi eredményeiről. Néhány héttel a IX. kongresszus után Berlin volt a szinhelye annak a nagy jelentőségü értekezletnek, amelyen 29 európai kommunista és munkáspárt elfogadta. "Az európai békéért, biztonságért, együttmüködésért és társadalmi haladásért" cimü dokumentumot.

Az 1981-es X. kongresszus már kénytelen volt jelezni a nemzetközi helyzet feszültebbé válását a 70-es évek végén, a nyolcvanas évek elején. A XI. kongresszus megállapitotta, hogy a nemzetközi helyzet "az Egyesült Államok és a NATO vezető köreinek a nagyarányu fegyverkezést és konfrontációt célzó irányvonala következtében kiéleződött".[3] A beszámoló hangsulyozta: az adott helyzetben a NSZEP azt tekinti legfontosabb nemzetközi feladatának, hogy minden tőle telhetőt megtegyen a háborus veszély mérsékléséért.

Az NDK és az egész szocialista közösség békepolitikájában — állapitotta meg — a kongresszus uj szakaszt nyitott a Szovjetunió programja a második évezredre megvalósitandó atomfegyvermentes világról és a nemzetközi biztonsági rendszer megteremtéséről. A Szovjetunió javaslataival összhangban állnak az NDK elképzelései az erőszaktól és atomfegyverektől mentes világról. Ezért, az eddigi uton továbbhaladva, az NDK a jövőben is olyan politikát fog követni, amely elősegiti a nemzetközi feszültség felszámolását, az enyhülés visszatérését és tartósitását. E célkitüzések elérése érdekében is törekszik a NSZEP a Szovjetunió és az NDK együttmüködésének, az SZKP és az NSZEP testvéri kapcsolatának további erősitésére és elmélyitésére.

A kongresszus méltatta a Varsói Szerződés Politikai Tanácskozó Testületének Szófiában tartott ülését, amelyen megállapodtak, hogy tovább tökéletesitik a külpolitikai koordináció mechanizmusát és a szövetséget megerősitik, "mint az imperializmus minden támadásával és zsarolási kisérletével szemben szilárd védelmet nyujtó pajzsunkat."[4]

A szocialista közösség további erősödését szolgálják az NDK-nak a Szovjetunióval, Lengyelországgal, Csehszlovákiával, Bulgáriával, Romániával és hazánkkal közösen kidolgozott hosszu távu, 2000. évig terjedő programjai a tudományos, müszaki és termelési együttmüködésről.

Az NDK kapcsolatai az érvényben lévő szerződések alapján folyamatosan fejlődtek Kubával, Mongóliával, Vietnammal, Laoszszal, Kambodzsával és a Koreai Népi Demokratikus Köztársasággal. A KB beszámolója megelégedéssel állapitotta meg, hogy örvendetesen javultak a kapcsolatok az NDK és a Kinai Népköztársaság között. Az NDK baráti kapcsolatokat épitett ki Jugoszláviával és a kapcsolatok továbbfejlesztésére törekszik Albániával is.

Az NDK a békéért és biztonságért érzett felelőssége tudatában igyekezett külkapcsolatait fejleszteni az eltérő társadalmi rendszerü országokkal. Oskar Fischer, az NDK külügyminisztere ebből a szempontból értékelte kongresszusi felszólalásában Erich Honecker látogatását a beszámolási időszakban Japánban, Finnországban, Görögországban és Olaszországban, tárgyalásait Kirchschlagerrel és Koivistoval, Papandreuval és Craxival, Fabiussal és Sorsával, valamint Olaf Palméval.

A békéért és a biztonságért érzett felelősség határozza meg az NDK külpolitikáját az NSZK irányában is. Ebből a szempontból nagyjelentőségü Erich Honecker és Helmut Kohl 1985. március 12-i találkozója, amelynek során a két német állam közötti kapcsolatok történetében először erősitették meg Közös Nyilatkozatban azt az NDK által fennállása óta képviselt célt, hogy német földről soha többé nem indulhat ki háboru. A Nyilatkozat állást foglalt a határok sérthetetlensége, az államok területi integritásának és szuverenitásának tiszteletben tartása emellett. A világpolitikai helyzettel és a kétoldalu kapcsolatokkal összefüggésben ugyanakkor a KB kongresszusi beszámolója aláhuzta, hogy az NSZK az SDI program támogatásával megnehezíti a szocialista országokhoz és ezen belül az NDK-hoz füződő kapcsolatai fejlesztését.

Ezekre a kérdésekre kitért Mihail Gorbacsov is a XI. kongresszuson elhangzott felszólalásában, amelyben méltatta az NDK-nak a NSZEP vezetésével elért kiemelkedő eredményeit. Az aktuális nemzetközi kérdésekkel kapcsolatban hiányolta a logikát a nyugatnémet kormány politikájában, amely békeszeretetét hangoztatja, ugyanakkor buzgón támogatja a militarista SDI programot és továbbra is "nyitott német kérdésről" beszél. Gorbacsov hangsulyozta, hogy a Szovjetunió támogatja az NDK-nak azt a jogos követelését, hogy a két német állam közötti kapcsolatok teljesen összhangba kerüljenek a nemzetközi jog általánosan elismert normáival.

Nagyra értékelte a kongresszus az NDK gyümölcsöző együttmüködését Ázsia, Afrika és Latin-Amerika országaival, amelynek kereteit több, mint 350 egyezmény és megállapodás rögziti. Támogatja az el nem kötelezett országok mozgalmát és törekvéseiket a fegyverkezési hajsza megállitására, a leszereléssel felszabadítható anyagi eszközök felhasználására az éhség, az elmaradottság, a járványok, a környezetszennyeződés leküzdésére.

A Központi Bizottság beszámolója öt pontban foglalta össze az NSZEP és az NDK külpolitikai céljait a következő évekre:

1. a béke, a józan ész és a realizmus erőinek aktivizálása az atomháboru veszélyének, a világür militarizálásának megakadályozásáért, az atomfegyverek felszámolásáért, a konfrontáció helyett a népek együttmüködéséért;

2. a testvéri szövetség erősítése a Szovjetunióval és a többi szocialista országgal;

3. a nemzeti és társadalmi felszabadulásukért küzdő népek támogatása az egyenjogúság elvén alapuló uj nemzetközi gazdasági rend megteremtéséért vivott harcukban;

4. a békés egymás mellett élés elvén alapuló kapcsolatok kiépítése a tőkés országokkal, az együttmüködés fejlesztése a jogos érdekek kölcsönös tiszteletben tartása alapján;

5. az atomkisérletek beszüntetése, az európai atomfegyverrendszerek leszerelése, az Európában elhelyezett összes középhatótávolságu rakéta eltávolitása, atom- és vegyi fegyverektől mentes övezetek megteremtése, harcászati atomfegyverektől mentes közép-európai övezet létesitése, a nemzetközi helyzet gyökeres megjavitása és a népek biztonságának szavatolása.[5]

Az NDK a kongresszuson megfogalmazott külpolitikai célok érdekében az elmult évben is következetesen folytatta "a párbeszéd politikáját". Ennek tartalmát és eredményeit részletesen elemezte az NSZEP KB 1986. november 20-21-i harmadik plénumán Hermann Axen beszámolója és Erich Honecker előadói beszéde a KB titkárságának a területi első titkárokkal, a nagyüzemi PB titkárokkal és a KB osztályvezetőivel 1987. február 6-án tartott tanácskozásán. Honecker a referátumának külpolitikai része[6] abból indult ki, hogy korunk fő kérdése az emberiség megsemmisülésének megakadályozása a nukleáris katasztrófában és tartós, békés jövőjének biztositása. A SZU és a Varsói Szerződés tagállamaival együtt az NDK rendkivül aktiv külpolitikai kezdeményezései és tárgyalásai abból indulnak ki, hogy nincs a világban olyan bonyolult probléma, amelyet tárgyalások utján ne lehetne megoldani, ha a tárgyaló partnerek tiszteletben tartják mindkét fél érdekeit. Ez az egyetlen ut vezethet csak azokhoz az egyezményekhez, amelyek valóban biztonságosabbá változtatják a világot.

A kétoldalu, legmagasabb szintü tárgyalásokról már korábban idéztük Oskar Fischer felszólalását a XI. kongresszuson. Erich Honecker februári beszédében beszámolt a kongresszus óta eltelt időszakban folytatott tárgyalásairól: Ingvar Carlsson svéd és Wilfried Martens belga miniszterelnökkel, Christos Sartretakissal, a Görög Köztársaság elnökével, Jasuhiro Nakasone japán miniszterelnökkel és más személyiségekkel. E tárgyalások azt bizonyitották, hogy a párbeszéd erősitheti a kölcsönös bizalmat

és elősegitheti a kölcsönösen előnyös, egyenjogu együttmüködés kiépitését.

A beszámoló elismeréssel szólt arról, hogy a nemzetközi kapcsolatok terén rendkivül konstruktiv, realista együttmüködési készség tapasztalható szocialista és szociáldemokrata pártok és a Szocialista Internacionálé részéről. "Egyre több szocialista és szociáldemokrata párt, közöttük az SDP hajlandó a szocialista országok kommunista pártjaival véleménycserét folytatni és együttmüködni a béke megóvása érdekében." Az együttmüködés alapja, hogy a kormányok és a szociáldemokraták közötti politikai és ideológiai véleménykülönbségek ellenére közös az a felismerés, hogy a kölcsönös biztonságot napjainkban csak egymással együttmüködve és nem egymással szemben lehet megteremteni.

Az előadói beszéd külpolitikai része nagy figyelmet szentelt az NDK-NSZK viszony alakulásának. Erich Honecker megállapitotta, hogy a kongresszus óta eltelt időben pozitiv előrehaladást értek el a két német állam viszonyában, ami kedvező hatást gyakorolt az európai béke, biztonság és együttmüködés ügyére. Ezek között kell megemliteni, hogy az elmult évben az NDK-ból 1.773.000-en utaztak az NSZK-ba és más nyugati országokba.[8] A kapcsolatok további fejlődéséhez tárgyilagosságra és mindkét fél jogos érdekeinek figyelembevételére van szükség. Az NDK ezeket az elveket tartotta szem előtt, amikor az NSZK-ban a választási harcok során elhangzott provokativ kijelentésekre mértéktartóan reagált. Az NDK magatartása nyilvánvalóvá tette, hogy az NSZK-hoz való viszonyát, a párbeszéd iránti készségét nem teszi függővé az éppen hatalmon lévő bonni kormány összetételétől és taktikai lépéseitől. A két német állam közötti kapcsolatok alapkérdése a már idézett 1985. március 12-i közös Nyilatkozatában foglaltak érvényesitése és betartása. Emellett fontos szerepet játszik a gazdasági-kereskedelmi kapcsolatok fejlesztése, a szorosabb együttmüködés a környezetvédelem, a kulturális, tudományos és humanitárius kérdések terén.

Az előadói beszéd ismételten leszögezte, hogy a két német állam viszonyában csak az lehet a kiindulópont: az NDK és az NSZK két, egymástól független és szuverén, eltérő társadalmi és szövetségi rendszerekhez tartozó állam. Az NDK a maga részéről sikraszáll a szuverenitás, az egyenjoguság, az egymás belügyeibe való be nem avatkozás és a kölcsönösen előnyös együttmüködés tiszteletbentartásáért.

Ma már világszerte elismerik, hogy a két különböző társadalmi rendszerü német állam nélkülözhetetlen tartozéka az európai erőegyensulynak. Béke német földön, béke Európában, béke a világon — ebben az összefüggésben kezeli az NDK a két német állam közötti kapcsolatok további fejlődését; ezzel a megállapitással fejeződött be Erich Honecker referátumának külpolitikai része.[9]

A kapcsolatok erősödését jelzi, hogy a párbeszéd folytatódik a következő hónapban, március 12-én Honecker Berlinben fogadta Oskar Lafontainet, az SPD elnökségének tagját, Saarland tartomány miniszterelnökét, akivel baráti, konstruktiv megbeszélést folytatott és aki a beszélgetést követő sajtókonferencián beszámolt a beszélgetés pozitiv eredményeiről az NDK-Saarland és az NDK-NSZK viszony, valamint a leszerelés kérdéseit illetően.[10]

Nagy nemzetközi visszhangot váltott ki az a körülmény is, hogy a lipcsei vásár megnyitása alkalmából, 1987. március 15-én Erich Honecker külön-külön fogadta és megbeszélést folytatott Martin Bangemannal, az NSZK gazdasági miniszterével, az FDP elnökével, F.I.Straussal, Bajorország miniszterelnökével, a CSU elnökével, valamint Eberhard Diepgennel, Nyugat-Berlin kormányzó polgármesterével. Figyelemre méltó, hogy Ronald Reagan követet küldött a vásárra, aki felolvasta az amerikai pavillonban Reagan üzenetét, amelyben többek között örömét fejezte ki, hogy ebben az évben ujra részt vesznek a vásáron, "hogy az is elősegitse a békés, kölcsönösen előnyös kereskedelem kibővitését országaink között".[11]

A márciusi kétoldalu párbeszédek fontos eseménye volt Wolfgang Schauble különleges megbizatásu miniszter, az NSZK kancellári hivatala vezetőjének kétnapos berlini látogatása. A bonni politikus március 26-án Oskar Fischerrel, az NDK külügyminiszterével folytatott tárgyalást, 27-én fogadta Erich Honecker. Wolfgang Schäuble pozitivan értékelte a tárgyalások nyitottságát, jó légkörét. Fő témakörének — a leszerelés és annak ellenőrzése — megvalósitásához mindkét fél hozzá kiván járulni. A két német állam viszonyával és a nemzetközi helyzet fejleményeivel kapcsolatban a bonni fél hangsulyozta, hogy együttmüködésükkel erősiteni kell a kelet-nyugati kapcsolatok kedvező alakulását.[12]

II.

A gazdaság- és társadalompolitika egysége

Az NSZEP gazdasági stratégiájának helyességét az elmult másfél évtized eredményei igazolták. Ennek az irányvonalnak a lényege a gazdaságpolitika és a társadalompolitika egysége. A gazdaságpolitika fő célja a legfontosabb termelőerő, a szocializmust építő ember sokoldalu anyagi és kulturális szükségleteinek lehető legteljesebb kielégitése; az ember általános és szakmai müveltségének, egészségügyi és kulturális ellátottságának, élet- és munkakörülményeinek optimális fejlesztése, a szocializmus anyagi és müszaki bázisának fejlettségi szinvonala és a szocialista épités nemzetközi feltételei által adott lehetőségek keretei között. Minél eredményesebben szolgálja a gazdaság az ember szükségleteinek kielégitését, ugy foglal állást a NSZEP több dokumentuma is, annál hatékonyabban képes az ember a modern technika alkalmazására és továbbfejlesztésére, azaz a termelőerők anyagi összetevőinek fejlesztésére. A szociálpolitika eredményei visszahatnak a gazdaság fejlődésére azzal is, hogy a bővülő fogyasztás erősiti a belső piacot, a gazdasági épités eredményei pedig megalapozzák a szociálpolitikai vivmányok megőrzését és erősitését.

A hetvenes évek második felében, a nyolcvanas évek elején az ismert okok miatt az NDK számára is kedvezőtlenebbé váltak a külgazdasági körülmények, amire az NDK a teljesitmények javitásával, a termelékenység fokozásával, a fajlagos energia — és nyersanyagfelhasználás csökkentésével reagált. A XI. kongresszuson összegezett gazdasági eredmények legfőbb forrása a társadalmi termelés intenzifikálásának sikeres kibontakozása. Az eredmények igazolták Erich Honeckernek, az NSZEP KB 1982. juniusi plénumán elhangzott megállapitását: "Csak a nemzeti jövedelem magas növekedési ütemével lehet hatékonyan leküzdeni a külgazdaságból eredő további megterhelést és biztositani népünk szociális vivmányait."

Az NDK a beszámolási időszakban, 1981 és 1985 között 1,087 billió márka értékü nemzeti jövedelmet termelt meg. A VIII. kongresszus óta eltelt 15 év alatt 1985-ös árakon számolva 2,7 billió márka értékü nemzeti jövedelmet termeltek, 1,7-szer több-

bet, mint az 1949 és 1970 között eltelt 22 évben. A nemzeti jövedelem növekedése több mint 90 százalékban a munkatermelékenység növekedésének köszönhető.

A gazdasági teljesitménynövekedés biztonságos alapja a tudomány és a technika eredményeinek hasznositása, elsősorban a mikroelektronika és a robottechnika. 1970-ben kezdték meg az ipari robotok gyártását és 1985 végére számuk meghaladta az 56.000-et. Nagy jelentőségü a CAD/CAM technikának (Computer-Aided Design/Computer-aided Manufacturing — számitógépes tervezés és gyártás) és a rugalmas automatizálás rendszereinek bevezetése is. Az állóeszközök állománya az iparban 1980-hoz képest 21%-kal nőtt, az automatizált felszerelések hányada pedig 53%-ra emelkedett. Az iparban az elmult öt évben a munka termelékenysége 38%-kal emelkedett, ami lehetővé tette a termelés 91 százalékos növekedését. Ugyanakkor évi 5,3 százalékkal csökkent az energiahordozók és nyersanyagok fajlagos felhasználása.

A mezőgazdaság is az eddigi legjobb ötéves tervidőszaki eredményét érte el. A növénytermesztés 11 százalékos növekedésével tulszárnyalta az állattenyésztés 5,4 százalékos növekedését. 1985-ben 11,6 millió tonnás rekordtermést takaritottak be gabonából, azaz hektáronként 46 mázsát, illetve buzából 53 mázsát. mázsát.

Az NDK szocialista tervgazdálkodása hatékonyan és rugalmasan tudott alkalmazkodni a világpiaci követelményekhez is. Ezt bizonyitja, hogy 1985-ben a külkereskedelem forgalma 50 százalékkal nagyobb volt, mint 1980-ban.

A gazdaság eredményei lehetővé tették a szociálpolitikai vivmányok megőrzését és továbbfejlesztését, a nép anyagi és kulturális életszinvonalának emelését. Az 1971—1985 közötti három ötéves terv alatt 2,4 millió ujonnan épült vagy felujitott lakást adtak át és ezzel 7,2 millió állampolgár lakáskörülményeit javitották. A három ötéves terv időszakában 260 milliárd márkát, az ugyanezen idő alatt megtermelt nemzeti jövedelem 10 százalékát forditották a lakásépitési program teljesitésére.

A lakosság reáljövedelme 1970 óta kétszeresére, nettó pénzbevétele 178 százalékkal nőtt. Jelenleg minden dolgozót legalább 3 hét szabadság és három nap fizetett pótszabadság illeti meg. Az elmult évben 113 milliárd márka volt a kiskereskedelmi áruforgalom az 1970. évi 64 milliárddal szemben.

A tények azt igazolják, hogy az NDK gazdasága és társadalma az elmult másfél évtizedben töretlenül fejlődött. Ennek folytatását irányozták elő az 1986—1990-re kidolgozott ötéves tervben. Ez a terv 1,3 billió márka értékü nemzeti jövedelem termelését irányozza elő, amit több, mint 90 százalékban ismét a munkatermelékenység fokozásával kell elérni. Ennek érdekében folytatni kell a termelés átfogó intenzifikálását és be kell inditani a termelés mélyreható megujhodásának folyamatát.

A terv 1990-ig 75—80 ezer további ipari robot gyártását és üzembe helyezését irányozza elő. 1990-re az automatizált üzemekben gyártott termékek hányadát háromszorosára emelik. A komplex automatizálás a sorozatgyártás mellett kiterjed a közepes és kis mennyiségü szériagyártásra is. Ezekben a szektorokban a munkatermelékenység 5—6-szorosára emelését és az önköltség 15—20 százalékos csökkentését tervezik. Ennek a folyamatnak a kibontakoztatása különböző fokozatokon keresztül az évezred fordulójára az automatizált gyárakig vezet, ami meggyorsitja az emberi tevékenység jellegének változását, átlépését a közvetlen anyagi termelés folyamatából a termelési folyamatok irányitásába.

A terv a termelés minőségi és mennyiségi fejlesztése mellett a termékstruktura terén is változást irányoz elő. 1990-re a fogyasztási cikkek termelését 30—32 százalékkal, a szolgáltatásokat és a javitást több, mint 28%-kal bővitik. Az épitőipar nettó termelésének 30—32 százalékkal kell emelkednie. A tervidőszakban további 1.064000 lakás épitését vagy korszerüsitését irányozták elő.

A termelési tervek teljesitése megalapozza a lakosság egy főre jutó reáljövedelmének 20—23 százalékos növekedését 1990-ig. Ugyanakkor a jövőben is kitartanak a létszükségleti cikkek, valamint a lakbérek, dijszabások és szolgáltatások stabil fogyasztói árpolitikája mellett.

A KB beszámolója 10 pontban foglalta össze a párt gazdasági stratégiának lényegét a 2000-ig terjedő időszakra:

1. A szocializmus előnyeit még hatékonyabban kell összekapcsolni az uj szakaszába lépő tudományos-technikai forradalom vivmányaival;

2. A munkatermelékenység fokozása;

3. Az energiahordozók és nyersanyagok fajlagos felhasználásának csökkentése mellett a termelés növelése és ennek érdekében uj technológiai megoldások bevezetése;

4. A magas nemzetközi mércének megfelelő minőségi szinvonal elérése és általánossá válása;

5. A termelési folyamatok, a kereskedelem, a takarékpénztárak, bankok, biztositás stb. ésszerüsitése a számitógépes szerkesztés, tervezés és technológiai előkészités révén; a személyi és irodai számitógépek, a legkorszerübb számitástechnika alkalmazása mélyrehatóan meg fogja változtatni az anyagi-müszaki bázist; a korszerü kulcstechnológiák alkalmazásának alapja a racionalizálási eszközök hazai gyártása lesz;

6. Az állóalapok jobb kihasználása érdekében a több müszakban végzett munka hányadának emelése az üzemekben, a termelőszövetkezetekben és sok tudományos intézményben;

7. A beruházások nagyrésze az állóalapok korszerüsitését és a racionalizálást szolgálja;

8. A fogyasztási cikkek gyártását még erőteljesebben kell fejleszteni;

9. A népgazdasági teljesitmény folyamatos és dinamikus fejlesztése, amelynek érdekében erősiteni kell a tudomány és a termelés, a termelés és az oktatás szorosabb kölcsönhatását;

10. A 2000. évig a népgazdaság fejlődése az intenziv bővitett ujratermelés utján meggyőzően bizonyitja, hogy csakis a szocializmus tudja a XX. század hatalmas termelőerőit az emberek javára felhasználni.[13]

Az NSZEP gazdasági stratégiájának, az átfogó intenzifikálásnak eredményeit részletesen elemezte az 1987. február 6-i[14] tanácskozás, amelyek a külpolitikát értékelő elemzését előbb ismertették. 1986-ban a nemzeti jövedelem 4,3%-kal emelkedett, elérte a 252 milliárd márkát. A növekmény 10,3 milliárd volt, amelynek 80%-át az ipar szolgáltatta. Az NDK nemzeti jövedelmének növekedési üteme az előző évekhez hasonlóan körülbelül kétszerese a fejlett ipari országok átlagának. A nemzeti jövedelem növekményét 1986-ban először sikerült teljes egészében a munka termelékenységének növekedéséből fedezni.

A termelő ágazatokban az egy alkalmazottra eső növekmény 4,5% volt, szemben az előző ötéves terv 4,3%-val. A korábbi évekhez hasonlóan a nemzeti jövedelem növekedésének fontos

forrását képezte az anyagok nemesitése, a fajlagos felhasználás csökkentése. 1986-ban 2,5%-kal sikerült csökkenteni a népgazdaságilag legfontosabb anyagok fajlagos felhasználását.

Az iparban a munka termelékenysége 8,8%-kal nőtt, szemben az előző ötéves tervben elért 6,6%-os átlaggal. Jelentős, fontos eredmény, hogy az iparban a munka termelékenysége gyorsabban nőtt, mint a nettó termelés, amelynek 8,5%-os növekménye ugyancsak figyelemreméltó.

Összességében megállapitható — hangsulyozta a referátum, hogy a XI. kongresszus évében, 1986-ban érték el az eddigi legmagasabb népgazdasági összteljesitményt. Ez az átfogó intenzifikálás további erőteljesebb kibontakoztatásának tulajdonitható. A kulcstechnológiák nagyarányu fejlesztésének eredményei közül a beszámoló kiemelte, hogy a mikroelektronika növekedési rátája 20% körül volt. 1986-ban 29,548 iroda- és személyi komputert állitottak elő, ezeknek száma a népgazdaságban 35.000-re nőtt. 14.921 ipari robotot állitottak elő és jelenleg 69.000 robot müködik a népgazdaságban.

A növekvő gazdasági teljesitmények a gazdaság és a szociálpolitika egységének megfelelően megmutatkoztak az életkörülmények javulásában. 1986-ban pl. 215.690 uj és modernizált lakás átadásával a lakásépitési program eddigi legnagyobb évi teljesitményét érték el.

Az NSZEP XI. kongresszusa, a beszámoló és a hozzászólások, a korábbi gyakorlatnak megfelelően nagy gondot forditott a népgazdaság irányitásának és tervezésének tökéletesitésére.

Az ezzel összefüggő elméleti és gyakorlati kérdéseket elemezte Günter Mittag a Neues Deutschland 1986. október 3-i, a Béke és Szocializmus 1987. januári számában és fontosságának megfelelő helyet kapott Erich Honecker februári referátumában is.

A referátum egyik alapgondolata, hogy "amint a szocializmus felépitésének az állam, ugy a népgazdaság irányitásának fő eszköze a terv".[15]

A tervgazdaság egyik fő eleme "a központi tervezés és olyan mérlegek készitése, amelyek megszabják a legfontosabb arányokat és népgazdasági kapcsolatokat".[16] (Kiemelés P.I.)

A szocialista tervgazdaság másik fő eleme a kombinátok és vállalatok önállósága, amelyek felelősek az intenziv bővitett ujratermelés maximális hatékonyságáért. A jövőben tovább kiván-

ják erősiteni mind a centralizált állami irányitást, mind a kombinátok és vállalatok önállóságát és tervezését a gazdasági önelszámolás olyan kategóriáiban, mint költség, nyereség, ár, hitel, kamatláb, az önfinanszirozás elve. Az NSZEP a kombinátok továbbfejlesztését fontos lépésnek tekinti a szocialista termelési viszonyok tökéletesitésében, amelyeknek összhangba hozása a korszerüen fejlesztett termelőerőkkel permanens feladat. Ezért az irányitásra, a tervezésre és gazdasági ösztönzés javitására irányul a jövőben is a legfőbb figyelem. A tervezés és a gazdasági önelszámolás javitása egyre erőteljesebben ösztönzi a kombinátokat a termelés modernizálására, rekonstrukciójára, a termelőkapacitások fejlesztésére. A központi terv és a gazdasági önelszámolás együttesen növeli a kombinátok érdekeltségét abban, hogy minimális alapráfordítással minél gyorsabban érjenek el minél nagyobb bevételt, a termelés folyamatos müszaki megujitása révén. Ennek érdekében a központi gazdasági szervek négy fő mutatót határoznak meg a kombinátok számára:

— a 100 márka termelési értékre jutó költségek nagyságát és csökkentésének ütemét (százalékban);

— a 100 márka termelési értékre jutó nyersanyag- és anyagráfordítást;

— a munkások és alkalmazottak béralapját;

— a jóléti-kulturális alapba való befizetéseket.

A népgazdaság tervezésének és irányitásának tökéletesitésében azzal is számolnak, hogy a számitógépek széles körü alkalmazásának további kiterjesztése nyomán a népgazdasági mérlegeket még jobb minőségben lehet majd elkésziteni. A XI. kongresszus célul tüzte ki, hogy meg kell kezdeni az áttérést a népgazdasági mérlegek automatizált összeállitására az Állami Tervbizottságtól a kombinátokig. Az automatizált mérlegkészitésnek teljesen át kell fognia a népgazdaság termelő szféráját, ami minden irányitási szinten lehetővé teszi, hogy szakszerübben, rugalmasabban és egységesebben hozzák meg a döntéseket.[17]

III.

A szocialista állam fejlődésének fő irányai és a párt

A beszámoló és a felszólalások megállapitották, hogy a szocialista demokrácia kibontakoztatása és tökéletesitése révén a beszámolási időszakban tovább erősödött a szocialista államiság, nőtt az államhatalom tekintélye. A fejlődés fő iránya a jövőben is a szocialista demokrácia további tökéletesitése, egyre több állampolgár bevonása a közügyek intézésébe.

Ebből a szempontból nagy feladata hárul a közel 9,5 millió tagot számláló Szabad Német Szakszervezetek Szövetségére, mint a dolgozók legátfogóbb tömegszervezetére. A szakszervezetek a szocialista munkaverseny motorjai és a dolgozók érdekképviseleti szervei; segitik a legjobb termelési tapasztalatok közkinccsé tételét, a kulcstechnológiák hasznositását, a munka és életkörülmények javitását, a képzés, és üdülés, a szabadidő nyujtotta lehetőségek sokrétü felhasználását.

A kongresszus értékelte a nők társadalmi helyzetében végbement változások eredményeit és a Német Demokratikus Nőszövetség közreműködését a női egyenjoguság érvényesitésében. A beszámoló számbavette a legjellemzőbb adatokat. E szerint az NDK munkaképes női lakosságának 91,3 százaléka, 4,9 millió fő dolgozik vagy tanul. A dolgozó nők 81,5%-a rendelkezik szakképzettséggel. Az uj tudományos-müszaki ismeretek elsajátitását célzó továbbképző tanfolyamokon 40%-os a nők részaránya.[18]

Az NSZEP szövetségi politikájának egyik szilárd pillérét képezik az antifasiszta demokratikus átalakulás idején 1945-ben, illetve 1948-ban létrejött pártok; a Német Demokratikus Parasztpárt, a Kereszténydemokrata Unió, a Liberális Demokrata Párt és a Nemzeti Demokrata Párt. E pártok mindegyikének önálló pártszabályzata, saját pártlapja, lakóterületi, városi, járási, megyei és országos szervezete és a Népi Kamarában parlamenti frakciója van. Erich Honecker a kongresszus előadói emelvényéről szivből jövő köszönetet mondott e baráti pártok tagjainak, akik az NSZEP küzdőtársai a közös ügy szolgálatában, a nép javáért folytatott tevékenységben.

Az NDK Nemzeti Frontjában tömörülő pártok és tömegszervezetek elismert, nagy tekintélyü vezetője a NSZEP, amely a kommunista párt és a szociáldemokrata párt 40 évvel ezelőtt, 1946 áprilisában bekövetkezett egyesüléséből jött létre. A párt a munkásosztály és az egész nép pártja, a dolgozók szervezett, tudatos élcsapata. A kongresszus idején a pártnak 2.304.121 tagja és tagjelöltje volt, akiknek 58,1 százaléka munkásszármazásu, 4,8%-a szövetkezeti paraszt és 22,4%-a értelmiségi.[19] A kongresszus leszögezte, hogy a párt a jövőben is hü marad az egyéni kiválasztás és a tagjelöltek felvételének lenini elveihez és a minőségi tényezőket tartja szem előtt. Ugyanakkor központi kérdésnek tekinti a legöntudatosabb termelő munkások és szövetkezeti parasztok felvételét. Erősiteni kell a párt befolyását a kutatás, fejlesztés és tervezés területén is.

Fontos szerepet tölt be a fiatalok szocialista nevelésében a Szabad Német Ifjuság (Freie Deutsche Jugend - FDJ) szervezete. Az NSZEP szervezeti szabályzata leszögezi, hogy az FDJ a párt aktiv támogatója és harci tartaléka; segiti a pártot abban, hogy az ifjuságot a kommunizmus, a marxizmus-leninizmus, a szocialista hazafiság és a proletár nemzetköziség szellemében nevelje. Az 1974 elején kibocsátott uj ifjusági törvény növelte a szervezet beleszólási jogát az állami döntésekbe, a képviseleti testületekben való részvétel utján. A Népi Kamarában, az NDK legfőbb államhatalmi szervében negyven képviselője van az FDJ-nak.

Az FDJ növekvő befolyását bizonyitja, hogy a XI. kongresszus előkészitése során a szervezet javaslatára 107 ezer tagjelöltet vettek fel a pártba. Az NSZEP tagságának közel egynegyede 30 éven aluli. Ez is azt bizonyitja, hogy a párt mind programját, mind összetételét tekintve az ifjuság pártja is.

Erich Honecker kongresszusi beszámolójában ujólag kifejezte a párt mély internacionalista összetartozását az összes kommunista és munkáspárttal, a világ összes békeszerető és haladó erejével. Ezen belül kiemelte a Szovjetunió és a testvéri szocialista országok marxista-leninista pártjaival folytatott hatékony együttmüködés jelentőségét, amely döntő fontosságu a szocializmus vonzerejének és nemzetközi befolyásának növelésében, a szocialista fejlődés társadalompolitikai feladatainak megoldásában, a világbéke megóvásában.

Az NSZEP hosszu évek óta fejleszti kapcsolatait a tőkés országok szociáldemokrata és szocialista pártjaival is. A kongresszus üdvözölte a Szocialista Internacionálé és a tagpártok kiállását a fegyverkezési hajsza ellen, a leszerelésért, a szervezet 1985. októberi bécsi ülésének állásfoglalását az Egyesült Államok csillagháborus tervei ellen.

Az SPD biztonságpolitikai nézeteiben végbement változások lehetővé tették, hogy a kommunisták és a szociáldemokraták között fennálló ideológiai és társadalompolitikai nézetkülönbségektől függetlenül fontos és hatékony partnerek lehessenek a béke ügyét védelmező politikai realizmus érvényesitéséért kifejtett küzdelemben. Kiemelkedő eseménye ennek az NSZEP és az SPD kezdeményezése: Politikai Bizottsági, illetve Elnökségi szintü vezetéssel munkacsoportot hoztak létre egy vegyi fegyverektől mentes övezet, illetve harcászati atomfegyverektől mentes övezet megteremtésére Közép-Európában.

x x x

Az NSZEP XI. kongresszusát nagyrabecsüléssel és tisztelettel üdvözölte az MSZMP küldöttsége is. Aczél György, a Politikai Bizottság tagja, felszólalásában elmondotta: Honecker elvtárs beszámolója, a küldöttek hozzászólásai "tárgyilagos, mégis magával ragadó képét adták az NDK fejlődési perspektivájának. Egyenletes gazdasági növekedésük, a gazdálkodás rendje és fegyelme, az emelkedő életszinvonal nagy érdeklődést kelt és csak elismerést válthat ki hazánkban, a haladás egész táborában és kénytelen-kelletlen tiszteletet parancsol a másik oldalnak is.

Eredményeinek, a szocializmusnak köszönhetően a korábban elszigetelt NDK elfoglalta méltó helyét az államok nagy családjában. A béke és együttmüködés hivei mindenütt nagyra értékelik az NDK nemzetközi tevékenységét, a párbeszéd szélesitésére irányuló erőfeszitését.

... A Magyar Népköztársaság és a Német Demokratikus Köztársaság kapcsolatai, mint mindkét nép tanusitja, az élet minden területén gyümölcsözően fejlődnek."[20]

JEGYZETEK

[1] A Német Szocialista Egységpárt XI. kongresszusa. Kossuth, 1986. 38. old.

[2] Verfassung der DDR. Staatsverlag der DDR. Berlin, 1974.

[3] A NESZEP XI. kongresszusa. Kossuth, 1986. 8. old.

[4] U.o. 12. old.

[5] U.o. 17—18. old.

[6] Neues Deutschland, 7.18. Februar 1987. 3—4. old.

[7] U.o. 3. old.

[8] U.o. 4. old.

[9] U.o. 4. old.

[10] U.o. 1987. márc. 13.

[11] U.o. 1987. márc. 16.

[12] Népszabadság, 1987. márc. 28.

[13] Lásd részletesen: A NSZEP XI. kongresszusa. Kossuth 1986. 18—48. old.

[14] Neues Deutschland, 7.18. Februar 1987. 4—5. old.

[15] U.o. 5. old.

[16] Günter Mittag: Gazdaságirányitási elveink a jelenlegi szakaszban. Béke és Szocializmus, 1987. január, 12. old.

[17] U.o. 19. old.

[18] A NSZEP XI. kongresszusa. Kossuth 1986. 66. old.

[19] U.o. 71. old.

[20] U.o. 92—94. old.

Benkes Mihály:

LAOSZ UTJA A SZOCIALIZMUSHOZ, A LAOSZI NÉPI FORRADALMI PÁRT POLITIKÁJA A III. KONGRESSZUS TÜKRÉBEN

1.

Laosz a francia gyarmatbirodalom különös, földrajzilag elszigetelt, elhanyagolt, területileg és népesség szempontjából nem tulzottan számottevő része volt Dél-kelet Ázsiának.[1]

A XIV. században létrejött Lan Xang Királyság (Millió Elefánt országa) modernkori maradványa a Mekong folyó bal partján ma is a "periférikus" országok csoportjába lenne sorolható, ha földrajzi fekvése "beékelődése" folytán stratégiai helyzete, valamint a szocialista ut választása nem növelné meg a közvetlen térségen tul is szerepét.

Az ország jelenlegi határai nem egyeznek meg a laók egykori legnagyobb mérvü expanziójának körvonalaival. A lao nép mellett különféle etnikumok foglaltak helyet a térségben, amely kiterjedt a Mekong középső és déli szakaszának jobb partjára, illetve Kambodzsa felé egészen Stüng-treng körzetéig.

Mondhatni, hogy a Mekong folyó volt a korábban benépesitett földrajzi terület észak-dél irányu központi tengelye, éltető ártériája. A folyó a mai Laosz nyugati államhatárának kb. 2/3 részét alkotja. Vientiánétól, az ország fővárosától nem messze észak-nyugatra esik az a pont, ahol a magas hegyi határvonalat felváltja, s onnantól a thaiföldi Ubon térségéig változatos államhatárt rajzol ki, hogy ismét az ország belsejébe térve lépje át a kambodzsai határt. Ez a folyam több volt az ott élő népeknek mint természeti képződmény. Völgyében, s a belé ömlő kisebb folyók mentében voltak adottak azok a létfeltételek, amelyek között fejlődésnek indulhatott a lao és a thai népcsoportok élete.

Másik természetföldrajzi jellegzetessége Laosznak a magas (1000 m feletti) hegyvidékek és a 700—800 m magas fennsikok egymásba kapcsolódó láncolata. Az ország területének felszinét (236.000 km^2, ez fele annyi mint Franciaországé) szinte teljesen

szubtrópusi erdőségek boritják. A folyók és a hegyek által adott "jótételményeket" azonban nagy mértékben korlátozza az a tény, hogy a tengerektől távol és elzártan helyezkedik el az ország, s hogy szubtrópusi klimáját a száraz és az esős évszak váltakozása határozza meg. A szeptembertől májusig tartó száraz évszakban egyáltalán nincs csapadék, tavaszra a kisebb folyómedrek kiszáradnak és erősen lecsökken a Mekong vizszintje is. Bár éppen ez az utóbbi jelenség teszi lehetővé, hogy a nagy folyam legalább szakaszosan hajózható és "járható" legyen. A magas hőmérsékletnek, amely éjjel és nappal csaknem kiegyenlitett (nem ritkán 40°C fölé emelkedik, kivéve a "téli" periódus ingadozásait, ilyenkor ritkán 20°C alá is csökken a hajnali hőmérséklet), továbbá a levegő időszakosan magas páratartalmának szintén alapos befolyásoló szerepe van a természeti és társadalmi viszonyok alakulására.

Igy érthető meg az ország ritkán lakottsága (csupán 3,5 millióan lakják az országot), s ha elnagyoltan is, de ezek a tényezők engednek részben következtetni az etnikai-társadalmi megoszlás és elhelyezkedés mai szerkezetét, illetve valóságát kialakitó motivumokra is. Sajátos helyzetet teremtett a Mekong jobb partjának elvesztése, mivel a Laoszban élő laók lélekszámánál (1,3 millió lélek, 1968-as adat. Az utóbbi esztendőktől eltekintve a népszaporulat stagnált, ekként részben a mult századra is, de napjainkra is érvényes mutató.) ötször-hatszor több lao "rekedt" igy a Thai királyságban.

A lao népcsoportok (főként a Lao Phuan és a Lao Yuan törzsek) hagyományosan a legkedvezőbb helyen fekvő és legjobb földeket foglalták el és vették müvelés alá, különösen rizs és zöldségtermelés céljából. Ezek a müvelésre leginkább alkalmas földek pedig a Pak-Lay és Ubon közötti térségben a jobb parton feküdtek. (A mai Thaiföld középső része.) A laok mellett számottevő a thai-ok jelenléte, mégpedig igen változatos formában (a Thai-Nüa: felső folyami thai-ok, a Thai Deng: vörös thaiok, a Thai Dam: fekete thaiok, a Thai Khao: fehér thaiok és más kisebb csoportok). Kisebb etnikai egységet képviselnek a Kha-k, ezek más néven a moan-khmerek, akiket a thaiok tettek rabszolgává. Egy jól körülhatárolható népcsoport él az északi kiszögelésben, ezek a tibeti-burmai nyelveket beszélő hegyilakók (meók).

Az etnikai, nyelvi és kulturális kevertséggel párhuzamosan a lao népek az ország mindhárom részében jelentős politikai-társadalmi központokat hoztak létre: északon Luang-Prabang, középen Vientiane-Savannakhet és délen Bassak (Campassak) hercegségei léteztek. A három központ közül Vientiáné emelkedett ki a legdinamikusabban, amelyhez kétségtelenül központi fekvése segitette hozzá. A mai Laosz lakossága nyelvi szempontból 4 nagyobb körhöz tartozik: a tibeti-burmai, a mon-khmer, a thai és a lao nyelvekhez. A laók maguk is több dialektust beszélnek.[2]

A francia gyarmatositók a XIX. század végén hatoltak be a különféle etnikumok által lakott országba, megtörve a sziámi feudálisok egyeduralmát lao földön. A francia protektorátus 61 évig 1893—1954 között állott fent. A gyarmati berendezkedés a nehezen járható és feltárható természeti-földrajzi környezet miatt jobbára csak a tradicionális igazgatási-kereskedelmi központokra terjedt ki. Ezek többsége a Mekong szegélye mentén alakult ki. A hivatalos Franciaországnak időről-időre szembe kellett néznie a laosziak ellenállásával (1901—1902: Pho Cadouad vezette felkelés Közép-Laoszban. 1901—1937: folyamatos ellenállás délen, Alsó-Laoszban. 1914—1981: a lu etnikum harcai Muong Sing-ben. 1916: a thai etnikum lázadása Sam Neua-ban. 1918—1922: Meo felkelés Észak-Laoszban Tiao Pha Patchay vezetésével.).[3]

1930 után, amikor megalakult az Indokinai Kommunista Párt és ekként a térségben uj lendületet kaptak az antikolonialista mozgalmak, a lao ellenállásban is uj szakasz kezdődött meg. A francia majd japán fennhatóság idején[4] a Ho-Si Minh által irányitott kommunista mozgalom lao káderei illegálisan kiterjesztették kapcsolataikat az egész országban. Laosz más, nacionalista-antikolonialista és haladó hazafias francia-ellenes csoportjai is az aktiv harc mellett döntöttek, amit a második világháboru menete alapvetően befolyásolt. 1945-ben a vietnami augusztusi forradalomtól indittatva a lao kommunista szekció szintén Laosz függetlenségének kivivását hirdette meg szemben a francia és japán imperializmussal.[5]

A japánok 1945. március 9. és augusztus 26. között ellenőrizték Laoszt a francia-ellenes Cao Petszarat herceg kormánya beiktatásával. Ez a japán-barát kormány Vientiánéban lényegében

nacionalista nemesi politikát követett, a franciák mellett a vietnamiakat is történelmi ellenségként kezelte. De Luang-Prabangban is meghirdették az ellenállást Savang Vatthana herceg vezetésével, aki a vientiánéi kormánnyal, s a japán megszállókkal szemben lépett fel. A japánok ekkor még elérték, hogy Savang Vatthana számüzetésbe küldésével Cao Petszarat egyeduralma alatt hirdessék ki Laosz függetlenségét. Az antifasiszta koalíció jaltai megállapodásain alapuló katonai és diplomáciai cselekvések folytán a külső és belső japán-ellenes erők részben összehangolt offenzivájának nyomása alatt Japán elvesztette dél-kelet ázsiai pozicióit.

A laoszi belső forradalmi fejlődés alapvető szervezeti egységét azonban a progresszista és a tradicionalista-reakciós csoportosulások konkurrenciája miatt nehezen lehetett elérni. Az Egyesült Államok és Thaiföld támogatásával Un Sananikon és Nyuy Abhay megszervezte a Lao Pen Lao (Laosz legyen lao) nacionalista mozgalmat. Cao Petszarat és Ngon Sananikon körül csoportosultak a francia-ellenes nemesi körök, illetve "pártok", azaz a Lao-Itsala (Szuverén Lao Nép) mozgalom képviselői.[6]

A laoszi belpolitikai eseményekre gyorsitó hatással voltak a VDK megalakulásához kapcsolódó fejlemények. Cao Petszarat szeptember 1. és 14. között átalakitotta kormányát, s mint a Szabad Lao Királyság kormányfője október elején hivatalosan felkérte a szövetséges államokat e kormány elismerésére. De Imfeld ezredes és kommandója a hazafias erők, a vientianéi nemzeti burzsoá csoportosulás támogatására katonailag izolálta a királyi kabinetet rögtön a Petszarat-féle függetlenségi proklamáció másnapján. (szept. 2.)

Két nappal később Vientiánéban megalakitották egy "Népgyülést", amely kinevezett egy polgári kormányt, amelyet Khammao Vilay hajótulajdonos és szállitási kereskedő vezetett. Ebben a kormányban résztvettek Szuvanna Phuma — Szufanuvong — Petszarat fivérei — Thao Nyuy Abhay, Katay és Un Sananikon. A vientianéi kormány minden korábban Franciaországgal megkötött államközi szerződést felmondott.

1945. november 10-én Luang-Prabangban a királytól a hazafias tisztek kikényszeritették a vientianéi kormány legitimitásának elismerését. A vientiánéi kormány pedig, hogy ellensulyozza a francia katonai nyomást, katonai együttmüködési szerződést kö-

tött a Vietnami Demokratikus Köztársasággal. A VDK azonban, hogy stratégiai céljaihoz kedvezőbb pozíciókat teremtsen gazdasági megállapodást irt alá a Francia Unió és az Indokinai Szövetség keretében. Ez a lépés azt eredményezte, hogy a kinai csapatokat visszavonták a térségből, következésképpen a lao-francia erők átmeneti megerősödése következett be. A restauráció hivei április 23-án helyreállitották a királyi intézményt, ugymond az egyesitett Laosz uralkodójaként. Egy nappal később a lao-francia erők bevonultak Vientiánéba is. Luang Prabangot pedig 1946. május 13-án vették ellenőrzésük alá a Xieng-Khuang-i lao-francia erők.

A két politikai központ — a királyi székhely Luang Prabang és a polgári-hazafias nemesi központ Vientiané — politikai köreinek és külhatalmi támogatóiknak egymás elleni hatalmi harca még évekig akadályozta az egységes, központosított függetlenségi mozgalom kifejlődését.[7]

Sorozatos kormány és politikai válsághelyzetek után 1949. julius 19-én a lao király, Sisavang Vong[8] és Franciaország uj egyezményt kötött, amely Kambodzsa és Vietnam oldalán az Union Francaise-be való belépést tartalmazta. Csupán 1949/50-ben jutott el a lao függetlenségi harc arra a fokra, hogy az ellenállás már cselekvőképes erőkkel és megfelelő stratégiával rendelkezett.

Ez a fejlődési fok már szükségszerüen magába foglalta a kommunista és antikommunista erők konfliktusát[9]. A Lao-Itsala (Petszarat elnöklete alatt) ekkor már szinte teljes elszigeteltségben, csupán Bangkokban létezett. Az un. keleti csoport viszont Neo Lao Hakszat (a lao fajta szereti saját országát = hazafiak, forditás tőlem — B. M.) néven tovább folytatta a francia imperializmussal szembeni küzdelmét, nem titkoltan a Ho-Si Minh vezette vietnami, indokinai felszabaditó mozgalom elvei és stratégiája alapján.

1950 januárjában lendületet vett a lao fegyveres ellenállás szervezése. Ebben közrejátszott, hogy Szufanuvong és köre — Phoumi Vongvicit, Kayson Phumibun és Nouak Phumsavan radikális vezetők — augusztusban megalakitotta a Laosz Egységes Nemzeti Frontja elnevezésü szervezetet (Neo Lao Itsala), amelyben progressziv nacionalisták és kommunisták egyaránt résztvettek[10]. Ezáltal jött létre a Patet lao (Lao Állam) mozgalom politikai bázisa.

Külpolitikai téren sokat segitett a lao hazafias haladó mozgalomnak a Kinai Népköztársaság megalakulása, továbbá, hogy 1951 elején a khmer és a viet ellenálló erőkkel is sikerült összehangolni a francia kolonialistákkal szembeni harcukat. A Patet lao 1950 végén a francia gyarmatositókkal és támogatóival szemben 1/4-ét felszabaditotta az országnak. További három év alatt elérték Közép- és Dél-Laosz stratégiailag fontos területeit. Ennek köszönhetően a lao fegyveres erők közvetlenül együttmüködtek a térség történelmében fordulatot jelentő Dien Bien Phu környéki ütközet katonai müveleteiben[11].

Az 1954-ben kötött genfi szerződések nemcsak Laosz integritásának és szuverenitásának elismerését jelentették, hanem egyuttal a lao forradalmi erők legalitásának és az ország egy része feletti uralmának tudomásulvételét is a nemzetközi nyilvánosság előtt[12]. Az uj helyzetben 1955. március 22-én megalakitották az önálló lao forradalmi pártot Lao Népi Párt néven (ma — 1972 februárja óta — Lao Népi Forradalmi Párt, röv. LNFP)[13]. A lao forradalom menetének azonban hátra voltak még az ország történelmében addig nem tapasztalt, szenvedésekkel párosuló küzdelmes évtizedei, melyek 1975-ig huzódtak.

1954 és 1963 között a kivülről élénken támogatott belső forradalmi erőkkel szemben a küzdelem mind politikai és mind fegyveres formában folyt. Ekkor dolgozta ki a lao párt azt a nemzeti, forradalmi, antiimperialista doktrinát, amely a 30 éven át tartó, különféle töltetü szakaszokat magában foglaló nemzeti demokratikus forradalomban a harc végigviteléhez szükséges általános politikai feltételeket biztositotta. A párt programja jelszavai is ezt fejezték ki: "nemzeti megegyezés, semlegesség és béke".[14]

A program célkitüzésének megvalósitásához 1956 januárjában teremtették meg az ujabb döntő és megfelelő szervezeti-mozgalmi formát. Ekkor alakitották meg a Lao Hazafias Frontot, amely az Egységes Nemzeti Frontot jelentős mértékben kiszélesitette.[15]

A Lao Hazafias Front első nyilvános sikere az 1957-es un. vientianei szerződés alkalmával következett be. Az uj koalíciós kormányban a Hazafias Front képviselői az őket megillető helyet foglalhatták el (október 22.)[16]. Ez azt is jelentette, hogy résztvesznek az uj alkotmány kidolgozásában. A szerződés előirta azt is, hogy 1958. május 4-én az egész ország területén pótválasztásokat kell tartani[17].

Az 1957-es alkotmány elvi tartalma egy történelmi fordulat megtételét tételezte fel az országban. Ebben ugyanis a demokratikus szabadságjogok elismerése mellett az etnikai csoportok közötti és a nemek közötti társadalmi egyenlőség megteremtése szerepelt, az un. Kouang lam — feudális uri jogok-rendszerének felszámolása, az egységes nemzeti fejlődés általános fejlesztése a nyelv, a kultura terén. Mindezek alkotmányjogi alapot teremtettek a társadalmi haladás és béke biztositásához[18].

Az ellenforradalom képviselői azonban felismerték a baloldali progresszió előretörésében rejlő közeli veszélyeket, nyilvánvaló volt a kommunista politika térnyerése is. 1958 augusztusától a következő év esős periódusáig ellenforradalmi fordulatot erőszakoltak ki, igy a felső vezetésben a reakció helyreállitotta egyedüli hatalmát. Ez azt jelentette, hogy a jobboldal a polgárháboru kibontakoztatását határozta el. Szuvanna Phuma 1958. juliusi eltávolitása és felváltása Phui Sananikonnal közvetlenül az Egyesült Államok támogatásával történt. Szufanuvongot és társait börtönbe vetették, a Front többi képviselője pedig visszatért a partizán gerilla erők körébe[19]. A permanens politikai és kormányválságból a progresszisták szintén a katonai puccs eszközével próbáltak kiemelkedni. Kong Lé kapitány, a legendás hirü hegyi khmer tiszt[20] kihasználva az uj király, Sri Savang Vatthana[21] beiktatásakor keletkezett lehetőséget, Vientiánéban magához ragadta a hatalmat és megteremtette Szuvanna Phuma visszatérésének feltételeit[22].

A lao kommunista mozgalom tagjai és vezetése mindenben támogatta a progresszista puccs végrehajtóit. Ez a lépés nagyfoku érettségről tett tanubizonyságot, hiszen azt jelezte, hogy a kommunisták nem kivántak a forradalom tulhajtását a korábbi haladó nemzeti demokratikus platformon. A realista döntést igazolta, hogy az uj kormány erős poziciókra tett szert. Ez annak ellenére is igaz, hogy Phumi Nosavannak sikerült Savannakhat-ben ellenforradalmi, antikommunista kormányt alakitania, melyet a reakciós Bun Um herceg is támogatott. A haladó hazafias vezérkar azonban erre balra nyitással válaszolt, amihez segitséget és elismerést a SZU-tól és a VDK-tól, valamint más szocialista országoktól kaptak.

Az Egyesült Államok viszont közvetlenül támogatta a Vientiane ellen inditott ellenforradalmi katonai offenzivát az év utolsó heteiben. (A december 13-i un. vientianéi csatában 500-an vesztet-

ték életüket, főként a thaiföldi partról leadott ágyutüz következtében.[23]

A sulyosbodó "lao-kérdés" körülményeinek alakulásában sajátosan kedvező feltételt jelentett a forradalmi észak és a reakciós dél között kialakult "semleges" középzóna. Ez utóbbiban a haladó nemzeti koncepció elfogadása vált ugyanis egyre inkább jellemzővé. Ugyanakkor a három erő megbékélési tárgyalásait csak a fegyverekkel elért sikerek birtokában tudta kikényszeriteni a baloldal. Az ujabb politikai rendezésre 1962. julius 23-án Genfben került sor, amikor az amerikaiak és lao szövetségeseik további 14 ország részvételével aláirták egy uj ideiglenes nemzeti koalíciós kormány megalakulására vonatkozó szerződést. A nagyhatalmak kötelezték magukat a be nem avatkozás politikájára, arra, hogy az országban a laok békés egymás mellett élését kell elősegiteni. Ezenfelül a politikai feltételekhez nem kötött segélyek foganatositását mindenki számára lehetővé tették[24]. A koncentrált nemzetközi segélyezésre valóban szüksége volt Laosznak. Szuvanna Phuma "maratoni" világkörüli segélykérő utakat tett ennek érdekében.

Ezt a genfi megállapodást azonban a reakciós csoport szabotálta, azonnal megszegte és sorozatos provokációval, fegyveres erő alkalmazásával visszataszitotta az országot a polgárháborúba. 1963. április elsején megölték Quinim Pholsénát a semleges frakció vezetőjét, a koalíciós kormány külügyminiszterét[25].

1964-től kezdetét vette az USA operativ beavatkozásaival párosuló ujabb bonyolult fejlődési szakasz. A lao népnek szembe kellett néznie az un. "különleges háboruval".[26]

Az 1964 közepétől 1973 elejéig tartó háborus szakasz önmagában is sok közbülső fejleményt tartalmaz, a szemben álló erők váltakozó eredményességü és hevességü küzdelmét. A vietnami háboru eszkalációjával egyidejüleg lao földön is számolni kellett a közvetlenül laoszi térségekre mért katonai csapásokkal[27]. A nagyszabásu katonai müveleteket erős légi fedezet és aktiv szárazföldi támogatás mellett folytatták le a zsoldosokkal erősitett belső ellenforradalmi, valamint a dél-vietnami reakciós reguláris csapatok[28]. Jelentős katonai és pénzügyi támogatás özönlött az USA-barát lao erőkhöz. Évente 350—400 millió dollárt kitevő gyorssegélyeket folyósitottak[29].

A lao forradalmi erők kezdetben átállási gondokkal küszködtek. Fellépésüket nehezitette, hogy a lao nemzeti ellenállás nem volt képes megszervezkedni, pontosabban a különféle politikai irányitás alatt álló fragmentált erők egymást is gyengitették. Például a párt több kapcsolatfelvételt célzó próbálkozás után 1965 októberében un. nemzeti konzultativ politikai konferencia összehivását határozta el, az egyetlen célkitüzés az USA agresszióval szembeni egységes ellenállás feltételeinek megteremtése volt.

A három zónában különféleképpen érzékelték és értékelték a lao földre kiterjesztett háborut. Északon folytonos szárazföldi harc folyt a zóna megtisztitásáért, ennek kiemelkedő eredménye az utolsó amerikai-lao támaszpont felszámolása 1968 januárjában. A semleges zónában a bombázások kiterjesztésével kapcsolatban foszlottak el a remények, de a felszabaditó erők itt is növekvő hatékonysággal harcoltak. Délen a reakciós zónában viszont tovább élt az illuzió, hogy meg lehet forditani az események menetét, s ezért kitartóan szolgálták külföldi támogatóikat. Itt utalnánk arra, hogy a lakossági bázison végbemenő szemléletváltozást tükrözi az önkéntesek számarányának növekedése. 1965-ben a fiatalok 30%-a vállalta a honvédő harcot, 1970-ben már 95%-uk.[30] Emellett a térségben harcoló felszabaditó erők ugyanebben az időszakban kötöttek szorosabb fegyverbarátsági együttmüködési szerződést az 1970. áprilisi Indokinai Népek Képviselőinek Csucstalálkozóján. Ez volt a felszabaditó mozgalom válasza a helyi háboruk "vietnamizálási", "laoizálási" tervére.

E fejlődési szakasz politikai történetéből a Lao Hazafias Front 1968 októberében tartott rendkivüli kongresszusa emelkedik ki, amely azt a feladatot vállalta magára, hogy lefektesse a győzelem utáni Laosz berendezkedésének és fejlesztésének alapelveit. 12 pontban határozták meg a békés, független, semleges, demokratikus, egyesitett és virágzó Laosz fejlődési távlatait[31]. Ez antiimperialista, antikolonialista nemzeti demokratikus programadás volt. Jóllehet még hátra voltak a háboru legsulyosabb évei, a forradalmi felszabaditó erők közel jutottak a sikeres kibontakozáshoz.

A párt 1970 márciusában került abba a helyzetbe, hogy vezetésével átvegyék a kezdeményezést a Patet lao és a vele szövetségben harcoló erők. Ekkor tették közzé az uj offenziv politikát összefoglaló öt pontos határozatukat. A belső megbékélést érintő

korábbról ismert minimális feladatok publikálása már nem egyszerüen óhaj volt, mert mögötte már visszafordithatatlan katonai eredmények álltak.[32] A katonai ellenállás nagy sikerét hozta a következő esztendő is, amikor a 9. sz. nyugat-keleti irányu stratégiai utvonalon februárban megsemmisitő ellencsapást mértek a lao és viet erők a "Lam Son 719" fedőnevü offenzivát végrehajtó 40 ezer fős saigoni hadseregre és az oldalán harcoló thaiföldi zsoldosokból álló, valamint a vientianéi bábrezsimhez tartozó csapatokra[33]. Ily módon végleg beérettek az 5 pontos javaslat előfeltételei. A kérdés az volt, hogy az ellenfél elhatározta-e magát a felszabaditott zónák bombázásának felfüggesztésére, az egész országra kiterjedő kétoldalu tüzszünetre és politikai tárgyalások folytatására a laoszi nemzeti megbékélés és függetlenség helyreállitása céljából[34].

1972 elején a LNFP megtarthatta második kongresszusát, amelyen elemezték és szintetizálták az eltelt időszakban elért eredményeket. A kongresszus munkája végén azt állapitotta meg, hogy a népi demokratikus nemzeti forradalom az adott különleges belső és külső körülmények miatt a kapitalista fejlődés megkerülésével a szocializmusba való átmenet formájában fejleszthető tovább. A párt vezetése ettől kezdve minden lépését ennek a stratégiai irányvonalnak rendelte alá.

A lao párt érettsége azonban megmutatkozott a soron lévő tárgyalási periódusban. Kilenc évi szakadatlan harc után az USA és helyi szövetségesei Vientiánéban 1973. február 21-én ujabb szerződést kötöttek a forradalmi erők képviselőivel, helyreállitva a békét, elismerve a nemzeti megegyezés szükségességét, amely a térség feszültségének csökkentéséhez is hozzájárulást jelentett[35]. A délkelet-ázsiai hadszintereken azonban még további két évig nem hallgattak el a fegyverek.

Laoszban 1973 és 1975 között a nemzeti demokratikus forradalomnak az egész ország területén való kibontakoztatása vált elsődleges céllá. A koalíciós kormány tevékenységében a párt programjának célkitüzései tükröződtek. Az un. 18 pontos koalíciós kormányprogram minden tekintetben a párt vezető szerepének érvényesülését jelentette. Elismerve, hogy a forradalom kiterjesztését sokoldalu akciókon keresztül lehet Laoszban végbe vinni, következetesen hirdette a reakcióval szembeni forradalmi erőszak szükségességét, amelyet a lao tömegek mozgósitásával hajthatnak végre.

Az uj kedvezőbbé váló körülmények lehetővé tették, hogy a párt a radikalizálás vonalán haladjon célkitüzései felé. Arra összpontositotta erejét, hogy a lao társadalom érdekelt csoportjainak minél szélesebb köre cselekvőleg elfogadja a "megkerülés" stratégiáját. Ebben látták a demokratikus forradalom előrevitelének egyetlen lehetőségét. A valóságban a bázison egyes helyeken már előrehaladt ez a radikalizálódás. A pártvezetés feladata az volt, hogy időben válaszoljon a követelésekre, illetve megfelelő irányitást és ellenőrzést gyakoroljon a gyorsan bekövetkező események idején[36].

Az általános támadásra 1975-ben, az esős évszak küszöbén májusban látták elérkezettnek az időt. Vietnamban már áprilisban sorozatosan döntő katonai győzelmeket arattak a felszabaditó erők, Kambodzsában szintén sikereket értek el a felszabaditó harcokban. Igy Laoszban mindhárom zónában megszületett a lehetőség a teljes hatalom megragadására. Kayson Phomvihane szavaival szólva Laoszban "ezer évben egyszer felkinálkozó történelmi pillanat" érkezett el. Az összehangolt katonai offenziva augusztus 23-ra valóban meghozta a várt eredményt. Az esős évszak szünőben volt, amikor a fővárosban nagy népgyülésen bejelentették a reakció felett aratott győzelmet[37]. A forradalom fegyveres uton győzött. Ugyanakkor egyenlőre helyén maradt a koalíciós kormány, de az országban a forradalmi baloldal gyakorolta a fennhatóságot, szervezte az életet. Laosz a monarchiától a népi demokratikus köztársaság felé vezető utra tért[38].

2.

A párt 20 évi illegális fokozatosan felivelő müködés után 1975 októberében legalizálta magát. Egyidejüleg megalakultak a forradalmi rétegtanácsok, amelyek november elején már közösen léptek fel, s gyüléseket és demonstrációkat szerveztek. A párt vezetése közben előkészitette a nép minden képviselőjének nemzeti kongresszusát.

A forradalmi vivmányokat szentesitő kongresszus december 1-jén és 2-án ülésezett Vientiané külső negyedében. A népi küldöttek detronizálták a királyt, egyhangulag elfogadták a monarchia felváltását a népi demokratikus köztársasági államformával. Feloszlatták az ideiglenes koalíciós kormányt, valamint a politi-

kai konzultativ nemzeti tanácstestületet. Életre hivták a Legfelsőbb Népi Tanácsot és megalakitották az LNDK első kormányát. Intézkedtek a lao nemzet szimbolumainak megujitásáról. Ugyanakkor a kongresszus semmi kétséget sem hagyott a párt vezetőszerepének érvényesülését és a szocialista forradalomba való közvetlen átmenet szándékát illetően[39].

Az uj kormányprogramban konkretizálták a forradalmi politikát. A belpolitika terén a legnagyobb sulyt a gazdasági és pénzügyi teendők kapták, mivel a békés viszonyokra való áttérés önmagában is előtérbe állitotta a végzetesen elmaradott gazdasági élet problémáit. Emellett a "politikai és háborus szektor" feladatait, valamint a "társadalmi és kulturális problémákat" világitotta meg a program.

A külpolitikáról külön fejezet szólt, amelyben ismételten a párt 18 pontos platformjának megfelelő elveket és stratégiai célokat rögzitették. Ebben a délkelet-ázsiai Hármas Szövetség elmélyitése mellett egész Ázsiában, a béke helyreállitása, az imperialista törekvések elutasitása szerepelt, valamint aktiv részvétel az ENSZ munkájában. Az egész kormányprogramot a társadalmi haladás, a békés épitőmunka előmozditásának ügye hatotta át[40]. A békés épitő szakaszra való áttérés azonban nem jelentette, hogy az ország egész területét teljesen sikerült volna egyszer s mindenkorra katonailag konszolidálni.

Az LNDK-ban a felszabadulás után a nemzeti-demokratikus feladatok és az osztálykérdés szoros kölcsönös összefüggésben jelentkeztek. A történelmileg halmozódó feladatok megoldása részben a függetlenségi felszabaditó háboru kimenetelétől, részben a neokolonializmussal szemben folytatott harcból győztesen kikerülő vezető erő készültségi fokától és politikai célkitüzéseitől, képességeitől függött. Az 1975. decemberi kormányprogram realista módon tárta fel a lao társadalmi-gazdasági és kulturális viszonyokat.

Az uj népi hatalom egy még többnyire megoszlott, decentralizált, prefeudális viszonyokkal elegyedő feudális állam romjait vette át. A társadalom szerkezete is hiányos, torz vonásokat mutatott. A lao társadalom legfőbb jellemzője a városi kereskedő és adminisztrativ központok lakói, valamint a különféle adottságok között létező falusi, erdei közösségek kettészakitottságában ragadható meg. A hiányos társadalmi szerkezetben tulteng a vá-

rosi kereskedő és alkalmazotti réteg, továbbá a falusi lakosság nagy hányadát kitevő vándorló, ősi életmódot folytató erdőlakó és folyó menti lakosság. Az értelmiség és a képzett szakmunkásság száma messze elmaradt attól a szinttől, amit a megoldandó feladatok megkövetelnek. A nemzetközi mérce szerint az államok stratifikációs skáláján Laosz legalul helyezkedett el. A modern termelési viszonyok hiánya (vasut nincs, csupán 622 km-nyi kiépitett ut létezett, a közuti és folyóhidakat az amerikaiak lebombázták, a fafeldolgozó fürésztelepeken és gyér számu gépjavitó mühelyeken kivül számottevő ipari létesitmény nem volt, a hirközlés és szállitás csak igen korlátozottan müködött, egységes belső piac nem alakult ki stb.), a több évszázados késést mutató természeti — részben földmüvelő, részben vándorló — életmód, az ezzel járó kulturális elmaradottság kiterjedtsége kedvezőtlen feltételeket jelentett.

Az uj lao politikai rendszer hatalomgyakorlásának szükségszerüen ez idő tájt diktatórikus tartalma domborodott ki. 1979-ig még jelen voltak a politikai életet alakitó állami és pártszervekben a kinai polgári és katonai szakértők, akik az akkori kinai tipusu fejlesztési megoldások átültetésével kisérleteztek. A kinaiak kivonulása a kambodzsai konfliktus kapcsán nem eredményezte azonnal a politikai gyakorlat lao viszonyokhoz való azonnali visszaigazitását.[41]

Laoszban 1976 elejétől kezdve a szocializmus azonnali és teljeskörü bevezetésének programjával lépett fel a pártvezetés. A győzelem utáni első két évben minden erőfeszités az uj politikai rendszer megerősitésére és fejlesztésére, az adminisztrativ hatósági munka szervezettségének megteremtésére irányult. Emellett a tömegszervezetek tevékenységének, a munkás-paraszt szövetség, a soknemzetiségü népesség közötti szolidaritás megerősitésére, s magától értetődően a háborus sebek begyógyitására, a gazdasági fejlesztésre, a termelés normalizálására, a kulturális megujhódás alapjainak megteremtésére összpontosult.[42]

A szocialista berendezkedés sulyponti elemének a szövetkezeti rendszer rögtönös kialakitását tartották, amelynek révén a lao falukban szigoru ellenőrzést és elvonást valósithatott meg a centralizált hatalom. A forradalmi központnak ez a gyors és drasztikus átalakitási kisérlete azonban éles és helyenként nyilt ellenállásba ütközött. Nem kivánt következményként hirtelen vissza-

esett a termelés a legfontosabb népélelmezési, mezőgazdasági termékféleségekben. (Rövid két év alatt éhinség alakult ki az ország egyes területein, a folyó menti földmüves közösségek és a hegyi nomád közösségek szabotázsai szaporodtak.) Szárazság, majd árviz tett kárt a termésben és ez is közrejátszott abban, hogy 1977-ben és 1978-ban 250 ezer tonna élelmiszer importjára kényszerült az ország.

1978-ban a lao kormány tudatára ébredt, hogy a sajátos lao viszonyok figyelmen kivül hagyása sulyos nemzeti tragédiába taszithatja az országot. 1979 decemberében a pártvezetés revidiálta álláspontját és elitélte a piaci, pénz- és áruviszonyok felszámolásához vezető politikát és megkezdték a gazdaság lépésenkénti reformját. Első lépésként a kip — a hivatalos lao pénznem elnevezése — 75%-os leértékelését hajtották végre, s ezáltal serkentették a thaiföldi kereskedelmi kapcsolatok helyreállitását. Ha szerény mértékben is, de hozzáfogtak az anyagi érdekeltség bevezetéséhez. Sor került a tulmunka bérezésére, a munkateljesitmények premizálására, 300—500%-kal megemelték a rizs felvásárlási árát, csökkenteni igyekeztek a mezőgazdasági termelést terhelő kiadásokat stb. A már megalakitott 2500 kollektiv gazdaságból — ezekben dolgozott az aktiv lakosság 17%-a — sokan visszatértek a gazdálkodás hagyományos módszereihez.

A felismerést tehát az elkövetett hibák kiigazitása követte, ennek a politikának adott keretet az 1978-tól 1980-ig tartó hároméves terv. Ez a terv a lépésenkénti szocialista fejlesztés politikáját konkretizálta, visszatérve a realitásokhoz, mindenekelőtt a piaci és kereskedelmi forgalom és elosztási viszonyok visszaállitása utján.[43]

Laosz segitséget kapott nemzetközi szervezetektől. Az Ázsiai Fejlesztési Bank 100 millió dollár hitelt nyujtott 1978 és 1983 között. A nyugati országok közül Svédország emelkedik ki, elsősorban az erdőkitermeléssel kapcsolatos koncessziós tevékenységével. A helyreigazitásban nagy szerepet játszott a szocialista országok fokozódó támogatása is. A segitség döntő részét a Szovjetunió nyujtotta, de csatlakozott a többi szocialista ország is.

1981-ben Kayson Phomvihane-t, aki a lao vezetés kiemelkedő személyisége — 1942. óta cselekvő forradalmár — Lenin renddel tüntették ki a két ország közötti kapcsolatok elmélyitéséért, a lao forradalom fejlesztésében elért sikerek elismerése jegyé-

ben. K. Phomvihane az LNFP főtitkára, az LNDK miniszterelnöke. 1920. december 13-án született Savannakhet-ben (Közép-Laosz). Felsőbb tanulmányait Hanoiban végezte. Az egyetemen jogi tanulmányokat folytatott. 1942-ben csatlakozott az antikolonialista népi ellenállás erőihez. 1947 és 1949 között ő irányította ÉK-en a népi felszabaditó harcot, nevéhez füződik a Laoszi Felszabaditás Népi Hadsereg (LFNH) sejtjeinek megszervezése. 1949-ben lépett be az Indokinai Kommunista Pártba. Tagja volt a Lao Itsala központi bizottságának. 1950 augusztusában a nemzeti ellenállás kormányában a honvédelmi miniszteri tisztséget töltötte be. 1955. március 22-én a lao párt alakuló kongresszusán őt választották meg a párt főtitkárává. A későbbi II. (1972.) és III. (1982.) kongresszusokon ujraválasztották tisztségében. 1955 óta az LFNH főparancsnoka. Egyik szervezője volt a Lao Hazafias Front-nak, amelynek központi bizottságában 1959 és 1979 között egyik alelnöke volt. Az 1975. december 2-i nemzeti kongresszuson választották a népi demokratikus köztársaság miniszterelnökévé.

3.

1980-ra Laosz ismét megközelitette az önellátás szintjét.

A szükséges döntéseket az 1982. április 27. és 30. között tartott III. pártkongresszus visszamenőleg hagyta jóvá. A főreferátumot tartó K. Phomvihane az alábbiakban idézte fel a lao forradalom általános irányvonalát az uj fejlődési szakaszban: "Haladéktalanul meg kell szilárditani és meg kell erősiteni a proletárdiktaturát, szoros egységbe kell fogni soknemzetiségü dolgozó népünket, és biztositani kell, hogy maradéktalanul gyakorolhassa jogait mint országa gazdája és a társadalom irányitója; egyidejüleg kell kibontakoztatni a három forradalmat — ezek közül a termelési viszonyok forradalmi átalakulása megnyitja az utat a termelőerők fejlődéséhez, a tudományos-technikai forradalom jelenti a fejlődés kulcsát, a kulturális és ideológiai forradalomnak pedig egy lépéssel mindig előbbre kell járnia, hogy felépithessük a szocializmust. Az átmeneti időszakban központi feladatunk, hogy az ország adottságait a lehető legjobban kihasználjuk, a mező- és erdőgazdaságból mint alapból kiindulva, ezeket fejlesztve, megteremtsük az ipart, átalakitsuk a naturális gazdálkodást, és fokozatosan áttérjünk a kisüzemi termelésről

a szocialista nagyüzemi termelésre, fokozatosan és tervszerüen hozzákezdjünk az iparositáshoz.

Mindez elengedhetetlen ahhoz, hogy kialakitsuk és állandóan erősitsük a szocialista termelési viszonyokat, hogy fejlesszük a termelőerőket, hogy hazánk mező- és erdőgazdasága és ipara fejlett legyen, hogy kényelmes, kellemes, boldog életet teremtsünk soknemzetiségü népünk számára, hogy véglegesen felszámoljuk az embernek ember általi kizsákmányolását. Különös figyelmet kell forditani a honvédelem és a biztonság feladataira, szilárdan védelmezni kell nemzeti függetlenségünket és szuverenitásunkat éppugy, mint az uj rendszert; független, békés, egységes és szocialista Laoszt kell épitenünk, Vietnammal és Kambodzsával együttmüködve eltökélten védenünk kell a szocializmus előretolt állásait a térségben, aktivan hozzá kell járulnunk a békéért, a nemzeti függetlenségért, a demokráciáért és a szocializmusért szerte a világban folyó harchoz."[44]

A kongresszus előtti évben kezdődött meg az első lao ötéves tervidőszak, amelynek előirányzataiból már hiányzottak a tulzott iparositási és épitési célok (vasutépités, nehézipari beruházások stb.), s helyükbe a kereskedelmi egyensulyt elősegitő az életszinvonalra jótékony hatásu célokat állitottak. Az uj terv középpontjában már az országos uthálózat épitése és karbantartása állott, ez részben gazdasági, részben honvédelmi biztonsági szempontból is elódázhatatlanná vált. Különösen az észak-déli 13. sz. és a nyugat-keleti 9. sz. utvonal kiépitése vált szükségessé. Laosz tengeri kijáratát a vietnami Da Nang kikötőben megkezdett munkálatok hivatottak biztositani.

A gazdasági cél a belföldi szállitások és közlekedés folyamatossá tételével mindenekelőtt azt a célt szolgálta, hogy a déli mezőgazdasági termékeket (főleg a rizst) északra is megfelelő ütemben elszállithassák. A terv az évi 1,2 millió tonna rizstermés 20%-os növelését irta elő 1985-ig. A kongresszus elfogadta a Kayson Phomvihane által adott helyzetelemzést, amelynek alapgondolata az ország védelmének és a szocializmus épitésének összefonódó stratégiáját tartalmazta.

Az uj szakaszban is elsődleges fontosságu maradt a honvédelem és a biztonság feladata. Ezt a célt a III. pártkongresszuson az LNFP főtitkárának beszámolója az alábbiakban körvonalazta:

"A pártnak, a hadseregnek és a népnek magáévá kell tennie a párt politikai irányvonalát, a biztonságot és a honvédelmet minden szinten a nép vállalja magára. Érvényesiteni kell soknemzetiségü népünk együttes erejét, minden erőfeszitést meg kell tenni a hatékony biztonsági és védelmi erők kiépitésére, szüntelenül erősiteni és szilárditani kell minden téren a harci szövetséget Vietnammal és Kambodzsával, szorosan fel kell zárkózni a Szovjetunióhoz és a többi szocialista országhoz, támaszkodni kell sokirányu segitségükre annak érdekében, hogy alapvetően stabilizálhassuk nemzetünk biztonságát és erősithessük védelmi erőnket. Mindig készen kell állnunk arra, hogy sikeresen visszaverjük az ellenség mindennemü agresszióját hazánk területén, bárhol, bármilyen formában és bármilyen módszerrel nyilvánul is meg."[45]

A forradalom elleni külső és belső támadások, különösen az ország középső és déli részében, valamint a Mekong folyó hosszában nem szüntek meg, sőt a reakciós emigrációs csoport thaiföldi bázisokról az 1982-es esős évszak folyamán fokozta aktivitását. Phomi Nosavan tábornok 1982 augusztusában Bangkokban bejelentette egy emigráns ellenforradalmi kormány megalakitását is, amely azonban az érintett politikusok, valamint a hivatalos thai vezetés elhatárolódása miatt 48 órán belül megszünt. Tény azonban, hogy Vang Pao tábornok vezetése alatt álló ellenállók szintén erősebb aktivitást mutattak ebben az időszakban. Ez volt a reakció elvetélt válasza a lao párt III. kongresszusára.

A forradalom központja számára a belpolitikában szintén gondot okozott a baloldaliság, amelynek még meghatározott számu képviselője tevékenykedett a politikai gyakorlatban. Ez utóbbiak megzavarodtan álltak a pártkongresszuson is deklarált uj politika láttán, nehezen tudtak átállni a realista, szakszerü, békés épitőmunka programjára. A pártkongresszust követő esős évszakban például Savannakhet megyében az ultra baloldali vezetők politikai válságot robbantottak ki.

A kongresszusnak a biztonságra és honvédelemre vonatkozó cselekvési programja igényelte a lakosság politikai képzését és aktivizálását, hogy az önvédelem szintjén is szembeszállhassanak az ellenség agressziójával és aknamunkájával. A falusi népesség helyzeténél fogva nemcsak szenvedő alanya, hanem akaratlanul is részvevője, sőt némiképp támogatója is volt a külön-

féle rendszerellenes akcióknak. Nem utolsósorban ezért határozott ugy a kongresszus, hogy minden szempontból hasznos, ha tovább folytatódik a "szigoru decentralizációs politika", anélkül, hogy a párt hármas elvének gyakorlati megvalósitása megrekedne. Azaz hogy egyidejüleg lehessen eleget tenni az alábbi "három követelménynek: harcolni az ellenséggel, kiépiteni és megszilárditani az alapokat, növelni a termelést és javitani a nép életkörülményeit."[46]

A belső instabilitás egyik nem szünő forrása, hogy a hegyi törzsek időről időre ellenségesen viszonyulnak a siksági laókhoz. (Korábban a 60-as, 70-es évek folyamán a hegyi közösségekből sokan szolgáltak a kommunistaellenes hadseregekben.) A pártkongresszust megelőző időszakban viszont a párt türelmes és konstruktiv nemzetiségi politikája folytán döntően együttmüködés jellemezte a laók és a hegyvidékiek életét.

A lao belpolitikai életet a szomszédos térségben folyó konfliktusok is befolyásolják, a kambodzsai, a vietnami-kinai és más feszültségeknek közvetlen kihatása van a lao forradalom menetére. A Thai királyság szabad kezet engedett a jobboldali gerilláknak, amit a vietnami erők laoszi jelenlétével indokolt a világ előtt. Ugyanakkor az 1979-es Vietnamba történt kinai behatolás után nem volt kizárható, hogy egy "második lecke" során közvetlenül Laosz ellen intéznek támadást észak felől.[47]

A III. pártkongresszuson a párt főtitkára előadása elején nyiltan beszélt a kinai vezetők "nagy nemzet" hegemonista és expenzionista politikájának távlati céljairól. "Leleplezödött, hogy a világ forradalmár népeinek és a kinai népnek az árulói. Veszélyes és közvetlen ellenségei lettek népünknek" (t.i. a kinai vezetők — B.M.) — állapitotta meg K. Phomvihane, aki a regionális biztonság kapcsán adott elemzésében utalt arra a kinai törekvésre, hogy Laosz területét "hidként használják Kambodzsa felé, amelyet már ellenőrzésük alá vontak csatlósaik, Pol Pot és Yang Sary révén".[48]

A jövőben a konkrét történeti elemzések bizonyára a Kambodzsában történt rémuralom motivumainak árnyaltabb megvilágitását fogják eredményezni, amelyek a lao forradalom irányultságához is ujabb magyarázatot szolgáltatnak. Igy például az akkori kinai vonalat követő kambodzsai ultrák és politikai szövetségeseik koncepciójában és népirtó politikájában valószinüleg a belső el-

lenzékkel és a vietnami erőkre támaszkodó kommunista tagozattal való leszámolás kényszere vált a cselekvés fő vonalává. A maoista kinai vezetés pedig természetszerüleg a délkelet-ázsiai régióban szerfelett megerősödött Vietnami Szocialista Köztársaság minden áron történő meggyengitését, végső soron a VSZK által képviselt internacionalista politika és szövetségesei visszaszoritását kisérelte meg.

A lao szocializmusépités szempontjából nem lehetett közömbös a térség biztonságának ilyen mérvü megbomlása. A kambodzsaihoz hasonló tragédia elkerülésének egyik előfeltétele volt a vezető párt szerepének ujraértelmezése, jellegzetességeinek pontos felismerése, irányitó tevékenységének korszerüsitése. A párt helyzetének ujragondolását a rövid idő alatt megváltozott belső és külső körülmények indokolták.

Az uj szakasz legfőbb vonása, hogy a munka sulypontja áttevődött a békés épitő feladatok megkezdésére. Kitünt, azonban hogy a gazdaság átalakitásának és kiépitésének irányitása a nehezebb és összetettebb feladat, annak ellenére, hogy a honvédelem és a biztonság fenntartása változatlanul komoly erőfeszitéseket követelt.

A III. kongresszust megelőző hat évben a párt fő feladata az államhatalom kiépitése volt az egész országban. A párt minden szinten felelősséget vállalt az irányitásért: politikai, katonai, gazdasági, kulturális, szociális és diplomáciai téren egyaránt. Ezt a munkát nem utolsósorban káderhiánnyal küszködve hajtották végre. A pártban menet közben ugyan nőtt a vezető és szakképzett káderek száma, továbbá a tagság létszáma, de egyuttal sulyos torzulások és hiányosságok is mutatkoztak. "A párt vezetőinek és tagjainak felfogása nem fejlődött olyan ütemben, mint azt a politikai feladatok megkivánták. A párt kádereinek és tagjainak egy része vesztett harci készségéből és forradalmi szelleméből, és nem bizonyult többé példamutatónak, sőt ellenkezőleg: sokan a bürokratizmus hibájába estek, elszakadtak a tömegektől, lezüllöttek, korrumpálódtak, eladták magukat az ellenségnek."[49] A pártban mutatkozó hiányosságok átsugároztak a kormányzati és igazgatási szférára is.

A III. kongresszus a negativ tendenciák felszámolásához szilárd alapokat dolgozott ki. Egyrészt rögzitette a pártépités alapvető irányelveit a hatalmon lévő párt körülményei és az átmeneti

szakasz sajátosságai között: "...pártunknak — olvasható a dokumentumban — harcolnia kell osztályjellegének megőrzéséért, és azért, hogy méltó legyen a proletárdiktatura vezető erejének rangjára, valamint, hogy a párton belül, illetve pártunk és soknemzetiségü népünk között egységes akarat és szoros összetartozás uralkodjék. Pártunknak ki kell alakitania helyes politikai irányvonalát; szilárd, vezetésre és irányitásra alkalmas szervezettel kell rendelkeznie. A párt vezetőinek és tagjainak alkalmasaknak kell lenniük arra, hogy irányitsák egész soknemzetiségü népünket a nemzeti függetlenség megőrzéséért, a szocializmus épitéséért folytatott harcban és a nemzetközi kötelezettségek teljesitésében."[50]

A kongresszust megelőző előkészületek során feltárták, hogy a párt soraiba "opportunista vagy ellenséges elemek" kerülhettek be, mivel az uj tagok felvételekor nem a kellő körültekintéssel jártak el. A vezetésben nem sikerült biztositani a párt fejlesztésének és az államapparátus és a tömegszervezetek megerősitésének összhangját. Ezen tulmenően a vezetés nem tartott szoros kapcsolatot a bázissal és elhanyagolta a párt tagjainak és kádereinek kritikai észrevételeit.

A pártnak ezt a megtisztulási kisérletét szervezeti változások is jelezték. A kongresszus a Központi Bizottság tagjainak számát 28-ról 55-re, a Titkárságét 4-ről 9-re növelte. Maga K. Phomvihane mint első számu politikai vezető teljes tekintélyét és tudását latba vetette a változások végrehajtása érdekében, az egész folyamatra rendkivül nagy befolyással volt.

A kongresszus ezen tulmenően a kormányzati tisztségekben és a felső államapparátusban is személyi változásokat kezdeményezett és fogadott el. (A legszembetünőbb volt Sisavat Keabouphan tábornoknak és a belügyi tárca miniszterének, valamint Sali Vong Khamasonak különleges politikai tanácsadónak kihagyása a Politikai Bizottságból.)

Kormányzati szinten 1982 szeptemberétől 1983 januárjáig történtek meg a fontosabb személyi változások. A legfeltünőbb a Pénzügyminisztérium élén Nuhak Phumsavan felváltása volt Yao Phonevanhával, akit áprilisban beválasztottak a KB-ba is. Lényeges személycserét határoztak el az Oktatási Minisztérium élén is, ahol Phoumi Vongvicit-et a francia diplomával rendelkező Bouthien Phitsamay váltotta fel. Phoumi Vongvicit ekkor egyszer-

re több kulcspoziciót is betöltött. 1974-től a miniszterelnökhelyettesi teendőket, a külügyminiszteri feladatokat is ő látta el. Meghatározó szerepet játszott a Hazafias Front szervezésében. (A jelen dolgozat irásakor az LNDK megbizott köztársasági elnöke lett, a posztjáról távozó Szufanuvong államfőt követően (1986. X. 29.) A Honvédelmi Minisztériumon belüli váltást Khampay Boupha előrelépése jelezte az ügyvivői posztra, jóllehet Khamtay Siphandorn a miniszteri tárca élén maradt. Ezen felül több minisztériumot racionalizáltak és átszerveztek: igy a Tájékoztatási, Propaganda, Kulturális és Turisztikai Minisztériumot megszüntették, s részben egy telekommunikációs és sajtótájékoztató bizottságot alakitottak ki, másrészt létrehozták az önálló Kulturális Minisztériumot. A gazdaságot irányitó minisztériumokat is tovább bontották ágazatok szerint. Végül ujként felállitották a Technológiai és Nyersanyag Minisztériumot.

A fent leirt változások szervezeti és személyi értelemben is megfeleltek a reformelképzeléseknek és egyben előkészitették azt, mivel a lehetőségekhez képest a szakmailag képzettebb személyek kinevezésére került sor, függetlenül a származástól és a diploma megszerzésének helyétől. (Több polgári családból származó szakember bevonására került sor, miközben lehetségessé vált az 1975 óta Vietnamban és másutt képzett uj káderek megbizása is felső szintü teendőkkel.) A kormányzati szervek struktúrájának átalakitása visszatükrözte az ujonnan elhatározott prioritások rendjét.[51]

A III. kongresszuson meghatározott pragmatikus gazdaságszervezői feladatok sikeres végrehajtásának azonban nem csupán a koncepciók és irányitó személyek váltása képezte az alapját. Elfogadottá vált a fokozatosság elvének meghirdetése, a reális mező- és erdőgazdálkodási, ipari, szállitási és épitési tervezés gyakorlattá tétele. Ehhez azonban hozzá kell tennünk, hogy változatlanul fékezőleg hatnak az ország elmaradottságából adódó körülmények.

Ezuttal elsősorban a kulturális és szociális ügyek szférájának elmaradottsági problémáira utalnánk. A kongresszusi anyag ezekkel külön fejezetben foglalkozott.[52] A laoszi népek körében az animizmus mély hatással van jelen. Ennek legszembetünőbb megnyilvánulásai, mint a halott kultusz, az állatáldozatok, a különféle mágiák, a mindennapi élet megszokott jellemzői a falu-

si közösségekben. Ugyancsak meghatározó a buddhizmus is a laoszi társadalom életében. (Hivei közé számit tizből nyolc laoszi. Az országban 2812 pagoda müködik.) A buddhista templomok és iskolák a falusi és közösségi élet politikai és spirituális központjaiként müködtek, s tekintettel az egyház és állam közötti megegyezéses jó viszonyra — ebben a realitások és kölcsönös érdekek tükröződnek — ma is politikai és kulturális tényezőként vesznek részt a belpolitika alakitásában. A buddhista papság bekapcsolódott a kulturális forradalmi átalakitás programjába, nem csupán az iskola-forradalomba, hanem a községi élet szervezésébe, mégpedig ugy, hogy a buddhista vallás progressziv elemeit eredeti módon alkalmazzák. K. Phomvihane és Thong Koum főbonc rendszeres találkozókon párbeszédet folytatnak a lao belpolitika kérdéseiről. Az egyház vezetése ugy itéli meg, hogy 1975 óta nemcsak az ország, hanem a buddhista vallás is egységes, mert ekkor egyesitették a buddhizmus thammanmanout és mahanikan két szárnyát. Az egyesült buddhista egyház igazságosságot, becsületességet, hazaszeretetet hirdet hiveinek, az uj társadalmi rend aktiv épitésére szólit fel.[53]

A forradalom azonban ezen a téren is átélt válságokat, mivel az alapvető érdekazonosság mellett — stabilizálni a kisközösségeket és a nemzetet — a szocialista orientációju fejlődés ellentéteket és ellentmondásokat is feltárt. Ezek közül a hagyományos ünnepek problémája, s a kapcsolódó ideológia, a szokások és cselekvések természete okozta a legsulyosabb gondokat. Az országban olyan vallási vagy vallásos szinezetü ünnepsorozat létezett, amely közvetlenül akadályává vált a gazdasági modernizációnak, nem egyszer lehetetlenitve a szervezett és ütemes munkavégzést, közvetve pedig elszigetelte a társadalmat az uj tudományos és technikai ismeretektől, hátráltatva azok befogadását. (A vallásos ünnepek évi 150—200 napot tettek ki. Ezek közül ma már csak a legfontosabbakat ismerik el hivatalosan.)

A párt a konszolidáció jegyében, főleg az ideológiai harc terén, a kulturális forradalom célkitüzéseinek kereteiben eleinte drasztikusan korlátozta a tradicionális közösségi és vallási ünnepeket. A 80-as évek beköszöntéig kétségtelenül pozitiv eredményeket értek igy el, jóllehet megjelentek az intézkedések árnyoldalai is. A politikai türelmetlenség miatt tulhajtott kulturpolitikai intézkedések a való életben több kérdésben a párt által le-

fektetett stratégiai irányvonal érvényesülésének ellentmondó hatásokat hivtak életre. Ezek közül a legkárosabb volt a párt vezetőszerepébe vetett hit meggyengülése, s vele párhuzamosan a belső és külső reakció mozgásterének növekedése.

Az uj kultura elterjesztése jegyében folytatott "offenziva" politikailag ingerlékennyé tette és destabilizálta az egyes közösségeket, lakossági rétegeket. A tulbuzgó tisztogatásnak gazdasági téren is megjelentek károsító hatásai: a tőkében és technikában szükölködő országban az esetlegesen felszabaduló munkaerőt nem sikerült megfelelően hasznositani, emellett a hagyományos munkaszervezet és életmód megtörésének eleve határt szabott a lakosság ellátásában — önellátásában keletkezett hiány.

A III. kongresszus e tekintetben is realista felfogást alakitott ki. "A kulturális és ideológiai forradalom — ezen belül az oktatás mint központi elem — tovább fejlesztése érdekében nemzeti jellegü és szocialista tartalmu kulturát, oktatást és orvosi-egészségügyi hálózatot kell létrehoznunk" — jelentette ki főreferátumának vonatkozó részében K. Phomvihane.[54] A párt továbbra is szigoruan szembeszállt "a régi rendszer sötét örökségével", kifejezte elszántságát, hogy a külföldről beszivárgó "romlott reakciós kultura" terjedésének gátat vet, de egyuttal kinyilvánitotta az uj szocialista kultura és a hagyományok közötti összhang megteremtésének célkitüzését. "Népünk nagyszerü kulturális és müvészeti hagyományait hangsulyozva, és azt napjaink kulturájának lényegével összhangba hozva, meg kell teremtenünk az uj szocialista kulturát, hogy minden család, minden falu, minden népcsoport, egész népünk élete minél kellemesebb, dinamikusabb, tisztább legyen; ..." — szerepelt a kongresszusi főreferátumban.[55] A párt felmérte tehát, hogy a kultura eszközeinek megfelelő alkalmazásával is erősithető a szolidaritás, a szeretet, az egyetértés, az egyenlőség, a kölcsönös tisztelet és az épitő versenyszellem a lao társadalom adott viszonyai között.

Jelentős eredményt értek el az oktatásban a forradalom első hat évében, hiszen szinte teljesen felszámolták az analfabetizmust. Az iskolai forradalomban a mindenütt jelenlévő buddhista papi közösségek is résztvettek. Iskoláikba világi tanulókat is befogadtak, elemi fokon az állami tantervi előirásokat elfogadták. Viszonzásul az állam elismerte az általuk végzett munkát, a kiépülő középiskolai oktatásban az állami és egyházi elemi iskolák

bizonyitványait egyaránt érvényesnek fogadták el. A tágabb kulturális szférában ismét lehetővé vált a pozitiv töltetü, nemzetiközösségi hagyományok körébe tartozó ünnepek és rendezvények megtartása, nem ritkán az állam és egyház közös szervezésében. (pl. Pi maj = lao ujév; pirog-versenyek – kasztok, társadalmi és lakóhelyi csónakversenyek) Egyes buddhista vallási ünnepek megtartását is engedélyezte a politikai vezetés (pl. Bun Bang Fai (1) Khao vassa (2) Ok vassa (3) ünnepek). "Javunkra kell fordítanunk a buddhista egyház befolyását hazánk védelme és épitése érdekében." — tartalmazza a kongresszusi főreferátum.[56]

A kompromisszumokkal egyidejüen tervszerüen folytatják az uj nemzedékek szocialista orientációju, felvilágosult képzését és nevelését.

A pártvezetés megkülönböztetett figyelme három társadalmi nagycsoportra irányult a hatalom megragadását követően, de különösen a 80-as évek elején: a modern értelemben kialakulatlan és kislétszámu munkásság felé (soraikban a nők részaránya magas), a lakosság többségét alkotó elmaradott életszinvonalu falusi népesség aktiv rétege és az örvendetesen szaporodó gyermek- és ifjusági korcsoportok felé. Az uj politikai stilus szerint megindult Laoszban a rétegsajátosságokhoz illeszkedő ideológiai, politikai, kulturális és szervezőmunka. Mind a gyakorlatban, mind a hirdetett politikában és az agitációs munkában legtöbbször a legerőteljesebben az ifjusági rétegek megnyerése, bevonása és érdekeltté tétele élvez elsőbbséget a párt politikájában. Ezt az is indokolja, hogy a lao városi és vidéki bérmunkásság körén belül tulnyomó többséget a 15—20 éves első generációs ifjumunkások alkotják. Az ifjuság politizáló része egy országos szervezetben az LFNP Ifjusági Egyesületében tömörül.[57]

Eközben a fő feladat azonban továbbra is az, hogy a lao politika társadalmi bázisán belül meghatározóvá váljék az ipari munkás és dolgozó falusi osztályok szerepe. A kongresszus ezért kiemelten foglalkozott a szakszervezeti mozgalom megteremtésével és erősitésével, valamint a parasztság sajátos szervezeti formáinak tanulmányozásával, mint a népi demokratikus hatalom megszilárditásának és kiszélesitésének végrehajtásra váró feladataival.

A nemzeti egységfront megujulása is részben e fenti célkitüzésnek alárendelten történik, jóllehet a Laoszi Hazafias Front

eredeti küldetése folytán továbbra is az egységes nemzeti érzés, a szocialista öntudat és a tágabb közösségi feladatrendszerben áldozatvállaló cselekvő magatartás kialakitásán fáradozik.[58]

A megreformált kezdet a szocializmushoz vezető társadalomépitésben érezhetően dinamikusabbá vált azáltal, hogy a párt elengedhetetlennek deklarálta az értelmiség megbecsülését a forradalom fejlesztése során, s gyakorlati intézkedéseket hozott szerepük felerősitésére a lao társadalomban. A legális hatalom első éveinek tévelygései folytán nagy veszteségeket okozott az értelmiségiek és a káderek közötti rossz viszony, a régi és az uj káderek, a régi és az uj értelmiség közötti konfliktusosság.

A III. kongresszus megerősitette azt az uj politikát, amely a 80-as évek elejétől lehetővé tette, hogy a régi értelmiségi rétegek képzettségüknek megfelelő feladatokat kapjanak, hogy a polgári és nemesi családok fiatal tagjai értelmiségi pályát választhassanak, biztositva megbecsülésüket az általuk nyujtott teljesitmények alapján. A kitüzött reformok megvalósitása érdekében mindazok számára, akik kimutatták haladó hazafias érzületüket, azon "nemzeti kapitalisták" számára, akik elfogadták a szocialista átalakulást, rendszeressé tették az átképző oktatást, hogy megkönnyitsék az érintettek beilleszkedését az uj rendszerbe.[59]

A lao párt erőfeszitései, amelyeket közvetlenül a kulturális szférában folytat mérhető eredményekkel jártak. A szocializmushoz vezető társadalomépitő modernizálási munkaprogram különös emelőjévé válik a kultura, az oktatásügy, az egészségügy és a szociális ügyek középpontba állitása, amit a konkrét laoszi körülmények indokolnak. Amig a társadalom egyes rétegei (pl. iskolások, idősek, háztartásbeliek) közvetlen tanulási, nevelési, agitációs és propaganda uton közelitenek a célkitüzéseknek megfelelő normák elsajátitásához, addig főként a gazdasági szervezetben aktivan résztvevő rétegek már inkább a megszülető, jó esetben számunkra egyénileg is kedvező mechanizmusok révén tanulják meg az uj kultura mibenlétét és megbecsülését (pl. az ország elszigetelt részeiben telepitett iparszerü tevékenységek elvégzésére szervezett munkáskolóniák tagjai, az ujraélesztett piaci tevékenység kereskedői és alkalmazotti csoportjai, a "bedolgozó" családok tagjai stb.). Még nehézkes és törésekkel együttjáró fejlődés ez. Az ország gazda-

sági erejéhez képest még mindig igen nagy volumenü beruházások (pl. rádió- és TV-adó, áruházi bolthálózat, utak és hidak folyamatos épitése, a közuti és légi közlekedés, gépjármü parkjának felujitása, pótlása és bővitése, egyéb életfontosságu infrastrukturális célok valóraváltása) folytatása miközben konkrét meggyőző erővel hat az országos és helyi közvéleményre, a semlegesség és passzivitás feladására késztetve, meglehetősen sulyos terheket ró az országra, annak aktiv néprétegeire.

Nem tekinthető másodrendünek, hogy az LFNP III. kongresszusán K. Phomvihane a pártot érintő "néhány nagy feladat" kiemelésével zárta beszédét. Ezek mintegy összegzésszerüen érzékeltetik a lao forradalom és vezetés által eddig megtett ut eredményeit és a jövőbeli fejlesztés fontosabb szempontjait[60]. A párt főtitkára követelményként emlitette "a politikai és ideológiai front" megerősitését. Szükséges a párttagok képzettségi szintjének folyamatos növelése, a párt élcsapat jellegéből fakadó összes minőségi jellegzetesség éber védelmezése és kialakitása a párttagság körében egyéni és mozgalmi szinten. A párt politikai irányvonala, céljai és feladatai képezik a nézetek kohéziójának és egységének alapját Laoszban, s ezért "a pártnak alkalmaznia kell az önkritika és a kritika fegyverét", ügyelve a belső egység megőrzésére. A pártmunkában a sulypont a körzetekre tevődik át, s ez megköveteli, hogy a párt mechanizmusa megujuljon, azaz a "körzeteket nemcsak adminisztrativ, hanem védelmi és biztonsági, valamint gazdasági, kulturális és társadalmi egységgé is kell épiteni" a jövőben.

A III. kongresszus idején a lao párt az átmeneti időszak első szakaszának — ez a jelenlegi hivatalos szóhasználat — csupán 7. évébe lépett, s ebből az alkalomból már két évvel korábban megkezdett reformkisérleteket, valamint politikai stilusváltást vizsgált meg, majd kialakitotta az uj politikai platformot. Ennek tengelyében a "megkerülés" stratégiája áll. Ez a stratégia a szocializmus épitését tüzte ki célul, miközben megteremthető a laoszi nemzeti függetlenség és haladás, megfelelően a konkrét helyi és regionális viszonyoknak.

Az 1982-ben megerősitést nyert reformpolitika a III. kongresszust követően sem tört meg. Nemcsak belpolitikai, hanem külpolitikai vonatkozásban is ujabb lényeges módosulások mentek végbe. A felgyorsult politikai folyamatok és a megvalósult rész-

eredmények (pl. előrehaladt a pártszervek és pártfórumok szervezése tartományi szinten) a III. pártkongresszus felelős és pozitiv munkáját igazolták. Nem zárható ki, hogy az LNFP szakitva eddigi gyakorlatával, a népgazdasági és nemzetbiztonsági fejlesztési tervszakaszokhoz igazodva — a soronlévő 1986 és 1990 között zajlik le —, gyakrabban fog élni a pártkongresszusok megtartásában rejlő energiák és lehetőségek kiaknázásával a szocializmus építéséhez.

JEGYZETEK

[1] Területe 236 ezer km^2 (Franciaországénak fele), lélekszáma: kb. 3,5 millió. Észak-dél irányban 1.100 km hosszan helyezkedik el a Kinai Népköztársaság, a Vietnami Szocialista Köztársaság, a Kambodzsai Népi Köztársaság, a Thaiföldi királyság és Burma tőszomszédságában.

[2] Az ország statisztikai adatait és főbb jellemzőit ld. Paul Lévy: Histoire du Laos, Press. Univ. de France. Paris, 1974. "Que sais-je?" N^{O} 1549. 1—30. old.

[3] Uo. vonatkozó részek.

[4] A japánok 1945. március 9-én átmeneti időre átvették az ellenőrzést Franciaország indokinai gyarmatain. A japán expanzió megitélése egyes társadalmi rétegekben és régiókban mind a mai napig eléggé ellentmondásos, amit főként a franciák elüzése váltott ki az adott időszakban. Ld. ehhez André Masson: Histoire du Vietnam, Press. Univ. de France, Paris, 1967, és Le-Thanh-Khoi, Histoire de l'Asie du Sud-Est, Press. Univ. de France, Paris, 1967, mindkét kötet a "Que sais-je?" sorozatban jelent meg.

[5] 1945. augusztus 29-én proklamálták Hanoi-ban a Vietnami Demokratikus Köztársaságot — a továbbiakban VDK — és 1945. október 12-ére tüzték ki Laosz függetlenségének kihirdetését kommunista részről.

[6] B. A. Kozsevnyikov: Ocserki novijsej isztorii Laosza, Nauka, Moszkva 1979, 56—61. old.

[7] Uo. 65—72. old. vö. még Thao Katay, Depuis le retoure de la domination francais le Laos ni avance pas. Bangkok. 1949.

[8] Luang Prabang királya 1904-ben, az ujra egyesitett Laosz királya 1946 áprilisától. 1885-ben született, 1959. október 29-én halt meg Luang Prabangban.

[9] L. Katay Don Sasorit, Laos: le pivot ideal contre le communisme, Bangkok. 1948.

[10] La révolution lao a 20 ans, 1965, 19. old.
A Front 15 tagu központi bizottságában többek közt ott volt Kayson Phomvihane, Szufanuvong, Phoumi Vongvicit, Nouak Phumsavan. Őket az 1982. márciusi III. pártkongresszus is megerősitette felső tisztségükben.

[11] Le pueple du Pathet Lao lutte pour la paix, l' indépedence, l' inité et la démocratie, 1954. (brossura) 43—44. old.
vö. B. A. Kozsevnyikov i. m. 79—80. old.

[12] K. Phomvihane: La Révolution Lao, Progres., Moscou, 1980., 16. old.

[13] A párt nevét olykor Lao Forradalmi Néppárt elnevezéssel forditják, ilyen cimmel jelent meg a párt III. kongresszusának magyar kiadványa is. Nyilvánvalóan forditási hibáról van szó. A magunk részéről az LNFP elnevezést használjuk. — B. M.

[14] Document du 1er Plénum du CC issu du 1er Congres national du Parti populaire révolutionnaire Lao, Vientiane, vö. B. A. Kozsevnyikov i. m. 104. old., közli a 12 pontos program lényegét.

[15] K. Phomvihane i. m. 18. old.

[16] Szuvanna Phuma kormányában Szufanuvong és Phoumi Vongvicit vett részt.

[17] Faits et documents concernant l'exécution des Accords de Genéve au Laos 1959.

[18] Az alkotmányt részletesen értékeli K. Phomvihane i. m. 20. old.

[19] L. P. Lévy i. m. 103—104. old.

[20] Kong lé Saravan szülötte, Közép- és Dél-Laoszban rendkivüli népszerüségre tett szert. — B. M.

[21] Sri Savang Vetthana, Laosz királya 1959. október és 1975. december 1-je között. 1975 decemberében "a kormány legfelsőbb tanácsadója" tisztséget kapja. 1907-ben született.

[22] Sisavang Vong király 1959. októberében halt meg. Az uj királyt 1960. augusztusában iktatták be Luang Prabangban, oda gyültek a vezető polgári politikusok is.

[23] L'Affaire du Laos (1954—1962), Notes et Etudes documentaires, N° 3011. La Documentation francaise, Paris, 17. old.

[24] L. L'Affaire du Laos i. m.

[25] K. Plsena Kong Lé jóvoltából átmenetileg Szuvanna Phuma helyett a kormány élére lépett, aki a "vientianei csata" idején távozott Vientianéból.

[26] 1964 és 1973 között előbb a Johnson doktrina, majd a Nixon doktrina jegyében eszkalálódott a vietnami és lao háboru. 1964. május 17-én először bombázták Laosz felszabaditott (középső) zónáját is.

[27] 1964: Sonsay I., Sonsay II. és Thanong Kiet operációk; 1967: Nam Bac környéki hadmüvelet; 1969: Kou Kiet müvelet; 1971: Lam Son 719 offenziva.

[28] L. Sz.M. Nyeszterov, USA é SZEATO, Moszkva 1961., A. Dommen, Conflict in Laos, The Politic of Neutralization, London, 1964., Crimes des agresseures americains au Laos, 1968. Laos: War and Revolution, éd. par Nina S. Adams and A.W. Mac coy, New York, Parper et Row, 1970, XXIII. 482. old.

[29] Le Monde 1971. VIII. 6.

[30] Laos: War and Revolution i.m. 241. old.

[31] B.A. Kozsevnyikov i.m. 195. old.

[32] Programme politique du Front Patriotique Lao, 1968.

[33] Victoire historique des forces patriotiques lao sur la route N° 9. Au pays du Laos N° 2, 1971.

[34] K. Phomvihane i.m. 33. old.

[35] B.A. Kozsevnyikov i.m. 200—201. old., ugyanarról ld. még K. Phomvihane i.m. 35—36. old.

[36] Főként a fiatalok, egyetemisták és iskolások, egyes katonai egységek, illetve munkáscsoportok fellépéséről van szó Vientiane, Pakse és Savannakhet városaiban. L. erről K. Phomvihane i.m. több vonatkozó részét, különösen 64—104. old.

[37] A párt központja még Viengsaj-ban működött ekkor, ÉK-en Sam Neua mellett, a Hanoi-ba vezető országút és a lao-viet határ közelében.

[38] Több mint 200 ezer résztvevő előtt jelentették be azt a 10 pontos programot, amely a népi forradalmi hatalom megteremtését célozta, Bulletin quotidien de l' Agence Lao Presse Vientiane, 1975. VIII. 25.

[39] Documents du Congres National des représentants du peuple (1—2 décembre 1975), Vientiane, 1976.
A dokumentumok egy részét orosz forditásban közli B.A. Kozsevnyikov, i.m. 229—233. old.
A vereséget szenvedett konzervativ nemesi arisztokrácia, a reakciós elit képviselői árulásról beszéltek, ujabb puccsként értékelték a kongresszus munkáját. L. ehhez Szuvannarath, L' Agonie du Laos. Paris 1976. XVI. és XVII. fejezet, 174—193. old.

[40] Documents du Congrés National i.m. 59—80. old.

[41] Les conséquences du conflit sino-vietnamien dans le contexte du Sud-Est asiatique (1978—1980) Études Polémologiques N° 24. juin 1981.

[42] Pages historiques de le lutte heroique du peuple lao, Éd. en langues étrangeres. RDPL, Vientiane, 1980. 31. old.

[43] Uo. 32—35. old.

[44] A Laoszi Forradalmi Néppárt III. kongresszusa, 1982. ápr. 27—30., Kossuth K. 1982. 17—18. old.

[45] Uo. 21. old.

[46] Uo. 22. old.

[47] L. az International Herald Tribune, 1980. dec. 4.

[48] L. a LNFP III. kongresszusa főtitkári előadásának vonatkozó részét, II. fejezet: A laoszi forradalom kezdeti nagy sikerei a szocializmus felé vezető uton 1. pont: A honvédelem és biztonság terén, i.m. 8—9. old.

[49] Uo. 44. old.

[50] Uo. 46. old.

[51] Jelen dolgozat szerzője 1981. szeptembertől 1983. juliusig külszolgálatosként tanuja volt a közben eltelt időszak történelmi jelentőségü változásainak. Ph. Vongvicit államfői megbizására vonatkozóan l. Népszabadság, XLIV. évf. 258. sz. 1986. nov. 1.

[52] A Laoszi Forradalmi Néppárt III. kongresszusa i.m. 32—34. old.

[53] L. ehhez a kérdéshez Füzes Oszkár laoszi riportsorozatát. Közölte a Népszabadság 1986. aug. számaiban.

[54] A Laoszi Forradalmi Néppárt III. kongresszusa i.m. III. fejezet 32. old.

[55] Uo. 33. old.

[56] 1 = Buddha születésének, halálának és feltámadásának ünnepe a 6. hónapban (május-junius).
2 = A 8. hónapban (julius-augusztus) tartott egyházi ünnep az esős évszak kezdetén.
3 = A 10. hónapban (szeptember-november) a halottak tiszteletére, s az esőzések megszünése alkalmából tartott ünnepek.
A szerző megfigyelései. L. a III. kongresszus anyagát i.m. 36. old.

[57] A párt ifjuságpolitikájának irányitásában Tongvinh asszony, K. Phomvihane elvtárs felesége jelentős szerepet játszik, részben mint az Ifjusági Egyesület elnök helyettese, részben mint a "Laoszi Ifjuság" és "Ifju Uttörő" c. ifjusági lapok igazgatója.

[58] LFNP III. kongresszusa i.m. IV. végrehajtandó feladataink. 1., 2., és 5. pont, 36. old.

[59] L. a III. kongresszus anyagának vonatkozó részeit. i.m., vö. még K. Phomvihane i.m. 258—259. old.

[60] Uo. 47—52. old.

Lipkovics Károly:

FORDULAT A KOMMUNISTA PÁRTOK STRATÉGIÁJÁBAN AZ 1947—1949-ES ÉVEKBEN

1. Az előzmények

A második világháboru befejező szakaszában, s különösen a háboru utáni első években a forradalmi folyamatok világszerte felgyorsultak. A Szovjetunió nemzetközi pozíciói megerősödtek, s az ország minden várakozást felülmulva haladt az ország ujjáépitésének az utján. Közép-Kelet-Európában, valamint Ázsiában (elsősorban Kinában) nagyarányu forradalmi átalakulások zajlottak. A fejlett tőkés országok pártjai pedig — elsősorban Európában — olyan átütő sikereket könyvelhettek el, amilyeneket egyedi esetektől eltekintve mindmáig nem tudtak megismételni.

Négy évtized távlatából nézve ezt a periódust, megalapozottan állitható, hogy a kommunista pártok akkori sikerei sok tekintetben az antifasiszta erőknek a második világháboruban elért történelmi jelentőségü győzelméhez, a második világháboru következményei által teremtett kedvező feltételekhez,[1] ezen belül a Szovjetunió uj, megnövekedett világpolitikai szerepéhez kötődtek. A sikerek titka azonban nagymértékben abban keresendő, — s ez mai szempontból is igen tanulságos —, hogy a kommunista pártok gyakorlata a nemzeti sajátosságok figyelembevételén, a nemzeti és a nemzetközi érdekek összehangolásán, a forradalom általános elveinek és az adott ország nemzeti sajátosságainak megfelelő kombinációján alapult. Politikájukat a tárgyalt periódusban a függetlenség és a szolidaritás, e két egyenértékü eszme együttes megjelenése hatotta át. Hazájuk ügyeit és a nemzetközi proletár szolidaritás kérdéseit egyenrangu tényezőként kezelték, tehát egyszerre voltak hazafiak és internacionalisták. Mindezek alapján saját felelősségükre és kockázatukra uj utakat, uj ösvényeket kerestek a forradalmi harc számára, s az akkori idők realitásaiban gyökerező politikájuk messzemenően figyelembe vette a forradalmak különböző utjaira, a forradalom különböző változataira vonatkozó lenini előrejelzéseket.[2]

Ennek az irányzatnak az érvényesülése jórészt abba nyilvánult meg, hogy a kommunista pártok kellően figyelembe vették annak a régiónak a sajátosságait, amelyben mozogtak és tevékenykedtek, amelyben harcukat vivták, is sokrétü munkájuk során mindenekelőtt saját hazájuk feltételeire épitettek. Autonóm módon, külső indittatások nélkül dolgozták ki politikájukat, a forradalmi orientáció olyan változatát próbálták megvalósitani, ami saját állásfoglalásokon alapult, nem volt egyeztetve semmiféle irányitó központtal, mivel ilyen központ ebben a periódusban nem is létezett. Elég elolvasni az olasz Togliatti, a francia Thorez, a bolgár Dimitrov, vagy a kinai Mao Ce-Tung ekkor megjelent irásait, a kommunista pártok korabeli dokumentumait, hogy megállapithassuk: a nemzeti elem ekkor igen jelentős szerepet játszott a kommunista pártok gondolkodásában, és gyakorlati politikájában.

Mindez azonban nem vezetett nacionalista beszüküléshez, mivel a hazai gyökerek erősitése, a nemzeti keretekbe történő erőteljes beépülés — ahogy ez a marxista-leninista pártok jellegéből következik — a legtöbb esetben az egész világot látó, globális szemléletmóddal párosult. A kommunista pártok ezekben az években is figyelembe vették a többi párt érdekeit, ismertették összeegyeztetve azokat saját érdekeikkel, s habár a testvérpártok közötti kapcsolatok rendszere nem épült ki megfelelően, e pártok sokat tettek azért, hogy az internacionalista szolidaritás érvényesitésével, egymást kölcsönösen támogatva és erősitve haladjanak előre. A kommunista pártok az akkori lehetőségeknek megfelelően hasznositották az internacionalizmus, a szolidaritás eszméjében és gyakorlatában rejlő lehetőségeket.

A kommunista világmozgalom sikeres fejlődéséhez az 1945—1947 közötti években nagymértékben hozzájárult az a körülmény, hogy az SZKP vezetősége a háboru alatti és a háboru utáni első években rendkivül körültekintő, az akkori helyzet sajátosságait megfelelően figyelembe vevő munkásmozgalmi politikát alakitott ki. Politikája egészében véve megfelelt a Komintern történelmi jelentőségü VII. kongresszusán elfogadott irányelveknek, s a Komintern feloszlatását indokló határozat szellemének. Ez a politika a tárgyalt periódusban a pártok önállóságának és a nemzetközi szolidaritásnak a gyakorlatára épült, amit ugyan többnyire nem kodifikáltak nyilvánosan, de a munkásmozgalom akkori

állapotának megfelelő szinvonalon, a gyakorlatban érvényesitettek. Az SZK/b/P akkori orientációja — egyes problémák ellenére — messzemenően hozzájárult a forradalmi erők átütő sikereihez, e sikerek feltételeinek a megteremtéséhez. Kétségtelen, hogy a Szovjetunió léte, megnövekedett világpolitikai szerepe, a forradalmi mozgalmak erősödésének a legfontosabb külső feltételét képezte.

Ugyanakkor surlódások is előfordultak az SZK/b/P és néhány kommunista párt között ezekben az években, amelyeket többnyire a Szovjetunió nemzetközi politikája és egyes pártok helyi érdekei közötti ellentmondások váltottak ki. Konkrétan a forradalmi mozgalmaknak olyan elágazásai, amelyeknek lendülete, zavarta a nagyhatalmak összefogására épülő szövetségi elgondolásokat.

A Szovjetunió külpolitikai stratégiájának tengelye ekkoriban ugyanis az antifasiszta koalició háboru utáni fenntartása és uj tartalommal való megtöltése volt. Ez azt jelentette, hogy az antifasiszta koalició keretében igyekezett rögziteni a II. világháboru eredményeit, hosszu időre biztositani a békét és saját biztonságát, s hozzájutni amerikai ujjáépitési hitelhez, amiben Sztálin még Jaltában egyezett meg Roosevelt-tel. Természetesen ebbe a koordinátarendszerbe igyekezett beilleszteni a forradalmak kérdését is.

Ez a politika fő vonalaiban a mozgalom egésze érdekeinek is megfelelt, hisz békésebb viszonyok között általában a forradalmi harc is könnyebb. Jól mutatja ezt például a nyugat-európai kommunista mozgalom akkori helyzete, amely talán a legnagyobb haszonélvezője volt annak, hogy az antifasiszta népfrontpolitika fennmaradt.

Néhány párt azonban — a történelem nyujtotta különlegesen kedvező feltételek talaján — nagy lehetőséget látott a forradalmi folyamat felgyorsitására saját hazájában, s számára nem annyira az antifasiszta koalició sorsa, mint inkább saját forradalma volt az elsődleges. Ha csupán a kinai és a jugoszláv párt esetét hozzuk fel példaként, akkor is jól látható: itt valós ellentmondásokról volt szó, amelyek a nemzeti és a nemzetközi érdekek dialektikájának a talaján keletkeztek. Ehhez járultak a Kelet-Közép Európában a történelmi hagyományok továbbéléséből származó nézeteltérések is. Magyar-csehszlovák relációban például komoly surlódásokra került sor a Szlovákiában élő ma-

gyarsággal való bánásmód miatt. A háboru befejező szakaszában hasonló probléma merült fel Erdélyben. Itt a szovjet hatóságok is rosszallásukat fejezték ki a román kommunista Patrascan tevékenysége miatt, aki diszkriminációs politikát folytatott az ottani magyar lakossággal szemben. De a jugoszláv-bolgár, a jugoszláv-albán és más relációk is jelezték a kommunista pártok közötti viszony további elmélyitésének a szükségességét.

Ezek a tények egyértelmüen jelezték, hiszen az ilyen ellentmondások megfelelő feltételek mellett a gyakorlati munka során feloldhatók, hogy elengedhetetlen feltétel a kommunista mozgalom objektiv érdekviszonyainak a tanulmányozása a mozgalomban — szükségszerüen jelentkező — különböző érdekek figyelembe vétele, összeegyeztetése s ezen az alapon a kommunista pártok kapcsolatainak az erősitése, a különböző utakat járó pártok munkáját gazdagitó tapasztalatoknak cseréje és elemzése.

Az ilyen jellegü munka kiterjedtebb érvényesülését azonban a tárgyalt periódusban nehezitette az a körülmény, hogy a háboru idején erősen meglazultak a pártközi kapcsolatok, s a háboru után sem alakult ki egy modern, korszerü, az uj feltételeknek megfelelő internacionalista együttmüködési rendszer. Ugyanakkor maguk az érintett pártok is keresték a megoldásokat, szorgalmazták a pártkapcsolatok aktivizálását, sőt többen azt is szóba hozták, hogy szükség lenne egy uj nemzetközi kommunista szervezet létrehozására.[3] Tény az, hogy a kommunista mozgalom fejlődésének ebben a rendkivül sikeres szakaszában is egyre inkább előtérbe került az a gondolat, hogy a stratégia alapképletének a fenntartása mellett, a politika hatékonyságának a további fokozása érdekében szükség van a pártközi kapcsolatok erősitésére, a kommunista pártok együttmüködésének a javitására.

2. A hidegháboru hatása

A kommunista pártok baráti, az internacionalista szolidaritáson alapuló kapcsolatainak a fejlesztése, s az ehhez szükséges feltételek megteremtése tehát a kommunista világmozgalom belső szükségleteiből fakadt. Bizonyos változtatásokat a forradalmi folyamatok előrehaladása, továbbá a nemzetközi viszonyok alakulása is megkövetelt. Ami azonban e téren 1947 őszétől kezdődően történt, nem tekinthető mindenben a korábbi politika ter-

mészetes folytatásának és kiegészitésének. Tekintettel arra, hogy a korábbi fejlődési szakasz a kommunista mozgalom számára rendkivül termékeny és eredményes volt, logikusnak tünt volna ha a kommunisták stratégiáját a változó viszonyok figyelembevételével, a kontinuitás és a megujhodás dialektikájának megfelelően fejlesztik, és a korábbi sikeres politika alapjaira épitik rá a változó körülményeknek megfelelő ujabb elemeket. Ezzel szemben az 1947 őszétől bevezetett korrekciók igen ellentmondásosaknak tüntek, 1948 nyarától pedig igen sok kommunista párt politikájába olyan elemek beépitésére került sor, amelyek jelentős deformációk kifejlődéséhez vezettek.

A forradalmi munkásmozgalom uj fejleményei elsősorban a világhelyzet rosszabbodásával, a hidegháboru kibontakozásával, továbbá azokkal a reagálásokkal és következtetésekkel függtek össze, amelyek a mozgalom legbefolyásosabb köreiben a nemzetközi helyzet megromlása kapcsán a háboru, a béke és a forradalom perspektiváira vonatkozóan képződtek.

Az események tanusága szerint a fő problémát az Egyesült Államok vezető köreinek az az értékelése (és az erre alapozott gyakorlati politika) okozta, amely szerint a fasiszta államok veresége, tőkés partnereik meggyöngülése, a Szovjetunió hatalmas anyagi és embervesztesége, saját gazdasági erejük megnövekedése, és az atombomba monopolisztikus birtoklása, ritka, talán soha vissza nem térő alkalmat teremtett az amerikai világhegemónia megvalósitására.[4] Ugyanakkor mélységesen aggasztotta őket a történelmi fejlődés hatására egyre általánosabb jelleget öltő, helyenként pedig elementáris erővel kibontakozó forradalmi mozgalom, amely több térségben alapjaiban ingatták meg a tőkés társadalmi rendet. A megnövekedett, a későbbi események tanusága szerint is irreális világpolitikai ambiciók s a forradalmak visszaszoritásának vágya az USA vezető köreit nemzetközi orientációjuk megváltoztatására ösztönözte. Hosszu távu stratégiai meggondolásokra utaló széles körü folyamatot inditottak el, fokozatosan lazitották, majd felszámolták a nagyhatalmak antifasiszta koalicióját a "hidegháboru" politikájának az utjára léptek.

A feszültség első jelei már a háboru befejező szakaszában, a potsdami konferencia idején megmutatkoztak. Jelentős fordulatra az amerikai politikában 1946-ban került sor.[5] E fordulat már Churchillnak 1946. március 5-én elmondott fultoni beszédé-

vel nyilvánvalóbbá vált, amelyet a marxista — s nemcsak a marxista -- történetirás joggal tart az első nagyobb szabásu "hidegháborus" megnyilvánulásnak.[6] 1947 elején az ellentétek tovább fokozódtak, amikor az amerikaiak és az angolok német megszállási övezeteiket január 1-jén Bizónia néven egyesitették, s az Egyesült Államok latolgatta annak a lehetőségét is, hogy ujra napirendre tüzi a Németország és Lengyelország között meghuzott Odera-Neisse határ kérdését. Röviddel ezután az USA a meggyöngült angol imperializmustól Görög- és Törökországban átvette a reakciós erők támogatójának a szerepét s az Egyesült Államok elnöke 1947. március 12-én meghirdette a forradalom- és szovjet-ellenes "Truman-elvet".[7] Amerikai ösztönzésre több európai államban megfosztották a kommunistákat az antifasiszta küzdelem során kivivott kormányrészvételtől. (Belgiumban március 12-én, Franciaországban május 4-én, Olaszországban pedig május 13-án.) A Nyugat hajthatatlanságát mutatta a német kérdés rendezésére összehivott moszkvai értekezlet lefolyása, s annak március 10-i eredménytelen befejezése. A "hidegháboru" folyamatának felgyorsulását jelezte az 1947. junius 5-én bejelentett "Marshall-terv", melyet az amerikai beavatkozási szándékról tanuskodó politikai feltételek miatt a Szovjetunió és a népi demokratikus országok elutasitottak.[8] Az amerikai stratégia fontos részét képezte a "kommunizmus visszaszoritására" irányuló politika meghirdetése is, amelynek alapelveit G. Kennan fejtette ki 1947 juniusában.

Fokozatosan kiépültek a nagyszámu tőkés államot magukba foglaló katonai szövetségi rendszerek, amelyekben a központi szerepet az 1949-ben megalakuló NATO játszotta. Ezeknek a támaszpontoknak sürü hálózatával vették körül a Szovjetuniót és szövetségeseit, növelve lakosságban — és a vezetőkben is — a bekeritettség érzetét. A XX. század történelmében első alkalommal fordult elő az, hogy a különböző imperialista jellegü katonai csoportosulások nem egymás ellenére, hanem egymás kiegészitésére jöttek létre, mintegy jelezve azt a szándékot, hogy a tőkés világ ugyszólván valamennyi fontosabb erőforrását a Szovjetunió és a népi demokratikus államok ellen mozgósitsák. A Szovjetunió lakosságában különösen fájó emlékeket bolygatott fel, hogy az Egyesült Államok felkészült a németekkel és a japánokkal való szövetségre, sőt ujrafelfegyverzésükre is a Szovjetunió ellen.

Ezekben az években kezdett kibontakozni az az igen veszélyes, s mindmáig tartó fegyverkezési hajsza is, amely egyfelől magában foglalja a nagyhatásu nukleáris fegyverzetet, másfelől olyan magas fegyverkezési szint eléréséhez vezetett, amely pótlólagos mozgósitás nélkül is biztositja a háboru minden formájának a megvivását (a nukleáris háborut is beleértve). Ezzel fokozatosan megszünt a fegyverkezés területén az a minőségi különbség, amely a multban a békés és a háborus időszak fegyverkezési szintjei között fennállott.

A nagyhatalmak antifasiszta koalíciója fokozatosan felbomlott, 1947 és 1949 folyamán a világ a hidegháboru korszakába lépett. Alig 3—4 évvel a nagy világégés után, amikor az ujjáépités sokhelyütt még be sem fejeződött, az Egyesült Államok uralkodó köreinek a kezdeményezésére a mindinkább körvonalazódó két nagy világpolitikai csoportosulás között a szembenállás olyan magas fokot ért el, hogy ugyan — egyes periferikus területektől eltekintve — még nem dörögtek a fegyverek, de a kontaktus, az együttmüködés ugyszólván a minimumra zsugorodott. Amolyan "se háboru, se béke" állapot alakult ki. A béke és a háboru állapota között azonban csupán igen szük és rendkivül bizonytalan politikai sáv huzódott. Az amerikai kormányzat fő törekvése az volt, hogy tartósitsa ezt az állapotot, hogy elszigetelje, állandó és egyre fokozódó gazdasági és katonai nyomás alatt tartsa a Szovjetuniót és szövetségeseit, hogy ezáltal megterhelje erőforrásaikat, növelje belső ellentéteiket, gyöngitse, s végső soron válságba sodorja a szocializmust, a népi demokratikus forradalmakat, s velük a kommunista mozgalmat is.

Mindez uj, kedvezőtlen feltételeket hozott létre a kommunista pártok számára. Szükségessé vált a kialakulóban lévő, rendkivül összetett uj realitások megfelelő számbavétele, s ezen az alapon az antifasiszta koalició fenntartására irányuló külpolitikai stratégia és az erre épülő munkásmozgalmi orientáció reális esélyeinek mérlegelése. 1947 elejétől, amikor már nyilvánvaló volt, hogy az USA szinte feltartóztathatatlanul halad a konfrontáció felé, az SZK/b/P vezetői már meglehetős borulátással itélték meg az antifasiszta koalició fenntartásának esélyeit; s 1947 nyarától, a "Marshall-terv"-ről folyó tárgyalások sikertelensége után nem is láttak lehetőséget fennmaradására.

E következtetés levonása után az egyik nagy kérdés abban jelentkezett, hogy az antifasiszta küzdelemben gyökerező, széles osztályszövetségen nyugvó, a regionális és az országonkénti sajátosságokat messzemenően szem előtt tartó forradalmi koncepciók érvényesitése s a kommunista pártok autonómiája szorosan a fasizmus elleni küzdelemhez, s a nagyhatalmak koalíciójának működéséhez kötődik-e csupán, vagy pedig korunk fő tendenciáinak mélyebb rétegeihez kapcsolódik. S e koncepciók — bizonyos átalakitásokkal — az antifasiszta koalició felbomlása és a hidegháboru kibontakozása esetén is fenntarthatók-e, vagy pedig a keményebb nemzetközi feltételek kialakulásának hatására más koncepciók kimunkálására és érvényesitésére van szükség. A másik nagy kérdés az volt, hogy a nagyhatalmak koalíciójának felbomlása és a hidegháboru kialakulásának feltételei közepette milyen alapokon nyugodjon a kommunisták békepolitikája.

3. A Tájékoztató Iroda 1947. évi alakuló ülése és határozatai

A kialakulóban lévő uj helyzettel összefüggő válaszok fokozatosan fogalmazódtak meg, s első, kezdeti összefoglalásukra a kilenc legtekintélyesebb európai kommunista pártnak az értekezlete vállalkozott, amely 1947 szeptember 22-től 27-ig ülésezett a lengyelországi Wrocław közelében fekvő Szklarska Poręba helységben. Az értekezlet összehivásának gondolata az SZK/b/P vezetőségében született meg. Meghivást kaptak rá az európai népi demokratikus országok (az albánok kivételével) pártjai,[9] amelyek az SZK/b/P-vel a korábbinál szorosabb szövetségre lépve ellensulyt képezhettek az Egyesült Államok politikájával szemben; továbbá Nyugat-Európa két legerősebb pártja, az Olasz- és a Francia Kommunista Párt, amelyek az emlitett szférában a legeredményesebben harcolhattak a Truman-doktrina és a Marshall-terv ellen. A vendéglátók, s formálisan a meghivó felek is a lengyelek voltak, azonban az értekezlet lefolyása, dokumentumai és egyes visszaemlékezések tanusága szerint a legjelentősebb szerepet az SZK/b/P játszotta. Mellette a jugoszláv párt közreműködése volt az átlagosnál nagyobb hatásu.

Az első napirend keretében valamennyi delegáció gazdag, tartalmas tájékoztatást adott pártja tevékenységéről.[10] E. Kardel a jugoszláv népi felszabaditó háboru és a forradalmi folyamat

összefüggéseiről, a jugoszláv kommunisták háboru utáni erőfeszitéseiről adott szinvonalas elemzést. (M. Gyilasz a JKP szervezeti kérdéseiről tájékoztatott). W. Gomulka "a szocializmushoz vezető lengyel utat" részletezte. G. Malenkov főleg a Szovjetunióban folyó ujjáépitési munkálatokról beszélt. Kitért az ideológiai téren mutatkozó problémákra is, ami már jelezte, hogy a szovjet politikában jelentős változások várhatók. R. Slánsky kifejtette és igazolta a csehszlovák álláspontot a népi demokrácia kérdésében, amely viszonylag magasan fejlett ipari államban kerül megvalósitásra. Slansky arra helyezte a hangsulyt, hogy a német rablók elüzése után "Csehszlovákia azonnal hozzáfogott egész sor gyökeres változás végrehajtásához az ország politikai és gazdasági életében. "Gottwald ezeket a változásokat nemzeti és demokratikus forradalomként jellemezte," "a munkásosztály egyes intézkedései tullépték a nemzeti és demokratikus forradalom kereteit. E változások eredményeképpen Csehszlovákiában létrejött az az uralom, amelyet nálunk népi demokráciának neveznek."[11] A bolgár V. Cservenkov Dimitrovot idézve emelte ki Bulgária sajátos fejlődését, és kijelentette: "Bulgária nem lesz szovjet köztársaság, de Népköztársaság lesz, melyben a vezető szerepet a nép hatalmas többsége — a munkások, parasztok, kisiparosok és a népi értelmiségiek játsszák. Nem lesz benne semmiféle diktatura."[12] Információjában a magyar Révai József is a hazai helyzet sajátos alakulására helyezte a hangsulyt. Kijelentette, hogy "a magyar demokrácia a népi és a polgári demokrácia keveréke", s hogy "a népi demokrácia elemei növekednek és már tulsulyban vannak a polgári demokrácia elemei fölött".[13] Révai információs előadásában a Szlovákiában élő magyarsággal való rossz bánásmódot is szóba hozta, ami azért is időszerü volt, mivel a nemzeti kérdés a háboru után Magyarországon, általában a Duna-medencében rendkivül élő, eleven probléma maradt.[14] Információt adott pártja tevékenységéről Gheorghiu-Dej román, L. Longo olasz és J. Duclos francia delegátus is.

Az elhangzottakból markánsan rajzolódtak ki azoknak az eltérő, de egyenértékü utaknak a körvonalai, amelyeket az értekezleten résztvevő pártok követtek és a jövőben követni kivántak. Jól láthatóvá vált, hogy a jelenlévő pártok legfőbb céljai azonosak, noha a megoldások a helyi, regionális feltételeknek megfe-

lelően egyediek, változatosak, a hazai talajban gyökerezőek. Egészében véve a kommunista pártok elhangzott összegzései jól mutatták, hogy tulnyomó többségük gondolkodásában és törekvésében akkor még a forradalmak közös és sajátos vonásainak reális dialektikája volt az uralkodó tendencia, hogy szemléletükben és munkájukban mély gyökeret vert a Komintern történelmi jelentőségü VII. kongresszusa, a Komintern szerepét méltató és feloszlatását megalapozó indoklások, továbbá az antifasiszta küzdelemben és a háboru befejezése után szerzett tapasztalatok. A beszámolók nem tükröztek olyan szándékot, hogy a keményebb nemzetközi feltételek kialakulása miatt alapvetően változtassanak a forradalom különböző utjaira vonatkozó koncepciójukon. Ugyanakkor egyes beszámolókban megfogalmazódtak olyan, a tulzott egységesités irányába mutató elgondolások is, amelyek már jelentősen eltértek a korábbi évek során folytatott gyakorlattól, s amelyek az értekezlet következő napirendi pontjai során, s méginkább az értekezletet követően öltöttek teljesebb, kialakultabb formát.

Az információs jelentések elhangzása után a szovjet delegáció javaslatára az értekezlet még két napirendi pontot tüzött ki: az egyiket a nemzetközi helyzetről, a másikat pedig az értekezleten képviselt kommunista pártok tapasztalatai kicserélésének és tevékenységük összeegyeztetésének kérdéséről.

"A nemzetközi helyzetről" szóló beszámolót A. Zsdánov, az SZK/b/P képviselője tartotta.[15] Ez volt az értekezlet fő beszámolója, egyben a Szovjetunió válasza a hidegháborura, melyet a jelenlevők jóváhagytak. E témakörben közös nyilatkozatot is elfogadtak.[16] A beszámoló és a nyilatkozat uj nemzetközi orientációt tartalmazott, azt a platformot, amelynek alapján a kommunista pártok harcba indulhattak a hidegháboru, az amerikai imperializmus ellen, és sikra szállhattak a békéért, országuk függetlenségének és szuverenitásának védelméért. Az elemzésnek az volt a fő kiindulópontja, hogy a világon "két tábor alakult ki", az egyik "az imperialista, demokráciaellenes tábor", melynek az amerikai világuralom megteremtése és a demokrácia megsemmisitése a célja, a másik pedig "az imperialistaellenes, demokratikus tábor", amely az imperialista rend aláásását s a demokrácia megszilárditását tartja fő feladatának.[17] A háboru utáni évek

fejleményei valóban azt mutatták, hogy a politikai erők két nagy csoportjának az erőteljes kikristályosodási folyamata zajlik (bár ez a folyamat 1947-ben még nem jutott el relativ végpontjáig), s hogy a háborus veszély csökkentése érdekében rendkivül időszerü feladat az USA, az imperializmus szélsőséges köreinek a leleplezése, a hidegháborus politika visszautasítása s a hozzá kapcsolódó akciók visszaverése. Az értekezlet reagálásai azt mutatták, hogy a kommunista pártokra mély benyomást tett az a körülmény, hogy az imperializmus szélsőséges körei rendszeresen és céltudatosan hevitik a nemzetközi légkört, s hogy az SZK/b/P vezetőségében nagy nyugtalanságot keltett az a tény, hogy az USA vezetői irányt vettek a szocialista erők kelet-európai pozicióinak az aláásására. Ez utóbbi kérdésben a Szovjetunió saját létfontosságu érdekeit is veszélyben látta, s ugy értékelte, hogy egykori partnerei azt a nagyobb biztonságot és befolyást igyekeznek aláásni, amelyet a Szovjetunió a háboru eredményeképpen roppant nagy áldozatok árán tudott kialakitani.

Kétségtelen tény az, hogy az értekezlet résztvevői jól érzékelték a növekvő veszélyt, azonban — ahogy ezt a későbbi fejlemények is igazolták — az imperialista manőverek elszigetelésére és leküzdésére nem mindig a leghatékonyabb megoldást találták meg. Jóllehet, az egyre szélsőségesebb, a háboru veszélyét felidéző amerikai politika bázisa — a dolog természetéből adódóan — jelentősen szükült, ami objektive növelte egy szélesebb nemzetközi összefogáson nyugvó, rugalmas és sokrétü szocialista nemzetközi politika esélyét, azonban ezzel a lehetőséggel nem éltek megfelelően. A nemzetközi helyzettel foglalkozó Zsdánov-beszéd a politikai erők megoszlásának merev, kategorikus jellemzésén, s a nemzetközi élet dinamikájából adódó mozgások nem kellő figyelembe vételén alapult. Ezért nem is lehet csodálkozni azon, hogy az elkövetkező években a kommunista pártok nemzetközi politikája az objektiv lehetőségekhez képest beszükült, tulságosan keskeny sávon mozgott.[18]

A Zsdánov-beszéd tartalmazta azt a megállapitást, hogy az általános, demokratikus béke biztositásában, "a háboru utáni korszak e fő feladatának megoldásában, a Szovjetuniót és külpolitikáját illeti a vezető szerep". Ha nem akarjuk szem elől téveszteni a reális arányokat, objektive természetesen mindenekelőtt a Szovjetunió rendelkezett azokkal az eszközökkel, amelyek alkal-

masak voltak az ujabb világégés elháritására. A "vezető szerep", gondolatának felelevenitése azonban egy korábbi, már letünt periódus szemléletét és gyakorlatát idézte föl, propagandisztikus-lélektani szempontból előnytelen volt, nem is beszélve arról, hogy inditást adhatott — és később adott is — téves gyakorlati lépésekhez. A "vezető szerep" eszméinek fokozatos előtérbe állitása szükitette a békeküzdelem bázisát, csökkentette a világ demokratikus erőivel való kapcsolatok szélesitésének lehetőségét s kedvezőtlenül befolyásolta a forradalmi erők együttmüködését is.

A Zsdánov-beszéd globálisan, mindenre kiterjedően kivánta megfogalmazni a kommunisták feladatait a békeharc terén. Gyakorlatilag azonban nem adott kielégitő választ arra a kérdésre, hogy hol helyezkednek el a békeküzdelemben azok az igen jelentős erők, például Ázsia, Afrika és Latin-Amerika ekkor már egyre inkább kibontakozó antiimperialista, a békében érdekelt mozgalmai, amelyek jelentős része az emlitett két nagy politikai csoportosulás egyikéhez sem tartozott. A kilenc kommunista párt értekezletén nyilvánvalóan nem értették meg teljesen a gyarmatok nemzeti felszabaditó mozgalma öntörvényü szinrelépésének történelmi jelentőségét, másrészt pedig feltételezhetően ugy gondolták — legalább is a Zsdánov-beszédből ez a következtetés vonható le —, hogy végső soron mindenkinek be kell tagolódnia a két nagy politikai csoportosulás valamelyikébe, holott a gyakorlatban ez már akkor sem volt igy. A Zsdánov-beszámolóban nem volt sikeres a szociáldemokráciával kapcsolatos uj állásfoglalás sem, hiszen az mind a munkásegységet, mind pedig a békeküzdelmet gyöngitő, kevésbé differenciált formulákban öltött testet. Néhány szocialista vezetőt, és pártjaik jobbszárnyát is, valóban sulyos felelősség terheli a hidegháboru kibontakozásáért, a kommunistaellenesség fokozódásáért, azonban a szocialistákkal kapcsolatos — esetenként a Komintern VII. kongresszusát megelőző időszakot idéző —, tulzó megállapitások a szociáldemokrácia ideológiai és politikai jellegének félreértésén alapultak, s fékezték a békeküzdelem kibontakoztatását.

Az értekezlet fontos részét képezte a Zsdánov-beszámolót követő vita, amelynek keretében az Olasz és a Francia Kommunista Párt politikáját birálták. E két testvérpártnak már Zsdánov is a szemére vetette azt, hogy nem leplezték le kellő mértékben

a "Truman-elvet" és a "Marshall-tervet", Európa a vele Franciaország gyarmatositásának amerikai tervét és az ország függetlenségét eláruló Francia Szocialista Pártot; hogy nem leplezték le kellő intenzitással a kormányból való kiszorításuk amerikai hátterét. M. Gyilasz és E. Kardel jugoszláv küldöttek felszólalásaikban jelentősen felerősitették a Zsdánov-referátum e megállapitásait. A franciákat és az olaszokat "opportunizmussal" vádolták. Azt is kifogásolták, hogy azok elszalasztották az antifasiszta ellenállás nyujtotta felkelési alkalmakat, s a kormánykoalicióban való részvételüket sem tudták felhasználni a kulcspoziciók megszerzésére.[19]

E. Kardel és M. Gyilasz arra tettek kisérletet, hogy a jugoszláv nemzeti sajátosságokból adódó egyedi megoldásokat az általános rangjára emeljék, a tipikusan regionális viszonyokból táplálkozó keményebb megoldásokat másoknak is mintaként ajánlják, s elmarasztalták azokat a pártokat, amelyek országaik fejlettebb, vagy egyszerüen eltérő viszonyainak megfelelő harci formákat, szövetségi politikát alkalmaztak. Csatlakozott a jugoszláv birálókhoz Anna Pauker román küldött és Farkas Mihály a magyar delegáció tagja. Birálta az olaszokat és a franciákat Gomulka lengyel küldött is, azonban ő arra is felhivta a figyelmet, hogy Olaszországot és Franciaországot nem a Vörös Hadsereg szabaditotta fel, ezért a kommunisták helyzete nehezebb volt, mint Kelet- és Délkelet-Európában.

Az Olasz- és a Francia Kommunista Pártot ért birálat a fejlett tőkés viszonyok körülményei közepette müködő forradalmi erők helyzetének a meg nem értésén alapult. Igen jellemző, hogy az Olasz- és a Francia Kommunista Párt céljainak felvázolásakor szükkeblüen csak az amerika-ellenességre, a Marshall-terv elleni küzdelemre, az ország szuverénitása és függetlensége védelmére s a Szovjetunió és a népi demokráciák támogatására szólitottak fel. Ezek a célkitüzések igen lényegesek voltak, azonban aligha voltak elégségesek a tőkés viszonyok közepette küzdő kommunista pártok számára, amelyeknek továbbra is létfontosságu feladatuk volt a hazai társadalomban való szilárdabb meggyökeresedés, a tőkés társadalom demokratikus, szocialista átalakitására irányuló tevékenység.

A Zsdánov-beszámoló s az olasz és a francia kommunistákat ért birálat azt jelezte, hogy a hidegháboru kialakulásával össze-

függésben változóban van a kommunista taktika és stratégia, s nem csupán a fejlett tőkés államok szféráiban, hanem globálisan, tehát a Szovjetunió, a népi demokratikus országok és a kommunista mozgalom egészének a viszonylatában is. Ha nem is lehet azt mondani, hogy a korábbi években alkalmazott gyakorlat és politikai orientációk teljes egészében lekerültek a napirendről, az említett beszámoló egyes megfogalmazásai, s a vita azt mutatták, hogy az antifasiszta küzdelemben gyökerező, a második világháború utáni első években is fennmaradó és továbbfejlődő, széles osztálybázison és a nemzeti sajátosságok s a közös elvek dialektikáján nyugvó forradalmi stratégia tért vesztett a kommunista mozgalomban, s helyette enysikubb elgondolások kerültek előtérbe.

A kommunista pártok tapasztalatainak kicseréléséről és tevékenységük összeegyeztetéséről szóló napirendi pont előadója W. Gomulka, a Lengyel Munkáspárt delegátusa, a Központi Bizottság akkori főtitkára volt. E napirendi pont keretében az értekezlet elsősorban arra a nagyon fontos és rendkivül időszerü kérdésre próbált választ adni, hogy a nagyhatalmak koalíciójának felbomlása és a hidegháboru kibontakozása hogyan befolyásolja a kommunista pártok kapcsolatainak alakulását.

1943-ban, a Komintern feloszlatásakor ugyanis jobbára csak a mozgalom által meghaladott elveket, normákat és munkamódszereket fogalmazták meg sokrétüen, a perspektivára vonatkozóan — minden bizonnyal a megfelelő tapasztalatok hiánya miatt, továbbá a háboru teremtette speciális helyzet következtében — nem volt részletes terv. 1943-ban elég pontosan meg tudták mondani, hogy mi az, ami már tulhaladott, de a tervezetben, hogy mire van szükség, még nem volt részletes program. Az azonban már 1943-ban nyilvánvalóvá vált, hogy jóllehet a Komintern a háboru kiterjedése és az antifasiszta koalició megerősödése idején szünt meg, hogy a háboru menetéből adódó követelmények gyorsitották a Komintern feloszlatását, de e két esemény között mégsincs elsődleges és mély összefüggés. Arról volt szó, hogy a Komintern léte a kommunista mozgalom kezdeti szakaszának a viszonyait tükrözte, megszüntetését a kommunista pártok fejlődésének egész menete készitette elő, s igy ez az aktus mindenekelőtt és elsősorban a mozgalom magasabb fejlettségi fokának kialakulásához kötődött. Nyilvánvaló volt az, hogy a Komintern,

amely mint szervezet alkotó szerepet játszott a kommunista pártok kezdeti fejlődésében, már végleg betöltötte hivatását, s a nemzetközi kommunista mozgalom szervezése egy központositó és állandó szervezeten keresztül már tulhaladott gyakorlat. Nincs már szükség vezető pártra sem. A demokratikus centralizmus elve továbbra is a marxista-leninista pártok maradandó és elidegenithetetlen elve marad, de csak nemzeti méretekben érvényesithető, a kommunista pártok kapcsolataira, együttmüködési rendszerére nem vonatkoztatható. A Komintern feloszlatásakor azonban sok tekintetben homályban maradt az, hogy milyen rendező elvek és strukturák lépnek a régiek helyére, hogy a mozgalom magasabb fejlettségi fokán melyek a marxista-leninista pártok együttmüködésének, internacionalista kapcsolatainak az elvei, normái és követelményei, s hogy ezek az elvek, normák és követelmények milyen szervezeti megoldásokat kivánnak. A Komintern feloszlatásakor megfogalmazott elvek és az ezt követő évek gyakorlati tapasztalatai azt diktálták, hogy a kommunista pártok olyan együttmüködési formákat alakitsanak ki, amelyek az internacionalizmus, a szolidaritás, egyszersmind az önállóság és a függetlenség elveire, a nemzeti és a nemzetközi elem kiegyensulyozott dialektikájára épülnek.

Az értekezleten az e témakörhöz kapcsolódó megállapitások egyfelől azt hangoztatták, hogy a Komintern feloszlatása megfelelt a kommunista pártok magasabb fejlettségi szintjének, tehát a Komintern ujjászervezésére nincs szükség, másfelől pedig a kommunista pártok közötti kapcsolatok tulságosan meglazultak, ami nem helyes, sőt "káros" és lényegében "természetellenes" jelenség. Az értekezletről kiadott "Közlemény" is felhivja a figyelmet "...azokra a hátrányos jelenségekre, amelyek az értekezleten képviselt pártok közötti kapcsolat hiánya okozott..."[20] Az együttmüködés hiányosságainak ellensulyozására az értekezlet Tájékoztató Iroda létrehozását határozta el, amely az értekezleten résztvevő pártok központi bizottságainak képviselőiből tevődik össze, s melynek feladata "megszervezni a pártok tapasztalatainak egymás közötti kicserélését és szükség esetén — kölcsönös megegyezés alapján — összeegyeztetni azok tevékenységét."[21] Elhatározták azt is, hogy a Tájékoztató Iroda sajtóorgánumot fog kiadni, s hogy a Tájékoztató Irodának és a sajtóorgánum szerkesztőségének Belgrád lesz a székhelye.

A kommunista pártok közötti kapcsolatok és tapasztalatcsere rendszerességének az igénye reális, időszerü feladat volt. Elvileg ez a tevékenység természetesen fakadt a mozgalom internacionalista jellegéből, gyakorlatilag pedig előmozdithatta a Komintern feloszlatása óta felhalmozódott, sok tekintetben ujszerü tapasztalat sokrétü feldolgozását és elméleti általánositását. Jóllehet, a kommunista pártok önállóan és függetlenül fogalmazták meg stratégiájukat és politikájukat s az elmélet fejlesztése is feladata volt minden kommunista pártnak, azonban a termékeny eszmecsere, a többi kommunista párt tapasztalatainak tanulmányozása valamennyi párt munkáját gazdagithatta, hozzásegithette őket megalapozottabb következtetések levonásához és az adott helyzetnek minden szempontból megfelelő politikai orientáció kimunkálásához.

Ami a pártok tevékenységének összehangolására irányuló akkori döntést illeti, főleg azért tünik problematikusnak, mert nem tisztázták világosan, hogy az összehangolás a tevékenység milyen régióira vonatkozik. Jóllehet, az értekezletről kiadott "Közlemény" utal arra, hogy a résztvevők "teljesen összeegyeztették a jelenlegi nemzetközi helyzetre, valamint az abból következő feladatokra vonatkozó nézeteiket".[22] Ebből a tulságosan általános formulából nem derül ki világosan, hogy ebben az esetben és a későbbiekben az imperializmus ellen irányuló egyes akciók vagy akcióprogramok közmegegyezéssel történő összehangolásáról van-e szó, vagy ehhez hasonló dolgokról, ami helyeselhető, — vagy pedig a politikai vonalak, a stratégiák közös kialakitásáról, ami a Komintern feloszlatása óta már tulhaladott koncepciónak számitott. (Figyelmeztető jel volt az a körülmény, hogy magán az értekezleten sem csupán a vélemények összevetésére, a tapasztalatok kicserélésére s a munka összehangolására, hanem egyes résztvevő pártok politikáját biráló, elitélő megnyilvánulásokra is sor került.) Figyelemre méltó az is, hogy a pártok tevékenységének összehangolására irányuló, roppant fontos és uj elgondolást csak az értekezleten hozták szóba, előzetesen az illetékes pártok vezetőségeivel nem konzultáltak. Zavarólag hatott az a körülmény is, hogy az értekezleten nem tisztázódott: a kommunista pártok együttmüködése a továbbiakban milyen elvek és normák alapján folyék, hogy a Tájékoztató Iroda müködése során a pártkapcsolatokban milyen összefüggésben állnak egy-

mással az internacionalizmus, a szolidaritás, a függetlenség és az önállóság elvei, s hogy ezeknek az elveknek az adott szituációban mi a konkrét tartalma. Nem került sor a Tájékoztató Iroda szervezeti felépítésének a meghatározására sem; ez a problémakör többé-kevésbé rendezetlen maradt s az intézményi strukturát kezdettől fogva emiatt is homály fedte. A Tájékoztató Iroda összetétele s az irásban is rögzitett funkció alapján mindössze kilenc párt tevékenységet koordinálta, (a szervezet ebből a szempontból Európa-centrikus megoldásnak tünt), azonban gyakorlati tevékenysége, különösen sajtóorgánuma alapján itélve kezdettől fogva a kommunista mozgalom egészének is szándékozott irányt mutatni. A Tájékoztató Iroda megalakulásakor még kialakulatlan szervezetnek tünt, olyan képződménynek, amelynek feladatköre még meglehetősen hézagos, amely magában véve nem állta utját a kedvező tendenciák erősödésének, de amelyben a kezdettől fogva meglévő egyes negativ jelenségek felerősödése esetén a dolgok állása rosszra is fordulhatott.[23]

4. Deformációk a kommunista mozgalomban

Jóllehet a Tájékoztató Iroda 1947. évi ülésén a kommunista stratégia a központositó irányzat erősödésének az irányába mozdult el, a meghozott döntések még nem öltöttek minden tekintetben végleges, teljes egészében kialakult formát. A szervezet alakuló ülésén még sok minden függőben maradt, s még volt lehetőség — ha korlátozottabb mértékben és szükebb mezőn is — a pártok önálló cselekvésére, a többirányu mozgásra, a különböző megoldások érvényesitésére. Erre engednek következtetni az SZK/b/P akkori vezetőinek a megnyilatkozásai is, amelyek szerint a kommunista mozgalomban nincs szó irányitó központ létrehozásáról, s a Szovjetunió továbbra is a Nyugattal való kapcsolatok javitására törekszik. A gyakorlati tapasztalatok is azt mutatták, hogy a Szovjetunió békét és biztonságot akar, hogy befejezhesse az ország ujjáépitését, hogy tovább szilárdithassa társadalmi-gazdasági rendszerét, s hogy stabilizálhassa a háboru eredményeként megnövekedett befolyását.

A nemzetközi helyzet alakulása azonban nem sok jót igért. A hidegháboru hullámai tovább növekedtek, ami az SZK/b/P-t, a kommunista pártokat, s magát a Tájékoztató Irodát is további

ellenrendszabályok bevezetésére ösztönözte. A dolog természetéből adódóan került előtérbe az összetartás, az egység további erősitésének az igénye. Egészében véve azonban a nemzetközi helyzet rosszabbodására történő reagálás továbbra is egysiku, problematikus maradt. Lábra kaptak és felülkerekedtek olyan nem kivánatos jelenségek, mint például a monolitizmus, a vezető szerep gondolata, a személyi kultusz stb., ami magától értetődően negativan befolyásolta a kommunista pártok helyzetét. Az is csökkentette a kommunista politika hatékonyságát, hogy az elvi állásfoglalások és a gyakorlati kivitelezések során egyre inkább háttérbe szorult a helyi, a nemzeti és a regionális sajátosságok szerepe. Fokozatosan kialakult a kommunista pártok olyan környezete, amelyben az önálló mozgástér rendkivüli mértékben leszükült, s amelyben a szellemi és gyakorlati tevékenység semmivel sem igazolható szük keretek közé kényszerült. Ebben a helyzetben nem nyilott arra lehetőség, hogy a Tájékoztató Irodában kialakitott közös álláspontok a különböző érdekek sokrétü elemzésén és maximális figyelembevételén nyugodjanak. Ilyen feltételek mellett előre látható volt az, hogy a kommunista pártok eltérő megoldásai a pártközi kapcsolatokban szinte automatikusan bonyoldalmakhoz vezetnek, az olyan lépések megtétele pedig, amelyek egy oldottabb, demokratikusabb légkörben is vitát válthattak ki, azonnal a kapcsolatok elmérgesedésének a veszélyét idézik fel.

A kommunista mozgalom növekvő problémáira utaltak azok az ellentétek, amelyek 1948 tavaszán kerültek nyilvánosságra az SZK/b/P' és a Jugoszláv Kommunista Párt kapcsolataiban több, a szocializmus épitését és a kommunista pártok kapcsolatait érintő kérdésben, amely ellentétek kölcsönös levélváltás formájában is megfogalmazódtak.[24] A már korábban kialakult véleményeltérések jelen esetben főképpen a balkáni föderáció létrehozásának a tervezetei körül éleződtek ki.[25] Az SZK/b/P vezetősége a jugoszlávokhoz irt egyik levelének a másolatát a Tájékoztató Iroda többi tagjának is megküldte azzal, hogy a felmerülő problémák rendezése érdekében össze kell hivni a szervezet ülését. Az érintett pártok vezetőségei tudomásul vették, helyeselték az SZK/b/P álláspontját, kivéve W. Gomulkát, a LEMP főtitkárát, aki ellenvéleményt jelentett be.

Az akkor felmerülő problémák jórésze a történelmi fejlődés során felhalmozódó, megoldatlan kérdésekből táplálkozott, ezért semmi sem indokolta annak drámai kezelését. Ilyen jellegü és intenzitásu ellentétek a gyakorlati munka sodrában időről időre felmerülhetnek a kommunista pártok között és megoldhatók elvtársi megbeszélések keretében, az önállóság, egymás véleményének a tisztelete, a szolidaritás elve alapján. Ezuttal azonban nem ez történt, s nem pusztán azért, mert ezek az elvek még nem vertek gyökeret a kommunista mozgalomban, hanem azért, mert a vitának mélyebb értelme volt, messze tulnőtt a jugoszláv kérdés keretein. Voltaképpen arról volt szó, hogy a kommunista mozgalom változófélben lévő stratégiája milyen tipusu forradalmat és szocializmust igényel, s hogy ez a stratégia a kommunista pártok között milyen jellegü összefogást tételez fel.

A Tájékoztató Iroda ujabb értekezlete 1948. junius 19-23-án ülésezett Bukarestben,[26] amelyen a Jugoszláv Kommunista Párt helyzetéről A. Zsdánov, az SZK/b/P delegátusa tartott referátumot. Ebben emlékeztetett a szovjet-jugoszláv levélváltásokra, s arra, hogy az értekezleten résztvevő pártok teljes egészében egyetértettek az SZK/b/P álláspontjával a jugoszláv kérdésben. Ezután ismertette és indokolta a határozati javaslat tartalmát. Az előadást követő vita során a jelenlévő pártok delegátusai támogatták Zsdánov előterjesztését, elitélték a JKP politikáját, s az ügy kapcsán saját pártjuk tevékenységére is következtetéseket vontak le. Ezután a határozat végleges megszövegezésére bizottságot küldtek ki, amelynek előterjesztésében az értekezlet elfogadta "A Tájékoztató Iroda határozata a Jugoszláv Kommunista Párt helyzetéről"[27] cimü okmányt.

A határozat mindenekelőtt azzal vádolta a JKP vezetőségét, hogy "barátságtalan politikát folytat a Szovjetunióval, az SZK/b/P-val szemben", "szovjetellenes magatartást" tanusit; hogy erősen tulbecsüli "Jugoszlávia belső nemzeti erőit és lehetőségeit" és lebecsüli a többi forradalmi erő, a Szovjetunió segitségét; hogy "opportunista" nézetet vall az osztályharc kérdésében, mivel nem ismeri el annak éleződését a kapitalizmusból a szocializmusba való átmenet idején; hogy revideálja a marxista párt vezető szerepéről szóló tanitást és bürokratikus rendszert valósit meg a párton belül, stb.

Sok egyéb mellett mindez arra vall, hogy az SZK/b/P vezetősége a forradalomra és a szocializmusra vonatkozó koncepcióját végeredményben nem tudta hozzáigazitani a háboru után kialakult gyökeresen uj helyzethez. Egy ideig, a nagyhatalmak antifasiszta koalíciójának a fenntartására irányuló törekvésével összefüggésben megbékélt a szocializmus különböző alternativáinak a gondolatával. Amikor azonban ez a törekvése már nem volt realizálható, s egy másfajta nemzetközi összefogásra kényszerült, a szocializmus különböző változatainak az érvényesülésében csak akadályt látott, ami keresztezheti az imperializmus ellen irányuló összefogott ellenállás kibontakoztatását. A politika általános megszigoritása keretében olyan sémákhoz nyult vissza, amelyek az uj helyzetben nem, vagy nem teljesen állták meg a helyüket, vagy amelyek közül egyesek már a multban is hibásaknak bizonyultak. Az SZK/b/P vezetősége kizárólag a multban kereste a jövőt, abszolutizálta saját megoldásait, s a Tájékoztató Irodában is harcot inditott minden olyan mozgás ellen, amely eltért az ő elgondolásaitól és tapasztalataitól.

A Jugoszláv Kommunista Párt helyzetéről szóló határozat a továbbiakban a kommunista pártok kapcsolatainak normáit taglalva azt a követelményt fogalmazta meg, hogy "bármely párt köteles beszámolni munkájáról a Tájékoztató Irodának". Ebben a keretben mozogva a szervezet tagjai a határozat szerint azt a célt tüzték maguk elé, hogy "a Jugoszláv Kommunista Párt vezetőinek megmutassák a kivezető utat", s egyben felszólitották a JKP "egészséges erőit", hogy kényszeritsék vezetőiket "a nacionalizmussal való szakitásra, a nemzetköziséghez való visszatérésre", vagy ha erre nincs lehetőség, "váltsák le őket és állitsanak a Jugoszláv Kommunista Párt élére uj, internacionalista vezetőséget".

A határozatnak ezek a megfogalmazásai a hazafiság és az internacionalizmus összefüggéseinek a félreértésén alapulnak. Figyelmen kivül hagyják azt a követelményt, hogy a kommunista pártok egyben hazafias pártok is, mély gyökereket eresztenek a hazai talajba, s ezen az alapon internacionalisták, ezen az alapon erősitik kapcsolataikat a többi kommunista párttal, s hogy a kommunista pártok hazafiságát nem lehet a nacionalizmussal azonositani. Az idézett kitételek ugyanakkor nem álltak összhangban a Tájékoztató Iroda közösen meghatározott eredeti

célkitüzéseivel és müködési elveivel sem. A határozat meghozatalával az iroda tagjai arra tettek kisérletet, hogy a jugoszláv kérdést, s ezen tulmenően a kommunista pártok kapcsolatait is egy már meghaladott időszak korábban felülbirált normái alapján rendezzék. Valójában arra lett volna nagy szükség, hogy megfelelő mélységgel elemezzék a második világháboru után kialakult uj helyzetet, s a kommunista pártok fejlettségi szintjével összhangban álló következtetésre jussanak. Ilyen megközelitésben jobban láthatóvá vált volna az, hogy a Tájékoztató Iroda nem hozhat határozatot a kommunista pártok munkájáról, nem vonhatja őket felelősségre, nem határozhatja meg stratégiájukat, taktikájukat. A szervezet elméleti kérdésekben sem léphet fel a döntőbiró szerepében, hiszen a legujabb tapasztalatok jól mutatták, hogy az előrelépés e téren is csak valamennyi párt alkotó hozzájárulásával lehetséges, s az uj elméleti következtetések helyességének vagy helytelenségének a kritériuma csak a gyakorlat lehet. A Komintern feloszlatása után szerzett tapasztalatok meggyőzően bizonyitották, hogy a kommunista pártok kapcsolatainak az internacionalizmus, a szolidaritás, az önállóság és a függetlenség elveire kell épülnie, hogy az internacionalizmus és a hazafiság egymástól elválaszthatatlan, egyenértékü elvek a kommunista pártok munkájában.

A Tájékoztató Iroda következő, s egyben utolsó, nagyobb jelentőségü ülésére 1949 novemberében, Magyarországon került sor. Ezen megvizsgálták a béke kérdését, a munkásegység problémáit s visszatértek a jugoszláv kérdésre is.[28] A béke védelmére és a munkásegység erősitésére vonatkozó határozatok a szervezet korábban elfogadott döntéseinél is egysikuabbakra sikerültek, a jugoszláv kérdésben pedig teljesen irreális, minden tekintetben hibás döntésre jutottak.

* * *

A Tájékoztató Iroda létrehozása az SZK/b/P, a kommunista pártok válaszának tekinthető a hidegháboru kialakulására. Azonban a hidegháboru szüntelen fokozódására történő egyoldalu reagálások, majd pedig a jugoszlávokkal kirobbant konfliktus menetében a szervezet egyébként is eléggé elnagyoltan kimunkált funkciói fokozatosan eltorzultak. 1948-tól kezdődően teljesen el-

távolodtak a kommunista pártok fejlődésének valós igényeitől, amit néhány év után, különösen 1953-tól tagjai maguk is felismertek. Ezért nem is lehet csodálkozni azon, hogy 1949 után nyilvános aktivitásra (a lap kiadásán kivül) nem is vállalkozott, később, 1956-ban meg is szünt. Az Iroda megszünése után szinte azonnal — megindult az együttmüködés korszerübb formáinak keresése, amelyek mindinkább visszakanyarodtak az önállóság és a szolidaritás talaján álló pártok tapasztalatcseréjének és önkéntes egyeztető tevékenységének vágányaira.

JEGYZETEK

[1] A kommunista pártok sohasem akarták háboru utján előrelenditeni a forradalmat. Igaz, a mozgalom perifériáin ilyen törekvések időről időre felbukkantak, de a marxisták elhatárolták azoktól magukat. A második világháboru az imperialista társadalmi rendszer ellentmondásainak a talaján keletkezett. Lefolyása, következményei mélyen megrenditették a tőkés társadalom alapjait, ami növelte a forradalmak esélyeit világszerte. A kommunista pártok az esetek nagy többségében megfelelő hatásfokkal hasznositották az akkori helyzetben rejlő lehetőségeket.

[2] Erre vonatkozóan Maurice Thorez 1946. november 18-án a "Times"-nak adott interjujában a következő gondolatokat fogalmazta meg: "A demokráciának az egész világon bekövetkezett fejlődése — ritka kivételektől eltekintve, melyek erősitik a szabályt — megengedi, hogy a szocializmus felé más uton is haladhassanak, mint amelyen az orosz kommunisták is jártak. Mindenesetre az ut minden országban szükségképpen különböző. Mi mindig ugy gondoltuk, s ezt kijelentettük, hogy Franciaország dicsőséges hagyományokban gazdag népe maga fogja megtalálni a nagyobb demokráciához, a haladáshoz, a társadalmi igazságossághoz vezető utját. De a történelem azt bizonyitja, hogy harc nélkül nincs haladás. Nincsen teljesen kitaposott ut, amelyen az emberek erőfeszités nélkül haladhatnak előre. Mindig számos akadályt kell leküzdeniök. Ez magának az életnek az iránya."

1947. január 10-én P. Togliatti a következőképpen fogalmazta meg a forradalom különböző utjaira vonatkozó elgondolást: "A nemzetközi tapasztalat azt mutatja, hogy a világszerte folyó osztályharc jelenlegi feltételei között a munkásosztály és az élenjáró dolgozók tömegei a szocializmushoz... vezető uj utakat találhatnak, amelyek eltérnek például a Szovjetunió munkásosztálya és dolgozói által követett uttól." (Palmiró Togliatti. A demokrácia és a szocializmus problémái. Kossuth Könyvkiadó 1965. 144. old.)

G. Dimitrov, bolgár pártvezető 1946 februárjában a következőképpen szólt e témáról: "A feladat abban van — és nekünk marxistáknak ezt jól meg kell érteni — hogy minden egyes nép nem egyformán és sablonos uton fog eljutni a szocializmushoz, amely történelmi, nemzeti, kulturális és egyéb feltételektől függ." (G. Dimitrov Válogatott Müvei. VII.köt. 1972. Szófia. Partizdat. 38. old.)

Szovjet társadalomtudósok, mint például L. Trainyin, A. Leontyev és Varga Jenő 1947-ben szintén pozitiv tartalommal méltatták a Közép- és Kelet-Európa-i fejlődés sajátosságait. Sztálinnak a szocializmushoz vezető különböző utakról szóló korabeli véleményét csupán Morgan Philips tolmácsolásában ismerjük: "Két ut vezet a szocializmushoz — mondotta Sztálin —, az orosz ut és az angol ut, és világos, hogy mindketten a saját utunkon akarunk eljutni a szocializmushoz. Az orosz ut rövidebb volt, de nehezebb, vérontással járt, de azt mondotta, emlékezzünk rá, hogy a marxisták-leninisták nem hiszik, hogy a saját utjuk egyetlen ut a szocializmushoz." (Daily Herald, 1946. augusztus 22.)

[3] Josip Broz Tító 1945 és 1946 folyamán felvetette az SZK/b/P vezetői előtt egy nemzetközi kommunista szervezet létrehozásának szükségességét. 1946-ban a Magyar Kommunista Párt vezetősége is ugy foglalt állást, hogy szükség lenne az uj viszonyoknak megfelelő nemzetközi kommunista szervezet létrehozására.

[4] Az amerikai vezető köröket valósággal mámorba ejtette az atombomba monopóliuma. A Hirosimára ledobott atombomba másnapján Truman elnök kijelentette: "Elmondhatjuk magunknak, hogy ebből a háborúból a világ leghatalmasabb nemzeteként kerülünk ki, talán az egész történelem leghatalmasabb nemzeteként". (Le Monde, 1945. augusztus 11.) Az amerikai ipari termelés és a nemzeti jövedelem a háboru befejezésekor a háboru előttinek a kétszeresére növekedett, az amerikai gazdaság fejlődésének lendülete továbbra is megmaradt. Ez fokozta az amerikai uralkodó körökben azt a meggyőződést, hogy minden eszközük megvan arra, hogy a világbékét a saját kritériumaik szerint teremtsék meg, s hogy a nagy háborus veszteségek a Szovjetuniót az amerikai követelések előtti meghajlásra fogják kényszeriteni. A szovjet vezetők megérezték azt, hogy az amerikaiak kezdik megváltoztatni magatartásukat, hisz a háboru befejezésével azonnal megszünt a Szovjetuniónak nyujtott gazdasági segitség. Ezzel kapcsolatban Sztálin a következőket mondta Harry Hopkinsnek, akit 1945 májusában fogadott: "Ha a kölcsönszállitások folytatásának megtagadását ugy tekintik, mint a nyomás eszközét, hogy az oroszokat megpuhitsák, akkor alapvető hibát követnek el." (Robert E. Sherwood: Le memorial de Roosevelt d'apres les papiers de Harry Hopkins. vol. 11. Paris Plon, 1950. 440. old.)

[5] A változás Roosevelt halála után, Truman elnök beiktatásával vált érezhetőbbé. Truman megválasztása után azonnal kijelentette, hogy a roosevelti politikai célkitüzések elérésének módozatai meg fognak változni. 1946. január 5-én Truman elnök egy emlékeztetőjében, amelyet James Byrnes akkori külügyminiszterhez intézett e tekintetben a következőképpen fogalmaz: "Egyáltalán nem kétséges számomra, hogy a Szovjetunió le akarja rohanni Törökországot és a Földközi-tengerig be kivánja kebelezni a Dardanellák térségét. Ha ez az ország nem találja magát szemben olyanokkal, akik acélökölllel állitják meg, ujabb háborunak nézünk elébe. Ez az ország csak egyféle szóból ért: 'Hány hadosztályotok van?' Nem hiszem, hogy továbbra is kompromisszumokba kell bocsátkozunk. Meg kell tagadnunk Románia

és Bulgária elismerését, amig nem sietnek teljesiteni kéréseinket: ismertetnünk kell álláspontunkat Irán illetően ugyanilyen egyértelmüen, és azt, hogy továbbra is követeljük a kieli csatorna, a Rajna-Duna hálózat és a Dardanellák nemzetközivé tételét: fenn kell tartanunk Japán és a Csendes-Óceán teljes ellenőrzését; át kell térnünk Kinára és erős központi kormányt kell létesitenünk ott éppugy, mint Koreában. Azután követelnünk kell Oroszországban állomásozó hajóink hazatérését és kényszeritenünk kell ezt az országot a kölcsönszállitmányként lekötött adósságok megfizetésére. Elegem van a szovjetekből való édelgésből." (Harry S. Truman: Memoires. Vol. I. L'année des décisions. De Potsdam a Hirosima. 1945—46. Páris, Plon, 274. old.) Emlékirataiban az elnök maga jegyzi meg, hogy ez az emlékeztető egy uj politika kezdetét jelentette. (U.o. 275. old.)

Uj, a Szovjetunióval szemben erőteljesebben fellépő politika érvényesitése ösztönöz George Foost Kennan moszkvai amerikai nagykövet 1946 márciusában irt jelentése is, amely "M.X." aláirással vált hiressé. Kennan e jelentésben azt javasolja, hogy minden téren gátat kell emelni a szovjet politika elé. "Az Egyesült Államok Szovjetoroszországgal szembeni bármilyen politikájának — irja Kennan — legyen fő eleme az oroszok terjeszkedési hajlamainak türelmes, megingathatatlan és éber fékentartása." Azt javasolja, hogy az USA vállalkozzék "ésszerü bizalommal olyan politikára, amelynek célja az oroszok fékentartása, a változatlan ellenállás érvényesitése velük szemben mindenütt, ahol egy békés és stabil világ érdekeinek a megsértéséhez készülődnek." Szerinte az Egyesült Államoknak módja van "óriási mértékben megnövelni azokat a nehézségeket, amelyek közepette a szovjet politikának müködnie kell", s el tud jutni "azoknak a tendenciáknak a kiváltásához, amelyek előbb vagy utóbb el kell hogy érjék céljukat a szovjet rendszernek vagy az eltünésében, vagy fokozatos enyhülésében." (George F. Kennan; Az amerikai diplomácia, 1900—1950. Páris, Calman — Lévy, 1952. 213. old.)

[6] A Missouri államban fekvő Fultonban Truman elnök jelenlétében fejtette ki Winston Churchill, hogy mekkora nagy veszedelmet jelent Szovjetoroszország és a nemzetközi kommuniz-

mus a Nyugat számára. Senki sem ismeri terveiket, — mondotta Churchill — sem azt, hogy hol vannak terjeszkedésük határai, ha ugyan vannak ilyen határok. Churchill szükségesnek tartotta azt, hogy megmaradjon az USA nukleáris fölénye, és hogy Kelet-Európában támogatást kapjon a kommunizmus elleni küzdelem. Churchill kulcsmondata a következőképpen hangzott: "A balti-tengeri Stettintől az adriai-tengeri Triesztig vasfüggöny hullott le a kontinensen keresztül." Ez a hiressé vált kijelentés s a beszéd egészének tartalma arra késztette Sztálint, hogy Churchill e szereplését "veszélyes cselekedetnek", "a Szovjetunió elleni háborura szóló felhivásnak" minősitse. A beszéd a nyugati közvéleményben is nagy meghökkentést keltett, olyannyira felborzolta az idegeket, hogy Truman megnyugtatásul kénytelen volt kijelenteni, hogy előzetesen nem ismerkedett meg Churchill beszédével. A brit kormányzat ugyancsak kénytelen volt elhatárolni magát volt miniszterelnökétől.

Ugyanakkor a szovjetek külpolitikájukban továbbra is nagyfoku rugalmasságot tanusitottak. Kivonták például csapataikat Iránból, ahol a háboru alatt egy Angliával kötött megállapodás alapján tartózkodtak. Lemondtak arról a tervükről, hogy a Dardanelláknál haditengerészeti támaszpontot épitsenek ki, bár erre a nyugati szövetségesek a háboru alatt igéretet tettek. Azonban a Szovjetunió nem fogadta el Nyugat és Churchill fő követelését, nevezetesen azt, hogy európai határai mentén vele ellenséges rendszerek épülhessenek ki; "Felvetődik, mi lehet a meglepő abban a tényben, hogy a Szovjetunió, amely garantálni akarja a biztonságát a jövőre nézve, igyekszik elérni, hogy ezeknek az országoknak olyan kormánya legyen, amely megőrzi lojalitását a Szovjetunió iránt" — hivta fel Sztálin Churchill figyelmét. (Sztálin. A Békéért. Szikra Kiadó 1952. 27. old.) Négy hónappal a fultoni beszéd után Sztálin továbbra is a két társadalmi rendszer békés egymás mellett éléséért szállt sikra. 1946 szeptemberében Alexander Werthel, a Sunday Times munkatársával beszélgetve Sztálin arról biztositotta a Nyugatot, hogy számára nem kétséges a békés együttmüködés lehetősége a kapitalista világgal. Ennek lehetősége távolról sem csökken, hanem csak növekedni fog. A 'kommunizmus egy országban' teljes egészében lehetséges, különösen olyan országban, mint a Szovjetunió. (Uo. 38. old.) Ugyanennek

az évnek a decemberében Sztálin továbbra is kifejezte a békés egymás mellett élésbe vetett bizalmát, amikor találkozik Elliot Roosevelttel. Ekkor egy nagy gazdasági megállapodás megkötésének a lehetőségét is felveti, ami fontos lépés volna az egyetemes béke kialakításának utján. A hidegháboru légkörét a Nyugat hevitette, ugyanakkor a Szovjetunió továbbra is a békés egymás mellett élést szorgalmazta.

[7] A második világháboru utáni időszak eseményei azt mutatják, hogy a hidegháboru időszakát az 1947-es év nyitotta meg. Az 1947-ben elfogadott doktrinák, tervek és megtett lépések állandósitották a bizalmatlanság és gyanakvás légkörét. Abból a megitélésből kiindulva, hogy "eljött a pillanat, amikor az Egyesült Államoknak önakaratából a szabad világ táborának az élére kell állnia". Truman elnök 1947. március 11-én az amerikai kongresszus előtt megfogalmazta azt a doktrinát, amely a hidegháboru kifejlődésében alapvető szerepet játszott. (Harry S. Truman. Memoires. vol. II. Annéres d'épreuve et d'espérance. 1. L'Alliance atlantique, 1946—1950. Páris, Plon. 1950. 119. old.) Truman abból indult ki, hogy "mindenütt, ahol közvetve vagy közvetett agresszió fenyegeti a békét, kockán forog az USA biztonsága" (Uo.) ezzel kaput nyitott az amerikai beavatkozás előtt mindazokban az országokban, ahol a baloldali és jobboldali erők szembekerültek egymással, Hogy a Truman-elv mit jelent a gyakorlatban, azt elsőként a görög nép tapasztalhatta. A görögországi angol-amerikai intervenció ellenforradalmi rendszert juttatott hatalomra az országban. Görögország belügyeibe való amerikai beavatkozás annál inkább is leleplező volt, mert a Szovjetunió ugyan szimpatizált a görög baloldallal, de nem avatkozott be azok oldalán.

[8] A Marshall-terv valamennyi európai országhoz szólt, a Szovjetuniót is beleértve, azonban a feltételeket oly módon szabták meg, hogy azok elkerülhetetlenné tették a szovjet elutasitást. A Szovjetunió szerfölött érdekelt volt a külföldi, amerikai segélyekben de az amerikaiak csak a politikai behódolás esetén voltak hajlandók arra, hogy segélyt nyujtsa-

nak. Helyesen jegyzi meg J. L. Gaddis, neves amerikai történész, amikor a következőket irja: "Az amerikai diplomaták sohasem választották el a politikai meggondolásokat a Szovjetunió háboru utáni ujjáépitése finanszirozásának a kérdésétől. Harriman nagykövet mindig ugy tekintette az Oroszországnak nyujtandó segitséget, mint egyik fő eszközünket egy elveinkkel összhangban lévő politikai akció befolyásolására." (John Lewis Gaddis. The United States and the origins of the Cold War, 1941—1947. New York, London, Columbia University Press, 1972. 189. old.) Truman szerint az a gazdasági-segélyterv, amelyet az Egyesült Államok nyujtott Európának, nemcsak arra kellett, hogy az összeomlástól és a nyomortól megmentse Európát, hanem hogy meg is szabaditsa "a rabszolgaságnak attól a fenyegetésétől, amelyet az orosz kommunizmus rakott rá nyomasztó teherként". (Harry S. Truman. Id. mü. 135. old.)

[9] Abban az időben a Magyar Kommunista Párt számára nagy megtiszteltetésnek számitott, hogy a meghivottak között szerepelt és a második napirendi pont keretében elhangzott Zsdánov-beszámolóban megkülönböztetés nélkül a népi demokratikus országok között emlitették. 1947-ig ugyanis Magyarországot és Romániát többnyire nem sorolták a népi demokratikus országok közé.

[10] A tartós békéért, a népi demokráciáért. Kilenc kommunista párt lengyelországi értekezletének beszámolói (1947 szeptember) Szikra, 36—212. old.

[11] Uo.. 119. old.

[12] Uo. 148. old.

[13] Uo. 186., 187. old.

[14] A második napirendi pont keretében elhangzott felszólalásban R. Slansky csehszlovák delegátus keményen visszautasitotta

Révainak a szlovákiai magyar kisebbség helyzetével kapcsolatos megállapitásait. A vitában Révai tovább részletezte a magyar álláspontot, amire S. Bastovansky a csehszlovák delegáció tagja elutasitóan reagált. Anna Pauker román delegátus a vitában egyértelmüen a magyarok álláspontját támogatta, s követelte, hogy a Csehszlovák Kommunista Párt a szóban forgó kérdésben vizsgálja felül álláspontját. Az értekezlet folyamán zajló megbeszélések során több delegáció kifejezte egyetértését a magyar állásponttal. A Magyar Kommunista Párt poziciója, Révai József következetes marxista fellépése, a magyar kisebbség jogos érdekeit védő, a magyar és a csehszlovák nép barátságának elmélyitését szem előtt tartó megnyilatkozásai nyilvánvalóan hozzájárultak ahhoz, hogy a későbbiekben javult a magyar kisebbség helyzete Szlovákiában.

[15] A tartós békéért, a népi demokráciáért. Kilenc kommunista párt lengyelországi értekezletének beszámolója (1947 szeptember) Szikra, 11—35. old.

[16] Uo. 7—10. old.

[17] Zsdánov szerint az imperialista tábort 1947-ben az Egyesült Államok, Anglia, Franciaország, Belgium, Hollandia, Törökország, Görögország, valamint a Közép-Kelet, Dél-Amerika és Kina alkotja. Az antiimperialista tábor összetevői: a Szovjetunió, az uj demokrácia országai (Finnországot is beleértve), Indonézia, Vietnám s együtt érez vele India, Egyiptom és Sziria. Emellett az antiimperialista tábor minden országban a munkás- és demokratikus mozgalomra, minden ország kommunista testvérpártjaira, a gyarmati és függő országok nemzeti szabadságharcosaira, a minden országban meglévő haladó, demokratikus erőkre támaszkodik. Németországgal kapcsolatban Zsdánov azt helyezte előtérbe, hogy a Szovjetunió egy egységes, szabadságszerető, demokratizált, demokratikus Németország létrehozásáért száll sikra.

[18] A világ "két táborra" osztásának Zsdánov-féle változata sok tekintetben sematikusnak tünik. Erős kételyeket támaszt például Kinának és Görögországnak az imperialista táborhoz történő sorolása. Ezekben az országokban a szóban forgó időben nagyarányu polgárháboru dult, és senki sem láthatta azt pontosan, hogy a dolgok e térségben hová fejlődnek, következésképpen aligha lehetett őket ide vagy oda beskatulyázni. A beszámolónak az a kitétele, hogy az imperialista tábor tagjai amerikai csatlósok, vagy azzá válnak, már akkor sem volt ugy, s a későbbi fejlemények ezt a megállapitást (például Nyugat-Európában) nem igazolták. A Zsdánov-féle felosztásnak az a fő hibája, hogy tartós, szilárd, teljesen kialakult világhelyzetet tételez fel, holott a nemzetközi élet — különösen a háboru utáni periódusban, amikor még a nagy világégés utáni viszonylagos elrendeződés sem fejeződött be — állandó mozgásban és átalakulásban volt. Az értékeléseknek ez a lemerevedése és kategorikus jellege a későbbiekben egyre kevésbé volt alkalmas arra, hogy a világhelyzet dinamikájából adódó lehetőségeket megfelelő hatásfokkal aknázhassák ki.

[19] Erre az eseményre visszaemlékezve E. Kardelj visszaemlékezéseiben azt irja, hogy "az olasz és a francia párt politikáját megalkuvónak tekintettük, illetve ugy itéltük meg, hogy tul egyoldalu megoldásként a parlamentarizmus utját választották a társadalmi kérdések rendezésére." Kardelj az Olasz-, Gyilasz pedig a Francia Kommunista Pártot birálta, s a visszaemlékezések szerint "főleg elégtelen forradalmi tevékenysüket vetettük szemükre." (E. Kardelj. Visszaemlékezések. Fórum Könyvkiadó Ujvidék, 1981. 124. old.)

[20] A tartós békéért, a népi demokráciáért. Kilenc kommunista párt lengyelországi értekezletének beszámolói. (1947 szeptember) Szikra Könyvkiadó 1947. 6. old.

[21] Uo. 6. old.

[22] Uo. 5—6. old.

[23] A Tájékoztató Iroda megalapitása, legalábbis az 1947-es állapotok szerint, nem valamiféle uj Komintern létrehozását jelentette. A Tájékoztató Iroda tekintélyét nem helyezték a tagpártok s a többi kommunista párt szuverenitása fölé. Az elnagyoltan körülhatárolt státusa szerint sem hozhatott kötelező érvényü határozatot a tagpártok számára. A Zsdánov-beszámoló is abból indult ki, hogy a Komintern megfelelt a munkásmozgalom fejlődési követelményeinek, hogy az uj fejlődési szakasz a kommunista pártok közötti kapcsolatok uj formáit követelte, s hogy a Komintern feloszlatása óta eltelt évek során a kommunista pártok jelentősen megerősödtek. (A Tájékoztató Iroda megalakitásakor Maurice Thorez és Palmiro Togliatti is ilyen szellemben foglalt állást.) Azt is figyelembe kell venni, hogy az uj szervezetet mindössze kilenc párt alapitotta. Igaz, ezek Európa legtekintélyesebb pártjai voltak, de álláspontjuk a Komintern feloszlatása után érvényesülő gyakorlat szerint nem lehetett kötelező az egész kommunista mozgalom számára. Ugyanekkor az is tény, hogy az uj szervezet müködésének kezdetétől magára vállalta a kommunista mozgalom egészének az orientálását, különösen a marxizmus-leninizmus alapvető kérdéseiben s a nemzetközi stratégia dolgában. Funkciói tehát a gyakorlatban kezdettől fogva kiterjedtebbek voltak annál, mint ahogy azt az ide vonatkozó okmányokban kodifikálták.

[24] A Jugoszláv Kommunisták Szövetsége. Dokumentumgyüjtemény. Fórum Könyvkiadó 1968. 201—245. old.

[25] A balkáni konföderáció ügye, ebben Jugoszlávia szerepe, a jugoszláv-bolgár viszony, az albán kérdés, stb. nagy sullyal esett latba a jugoszláv-szovjet konfliktus kirobbanásában. A konföderációval kapcsolatos megbeszélések állását jól mutatta Dimitrov 1948 januári nyilatkozata, aki Romániában járva az ujságirókat is tájékoztatta erről a kérdésről. Az SZK/b/P lapja, a Pravda 1948 február 29-i számában helytelenitette a föderációs terveket, s a szóban forgó országok függetlenségének és önállóságának a jelentőségét hangsulyozta.

[26] Az értekezlet első, előzetes ülésére — amelyet A. Zsdánov, az SZK/b/P delegátusa nyitott meg — junius 19-én került sor. Ezen az ülésen Zsdánov bejelentette: A Jugoszláv Kommunista Párt elutasitotta az SZK/b/P-nek azt a javaslatát, hogy a jugoszláv kérdést vitassák meg a Tájékoztató Iroda ülésén. Zsdánov javaslatára a Tájékoztató Iroda meghivta a JKP-ot az ülés munkájában való részvételre.
Az értekezlet második ülése — amelyen G. Malenkov, az SZK/b/P delegátusa elnökölt —, junius 21-én zajlott le. Malenkov ismertette a JKP válaszát, amely elutasitja a részvételt a Tájékoztató Iroda bukaresti értekezletén, mivel nem fogadja el annak napirendjét. Az értekezlet ezután Malenkov javaslatára a következő napirendet fogadta el:
1. A Jugoszláv Kommunista Párt helyzete. 2. Különfélék (Ez utóbbi főleg a Tájékoztató Iroda szervezetének kiépitését, apparátusa létszámának bővitését, státusának pontosabb meghatározását, uj székhelyének kijelölését, a felvételi kérelmeket stb. tartalmazta.)
Az értekezlet következő ülését Georghiu-Dej (RKP) nyitotta meg, aki egyben az ülés elnöke is volt, s aki üdvözlő beszédet is tartott. Ezután került sor Zsdánov referátumára.

[27] A Kommunista és Munkáspártok Tájékoztató Irodájának határozatai. Szikra. Budapest, 1951. 12—25. old.

[28] Uo. 25—51. old.

Simó Endre:

A NYUGAT-EURÓPAI MUNKÁSMOZGALOM FŐBB PROBLÉMÁIRÓL

Visszapillantva évtizedünk eddig eltelt éveire, összességében elmondható, hogy a földrészünk polgári társadalmain végighömpölygő neoliberális gazdaságpolitika és a vele párosuló konzervativ politikai offenziva nyomán a munkásmozgalom defenzivába szorult, mérséklődött tömegbefolyása és meggyengült szervezetileg is. Különösen igaz ez Nyugat-Európa legfejlettebb országaira: az NSZK-ra, Franciaországra, Angliára és Olaszországra. Ezekben az országokban tapasztalhattuk egyrészt a baloldal (kommunisták, szocialisták-szociáldemokraták, szakszervezetek) térvesztését a polgári erőkkel szemben, másrészt a baloldalon belül a kommunisták és a kommunista befolyás alatt álló szakszervezetek viszonylagos térvesztését a szociáldemokrata erőkhöz képest.

Legjellemzőbb a Francia Kommunista Párt tömegbefolyásának alakulása: az 1981. évi nemzetgyülési választáson még 16, 17 százalékot szerzett, 1986 márciusában viszont már csak 9,78 százalékot. Az Olasz KP is folyamatosan veszitett szavazataiból az elmult tiz évben: 34,4 százalékról 29,9 százalékra esett vissza, s az 1986. évi részleges tartományi választási eredmények is arra utalnak, hogy a csökkenő tendencia még nem szünt meg. A Német Kommunista Párt (NSZK) mindössze 0,2 százalékot képvisel, szemben az SPD 38,2 százalékával. A Brit KB 1983. évi eredménye pedig szinte kimutathatatlan, a Munkáspárté viszont 28,3 százalék. Belgiumban a kommunisták 1,2 százalékkal rendelkeznek (1985.), Hollandiában 0,6 százalékkal (1986.), Luxemburgban pedig 64 képviselői hely közül kettőt tudhatnak a magukénak (1986.). Az Osztrák KP 1986. novemberében 0,72 százalék voksot szerzett, a szocialisták viszont 43,34 százalékot. Spanyolországban a szocialisták 184 mandátummal rendelkeznek a 350 közül (1986.), mig a kommunisták — sulyos szakadás következtében is — 3,8 százalékra zsugorodtak össze és

mandátumhoz sem jutottak. A Portugál KP ezzel szemben valamelyest növelte is befolyását, jóllehet változatlanul elmarad Soares szocialistái mögött. 1985-ben 15,5 százalékot szerzett, a PSZP 20,84 százalékával szemben.

Az Európai Gazdasági Közösség tizenkét tagállamának politikai erőit tömöritő "Európai Parlament" 434 képviselője között mindössze 46 kommunista és független baloldali foglal helyet, jóllehet 1979-ben 48-an voltak, pedig akkor még tiz tagállama volt a Közös Piacnak.

Ritka kivételtől eltekintve valamennyi nyugat-európai KP szervezetileg is meggyengült, csökkent (OKP), esetenként rendkivül sulyosan csökken (Spanyol és Francia KP) taglétszáma. A kommunista befolyás alatt lévő szakszervezeti mozgalom esetenként sulyos veszteséget szenvedett. Igy pl. Olaszországban a CGIL alulmaradt a mozgóbérskáláról tartott népszavazáson. Következményeképpen pedig meggyengült pozíciója a gyárakban és a vállalatoknál, s a hármas szövetségben is (CGIL-CISL-UIL). De utalhatnánk a brit bányász-szakszervezetek és a tory-kormány harcának kimenetelére is, s következményeire a bányászokra nézve.

Természetesen ahány ország, annyiféle konkrét helyi sajátosság közepette érvényesülnek regionális, vagy annál is átfogóbb, világméretü folyamatok. A nyugat-európai kommunista mozgalom relativ gyengülése többé-kevésbé egybeesik a szocialista Európa és a Szovjetunió fejlődésének lelassulásával, esetenként stagnálásával, sőt sulyos visszafejlődésével is (lásd Lengyelországot).

Éppen a fenti két szempont: a neokonzervativizmus hatása és a létező szocializmus valósága és a hozzá füződő politikai-eszmei viszony szempontjából elemezzük a továbbiakban a nyugat-európai kommunista- és munkásmozgalom főbb problémáit és törekvéseit.

Társadalmi szerkezet — szövetségi politika

A tudományos-technikai forradalom nyomán rendkivül lényeges változások mennek végbe a tőkés Európa legfejlettebb országainak gazdasági és társadalmi szerkezetében. Egész termelési folyamatok automatizálásának, számitógép vezérelte robotok beiktatásának eredményeként megszünőben van a szerves

összefüggés a termelés növelése és a foglalkoztatottság bővülése között. Növekedhet a termelés a munkanélküliség emelkedésével együtt is. Nyugat-Európában a keresőképes korunaknak megközelitőleg 6—10 százaléka sorolható a munkanélküliek táborába. Ennek a "technológiai munkanélküliségnek" az anyagi és erkölcsi következményeit különösen a pályakezdő fiatalok sinylik meg. (Beilleszkedési zavarok, tömeges kábitószer fogyasztás, bünözés.) Az automatizálással párhuzamosan csökken a munkásság létszáma, változnak az ipari munkás tevékenységének jellemzői, megszünnek korábbi szakmai besorolások és ujak keletkeznek, átalakul egész szakmák eddig ismert arculata.

Növekszik a müszaki értelmiség sulya, továbbá az alkalmazottak, az uj szolgáltatásokban, a közvetitő szférában tevékenykedő önálló vállalkozók szerepe. Nyugat-európai kommunista közgazdászok és szociológusok elemzései szerint tendenciájában a lakosság többsége fokozatosan kivül kerül a közvetlen értelemben vett anyagi termelés folyamatain, és részleges, alkalmi munkával foglalatoskodik majd, illetve egyszerüen munkanélkülivé válik. [1]

Szabó Katalin "Uj fejlemények a legfejlettebb tőkés országok gazdaságában" cimü elemzésében (Kossuth, 1986/87. vázlat) felhivja a figyelmet arra, hogy a termelésben alkalmazott munkaerő az informatizálás következményeképpen megkettőződik: termelőre és információtermelőre. Ezáltal a közvetlen termelő fokozatosan "periferizálódik", s a kizsákmányolás fő célpontjává mindinkább az információtermelő válik. Furcsa ellentmondásra mutat rá: miközben az információk felértékelése sokakat kiszabadit a proletárlétből, s "önálló vállalkozókká", bedolgozókká emel, egyidejüleg a tudásiparban "uj proletariátus" jön létre. Mindebből arra a következtetésre jut, hogy szakitani kell azzal a hagyományos beidegződéssel, miszerint csak a produktiv (a "kékgalléros") dolgozót lehet kizsákmányolni.

Vagyis a munkásmozgalomnak meg kell találnia az utat ezekhez az uj dolgozói rétegekhez is. A dilemma éppen az, hogyan képviselje a dolgozók érdekeit és társadalmi törekvéseit a termelőerők — tőkés logika által meghatározott — ilyen merőben uj fejlődése közepette. Hiszen ha teljes foglalkoztatottságot követelnek és ragaszkodnak a meglévő munkahelyekhez, politikájukkal akadályozhatják a gazdaság korszerüsitését, a struktura-

váltást, vagyis szembekerülhetnek a termelőerők fejlődésével. Ha viszont elállnak a teljes foglalkoztatás követelésétől, elveszithetik a munkanélküli tömegek, esetenként az aktiv lakosság 5—10 százalékának és a fiataloknak a támogatását, egyszersmind alárendelhetik a mozgalmat a tőkés strukturaváltásnak.

A munkásmozgalom eddig nem tudott megfelelő választ adni, hogyan próbálja kikerülni a tudományos-technikai forradalomnak ezt a "csapdáját". Vannak pártok, amelyek a kérdést még csak napirendre sem tüzték (pl. Brit KP, Portugál KP). Mások felfigyeltek ugyan az uj jelenségekre, de mélyebben még nem elemezték a folyamatokat (pl. Francia KP). Megint mások már bizonyos következtetésekre is jutottak (pl. Olasz és Belga KP). A dolog azért fontos, mert a "hogyan tovább" kérdése elválaszthatatlan a "kivel tovább" kérdésétől, a társadalmi átalakulás másik alapvető összetevőjétől, az embertől. Vagyis elsőrendü szövetségi politikai kérdés.

Ismereteink szerint a nyugat-európai kommunista pártok közül eddig az Olasz KP elemezte a legátfogóbban és a legárnyaltabban a tudományos-technikai forradalom gazdasági és társadalmi összefüggéseit, egymásra hatását. XVII. kongresszusán, Firenzében, 1986-ban az OKP ugy foglalt állást, hogy a munkanélküliség csak a müszaki fejlődés társadalmi irányitása révén számolható fel.[2] Ezzel összekapcsolták a tőkés értelemben vett müszaki fejlődést a társadalmi haladással, elutasitva annak gondolatát és gyakorlatát, hogy a kommunistáknak csak a termelési viszonyokkal (tehát a kapitalizmus meghaladásával) kellene törődniök. Egyszersmind felléptek azzal a magatartással szemben is, mely arra kárhoztatná a pártot, hogy pusztán asszisztáljon egy olyan állapot kialakulásához, melyben az aktiv népesség egy része eltartóvá, a másik pedig eltartottá válik. Az OKP szerint nagyon fontos a gazdaság korszerüsitése, de önmagában nem oldja fel az ellentmondásokat, hanem ujabbakkal tetézi. A rendszer olyan uj problémákat szül, melyeket maga képtelen megoldani. Mind nyilvánvalóbbá válik a tőkés termelési mód alapvető ellentmondása — a termelés társadalmi jellege és a kisajátitás magánjellege — a nyolcvanas évek nemzetközi informatikai forradalma, az atomkorszak és a komplett automatizálás közepette. A választ a munkásmozgalomnak kell megfogalmaznia. Szerintük a válasz a "gazdasági demokrácia" kibontakoztatásában, a "szociális ál-

állam" szerepkörének kibővitésében rejlik. A gazdasági demokráciáért vivott harc lényegét abban látják, hogy a dolgozók és szakszervezeteik beleszólási jogot kapjanak a vállalati stratégia kialakitásába, hozzájussanak a szükséges információkhoz, közvetlenül részt vehessenek a munkaszervezésben, összefüggésben az elektronizálással és a mikroprocesszorok elterjedése szülte uj helyzettel.

Az OKP elő akarja mozditani a "társult munka", a szövetkezeti és az önigazgatási formák terjedését. Véleménye szerint a szociális állam funkciói is reformra szorulnak: át kell szervezni a közszolgáltatásokat, növelni a munka hatékonyságát, kiküszöbölni a bürokratizmust, demokratikusabban irányitani, bőviteni a vezető szervek önállóságát, növelni felelősségüket, biztositani az ellenőrzés jogát és az önigazgatás lehetőségét a szolgáltatásokat igénybe vevőknek. Ennek részeként sürgetik a központi és a helyi szervek reformját is. A társadalombiztositás és az egészségügyi ellátás reformját a társadalmi igazságosság szempontjai szerint sürgetik végrehajtani. Védelmezik az állam szociális funkcióit a konzervativ erők arra irányuló támadásával szemben, hogy privatizálják szolgáltatásainak jelentős részét és szinte kizárólag a szegények megsegitésére korlátozzák szerepkörét.

Natta főtitkár szerint a mozgalomnak nem elég a jövedelemelosztással törődnie, hanem a felhalmozási mechanizmusokra kell összpontositania.[3]

A párt "második embere", Occhetto szerint a tudományos-technikai forradalom—foglalkoztatás dilemmát hosszabb távon a jelenleg létező "két társadalmi rendszer közti sávban" fogják tudni feloldani.[4] (Nem fejti ki pontosan, mire gondol.)

Mindennek summájaként az OKP arra a következtetésre jutott, hogy 30 százaléknyi tömegbázisát csak ugy tudja kiszélesiteni, ha felismeri, megérti és összekapcsolja az uj rétegek érdekeit a munkásosztályéval. Ha nem "osztályidegennek" tartja, hanem igyekszik megnyerni őket a szocializmus felé mutató demokratikus átalakulásnak. "Többé nem szabad a munkásosztályt a munkássággal azonositani" — véli a Francia KP is.[5*]

---

*Mutations de la société francaise —KKP KB 1986. május 12—13.

Ilyen sokrétü valóságban ugyanis — társadalmi forradalom közvetlen lehetőségének hiján — nem kinálkozik más alternativa, mint kisérletet tenni olyan közös platform kialakitására, amelyen kapcsolat teremthető a hagyományos értelemben vett munkásosztály és olyan társadalmi rétegek, csoportok között, amelyeknek érdekei részben vagy egészében egybeesnek a munkásságéval a békeharc, a délvidék fejlesztése, a terrorizmus, a bünözés, a korrupció elleni küzdelem, az igazságos közteherviselés, a kis- és közepes vállalatok támogatása, a hitelpolitika, a szakmai képzés, a korszerü technológiához való hozzájutás tervezése, az államapparátus reformja, az állam és szerveinek alkotmányos normák szerinti müködtetése, a közigazgatás hatékonysága, a közélet erkölcsi tisztasága stb. talaján.

Szükségesnek és lehetségesnek tartják az összefogást azon vállalkozói burzsoá erőkkel, amelyek érdekeltek az egyensulyhiány és az elmaradottság elleni harcban. Érdekeltek abban, hogy Itália ne kerüljön alárendelt helyzetbe a fejlettebb ipari országokkal szemben, s készek közremüködni az ipari kapcsolatok olyan rendszerének kiépitésében, amely a szakszervezetek szerződéskötő szerepének elismerésén és a szélesebb vállalati demokrácián alapul.

Az olasz párt ezzel — ha ugy tetszik — egy olyan társadalmi szerződés létrehozását célozta meg, amely a "függő és az önálló munka" szövetségén alapulna, továbbá találkozási pontjává válnék különféle kulturáknak, világnézeteknek és politikai hagyományoknak is. Mindezt egy "programmegállapodás" révén tartja megvalósithatónak, s a maguk részéről hozzá is láttak annak kidolgozásához.*

A "más kulturákkal" való kapcsolatépités rendkivül heterogén képet mutat a nyugat-európai kommunista mozgalomban. Nemcsak a nemzeti sajátosságok függvényében, hanem abban a tekintetben is, hogy az egyes pártok mennyire tudnak megfelelni a más világnézetü emberekkel, pl. a hivők millióival való kapcsolat keresésének és épitésének. Nyilvánvalóan nem valamiféle világnézeti összemosódásról van szó, hanem konkrét politikai akcióegység-

---

*Várhatóan 1987-ben hozzák nyilvánosságra.

ről, közös cselekvésről eltérő világnézetü emberek között. Európa számos országában nagyon fontos kérdés kommunisták és hivők, kommunisták és katolikus emberek viszonya. A kommunista és munkáspártok több helyütt nem csak a hivők tömegeinek szavazataira számitanak, hanem tagságuk egy része, esetenként jelentős része hivő emberekből kerül ki. (Olaszországban a KP-t tréfásan a "legnagyobb katolikus pártként", a Kereszténydemokrata Pártot pedig a legnagyobb "munkáspártként" emlegetik.) Erre persze csak akkor nyilik lehetőség, ha a párt nem ideológiai, hanem politikai alapon szerveződik, nem állitja követelményként a marxista világnézet elfogadását, megelégszik a politika elfogadásával és cselekvő képviselésével.

Hivők és nem hivők, kommunisták és katolikusok együttmüködése tény és valóság Nyugat-Európa legtöbb országában, még ha olykor hiányzik is elméleti-politikai megalapozása, a konkrét program. Jellegzetes ebből a szempontból a Portugál KP helyzete: jóllehet a lakosság döntő többsége katolikus, a párt eddig még nem tüzte napirendre a hivőkhöz füződő viszonyának kérdését, megelégszik a konkrét gyakorlattal, anélkül, hogy politikai-elméleti sikon "feszegetné" a dolgot. Olaszországban ezzel szemben immár másfél évtizede a szövetségi politika sarkalatos kérdésévé vált. Berlinguer "történelmi kompromisszumának" homlokterében éppen a középrétegekhez és a katolikus erőkhöz füződő viszony állt. S noha később eltorzult az elv, — hiszen a gyakorlatban pártközi hatalmi kiegyezésként kezdték értelmezni, meggyengitve ezzel magát a pártot — aligha kétséges, hogy változatlanul érvényes eredeti szövetségi tartalma.

Az OKP XVII. kongresszusa igy foglalt állást ebben a kérdésben: "Nagy értéke van a katolikus és keresztény mozgalomnak, sőt az egyházi hierarchia segitségének is a békeharcban, a munkáért vivott csatákban, a szervezett bünözés különféle formái elleni küzdelemben, a társadalom peremére szorulás és a kábitószerek elleni harcban. Sok ilyen ütközetben bebizonyosodik, hogy a kulturális hagyományok különbözősége nem akadálya a társadalmi élet alapértékeivel kapcsolatos közös fellépésnek vagy akciónak, ellenkezőleg, hasznos találkozásokhoz és kölcsönös gazdagodáshoz vezet."

Tekintettel a tudományos-technikai forradalom által kiváltott alapvetően azonos vagy hasonló gazdasági-társadalmi folyamatokra, a munkásmozgalom egyes nemzeti osztagai többé nem korlátozhatják harcukat az adott országra. Hiszen a tőke nemzetközi méretekben szerveződik, Nyugat-Európa esetében olyan gazdasági integrációban, melyet a Közös Piacon tulmutató politikai unióvá tervez továbbfejleszteni. Igy hát objektive tulnő az egyes államok határain és nemzetközi dimenziókat ölt az egyes munkáspártok harca is a békéért, a munkanélküliség felszámolásáért, a szociális állam uj alapokra helyezéséért, a reformpolitikáért.

Ezen objektiv szükségszerüség felismerése mégis igen nehezen megy végbe. Az osztályharc vivásának egyfajta "hagyományos" szemlélete és gyakorlata, egyfajta inercia-erős fékként hátráltatja az uj formák és eszközök fellelését, a termelőerők fejlődéséhez és a tőkés társadalmi-termelési viszonyok internacionalizálódásához való alkalmazkodást.

Vannak kommunista pártok, amelyek részt sem vesznek az Európai Közösségek parlamentjének, szociális szervezeteinek stb. munkájában, jóllehet más kommunista pártok esetében ez már régi gyakorlatnak számit. A Portugál KP kezdettől fogva szembehelyezkedett Portugália csatlakozásával a Közös Piachoz, s azóta is puszta tényként ismeri el, anélkül, hogy eddig élt volna az uj feltételek között kinálkozó uj lehetőségekkel.

Ilyen és ehhez hasonló körülmények — beleértve a küzdelem nemzeti és nemzetközi összetevőinek eltérő felfogását, a szövetségi politika eltérő megitélését — nem csak az integrációs szervekben hátráltatják a közös fellépést, hanem a pártok kétoldalu viszonyát is negativan érintik. Ma olyan állapotnak lehetünk tanui, hogy, miközben a kereszténydemokraták-keresztényszocialisták, a liberálisok és szabaddemokraták, a szocialista-szociáldemokraták nemzetközi szervezetekben, internacionálékban rendszeresen egyeztetik álláspontjaikat, törekvéseiket, a kommunisták még egy-egy térségen belül is, esetünkben Nyugat-Európában alig-alig találkoznak sokoldalu fórumokon, s olyan alapvető kérdésekben sincs rendszeres, folyamatos egyeztető munka, mint amilyen a békeharc témaköre.

(Az Olasz KP 1979-ben nem volt hajlandó résztvenni az európai kommunista pártok leszerelésről tárgyaló párizsi fórumán, mondván, nem csak az amerikai eurorakétákról kell tárgyalni, hanem a szovjet SS-20-okról is. S miközben a Szovjetunióval és az Egyesült Államokkal szembeni egyenlő távolságtartás álláspontjára helyezkedett, Olaszország és más nyugat-európai országok területe amerikai célokat szolgáló robotrepülő- és Pershing-2-bázissá vált.)

A fennálló valóságra adott válaszok, alternativa-kínálások különbözősége miatt a legfontosabb kommunista pártok egymáshoz füződő viszonya is erős hullámzást, változó intenzitást mutat. Nem hozta meg a remélt eredményt, és fel is bomlott a 70-es években körvonalazódott "eurokommunista" szövetség az Olasz, a Francia és a Spanyol KP között. Carrillo és pártjának sulyos kudarca — a Spanyol KP szinte eltünt a politikai szintérről — komoly figyelmeztetésként is felfogható, hogy milyen platformon folyjék az együttmüködés.

A tőkés Európa legerősebb kommunista pártja, az olasz, a fentiekből arra a következtetésre jutott, hogy a régiót érintő legégetőbb kérdések orvoslása végett (háboru és béke, müszaki fejlődés és társadalmi haladás, reform és szocializmus) hangsulyozottabban kell keresnie az érintkezési pontokat a Szocialista Internacionáléhoz tartozó pártokkal, a pacifista erőkkel, továbbá a demokratikus polgári és vallásos körökkel is. Kimondták, hogy az OKP a nyugat-európai baloldal szerves részének tartja magát, s arra törekszik, hogy közelitse egymáshoz a munkásmozgalom két nagy irányzatát: a kommunistát és a szociáldemokratát, kutassa történelmi megosztottságuk felszámolásának lehetőségét, abban a meggyőződésben, hogy ettől lendületet kaphat a nyugat-európai országok társadalmi reformja. A párt szerint a mozgalom történetében — a II. és a III. Internacionálét követően — most egy "harmadik szakaszhoz" érkeztek: a kommunista és a szociáldemokrata erők találkozásához.

Az OKP ezzel kapcsolatos elemzései lényegében arra engednek következtetni, hogy a párt a nyolcvanas évek kapitalizmusára alkalmazva ujrafogalmazza a Komintern 1935-ös VII. kongresszusán a fasizmussal szemben kialakitott népfrontpolitikát. S kötelességének tartja a párbeszédet minden potenciális szövetségessel egy olyan korban, melyet beárnyékol az atomháboru veszélye.

Mi több, saját kommunista mivoltát is ebben az uj szövetségben kivánja megvalósitani.

Az OKP és az SPD közti kontaktusok Berlinguer éveiben kezdődtek, s napjainkban is folytatódnak. Natta 1986 tavaszán Willy Brandt-tal tanácskozott, ezuttal már az NSZK-ban, nem pedig Strasbourg-ban, az Európai Parlament székhelyén. A kölni Nemzetközi Tanulmányok Intézetében mondott beszédében Natta "kötelező utnak" nevezte a haladó erők összefogását az enyhülésért, a kollektiv biztonságért, a tömbök antagonisztikus szembenállásának enyhitéséért, egy uj gazdasági rend kialakitásáért.[6] Giorgio Napolitano, az OKP KB külügyi titkára pedig "közös politikai programot" ajánlott a szociáldemokratáknak a következő európai parlamenti választások sikeréért a jobboldallal szemben.[7]

Peter Glotz, az SPD egyik vezetője "Egy uj európai baloldal kialakitásáért" cimü kiáltványában — Gramsci nyomán — "történelmi tömb" kikovácsolását sürgette a jobboldallal szemben, "Nyugat-Európa hanyatlásának feltartóztatása végett, melyre a konzervativ politika itéli".[8]

"Annak az eszmének az erejét, mely módositani kivánja a valóságot nem lehet másképpen megmérni, mint ugy, hogy beviszszük a valóságba" — fogalmazott Natta a "demokratikus alternativa" megvalósitásának hazai és nemzetközi összefüggéseiben.[9]

Viszony a létező szocializmushoz, az SZKP-hoz

A szocialista közösség, mindenekelőtt a Szovjetunió kezdettől fogva alapvető hatást gyakorolt a nyugat-európai kommunista pártok és szakszervezetek pozicióinak, tömegbefolyásának alakulására. Dinamikus fejlődése, a társadalmi igazságosság fejlesztése, a demokratizmus kibontakoztatása, az őszinte, nyilt vita és a jobbitás szándékával megfogalmazódó önbirálat, a képesség és a készség a hibákkal és a személyi kultusz büneivel való leszámolásra, az ésszerü gazdasági reformok és a társadalmi megujhodás —vonzerőként hatott a földrészünk nyugati felén élő dolgozókra is. Mint ahogyan forditva is igaz: a szocializmus fejlődésének megtorpanása, a szükséges megujulás késlekedése, a fokozódó gazdasági problémák talaján kiéleződő társadalmi-ideológiai ellentmondások negativan hatottak nyugati testvérpártjaink helyzetére és tömegbefolyására is. Megnehezitették amugy sem könnyü életüket.

A 60-as évek második felétől a legnagyobb nyugat-európai kommunista pártok mind élesebben kezdték birálni a szocialista országok valóságát, a létező szocializmust. Elsősorban az olasz és a francia párt vezetése vetette fel, miért akadt el az SZKP XX. kongresszusán megjelölt fejlődés, miért nem lépnek tovább a Szovjetunióban a megkezdett uton. Togliatti már 1964-ben kelt jaltai feljegyzésében felhivta a figyelmet arra, milyen problémákat okoz a mozgalomnak a szükséges megujhodás elmaradása a Szovjetunióban, továbbá a szakadás Moszkva és Peking viszonyában.[10] Az Olasz és a Francia KP később élesen elitélte az 1968. évi csehszlovákiai katonai beavatkozást, majd az afganisztáni segitséget. Az OKP még a Lengyel Egyesült Munkáspárt 1981. december 13-i, önerőből történt fellépését is elitélte, s egy ideig még a "Szolidaritást" biztositotta támogatásáról.[11]

A létező szocializmus, mindenekelőtt a Szovjetunió fejlődésének általános lelassulása, sorozatos ütemvesztései, a tartós cserearány romlás közepette — Nyugat-Európában felüti fejét az "eurokommunizmus harmadik utjának" gondolata. Megfogalmazói: S. Carrillo, E. Berlinguer és bizonyos tekintetben G. Marchais kétségbe vonják a létező szocializmus demokratizmusát, s elutasitva a szocialista országok egypárti és a szocialista tulajdonforma tulsulyán nyugvó társadalmi berendezkedést, olyan szocialista modellt szegeznek vele szembe, melyre a többpártrendszer és a vegyes tulajdonviszony a jellemző.

Az OKP XV. kongresszusán jóváhagyja azt a tételt, miszerint "a harmadik ut a szocialista átalakulás uj felfogása", melynek a demokratikus és az összes szabadságjogok teljes kibontakoztatása révén kell megvalósulnia. Az OKP szerint a nyugat-európai kommunisták, szocialisták és keresztények közös feladata abban rejlik, hogy uj utakat tárjanak fel Nyugat-Európa megujhodására, a szocializmus felé mutató átalakulás előtt. "Arról van szó — irják —, hogy a szociáldemokrata tapasztalattól eltérő olyan szocialista átalakulási folyamatot inditsunk el, amely különbözik attól is, amely a Szovjetunióban és más szocialista országban bontakozott ki a nagy októberi szocialista forradalmat követően".[12]

Később, a 80-as évek elején, az "eurokommunista" teória részeként megfogalmazódik az a tétel (OKP XVI. kongresszus), mi-

szerint kimerült a létező szocializmus hajtóereje, a szocialista országoktól többé nem remélhető semmiféle utmutatás, hiszen maguk sem képesek a belső megujhodásra. Ezt a brutálisan megfogalmazott tételt Berlinguer azzal párositotta, hogy a szocializmushoz vezető olasz ut szempontjából előnyösebb Olaszország NATO-hoz tartozása, mint volna az, ha Olaszország a Varsói Szerződéshez tartozna.[13]

Mindez nem változtat a tényeken: az OKP 1976-tól napjainkig, kismértékben ugyan, de fokozatosan vesztett tömegbázisából.

A hajtóerő kimerüléséről, illetve meglétéről egy ideig éles, nyilt vita folyt a Pravda és a l'Unitá között, de korántsem mozditotta elő egymás gondjainak jobb megértését és higgadt kezelését. (A Pravda 1986. január 24-i számában "a béke és a szocializmus érdekei ellen" irányulónak minősitette az OKP álláspontját.)

A mi álláspontunk az volt, hogy nem kezdünk sajtópolémiát, akármilyen sötét is a "kimerülésünkről" festett kép. Pártközi tárgyalásainkon sem valamiféle akadémikus vitákat folytattunk, hanem reálisan igyekeztünk érzékeltetni helyzetünket, ellentmondásait, utkeresésünket.

Egy dolgot világosan látnunk kellett és látnunk kell most is: bármilyen nyakatekert legyen is a hajtóerő kimerüléséről szóló fejtegetés, tükröz — igaz, torzitva tükröz — egy reális aggodalmat: a szocializmus fejlődésének stagnálása miatti aggodalmat. Azt, hogy az "ácsorgás" árt a közös ügynek és annak a hazai, nemzeti ügynek is, melyért az olasz, a francia és más nyugat-európai kommunisták küzdenek országaikban.

Nem véletlenül éppen akkor kerül tompitó a kimerülésről szóló elkeseredett hangokra, amikor a Szovjetunióban utat törnek maguknak a fejlődés dinamizálásával kapcsolatos tervek, a "gyorsitás programja". Amikor "radikális reformok" szükségességéről kezdenek beszélni, és a termelőerők fejlődésének meggyorsitása érdekében a biztonságpolitikában is nagyobb hangsulyt nyernek a politikai elemek a katonaikkal szemben. Amikor a gyorsitás uj katonai doktrinával párosul: az "elégséges biztonság" elvével, melyet aktiv katonadiplomáciai kezdeményezések támasztanak alá. A "hajtóerő kimerüléséről" szóló fejtegetésekre tehát maga az élet szolgáltat választ. És a válasz annál meggyőzőbb lesz, minél jobban bizonyitja majd a szocializmus, hogy képes megúj-

hodni, képes elhárítani akadályokat és fékeket a gyorsabb fejlődés utjából. "A szocializmus válaszut elé került; vagy meggyorsitja a fejlődést, vagy nem tudunk megfelelni a mai kor követelményeinek és a civilizációs fejlődés perifériájára szorulunk" — mondta Mihail Gorbacsov a KGST-államok pártfőtitkárainak 1986. novemberi moszkvai csucsértekezletén.

A gond tehát ennyiben közös. Mi nyilvánvalóan azzal segitünk a legtöbbet nyugati testvérpártjainknak, ha eredményeinkkel minél vonzóbbá tesszük szocializmusunkat más népek, nemzetek szemében és szivében. Ebben még rengeteg a tennivaló. Többek között bizonyitásra vár még, hogy a szocializmus nem csak katonai téren képes felszámolni a legfejlettebb tőkés világ fölényét, s ezzel biztonságos feltételeket teremteni az uj társadalom épitéséhez, hanem ha hosszabb távon is, képes gazdasági sikon is pótolni lemaradását, épitve eddigi eredményeire.

Ennek a történelmi vállalkozásnak az egyik legfontosabb összetevője az ember, a kollektivák alkotó energiáinak jobb kibontakoztatása. Bekapcsolásuk saját életük irányitásába, felelőssé tételük a helyi politika és vállalati gazdálkodás alakitásában. Az SZKP XXVII. kongresszusa igen nagy nyomatékkal foglalt állást a szocialista demokrácia fejlesztése, az "önkormányzás" előmozditása mellett. Ez önmagában is rendkivül fontos kérdés. Arról tanuskodik, hogy "parancsszóra" többé nem lehet fejleszteni, át kell alakitani az irányitási mechanizmusokat, utat engedni a kreativitásnak, élni az emberekben lévő nagy-nagy szellemi és fizikai tartalékokkal, intenziv pályára állitani a fejlődést. A szovjet vezetés — a kongresszus nyomán — ebbe az irányba tesz lépéseket.

Nyugat-európai testvérpártjaink, a személyi kultusz időszaka óta érthetően igen érzékenyen reagálnak a létező szocializmus demokratizmusát vagy annak hiányát, visszásságait érintő kérdésekre. Érzékenységük hátterében elsődlegesen az áll, hogy a szocializmust olyan társadalomként fogják fel, amely minden eddiginél szélesebb szabadságjogokat biztosit, minden eddiginél gyorsabban fejlődik, s bontakoztatja ki az alkotó kedvet, minden eddiginél jobban szolgálja az embert. Mi jól tudjuk, milyen ellentmondások, megtorpanások, visszaesések, történelmi görbék közepette tör utat magának ez a folyamat. Tudjuk, milyen belső hibák, olykor bünök álltak az utjában. Azt is tudjuk, milyen kör-

nyezet kényszeritette és kényszeriti rá a mi világrendszerünket a fegyverkezésre, az egyensuly fenntartására. S tudjuk, hogy ezzel együtt nincs más ut a fejlett szocializmus felé, mint a demokrácia fejlesztése, hiszen ez a társadalmi haladásunk egyik legfontosabb hajtóereje.

A nyugat-európai kommunista mozgalom részéről sok birálat éri a szocialista országok demokratikus mivoltát. Többen "következetlennek", az általuk elképzelt fejlődési modellel "összeegyeztethetetlennek" tartják az egypártrendszert, a párt politikai vezető szerepét. Ugy vélik, hogy valódi demokrácia csak többpártrendszerben képzelhető el, melyben a pártok a "népakarat" szerint váltakoznak a hatalomban. Ezek a testvérpártok olyannak szeretnék látni a létező szocializmust, amilyenre ők törekednek odahaza. Hosszu évek óta folynak a szocializmus-felfogással kapcsolatos elméleti viták. "Megnyugtató" eredményt azonban sem az érvek, sem az ellenérvek eddig nem hoztak. Nem hozhattak, hiszen a mindenkori történelmi és politikai determináltság mellett az élet nyitott, s nyitottak az utak is a legkülönfélébb megoldások előtt. A polgári demokráciákban nyilvánvalóan már az is nagy előrelépésnek számitana, ha a kommunisták — tömegbefolyásuk arányában — részt vehetnének a hatalom tényleges gyakorlásában, s nem kellene beérniök perifériku szereppel. (Az OKP, Itália második pártja, a második világháborut követő kormányban való rövid részvételét leszámitva sohasem juthatott vezető szerephez, mindig kirekesztették és elszigetelték.) Pedig egyes pártoknak már régen kormányozniok kellett volna, ha maguk a polgári erők komolyan vették volna saját alkotmányukat. De azt, hogy milyen lesz, vagy hogyan lesz a szocialista átmenet Franciaországban, vagy Olaszországban, aligha láthatja előre bárki is. Csak kivánni lehet, hogy ugy következzék be, ahogyan az ottani kommunisták elképzelik: a lehető legkisebb megrázkódtatásokkal, minél békésebben, minél szélesebb tömegek támogatásával, hiszen a harc élessége nem szubjektiv szándékon, hanem az ellenfél ellenállásán mulik. A lényeg az, hogy szocializmus legyen, amely feltételezhetően más milyen lesz, mint az eddig megismertek. Maga a létező szocializmus is igen sokszinü "harmadik ut" (a létező szocializmus és a szociáldemokrácia között), — melyet egészen a legutóbbi időkig olasz elvtársaink hirdettek — elgondolásuk szerint jelentős előrelépést jelentene az áhi-

tott cél felé, korlátozná a monopoltőke tulsulyát, s a kereszténydemokrácia korrupt hatalmi rendszerét. Ez azonban önmagában még nem jelent szocializmust, legfeljebb egy hozzá vezető utat. De ennek járhatóságát is az életnek kell bizonyitania.

(Az Olasz KP évtizedek óta követett vonala szerint a szocializmus felé vezető ut a polgári társadalom demokratizálása, a társadalmi-gazdasági folyamatok feletti népi ellenőrzés megteremtése révén tárul fel. "Az olasz kommunisták nem nagy, traumatikus törésekkel vélik elérni a tőkés rendszer meghaladását, hanem olyan gazdasági formák bonyolult szövevénye révén, amelyben egyfajta termelési és életmód felülkerekedik a másikon" — áll a XVII. kongresszus téziseiben. Ennek lehetőségére abból következtetnek, hogy a termelés fokozódó mértékben társadalmivá válik, a termelőerők fejlődése mindinkább tulnő a tőkés társadalmi kereteken és előre vetiti a szocializmus távlatát.)

A nagyobb nyugat-európai kommunista pártok közül különösen az olasz párt magatartásában immár több mint másfél évtizede tapasztalható egyfajta kapcsolat-lazitás a nemzetközi munkásmozgalommal és egyfajta közeledés a szociáldemokrata mozgalomhoz. A firenzei kongresszus téziseiben például sehol sem esik szó nemzetközi kommunista vagy munkásmozgalomról. A jelek szerint az OKP vezetése idegenkedik minden olyan kapcsolattól, amely tulnőne a kétoldalu pártközi kontaktusokon és nemzetközibb jelleget öltene. Elutasitják a sokoldalu eszmecserék gondolatát. A szociáldemokrata erőkkel viszont nemzetközi méretekben akarják épiteni viszonyukat. Nem világos, miért állitják szembe a kettőt. Annál is kevésbé az, minthogy az SZKP XXVII. kongresszusán — az 1976. évi berlini konferencia szellemében — kifejezetten is elutasitották a mozgalmon belüli hierarchia gondolatát, tényként indultak ki a pártok önállóságából, a mozgalom sokszinüségéből, a kommunista pártok feladatainak roppant sokféleségéből. Feltehetően azok a szociáldemokrata pártok sem tervezik, hogy hátat forditanának mozgalmuknak, a Szocialista Internacionálénak, amelyek esetleg készek a kapcsolatok épitésére az OKP-val is! (Magában a kongresszusi vitában néhányan feltették a kérdést: vajon az OKP politikai szövetséget keres-e a szociáldemokrata erőkkel, vagy netán szervezetileg is társulni kiván a Szocialista Internacionáléval? Elhangzott az is, hogy helytelen Nyugat-Európára szükiteni az OKP "európai baloldalhoz" tartozását.)[14]

A hetvenes évek derekán Berlinguer és Pajetta megfogalmazta az OKP "uj internacionalizmusának" gondolatát. Ezen azt értették, hogy a szocializmusért, a békéért, a társadalmi haladásért, a népek szabadságáért és a nemzetek függetlenségéért küzdő mozgalom "messze tulnő" a kommunista pártokon, különféle politikai beállitottságu és eszmei töltetü erőket fog át. Mivel az OKP harcában szövetséget keresett mindezen erőkkel, a nemzetközi kommunista mozgalomhoz viszonyitva kiterjesztően fogta föl nemzetközi szolidaritását is. 1986-ban ennél tovább mentek. Nemcsak nemzetközi munkásmozgalomról nem tettek többé említést, hanem kongresszusi tézisbe foglalták: "az OKP nem része semmilyen európai vagy világméretü ideológiai tábornak vagy mozgalomnak, és nem is érzi annak magát".

Feltételezhetően az a remény és törekvés vezérli az OKP-t, hogy a kommunista mozgalommal szembeni lépéstávolodásával nagyobb együttmüködési hajlandóságot váltson ki a szociáldemokrácia részéről. A jövő a megmondhatója, vajon ez igy célra vezet-e majd. Az OKP — hangoztatott szándéka szerint — tul akar lépni "az elavult doktrinális sémákon, a szektás és részrehajló gyakorlaton", s olyan fellépési és akcióformákat keres, amelyek révén "bevonható Európa és az egész világ minden olyan ereje, mely a munkás- és demokratikus mozgalomból meriti ihletét". "Uj viszonyra" törekszik nemcsak a kommunista, hanem a szocialista, a szociáldemokrata és munkáspártokkal, a nemzeti felszabaditó és haladó mozgalmakkal, a laikus vagy keresztény, katolikus beállitottságu demokratikus erőkkel, a szakszervezetekkel, a béke- és környezetvédő mozgalmakkal is.

Következtetések

A nyugat-európai kommunista mozgalom, a maga sokszinüségében és sokrétüségében folytatja küzdelmét a szocializmus felé mutató társadalmi átalakulásért. Közvetlen forradalmi helyzet hiján egyfajta "állóháborut" viv részpozicióért, olyan reformokért, melyek a polgári rendszer szerkezetében nagyobb mozgásteret, beleszólást, nagyobb szabadságjogokat biztositanak a dolgozóknak, előnyösebb helyzetet harcukhoz. A tudományos-technikai forradalom nyomán végbemenő gazdasági változások és tár-

sadalmi átrétegződések arra ösztönzik őket, hogy átértékeljék hagyományos felfogásukat a munkásosztályról és az osztályharcról, felkarolják az uj rétegek érdekeit, összekapcsolják a munkássággal. Kiszélesitsék hagyományos tömegbázisukat olyan rétegek körében is, amelyek eddig hagyományosan polgári vagy szociáldemokrata pártokra szavaztak.

Alkalmazkodásuk utjába komoly akadályokat gördített az elmult évek konzervativ politikai hulláma, mely a neoliberális gazdaságpolitika talaján összekapcsolta a fejlődést a fegyverkezéssel, óriási tőkéket összpontositott az amerikai hadiiparba. Nyugat-Európa — sajátos érdekeivel együtt — alárendelt helyzetbe került az Egyesült Államok fegyverkezési programjával szemben. Egy sor állama csatlakozott az SDI-programhoz, emiatt pedig háttérbe szorult az EURÉKA-terv, az önállóbb utkeresés. A munkásmozgalomnak tehát még az Amerikával szembeni nyugat-európai identitásért is küzdenie kellett, egyfajta nagyobb önállóságért a NATO keretében.

Rendkivül bonyolult helyzetben, kitaposatlan utakon keresik nyugati testvérpártjaink a választ a "hogyan tovább" kérdésére, de ezt nem mindig sikerül meglelniök. Előfordult az is, hogy utkeresésük közepette "könnyebbnek" bizonyult a létező szocializmussal szemben kinálni programot, mintsem saját valóságukból mutatni kiutat, a konzervativizmussal szemben kinálni demokratikus alternativát. Megtörtént, hogy mindezeknek a következményeként testvérpártok meggyengültek, gyengitve ezzel a mozgalmat általában is.

A mozgalom egész története tanusitja: egy párt csak akkor tud helyes stratégiát és taktikát kialakitani, ha folyamatosan és helyesen elemzi helyzetét, küzdelmének hazai és nemzetközi összetevőit, feltételeit. Ha alkalmazkodni képes a változó valósághoz, melyben egy uj, emberibb társadalomért harcol.

Az önálló utkeresés azonban nem csak jog, hanem kötelesség is. Minden párt elsődlegesen saját nemzetének tartozik felelősséggel, az ott elért eredményekkel járul hozzá a legjobban a közös ügyhöz. Egyenjoguság, kölcsönös felelősség, önállóság, be nem avatkozás, egymás érdekeinek tiszteletben tartása — ezek lehetnek ma a legfontosabb szempontok a testvérpártok kapcsolataiban.

A szocialista országok pártjai ezek szellemében tudnak a legtöbbet segiteni nyugati elvtársainknak, továbbá azzal, ha saját dolgainkat idehaza minél jobban csináljuk.

Ami pedig a szociáldemokráciával való kapcsolatkeresést illeti: régi gondolat, hogy oda kell vinni az eszmét, ahol a tömegek vannak. Ma egy baloldali többség kialakitására irányuló roppant nehéz vállalkozás megkivánja a munkásmozgalom reformista szárnyával való kapcsolatépitést. Természetesen nyitott a kérdés a vállalkozás eredményességét tekintve, de sikerre csak akkor lehet számitani, ha a kommunista mozgalom közelit a potenciális szövetségeshez. Ez egyrészt feltételezi az eszmei harc vállalását a szociáldemokráciával szemben, másrészt a kommunistáknak is szembesülniük kell korábbi nézeteikkel, megközelitési módszereikkel, gyakorlatukkal.

Megméretik ebben a vállalkozásban a nyugat-európai kommunista pártok, a mozgalom önazonossága is. Hogy képes-e kellő eszmei szilárdsággal és politikai következetességgel érvényt szerezni a dolgozó osztályok érdekeinek, és a társadalom szocialista átalakitásának medrébe terelni az együttmüködést, figyelembe véve a másik fél olykor merőben különböző érdekeit, vagy pedig alárendelődik, és nem tudja, vagy csak részlegesen tudja megvalósitani céljait, szándékait.

Egy dolgot világosan látnunk kell: az ő utjukat sem övezik abszolut bizonyosságok, menet közben kell rátalálniok a helyes utra, nagy tapasztalatokkal rendelkező, nemzetközileg szervezett ellenféllel szemben. Ezt az utat előttük sem taposta ki senki, és az sem eleve biztos, hogy sikerül végigmenniök rajta. Csak mindennapi munkájuk, harcuk adhat választ arra, hogy képesek lesznek-e megvalósitani törekvéseiket.

JEGYZETEK

[1] Ezzel kapcsolatban lásd részletesebben a 80-as évek kapitalizmusa c. országos elméleti tanácskozás anyagait. (Kossuth, 1985.)

[2] Az Olasz KP XVII. kongresszusának határozatai. (Kossuth, 1987.)

[3] Alessandro Natta interjuja a l'Unitá 1985. jun. 30-i számában.

[4] Rinascita, 1986/11. "Az európai baloldal uj perspektiváiról."

[5] Az FKP KB 1986. május 12—13. közötti üléséről hozott határozat "A francia társadalomban végbemenő változásokról".

[6] l'Unitá, 1986. március 13.

[7] l'Unitá, 1986. május 30.

[8] l'Unitá, 1986. május 30.

[9] OKP XVII. kongresszus.

[10] A nemzetközi kommunista mozgalom dokumentumai 1945—76. (Kossuth Könyvkiadó 1977.)

[11] Az OKP vezetőségének állásfoglalása. l'Unitá, 1981. dec. 14.

[12] Az OKP XV. kongresszusának tézisei. (Kossuth Könyvkiadó)

[13] E. Berlinguer interjuja G. Pansának, Corriere della Sera, 1976. junius 15.

[14] Vagyim Zaglagyin a római La Repubblicában 1986. április 12-én megjelent interjujában kijelentette: "az SZKP is európai baloldal".

BIBLIOGRÁFIA

— A 80-as évek kapitalizmusa (Kossuth Könyvkiadó 1985.)

— Az SZKP XXVII. kongresszusának elemzése korunk kapitalizmusáról és a nemzetközi munkásmozgalomról. (Kossuth, 1986)

— Togliatti jaltai feljegyzése 1964-ből. (A nemzetközi kommunista mozgalom dokumentumai 1945—76.) Kossuth Könyvkiadó 1977)

— Togliatti interjuja a sztálinizmusról a Nuovi Argomenti 1956/20. számában.

— E. Berlinguer "La politica internazionale de comunisti italiani" (Editori Riuniti, 1976)

— E. Berlinguer, "Il compromesso storico" (Rinascita, 1973/38-39-40.)

— E. Berlinguer válaszlevele Ivrea püspökének, Luigi Bettazzinak 1977. október 7-én a marxisták és a katolikusok együttmüködéséről.

— S. Carrillo "Eurocomunismo" y Estado (Madrid, 1977)

— Kongresszus után — uj utakon az Olasz KP (Társadalmi Szemle, 1986/8-9.)

Balogh László:

A FRANCIA SZOCIALISTA PÁRT KONCEPCIÓJA A POLITIKAI HATALOMRÓL A HETVENES ÉVEKBEN ÉS A NYOLCVANAS ÉVEK LEGFELSŐ FELÉBEN A PÁRT VÁLASZTÁSI GYŐZELMÉIG

1.

Franciaországban — az ötvenes-hatvanas években tapasztalt konjunkturális fejlődés ellenére — sem voltak meg azok a társadalmi és gazdasági feltételek a hetvenes években és a nyolcvanas évek első felében, amelyek a mintául szolgáló angol Munkáspárt vagy Németország Szociáldemokrata Pártja esetében a hegemónia megteremtését biztositották. A munkásmozgalom mindkét országban erős reformista hagyományokkal rendelkezett, az állammonopolista kapitalizmus aránylag gyorsan és korán kifejlődött, s mindezek forrását képezték a dolgozók helyzetét közvetlenül javitó reformpolitika érvényesülésének. Ezzel szemben Franciaországban a gazdasági struktura gyengesége, a lemaradást behozni igyekvő monopolista gazdaságpolitika és a gazdasági helyzetet kedvezőtlenül befolyásoló egyéb tényezők — mint pl. az algériai kérdés megoldásának elhuzódása — következtében a konjunktura éveit is a szociális feszültségek jellemezték, igy a szocialisták reformpolitikája számára csak szük lehetőségek maradtak. A jelentős társadalmi csoportok létbizonytalansága mellett az osztályharcos hagyomány életerősnek bizonyult, a szociális ellentétek gyorsabban váltottak ki tömegakciókat és gyakrabban vezettek politikai harcokhoz, mint másutt. Tény továbbá, hogy a marxizmus is jelentékenyen befolyásolta a francia szellemi életet.[1]

Az 1968-as tömegmozgalmak elemi erővel tárták fel a francia társadalom ellentéteit, a gaulle-izmus szilárdnak hitt rendszerével szemben megnyilvánuló ellenérzéseket. Éppen ezek az események világitottak rá arra, hogy a változás iránti vágy nemcsak a munkásosztály, hanem a középrétegek jelentős részét is áthatotta. A háboru utáni évtizedek lendületes ipari fejlődésével

együtt járó társadalmi változások során nagymértékben megnövekedett a bérből élők aránya. Előnyös feltételeket teremtett a szocialista befolyás társadalmi hatásának kiterjesztéséhez az uj dolgozói rétegek (magas kvalifikációju munkások, technikusok, müszaki értelmiségiek, alkalmazottak, a "harmadik szektor"-ban dolgozók) és a középrétegek gyarapodása.[2] Miután társadalmi helyzetük kedvezőtlenül alakult, bizonytalan volt, viszont tudatukat az uralkodó ideológia vagy annak kispolgári változatai itatták át, politikai magatartásukat a határozottsággal vegyes határozatlanság jellemezte. E rétegekhez is csak a rendszer valódi megváltoztatásának igényével lehetett közeljutni, azok után, hogy az 1970-es évek gazdasági válsága, amely Franciaországban a vizsgált időszakban is tartott, a még francia viszonyok között is szokatlan méretü inflációval és a munkanélküliség hirtelen növekedésének mind közvetlen, mind közvetett hatásaival tovább fokozta helyzetük bizonytalanságát.

Az 1970-es években még kevésbé lehetett szó arról, hogy a konjunkturális időszakhoz hasonlóan a társadalomban és az osztályküzdelmekben középen álló erőket a szocialisták programjuk mérsékelt, reformista jellegének kidomboritásával nyerjék meg.[3] Mindezek alapján könnyen érthetővé válik, hogy a francia Szocialista Párt, az SFIO utódja,[4] miért fogalmazta meg történelmi mérföldkőnek is tekinthető 1971-es kongresszusán a nagy szocialista párt létrehozásának koncepcióját. A Mitterrand vezette többség ez alatt egyrészt azt értette, hogy a szocialista pártnak meg kell fogalmaznia uj ideológiai arculatát, amely elválasztja a szociáldemokrata pártoktól, meg kell tartania munkásbázisát, meg kell nyernie a középrétegeket, egyesülnie kell szervezetileg a magukat szocialistáknak valló különböző ellenzéki erőkkel — értve ez alatt azt is, hogy meg kell hóditania a kommunista párt tagjainak egy részét is. Ugyanakkor ez a koncepció azt is tartalmazta, hogy a szocialista pártnak el kell találnia az együttmüködési pontokat a kommunista párttal is. Ez a törekvés annak a ténynek a felismerését is jelentette, hogy a kommunista párt nélkül nem lehet kormányzati tényező, a kommunisták támogatása nélkül nem lehet kormányzati erő a szocialista párt.

Mindebből következik, hogy a francia Szocialista Párt szükségesnek tartotta a baloldali erők hatalmáról, az ahhoz vezető utról és a szocializmusról szóló nézetei kidolgozását is. Mielőtt rátérnék erre, célszerű röviden felvázolni a párt néhány fontosabb jellemzőjét.

A párt taglétszáma 1905-ben még csak 3500 fő volt, 1920-ban már elérte a180 000-ret. Mint ismeretes, az 1920-as tours-i kongresszuson a többség ugy határozott, hogy kommunista párttá alakul, ezért a L. Blum vezette kisebbség kivált a pártból. Az SFIO elnevezést megtartva, lényegében uj pártot alapitott, amelynek taglétszáma ekkor 49 000 fő. 1934-ben, a nemzeti front győzelmekor 110 000, 1937-ben 281 000, 1946-ban pedig már 355 000 tagja volt. Ezután fokozatos csökkenés figyelhető meg: 1950: 140 000, a hatvanas években pedig tartósan 100 000 maradt a taglétszám. 1971-ben csupán 70 000 tagja volt a pártnak. Miután az 1971-es kongresszuson elfogadták azt a koncepciót, hogy minden olyan erőt tömöritenie kell a pártnak, amely valamilyen formában a szocializmus talaján áll, megindult a lassu növekedés. 1971 végén már kb. 80000, 1973-ban 102 000, 1975-ben 150 000, 1979-ben pedig már 180 000 tagja volt a pártnak. (Források: R. Ferretti: Les militants de la Fédération du Bas Rhin du PS'. In: "La nouvelle revue socialiste", vol. 14—15 (1975), 8—16. old., H. Portelli-T. Dumas: Les militants socialistes a Paris. In: "Projet", vol. 101. (Jan. 1976.), 35—43. old. és Social Democratic Parties in Western Europe. Ed. by W. E. Patterson and A. H. Thomas. London, 1977. Croom Helm Ltd. 59. old. Az 1979-es adat becslés.)

A párt társadalmi összetétele szintén sok érdekességet mutat:

A francia Szocialista Párt jelöltjeire leadott szavazatok százalékos megoszlása[5]

	1965	1967	1968	1973	1975	1979
Nem						
Férfi	63	53	55	53	52	51
Nő	37	47	45	47	48	49
Életkor						
21—34	27	30	..	31	30	35
35—49	..	27	57	31	30	35
50—64	55	27	..	22	20	25
65+	18	16	43	16	20	8
Foglalkozás						
Farmer	15	14	18	11	10	9
Üzletember	6	9	9	5	6	5
Szabadfoglalkozású	4	5	3	5	5	4
Egyéb fehérgalléros	19	18	16	22	23	25
Kékgalléros	33	33	34	36	36	35
Inaktiv és nem dolgozó	23	21	20	21	17	22
Lakhely						
Község	34	33	41	28	30	29
20 000-nél kisebb lakosu város	15	12	10	15	14	17
20 000-100 000 fős város	13	17	18	17	18	17
100 000-nél nagyobb lélekszámu város	22	22	20	27	25	26
Párizs	16	16	11	13	13	11

A táblázat alapján egyrészt megállapitható, hogy az un. kékgallérosok aránya kb. egyforma, továbbá az is érzékelhető, hogy a hetvenes években lassu növekedés tapasztalható mindkét csoportnál. E sajátosságoknak természetesen kihatásuk lesz a párt egész arculatára.

A párton belül különböző, számos politikai és ideológiai kérdésben eltérő álláspontot valló frakció található, a vizsgált periódusban, amelyek közül szeretném bemutatni a legfontosabbakat. 1971-ben, az Épinay-sur Seine-ben megrendezett kongresszuson csatlakozott a párthoz a F. Mitterrand vezette CIR (Köztársasági Intézmények Konvenciója) kb. 10 000 taggal, amely rövid időn belül szövetségre lépett az egykori SFIO mérsékelt helyi vezetőinek és a mögöttük álló, többségében fehérgalléros munkások csoportjával. E csoport vezetői G. Deferre és P. Mauroy. Az 1973-as kongresszuson a Mitterrand-Deferre-Mauroy vezette frakció már a képviselők 65, 1975-ben pedig már 68%-át tudhatta maga mögött.[6]

Ez a csoport, amely a párt centrumában helyezkedett el, a párttagság többségének — különösen a farmereknek, az üzletembereknek és más fehérgalléros rétegeknek a bizalmát élvezte.

Tőle balra helyezkedett el a J. P. Chevénement vezette CERES csoport (Centre d' Etudes de Recherches et d' Education Socialistes), amely egyidős az SFIO megalakulásával, s az 1979-es adat szerint kb. 40 000 fő támogatását élvezte a párton belül. Az 1973-as kongresszuson a képviselők 21, az 1975-ös kongresszuson pedig már 25%-a támogatta. Bázisa a kékgallérosok, a tanárok, a müszaki értelmiségiek és a szocialista gondolkodásu diákságból került ki.

1974 végén csatlakozott a PS-hez az Egyesült Szocialista Párt (Parti socialiste unifié — PSU) kb. 3000 tagja M. Rocard vezetésével, amelynek társadalmi bázisa a következőképpen festett a hatvanas évek végén, a hetvenes évek elején:

M. Rocard-dal olyan neves politikusok, mint Gilles Martinet, Pierre Naville, továbbá teoretikusok, mint pl. S. Mallet (időközben elhunyt) lépett át a PS-be. 1978—80-ban még viszonylag egységes csoportot alkotott a Rocard frakció.

1. táblázat[7]

	Nem vallásos	Katolikus	Erős katolikus befolyás a gyermekre	Gyenge katolikus befolyás a gyermekre	Protestáns vagy zsidó
Adminisztrátor	37,5	12,5	12,5	12,5	25,0
Tanár	4,2	16,7	25,0	37,5	16,5
Egyetemista	15,4	15,4	48,5	30,8	0
Alacsonyan képzett fehérgalléros	11,1	44,4	0	16,7	27,8
Technikus	10,0	0	50,0	30,0	10,0
Kékgalléros	0	73,9	4,3	21,7	0

(Valamennyi adat %-ban megadott)

Visszatérve a PS koncepciójára, megállapitható, hogy ez nem egyik napról a másikra alakult ki, s magán viseli társadalmi bázisának és különböző frakcióinak világnézetét. Már az 1971-es kongresszuson megfogalmazódott, hogy a szocialisták egy szocialista társadalom felépitésére törekednek, ennek konkrét tartalmát azonban még nem határozták meg közelebbről. Kimondták azt is, hogy a pártnak a tömegek reális igényeit kell figyelembe vennie, a kelet-európai országokban megvalósult szocializmus negativumait pedig az önigazgatás irányába fejlődve kell kiküszöbölni.[8]

Az uj koncepció főbb körvonalai a hetvenes évek közepére alakultak ki.[9] Ennek alapját a francia társadalmi, politikai és gazdasági viszonyok birálata képezte. A PS valamennyi frakciója egyetértett abban, hogy Franciaországban kapitalizmus van, elismerte egyuttal azt is, hogy az állammonopolista kapitalizmus

2. táblázat

	1962	1968	1972—1973
Életkor: 26 alatt	11,8	12,3	18,6
26—35	28,9	28,2	37,4
36—50	34,0	37,1	30,2
50+	21,6	22,1	13,6
Foglalkozás			
Adminisztrátor	17,6	16,2	11,5
Tanár	23,0	23,0	34,5
Egyetemista	4,6	10,9	9,3
Alacsonyan képzett fehérgalléros	18,9	19,8	23,7
Kékgalléros	15,5	12,9	13,9
Farmer	3,3	2,1	1,4
Egyéb	17,2	15,1	5,7
Nem			
Férfi	80,0	74,8	75,5
Nő	20,0	25,2	24,5

(Valamennyi adat %-ban)

a tőkés fejlődés minőségileg uj szakasza, s hogy a szabadversenyes kapitalizmus idején jelentkező és a tőkés társadalmakra általában jellemző vonások a francia állammonopolista kapitalizmusban is megtalálhatók. E gondolatok mögött elsősorban a marxista, illetve neomarxista alapon álló CERES frakció álláspontja huzódik meg. Még inkább igaz ez a párt azon megállapitására nézve, hogy az állammonopolista kapitalizmus politikai rendszere egy szük kiváltságos csoport, az un. oligopóliumok urainak érdekeit juttatja kifejezésre. Ebből az is megállapitható, hogy a francia szocialisták tagadják, hogy a tőkés politikai rendszer összkapitalista érdekeket fejezne ki. Marxista alapon itélik meg a francia társadalom gazdasági strukturáját is, ami

megint csak elsősorban a CERES frakció hatását mutatja. A kapitalizmus birálatát az értéktöbblet alapján végezték el, felróva a gazdasági strukturának, hogy müködési mechanizmusának alapja a profitérdekeltség, s hogy lehetővé teszi a monopóliumok és az oligopóliumok létezését és uralmát a gazdasági élet legfőbb ütőerein. Mitterrand ezzel kapcsolatban elsősorban azt hangsulyozta 1976-ban megjelent elemzésében, hogy a válság a francia társadalmi rendszer strukturális ellentmondásaiból fakad, ami többek között a tőkés profitráta brutális zuhanásában jut kifejezésre. Az infláció, valamint a közhatalom rendszeres beavatkozása a magántőke javára, két alapvető elem a tőkés rentabilitás csökkenő tendenciájának ellensulyozására. A munkának tőkével való helyettesitésével, ami a munkanélküliség strukturális oka, a termelési eszközök erőteljes koncentrációja és ezzel párhuzamosan a gazdaságok internacionalizálódása megy végbe, s ezek tekinthetők a válság okainak és következményeinek is egyuttal.[10]

Hiba lenne azonban csak a CERES csoport hatására visszavezetni a francia Szocialista Párt kapitalizmus birálatát. Mellette erősen élt a Serge Mallet által kidolgozott koncepció is, amit olyan neves szocialista párti politikusok fogadtak el, mint pl. M. Rocard, G. Martinet és P. Naville. Mallett a gaulleizmus sikereinek titkát abban látta, hogy a baloldali pártok nem elemezték kellő mélységben a "neokapitalizmus" ismérveit és a modern termelés feltételei között megszülető "uj munkásosztály"[11] jellemzőit. Mallet az 1958-as fordulat legfőbb okát a francia burzsoázia belső ellentéteinek kiéleződésében látta. Forrását pedig abban, hogy amig a finánctőke érdekelt a kapitalizmus uj formájának kialakitásában — amelyre jellemző az állam gazdasági beavatkozása, az ipari tőke teljes alárendeltsége a finánctőkének, a termelés, a beruházások és az áruforgalom bizonyos mértékü tervezése, továbbá a munkásosztály uj tipusa, amely szorosan integrálódott a termelés és a fogyasztás ciklusához[12] —, addig a többi tőkés csoport a liberális gazdaság tulhaladott formájához, a gyarmati birodalomhoz és az agrár- és kereskedelmi kapitalizmushoz kapcsolódott, s ezáltal a köztük folyó harc a politikai élet elsődleges elemévé vált.[13] Mallet abban látta a baloldal hibáját, hogy mig de Gaulle a különböző társadalmi rétegek között lavirozva a finánctőke képviselőjeként a modernista tö-

rekvések érdekében lépett fel, addig de Gaulle-lal ellentétben a baloldali pártok nem tulajdonitottak kellő jelentőséget az uralkodó osztályon belüli ellentéteknek és a kispolgárság követeléseit támogatták. Pedig társadalmi szempontból a finánctőke modernizálási elképzelései jelentették az előremutató utat s nem a szabadversenyes kapitalizmushoz való visszatérés. Joggal állapitotta meg Mallet tehát, hogy a konzervativ csoportok gátolták meg, hogy érvényre juthasson a magas bérek politikája, amely pedig a modern kapitalizmus számára gazdasági és technológiai szükséglet.[14]

Mallet helyesen ismerte fel azt is, hogy a modern kapitalizmus egyik legfontosabb jellemzője a modern szektorok munkásainak munkahelyeikre történő integrálódása. Ez a modern viszonyokból objektive következő folyamat, amelynek következményeként a munkáltatói politika is megváltozott: az expanziós politika, amely a teljes foglalkoztatáshoz és a belső fogyasztás bizonyos szintjeinek fenntartásához kapcsolódik, igényli a munkásosztály együttmüködését a termelő folyamattal. S miután ez a politika egyaránt kedvező volt mind a munkásosztály, mind a vállalkozók többsége érdekeinek, ezért mindkét részről ugyanazt a szekeret huzták. Mallet jogosan állapitotta meg azt is, hogy a multinacionális tőke magára vállalta saját érdekeinek megfelelően a társadalmi haladás bizonyos vonatkozásait, amennyiben azok a müszaki és gazdasági haladás kiegészitői.[15] Ugyanakkor figyelmen kivül hagyta azt a tényt, hogy a kapitalizmus uj formái között továbbra is fennmaradt a munkásosztály és a tőkés osztály (ezen belül is elsődlegesen a finánctőkés réteg) közötti ellentmondás, ami azonban nem zárja ki a Mallet-i megállapitás helyességét a munkásosztály érdekeltségét illetően a modernizálásban, ami ugyanis saját életkörülményeit is javitja.

S. Mallet mellett André Gorz[16] is nagy hatással volt a francia szocialisták egy részének — elsősorban a PSU-ból érkezettek — gondolkodására, különösen G. Martinetre és P. Navillre, Gorz koncepciója számos ponton megegyezik vagy hasonlit Mallet gondolataihoz. Ő is elsősorban azt hangsulyozta, hogy a "neokapitalizmusban — miután a termelés döntő tényezőivé a termelékenység és a tömegfogyasztás váltak — a rendszer képes kielégiteni a munkások elemi szükségleteit. Ezért szerinte a kapitalizmus-ellenes kritikának ahhoz, hogy a javuló életkörülmények

közé került munkásságot mozgósitsa, uj ellentmondásokra kell építenie. Gorz ezért a munkaviszonyok, a munka célszerüsége és a munkaerő ujratermelésével kapcsolatban a fogyasztás és a civilizációs modell terén igyekezett elsősorban feltárni a "neokapitalizmus"-ra jellemző ellentmondásokat és felvázolni az erre épitő munkásstratégia alapelveit.[17] Ebben egyik inspirálója — amint arról saját hivatkozásai is árulkodnak — az Olasz Kommunista Párt által kidolgozott strukturális reformok politikája volt.[18] Az un. mennyiségi követeléseket, mint pl. amit az átfogó béremelések jelentenek, nem tartotta "igazi" ellentmondásoknak. Ugy látta, hogy csak azok a minőségi követelések állitják megoldhatatlan feladatok elé a kapitalizmust, amelyek a modern termelés feltételeiből fakadó uj szükségleteket fejezik ki. Ilyennek tekintette pl. a despotikus, tekintélyuralmi szervezet (üzemekben, gyárakban) és a munkavégzésben önállósuló dolgozó közti ellentmondást és a profitszerzés tőkés logikájának ütközését az emberi munka igazi értelmével és célszerüségével. Ilyen ellentmondásként határozta meg még a termelő egyének elidegenedését mind a munkájukban, mind a fogyasztás terén, ami annak következménye, hogy mindkettő a tőkés profitszerzés szempontjainak van alárendelve. Ellentmondásnak tekintette továbbá a rentábilisan termelhető egyéni elidegenedés és a lényeges emberi, főleg kollektiv, az alkotó tevékenységből fakadó, és kulturális szükségletek kielégitetlensége közötti ellentmondást.[19]

Gorz helyesen mutatott rá tehát a francia állammonopolista kapitalizmus uj ellentmondásaira, tulságosan lebecsüli azonban a hagyományos ellentmondásokból fakadó un. mennyiségi követeléseket (bérkövetelések, szociális célkitüzések stb.), s végeredményben figyelmen kivül hagyja azt is, hogy az uj és hagyományos ellentmondások egyaránt a kapitalista rendszer alapjaira vezethetők vissza.

2.

A szocialista párt szerint a hatalomhoz vezető ut első lépcsőfoka a baloldali erők tömöritése. Ezzel kapcsolatban mindenekelőtt két fogalmat kell részletesen elemezni.

Az egyik a baloldali egység kategóriája, amely alatt a francia szocialisták a következőket értik: "A baloldali egység számunkra

nem más, mint annak az osztályfrontnak a megjelenési — politikai megjelenési — formája, amely a társadalmi erők egységét kívánja megvalósitani a tőkés rendszer elleni harcban. Ez annyit jelent, hogy nem korlátozódhat valamiféle elégedetlenek gyülekezetére, nem oldódhat fel egy, a nagytőke ennek vagy annak az oldala ellen küzdő sérthetetlen egységben."[20] Azaz a párt minden olyan politikai erőt tömöriteni kiván, amely hajlandó harcolni a francia kapitalizmus jelenlegi formája ellen. A baloldali egység azonban nemcsak választási szövetség, hanem olyan tartós politikai együttmüködés, amely az érdekek azonosságán — a kapitalizmus jelenlegi formájának felszámolásán — nyugszik. A jelzett általános irányvonal azonban számos problémát vet fel. Az egyik, hogy mást ért kapitalizmus alatt a CERES csoport s mást ért a Mallet-Gorz irányvonal, hiszen mig az előbbi a monopoltőke elleni harcot helyezi előtérbe, addig a másik a monopoltőkével szembeni erőkre kiván nyomást gyakorolni, ugyanis a szocialista baloldal nem harcolhat a monopoltőke képviselői által foganatositott intézkedések ellen. Problémásnak tünik továbbá az is, hogy legyen-e, s ha igen, melyik politikai erő legyen a baloldali egység vezetője, tevékenységének politikai irányitója. A pártban egységes volt a vélemény, hogy szükség van ilyen erőre, s ez csakis a szocialista párt lehet, ugyanis egy olyan baloldali egység, amely nem egy nagy szocialista pártra támaszkodik, nagyon gyorsan elemeire fog bomlani.[21] A kérdőjel ezzel kapcsolatban elsősorban az, hogy tartósnak bizonyulhat-e a baloldali egység két legjelentősebb erejének, a szocialista és a kommunista pártnak az együttmüködése, amit a két párt koncepciójában fellelhető különbségek alapoznak meg.[22]

Ezt látszik alátámasztani a másik alapkategória, az osztályfront értelmezése is. A baloldali egység tartalmi ismérveit ugyanis az osztályfront kategóriája tartalmazza, amely a társadalmi mozgások logikus meghosszabbitásaként mindazon társadalmi rétegek és csoportok haladó irányainak egyesitésére törekszik — az osztályöntudat egyenlőtlenségeiből fakadó fáziseltolódásokkal —, amelyeknek érdekében áll lerombolni a kapitalista rendszer gazdasági kizsákmányolását, politikai hatalmát és ideológiai egyeduralmát. A párt koncepciójában tehát az osztályfront megfogalmazásakor elsősorban a CERES csoport hatása érvényesült, amely egyértelmüen valamennyi, a monopoltő-

kével szemben álló erő tömöritését szorgalmazta. Háttérbe szorult tehát a Mallet-Gorz-i álláspont, amely lényegében csak a bérből és fizetésből élők, kétségtelenül széles társadalmi bázisára kivánt támaszkodni a kapitalizmus — tehát nemcsak a monopoltőke — elleni küzdelemben.

A CERES csoport marxista alapon álló koncepciója természetesen nem győzhetett volna, ha nem támogatja a párt legnagyobb frakciója, a Mitterrand csoport. Korántsem akarom azonban azt a téves látszatot kelteni, mintha Mitterrand marxista lenne, hanem sokkal inkább arról van szó, hogy a szocialista politikus helyesen ismerte fel azt a tényt, hogy csak egy széles, monopolkapitalizmus-ellenes fronttal lehet győzelmet aratni a parlamenti választásokon — s ezáltal kormányra kerülni, majd ennek birtokában megszerezni a hatalmat.

A CERES csoport hatására bekerült a koncepcióba az a helyes felismerés is, hogy a tudományos-technikai forradalom hatására kialakuló uj dolgozói rétegek — a magasan kvalifikált munkások, technikusok és értelmiségiek — nem rendelkeznek olyan, ugymond munkásmozgalmi tudattal, amely képessé tenné őket a kapitalizmus ellentmondásainak felismerésére. Viszont az osztályfront megvalósitása lehetővé teszi egy olyan szocializmus felépitését, amely nemcsak a munkások törekvéseit elégiti ki, hanem minden más kizsákmányolt társadalmi rétegét, anélkül, hogy egyiket a másik hegemóniája alá rendelné, mivel ez a front frontálisan halad.

A pártban megtalálható ideológiai irányzatok és a társadalmi bázis heterogenitása magyarázza azt, hogy a párt egyenlőnek tekintett minden kizsákmányolt társadalmi réteget s már elméletben is kizárta bármely réteg hegemon helyzetbe kerülését. Tehát nem volt egyetlen olyan elméleti irányzat sem a pártban — még a CERES csoport sem! —, amely a kapitalizmus ellen folyó harcban a munkásosztály hegemóniájának talaján állt volna. Ebben az is közrejátszott, hogy valamennyi ideológiai irányzat élesen elhatárolta magát a szocializmust épitő országok politikai rendszerétől, amelyet tulságosan is leegyszerüsitve és elferditve a sztálini bürokratikus párturalomnál, a pártdiktaturával azonositottak.

A baloldali egység és az osztályfront kategóriái a kizsákmányolt rétegek szociológiai többségének kifejezésére szolgáltak,

s adták egyben a szocializmushoz vezető ut első lépcsőfokát. A következő lépcsőfoknak a szociológiai többség politikai többséggé alakitását tekintették, ami viszont már a párt koncepciójában a szocializmus részét képezte. Egységes volt a párt álláspontja abban, hogy a francia valóság lehetetlenné teszi a hatalom megragadása és a szocializmust ezt követő épités kommunista sorrendjének elképzelését. Véleményük szerint a szocialista vonások kibontakoztatása már a polgári demokrácia keretei között megindulhat a demokrácia fejlesztésén keresztül, ugyanis a szocializmus történelmi esélyei Franciaországban azon nyugszanak, hogy többségben vannak azok, akiknek objektive érdeke a társadalmi változás.

A PS reálisan különbséget tett a kormányra kerülés és a politikai hatalom megszerzése között, még pontosabban: a kormányra kerülés és a hatalom gyakorlása között. Mig az előbbi az elnöki funkció megszerzésével és a törvényhozó szervek tagjainak a baloldali egység, a baloldali tömörülés által történő megnyerésével azonosult, addig az utóbbi a társadalom átalakitásának folyamatát jelentette, amelynek konkrét tartalmát illetően azonban egymástól számos ponton eltérő felfogás alakult ki a pártban.

3.

Elsőként S. Mallet szocializmus-felfogását emliteném meg, aki a strukturalista elemzés alapján a strukturák részleges változásának jelentőségét, a termelői szektorok kezdeményező szerepét hangsulyozva, a munkahelyeket tekintette a társadalom megváltoztatására képes munkásmozgalom kiindulópontjának. Mallet ezt arra vezette vissza, hogy mig az üzemeken, gyárakon belül az "uj munkásosztály" az érdekkonfliktusok megértésének és a vállalati vezetés igazgatási, gazdálkodási tevékenysége felülbirálásának magas szinvonalu képességéről tett tanuságot, addig országos szinten a politikusnak mutatkozott, idegenek maradtak számára az üzemeken kivüli politikai harcok, a parlamenti küzdelmek. Ezt a közömbösséget a modern és a hagyományos technikához kapcsolódó dolgozók közötti nagy különbségekkel magyarázta, amelyek szerinte lehetetlenné teszik, hogy köztük valódi kapcsolat, igazi szolidaritás alakuljon ki. Mallet ugy gondolta, hogy az "uj munkásosztály" mozgalmának a modern

ipar sajátosságaival összhangban álló un. vállalati szindikalizmus felel meg, amely elutasitja a politikai harc hagyományos formáit. De eltér a gyáripari termelés korábbi technikájához és szervezetéhez kapcsolódó szakszervezeti mozgalom jellegétől is. Az uj tipusu szakszervezetek az uj minőségi követeléseket, a strukturális reformokat felvetve, a munka és a tőke harcában a munkáspártok által képviselt politikai front és a hagyományos szakszervezetek által képviselt szociális front mellett egy harmadik frontot nyitnak: a gazdasági frontot, amellyel a munkásmozgalom támadja a tőkés rendszert, és a gyakorlatban mutatja meg a rendszer képtelenségét a termelőerők harmonikus fejlődésének biztositására. Eközben a szakszervezetek politizáló gazdasági szervezetté, önálló politikai erővé válnak. Elvetve a tisztán politikai állásfoglalást, az automatizált üzemek munkásai a vállalati munka technológiai jellegzetességeiből kiindulva fogalmazzák meg követeléseiket, amelyek között a gazdasági részvétel és a munkásigazgatás követelései azok, amelyeken keresztül a munkásharc a legkorszerübb ipar uj feltételei mellett a szocializmus követeléséhez eljuthat.

Mallet egyértelmüen lebecsülte, sőt talán még az is megkockáztatható, hogy teljesen elvetette a politikai-parlamenti harcot, azaz a társadalom felülről történő átalakitását, holott a szocializmusért folyó harc csakis a központi és vállalati szférában folytatott küzdelem szoros összefonódása révén érhet el sikereket. Ehelyett azt állitotta Mallet, hogy a vállalati szindikalizmus révén már a fennálló francia "neokapitalizmus" viszonyai között megindulhat a szocialista átalakulás, éspedig konkréten a tőkés gazdaságban kifejlesztendő szocialista csirák révén. Ennek megfelelően nála a szocializmushoz vezető francia ut nem igényli a hatalom forradalom utján történő megragadását, ugyanis a társadalom és gazdaság uj adottságainak[23] a forradalmi reformizmus felel meg, amely elavulttá teszi a forradalmiság és reformizmus hagyományos megkülönböztetését.[24]

Mallet a francia állammonopolkapitalizmus, vagy ahogy ő nevezte, a "neokapitalizmus" keretei között megvalósithatatlannak tartotta, hogy a szocializmushoz el lehet jutni parlamenti uton. Ezt azzal indokolta, hogy amikor az állam gazdasági szerepe nő, — amit nélkülözhetetlenné tesz a gazdasági fejlődés, — akkor a munkásmozgalom nem maradhat kivül az államon, ha-

nem be kell hatolnia abba, s igy a modern tőkés rendszer lényeges pontjaira irányithatja harcát. Az államhatalom meghóditása miután az állam megszünt kizárólagos politikai erő lenni, sem fogható fel többé kizárólag politikai formájában. Ezt olyan folyamatnak kell tekinteni, amely hosszu távra szóló különféle akciók kombinációja lehet, amely révén biztositható a termelők osztályának — a munkásoknak, a technikusoknak és a káderekneк, akik a fő erőt alkotják — egyre hatékonyabb hatásköre a gazdaság irányitásában.[25]

A. Gorz is Mallet-hoz hasonlóan foglalt állást a szocializmus kérdésében. Ő is a vállalati szindikalizmust tekintette az egyedüli hatékony eszköznek a munkásmozgalom számára a rendszer elleni harcban. Ugyanis — szerinte — kizárólagosan az uj tipusu szakszervezetekben alakulhat ki az a tipusu osztálytudat, amely világosan érzékeli a munkatőke ellentétet. Ezáltal a kapitalizmus elleni harcnak mindenekelőtt a munkások munkahelyi helyzetének megváltoztatására kell irányulnia. A dolgozóknak elsődlegesen a tekintélyuralmi munkaviszonyok ellen kell fellépniük, amelyek korántsem tekinthetők a termelés modern szervezete következményeinek, s megszüntetésük sem közvetlenül a tulajdon kisajátitásából adódik.

A vállalati szakszervezet önállóságára épitve Gorz egy munkás ellenhatalom létrehozását tartotta szükségesnek, ami alatt a dolgozóknak a kapitalista igazgatás és döntési rendszer vállalaton belüli birálatát értette. Ez az ellenhatalom azt a jogkört foglalná magában, hogy a munkaviszony és a javadalmazás valamennyi vonatkozását rögzitsék szerződésekbe; a szakszervezetek ellenőrzési jogát a szakmunkásképző iskolák, a munka szervezete, a munka megosztása és fejlesztése felett; tárgyalási jogot a munkaütem, a darabbér, a munkakör kvalifikációs foka, az órabér és a technikai változások kérdésében, továbbá döntési jogot a kollektiv teljesitmény után járó prémium elosztásáról. Ebből következően az ellenhatalom alternativ megoldások birtokában pontról pontra birálhatná a tőkés igazgatás minden egyes lépését.[26]

Gorz alternativ megoldásokat javasolt a munkahelyektől az országos tervig minden szinten, olyanokat, amelyek a társadalmi szükségletek szempontjait érvényesitenék a tőke profitszempontjaival szemben. A legfontosabb cél: eljutni a munkáshatalom

megteremtéséhez a vállalatoknál, majd az egyes iparágaknál s végül az egész nemzetgazdaság szintjén. Harcolni kell továbbá a "neokapitalizmus" fogyasztási és termelési modelljével szemben is, az ösztönző szükségletekre alapozott fontossági sorrend felállításával.[27]

Ugyanakkor elvetette azt a marxista tételt, amely minőségileg uj társadalmi formációt lát a szocializmusban, s amely csak a politikai hatalom meghóditása és a hatalom forradalmi átalakitása után valósulhat meg. Gorz koncepciójában ugyanis a szocializmusnak ugy kell jelentkeznie, mint a jelen harcainak és taktikai követeléseinek stratégiai értelme és távlata. A francia kommunisták álláspontját birálva egyenesen azt állitotta, hogy a tőkés vállalatvezetés politikájának birálata, — egy ettől eltérő vezetés és fogyasztási modell nevében — forradalmibb és reálisabb jelentőségü is, mint a kommunisták elvont beszédei a monopóliumok esetleges államositásáról. Ő inkább azt hangsulyozta, hogy a munkásmozgalom követeléseit a kollektiv szükségletek (lakás, urbanizáció, közlekedés, bölcsődék, iskolák, egészségügyi létesitmények stb.) kielégitésére kell irányitani, amelyek a tőkés rendszer radikális kritikáját képviselik és lehetővé teszik, hogy a szocializmusnak a kapitalizmus feletti fölénye kézzel fogható módon bontakozzék ki. A vázolt szükségletek és a tőkés rendszer érdekei közötti ütközések pedig elvezetnek a társadalmi szektor növekedéséhez, a magántőkés felhalmozás központjainak társadalmi ellenőrzés alá helyezéséhez. E részleges célokat, — a gazdaság részleges szocializálását és a munkásosztály részleges hatalmát — előirányozó dialektikus fejlődés lehet az alapja a szocializmus felé tartó békés ut stratégiájának. A munkás ellenhatalom kiteljesedése az önigazgatás (autogestion) pedig akkor valósul meg, amikor a döntési hatalom — nemcsak a tőke és a hitelfelhalmozási központok államositása, hanem a demokratikus döntési központok megsokszorozódása utján is — a tőke kezéből a dolgozók kezébe megy át.[28]

Gorz, Mallethoz hasonlóan, szintén teljesen kizárta a politikai-parlamenti harc létjogosultságát a szocializmusért folytatott harcban és teljesen elvetette a politikai hatalom megszerzésének szükségességét a társadalmi átalakulásért folytatott küzdelemben. Ez azért kérdőjelezhető meg már az elmélet szintjén is, mert minden mélyreható, társadalmi változás esetén előbb vagy

utóbb felvetődik az egyik legfontosabb kérdés: a hatalom kérdése. A hatalom birtoklása nélkül nehezen képzelhető el a Gorz, de a Mallet által is felvázolt társadalmi átalakulás, mivel a technokráciával és a bürokráciával szorosan összefonódott multinacionális tőke képes megakadályozni a munkás ellenhatalom fokozatos kiépitését.

A. Gorz és S. Mallet koncepciójában egyébként elsősorban a XIX. század nagy francia gondolkodójának, P. J. Proudhonnak gondolatai tükröződnek vissza, aki ugyanis szintén alábecsülte a politikai harc jelentőségét, előtérbe helyezte a gazdasági harcot és a társadalmi változásoknak a vállalatokon belüli elindítását. S különösen Mallet elgondolásaiban fellelhetők továbbá a XIX. század utolsó évtizedében kialakult francia anarcho-szindikalizmus egyes elemei is.

Sok tekintetben más koncepciót dolgozott ki a CERES csoport a szocializmusról. A CERES csoport — ellentétben Mallet-vel és Gorz-cal — reálisan abból indult ki, hogy a szocializmushoz vezető uton a kapitalizmussal szemben álló szociológiai többséget politikai többséggé kell alakitani, azaz meg kell szerezni a politikai hatalmat, ami marxista hatást tükröz. A pártnak két hibától kell óvakodnia: az egyik, hogy olyan hibás következtetésre nem szabad jutnia, hogy elegendő felhasználni az államapparátust ugy, ahogy van. Ez ugyanis annak az elfogadása lenne, hogy az állam az osztálykonfliktusok felett álló itélőbiró. Ellenkezőleg: az állam a mindenkori hatalmon lévő politikai erőcsoport egyik legfontosabb politikai eszköze, érdekeinek érvényesitésére. A másik hiba, ha tulságosan sokat várna a párt azoktól az eszközöktől, amelyek a munkások mozgósitása során spontánul alakulnak ki egy választási győzelem esetén. Ennek elfogadása pedig olyan hibás felfogásból következne, hogy a hatalom egyszerü származéka a tanácsok vagy bizottságok piramisának. Ez ugyanis egységes munkásosztályt, ellentmondás nélküli társadalmat és semleges nemzetközi környezetet tételez fel, ami viszont nincs és nem is lesz.

A politikai hatalom megragadásának módszerét illetően azonban a CERES csoport abszolutizálta a békés, parlamenti utat s tagadta az erőszak minden formáját. Elvetette az erőszakos átalakulás "orosz" utját, amit a kisebbség forradalmának neve-

zett; ellentétben a vizsgált időszak francia valóságával, ahol a társadalom többsége kívánta a társadalmi változást, a szocializmus megteremtését, s ennek következtében nyilik lehetőség a politikai hatalom megszerzésére parlamenti uton. Ez egyuttal már azt is jelzi, hogy a CERES csoport nem bernsteini értelemben használta a parlamenti utat, hanem csupán eszköznek tekintette a politikai hatalom meghóditásához és a társadalom radikális átalakitásának megkezdéséhez. A szocializmushoz vezető ut következő fontos lépcsőfoka a nacionalizálás[29] célkitüzése, ami azt mutatja, hogy a csoport felismerte: a multinacionális tőke hatalmának felszámolásához nem elegendő a parlamenti többség megszerzése. Nézetük szerint elengedhetetlen a gazdasági élet fontosabb területeinek, az egész bank-, pénzügyi és biztositási rendszer, valamint a hadiipari, ürrepülési, repülési, atom- és gyógyszeripari, elektrotechnikai és vegyipari konszernek fokozatos nacionalizálása.

Ami pedig az önigazgatás konkrét tartalmát illeti, erre a legalaposabb választ a párt 1979-es kongresszusa adta, ahol a CERES csoport által beterjesztett javaslat szerint az önigazgatásra épülő uj hatalmi viszonyok, amelyeket fokozatosan lehet bevezetni, a termelésben a vállalati tanácsok hatalomátvételét jelenti.[30] Ebből közvetve az is megállapitható, hogy a vállalati önigazgatás mellett országos szinten továbbra is a baloldali többségü parlamentet — ekkor ez még csak elméleti szinten fogalmazódhatott meg — tekintették a politikai hatalom legfőbb letéteményesének. A rendelkezésre álló adatok alapján feltételezhető, hogy a CERES csoport koncepciójának megfogalmazásakor erőteljesen hatott a vállalati önigazgatás jugoszláv modellje is.[31]

Komoly viták folytak azonban a csoporton belül, hogy mennyiben lehet a francia viszonyok, tehát egy magasan fejlett kapitalista állam viszonyai között bevezetni az önigazgatás vállalati modelljét, s hogyan lehet elkerülni azokat a negativumokat, amelyek Jugoszláviában jelentkeztek. Ezzel összefüggésben nem szabad megfeledkezni néhány tényről: Franciaországban Jugoszláviához képest fejlettebbek a termelőerők, komoly hagyományai vannak a politikai demokráciának, viszonylag erős a bérből és fizetésből élők, s közöttük is elsősorban a kékgallérosok szervezettsége, — amely tényezők korántsem hagyhatók figyelmen kivül az önigazgatás bármely formájának megvalósitásakor.

Ami végül a Mitterrand csoport "szocializmus" koncepcióját illeti, mindenekelőtt azt kell hangsulyozni, hogy ez a nézet nagyon eklektikus és számos ponton homályos is. Lényegében elfogadta a szociológiai többség politikai többséggé transzformálásának CERES-i elképzelését s egyetértett annak magyarázatával is. Annál bonyolultabb feladat, azonban szocializmusképének bemutatása, ami elsősorban azzal magyarázható, hogy megkísérelte ötvözni — kevés sikerrel — a Mallet-i, Gorz-i és CERES-i gondolatokat a szocializmusról. Emögött nyilvánvalóan az a törekvés huzódott meg, hogy a párton belül tartson minden, a szocializmust valamilyen formában elfogadó irányzatot s a mögöttük álló társadalmi bázist — beleértve a kommunista párttól átáramló erőket is, meggyengitve ezáltal a kommunista pártot — s igy sikerüljön megvalósitani a nagy szocialista párt mitterrandi gondolatát. Mivel ezek az irányzatok rendkivül eltérő álláspontot vallottak a szocializmus kérdésében, ezért még kompromisszumot kötni is nagyon nehéz velük.

Ugy tünik azonban, hogy Mitterrand-nak megvolt a maga saját álláspontja is ebben a kérdésben. Ez a polgári radikalizmus, a hatalommegosztás Locke-i koncepciója, párosulva a Montesquieu-i elvekkel, s mindezt ötvözve az önigazgatással, amit rendkivül hathatós eszköznek tekintett a hatalom tulkapásaival szemben. Mint irta: "... az egész lényege, hogy egyetlen társadalom sem menekülhet meg a zsarnokságtól, ha ... nem szervezi meg saját ellenhatalmát. Egyszer azt irtam, hogyha ma élne Montesquieu, az önigazgatás hive lenne, hogy megkeresse a demokrácia egyensulypontját."[32] Mitterrand a hetvenes évek végén nyiltan az 1789-es francia polgári forradalom örökösének tartotta magát, az életet pedig olyan folytonos küzdelemként fogta fel, amelyben egyrészt garantálni kell a már kivivott politikai jogokat (általános választójog, politikai szabadságjogok stb.), másrészt ki kell terjeszteni ezeket minden állampolgárra, egyuttal harcolni szükséges a gazdasági jogok (teljes foglalkoztatottság, szociális jogok stb.) bővitéséért.

Mitterrand gondolatrendszerében fontos helyet kapott P. Mendés-France szocializmusképe is, amelynek meghatározó elemei a liberális, demokratikus politikai rendszer és a nagyobb gazdasági hatékonyságon keresztül megvalósuló kiterjedtebb társadalmi igazságosság. Ezáltal Mitterrand gondolatrendszerében

a politikai rendszer polgári liberális örökségre épül, amelynek alapja a demokrácia. Ebben a demokráciában a legfőbb probléma az állam és az egyén kapcsolata, ugyanis az egyén számára a politikai rendszernek kell biztositania a politikai jogokat és a tulajdonhoz való jogot is. A demokrácia szocialista, a polgári radikalizmus elveit meghaladó jellegét Mendés-France alapján pedig abban látta Mitterrand, hogy a demokrácia a népszuverenitást, a szabadságjogokat, a pártok és szakszervezetek pluralitását képviselő politikai demokrácián tul kiterjed a gazdasági és szociális területre is. Ez a demokrácia a részvételi demokráciát testesiti meg, amely a képviseleti és a közvetlen demokrácia között helyezkedik el és az állampolgároknak a közügyekbe való fokozott bevonására épül. A politikai rendszer e tipusában fontos helyet foglalnak el a szakszervezetek is, amelyek lényegében minden szinten párbeszédre lépnek a politikai és gazdasági hatalommal s ezen keresztül hatást gyakorolnak azokra. Ugyanakkor fontos elem az államhatalom decentralizációjának polgári liberális koncepciója is, amelynél erőteljesen érződik a francia liberális gondolkodó, B. Constant hatása.[33] A községi-területi önkormányzat jelenti az egyedülli biztos garanciát a központi hatalom tulburjánzásával szemben, a valóságos közösségek ellenállásának természetes bázisát a politikai állam absztrakt és sokszor illuzórikus diktátumaival szemben.

A nyolcvanas évek kormányzati tapasztalatai alapul szolgálnak a további elemzéshez, annak a kérdéskörnek történeti felhivásához, hogy a hetvenes években megfogalmazott elméleti tézisek mennyiben valósultak meg, illetve miért nem érvényesültek a Francia Szocialista Párt gyakorlatában.

JEGYZETEK

[1] Johancsik János: A francia Szocialista Párt és a baloldali egység. In: A szociáldemokrácia ma. Budapest, 1981. Kossuth Könyvkiadó 104. old.

[2] Uo.

[3] Uo. 104—105. old.

[4] Az SFIO — Section Francaise de l' Internationale Ouvriére, a Munkásinternacionálé Francia Szekciója — különböző szocialista irányzatok egyesüléséből alakult meg 1905-ben. Az 1969-es kongresszuson változtatták Szocialista Pártra (Parti Socialiste — PS) a párt nevét.

[5] In: "After Sondages" 1966, no. 2, 13—14. old. és J. Charlot: Quand la gauche peut gagner. Paris, 1973. Alain Moreau, 45—47. old. Az 1975-ös és az 1979-es adat becslés.

[6] Social Democratic ... 40. old.

[7] Az 1-es és a 2-es táblázat adatai a következő források alatt találhatók: Guy Nania: Le PSU avant Rocard. Paris, 1973. Ed. Roblot, 116—117. old. és R. Cayrol: L' histoire du parti. In: M. Rocard (ed.): Le PSU et l'avenir socialiste de la France. Série Politique no. 31. Paris, 1969. Ed. du Seuil, 35—39. old.

[8] Changer la vie. Programme de gouvernement du Parti Socialiste. Paris, 1972. 249. old. és P. Guidoni: Naissance du nouveau Parti Socialiste. In: "Nouvelle Revue Socialiste", 1976. No. Spécial, 83—90. old.

[9] A PS-nek nincs olyan programadó dokumentuma, mint például az SPD-nek, hanem különböző kongresszusok, konferenciák és a párt ismert politikusainak és ideológusainak állásfoglalásai alapján lehet összegezni a párt főbb elképzeléseit.

[10] F. Mitterrand: La capitalism. In: "Nouvelle Revue Socialiste, 1976. 18. sz. 82—83. old.

[11] A neokapitalizmus sajátos társadalmi osztályának tekintette az "uj munkásosztály"-t.

[12] S. Mallet: Aprés le référendum: perspektives nouvelles. In: "Les Temps Modernes", 1958. nov.-dec. 781. old.

[13] Uo. 782. old.

[14] Ua.: Pour un programme de l' opposition. In: "Les Temps Modernes", 1958. jul. 187. old.

[15] Uo. 487. old.

[16] A. Gorz ugyan nem volt sem a PSU, sem a PS tagja, hatása azonban mindkét pártban megfigyelhető volt.

[17] A. Gorz: Stratégie ouvriére et néocapitalisme. Paris, 1964. Ed. Seuil, 34. old.

[18] Uo. 35. old.

[19] Uo. 45. old.

[20] Idézi Bankó Csilla: A francia Szocialista Párt álláspontja a politikai rendszerről. TTI kézirat, 1982. 13. old.

[21] F. Mitterrand: Conclusions. In: "Nouvelle Revue Socialiste", 1976. No. Spécial, 121. old.

[22] A Francia Kommunista Párt álláspontja szélesebb körben ismert, ezért ennek részletezésétől ezuttal eltekintek.

[23]Mallet ezalatt a korábbiakban már kifejtett neokapitalizmus sajátosságait értette.

[24]S. Mallet: Pour ... 488—89. old.

[25]Ua: Aprés le ... 798—99. old.

[26]A. Gorz: Stratégie ... 69. old.

[27]Uo. 71. old.

[28]Uo. 98. old.

[29]Ami nem azonos a kelet-európai országokban végrehajtott államositásokkal.

[30]In: "Le Poing et la Rose", 1979. január 8. old.

[31]Uo.

[32]F. Mitterrand: La capitalism ... 81. old.

[33]P. Mendés-France koncepciójáról lásd részletesebben pl. Pour préparer l' avenir, és La République moderne c. könyveit. Constant álláspontjáról pedig lásd pl.: B. Constant: Du pouvoir municipial et d' un nouveau genre du fédéralisme. In: B. Constant Ouvres. Texte présenté et annoté par A. Roulin. Paris, 1959. Bibliothéque de la Pléiade, 45. old.

Pankovits József:

AZ OLASZ KOMMUNISTA PÁRT XVII. KONGRESSZUSA

Az OKP XVII. kongresszusa 1986. április 9—13. között végezte munkáját Firenzében. A XVI.-at 1983-ban tartották.

Nem először történt, hogy az előző kongresszus utáni harmadik évben ujra összehivják a pártkongresszust, mégis e legmagasabb pártfórum előkészületeinél felmerültek a "rendkivüliség" jelei is. Ezeket azután "felkapta" és a rá jellemző tulzásokkal ecsetelte a polgári sajtó. E "rendkivüliség" mindenekelőtt abban állt, hogy Enrico Berlinguer 1984. junius 14-i halála után kétszer is — a helyhatósági választásokon és a mozgóbérskála referendumon — politikájának alapos átgondolására kényszerítő választási kudarcot szenvedett el az OKP. Azok után került erre sor, hogy az 1984-es Európa Parlament-i választásokon 33,4%-kal az ország első számu politikai pártja lett (a kereszténydemokraták 33%-ot kaptak). Igaz, a szavazás Berlinguer megrázó haláltusája, majd temetése utáni napokban, junius 24-én zajlott le. Mint ismeretes, Berlinguert a választási kampány menetében a junius 8-án tartott padovai naggyülésén, szónoklata közben agyvérzés érte. A tragikus rosszullét és a halál bekövetkezéséig tartó időszak, s a temetés az OKP és a Berlinguer melletti hihetetlen méretü szimpátia-tüntetéssé változott. Az államfő, a szocialista párti Sandro Pertini, — akinek harcostársa volt Berlinguer atyja — mint tulajdon fia mellett virrasztott a pádovai kórházi ágynál, majd a vég bekövetkeztével különrepülőgépen maga vitte a holttestet Rómába. A történtek a szavazatokban is éreztették hatásukat. Néhányan El Cid középkori spanyol hős halálához hasonlitották Berlinguerét, aki a halálos sebesülése ellenére is lóra szállt a legenda szerint átlovagolt ugyan a halálba, de csapatai győztek.

Az 1985-ös helyhatósági választások az Európa Parlament előző évi sikeréhez mérten azonban már 3—4%-os visszaesést hoztak az OKP-nak, amely az 1980-as helyhatósági választásokhoz képest is 1,5—2%-kal kevesebb eredményt jelentett. Ehhez járult, hogy az egyes helyi szavazati eredmények egyes helyeken erősen eltértek egymástól. Milánóban, vagy Szicilia több — de

másutt is — városában, például a szocialista párt is megelőzte az OKP-t. S mivel a kép igen differenciált volt — hiszen a helyi politika megitéléséről volt szó és a választók nem egyformán voksoltak — ennek következtében szélesre nyilik a helyi tanácsok és giunták kialakitásának a variációja.

Az 1980 és 1985 között lebonyolitott választásokon nagyfoku ingadozás volt tapasztalható,[1] ami összefüggött a belpolitikai helyzetben végbement átalakulásokkal, s előre ki nem számitható effektusokkal. Akorábban baloldali közigazgatás alá tartozó Piemonte, Lazio, Marche régiók, valamint számos tartomány és nagyváros elveszett; a baloldal számára; a kormánykoalició ötpárti konstrukciójának (kereszténydemokrata, szocialista, szociáldemokrata, liberális és köztársaságpárti) megfelelő helyi önkormányzati szervek jöttek létre. A kép azonban rendkivül változatos és bonyolult.

A fő irányzatnak megfelelő jobbratolódás mellett ugyanakkor — a hagyományos "vörös övezetben" — megmaradtak a baloldali szervek. Másutt viszont az összes alkotmányhü politikai pártot, s akommunistákat is magába foglaló tanácsok jöttek létre (Puglie, Calabria, Basilicata egyes városai és tartományai; Szardinia szigetének régiója, ahol baloldali a közigazgatás irányitása).

Az 1985 nyarán rendezett mozgóbérskála-referendum nem választási kudarc volt elsősorban, mert az OKP gyakorlatilag egyedül — ahogyan Alessandro Natta a firenzei előadóbeszédében ezt megjegyezte —, valóban politikai szövetségesek és támogatók nélkül a szavazatoknak közel a 46%-át tudta biztositani. Amely azonban mégis politikai kudarc volt, mert a párt nem érte el célját: a mozgóbérskála megfékezését előirányzó kormánydekrétum visszavonását, amire a népszavazást kiirták. A szavazók 54%-a amellett foglalt állást, hogy a kormánydekrétummal elvett évi kb. 230 ezer lirát mint munkabér-juttatást ne kapják vissza fizetési boritékjaikba a dolgozók. A kormány, a szakszervezetek — részben a katolikus, részben a szocialista agitáció hatására — a szavazókkal el tudták fogadtatni az OKP agitációjával szemben, hogy az inflációellenes intézkedések sorában nem nélkülözhető a mozgóbérskála mechanizmusának, átmeneti megállitása.

Ilyen politikai ellentmondások és "rendkivüli" körülmények után a párt kongresszusi lelkiismeret-vizsgálata —jól cselekedtünk, jól dolgoztunk? — és irányvonalának korszerüsitése jogo-

san került napirendre. A párt politikájának megvitatása egybekapcsolódott a párt vezetésének megszilárditásával, hiszen a Berlinguer váratlan halála után főtitkárnak választott Natta mellett a Központi Bizottság csak vita után, és nem egyhanguan döntött.

A Központi Bizottság 1984. juliusi ülésén Nattán kivül más jelöltek is szóba kerültek, és Natta például nem kapta meg a Központi Bizottság több tagjának, köztük a tekintélyes Bufalininek a szavazatát sem. (Paolo Bufalini a főtitkár megválasztása után a Központi Ellenőrző Bizottság elnöke lett.) A főtitkári poszt másik posszibilis jelöltje Luciano Lama lehetett volna, a CGIL akkori főtitkára, ha maga Lama nem kéri a KB egyes — őt jelölő — tagjaitól, hogy javaslatuktól álljanak el. Igy a vita elkerülte az élesebb fordulatokat. Mindenesetre az uj főtitkár, Natta kongresszusi szintü megerősitése eloszlatta a kérdést érintő, különféle mendemondákat.

A kongresszus jelentőségét azonban ezuttal is a párt irányvonalának a meghatározása adja meg.

A kongresszus értékelése a belpolitikai helyzetről

Az előzmények rövid felvázolásából is kitünik, hogy a belpolitikának nagy figyelmet kellett kapnia a kongresszus munkájában. Igy is történt. A választási százalékok hullámzásának közvetlen adatain tulmenően, a fő problémát belpolitikai, egyben a párt irányvonala meghatározásának szempontjából az jelentette, hogy az OKP által korábban meghirdetett "demokratikus alternativa" koncepciójának megvalósitási feltételei nem alakultak kedvezően.

Ismeretes, hogy a demokratikus alternativa a történelmi kompromisszum irányvonala után 1979—1980-tól került ujból napirendre a párt gyakorlatában. A történelmi kompromisszum a válságfázis mélypontján, a jobboldali puccsveszély elháritása érdekében 1973 őszén, a chilei katonai diktatura hatalomra jutása után fogalmazódott meg. A történelmi kompromisszum koncepciója az olasz társadalom nagy népi tömegeinek, a katolikusoknak és a kommunistáknak, valamint a szocialista párt mögött sorakozó munkás és dolgozó tömegeknek az összefogását és találkozását, s különböző meghatározott célokban való együttmü-

ködését foglalta magában. Ebben az irányban bizonyos folyamatokat hajlandó volt elindítani a kereszténydemokrata párt Moro-Zaccagnini és mások által képviselt balszárnya is. A kideritetlen hátterü Moro-gyilkosság és az OKP-nek cégérül való felhasználása, a válságellenes programban, társfelelőssé tétele, a népszerütlen inflációellenes nadrágszijmeghuzásban, közben a kormányzati pozicióktól való távoltartása meghiusitotta a történelmi kompromisszum szerinti belpolitikai modell kialakitását. Ez nem lett volna más, mint a politikai intézményrendszer csucsán, a kormány államhatalomban is megjeleniteni és érvényesiteni azt, ami az olasz társadalom létében objektive adott és müködő minőség: a különböző társadalmi és politikai erőknek az alkotmány és a politikai intézményrendszer meghatározott keretei között együttélését és közös politikai munkáját. Ennek továbbfejlesztéséről volt szó, ami megnyilvánult a helyhatósági intézményekben, vagy a társadalom egyéb olyan szervezeteiben, mozgalmaiban, mint a szakszervezetek, a békemozgalmak, a környezetvédők.

Nem lehet figyelmen kivül hagyni ugyanis, hogy az 1945 utáni olasz társadalomban a különböző politikai erők szervezeteinek, mozgalmainak és pártjainak léte és tevékenysége az olasz politikai élet, az olasz társadalom alapja. A helyhatósági és parlamenti választásokon az arányosság elvének, az erőviszonyoknak megfelelően felosztott parlamenti és helyi választmányi "hatalmi szeletek" egymáshoz való viszonyán nyugszik a politikai közélet. Az egyes politikai erők kölcsönös toleranciája és kompromisszumos gyakorlata a mindennapok ténykérdése, amely nagy multra, az ellenállás hagyományaira tekint vissza. Az erőviszonyok érvényesitése az államhatalom felső csucsaira, természetes fejlemény lett volna az olasz társadalom fejlődésében és hosszu időre gazdasági, társadalmi, valamint politikai stabilitást teremtett volna. Ehhez a feltételeket egyfelől a haladó polgári demokratikus alkotmány és a rajta épült politikai intézmény- és mechanizmusrendszer biztositotta volna, másfelől az OKP választóinak növekedése. Az OKP 1975—76-ban meghaladta a 30%-os választói számarányt. Ebből adódóan ésszerü és logikus volt, hogy a párt azt a politikai elvet képviselte, hogy a 30% birtokában az OKP kormányzóképes erő, ellenére vagy nélküle Itáliát nem lehet kormányozni. Ebben a tekintetben a párt irányvonala — helyesen — az évek során nem változott.

Az igény felvetése egyébként teljesen jogszerű is volt. Ha az alkotmány demokratikus szellemével összeegyeztethetőnek lehetett tekinteni ugyanis azt, hogy 5—6%-kal kormánytényező lehet három politikai párt (liberális, köztársaságpárti, szociáldemokrata), akkor ugyanannak az alkotmányos rendszernek a megteremtésében résztvevő, annak intézményeit és alapdokumentumát minden körülmények között tiszteletben tartó kommunista párt is legálisan kormányzó párttá válhat. Az adott demokratikus intézményrendszer hatékonyságát, működőképességét pedig csak fokozhatta az, ha ez a társadalmilag számottevő erő minden szinten, a kormányt is beleértve, elnyeri az őt megillető helyet.

Annak ellenére, hogy a történelmi kompromisszumot az eredeti berlingueri javaslat[2] és az OKP széles párttagsága sem fogta fel, hogy ha a kereszténydemokrata és kommunista párt "megegyezik", mindenki mást, mindenekelőtt a szocialistákat félrelökik; a szocialisták mégis tartottak ettől. Igy a szocialista párt — amely a történelmi kompromisszum megkísérelt érvényesítésekor egyén választói krizist élt át, mélyponton, 10% alatt volt — leegyszerüsitett interpretációjában a történelmi kompromisszum ugy jelentkezett, hogy a két nagy párt "alkudozását" óhatatlanul leértékeli a szocialista párt "politikai árfolyamát".

A szocialista párt céljai elérése érdekében, miután az erős forradalmi hagyományokkal rendelkező olasz munkásosztály szervezésének politikai sulypontja 1945 után áttevődött az OKP-ra, a nyugati szociáldemokraták ideológiai és politikai koncepcióinak a talaján a kormányra jutást is felhasználta. Ismeretes, hogy az un. "közép-bal" kormányformációkban a szocialista párt jelentős kötelezettségeket vállalt és fontos pozíciókra tett szert. Ennek ára az olasz balratolódás feltartóztatása, az OKP remélt elszigetelése volt. Az a sajátos paradoxon állt azonban elő, hogy minél nagyobb erőket mozgósitottak az OKP ellen, az OKP választói befolyása 1976-ig lineárisan emelkedett, és az a politikai erő, — az OSZP —, amelyre alapitották ezt a feltartóztatási manővert, annál jobb és zsirosabb kormányzati pozíciókhoz jutott, minél kevésbé vált be a feltartóztatás. Igy az OSZP-nek haszonélvezője lett a paradoxonnak, esze ágában sem volt ezen változtatni következésképpen ellene volt a történelmi kompromisszum támogatásának. Ebből következően érdekei találkoztak mindazokével, akik kivülről vagy belülről akadályozták a történelmi kompromisszum

megvalósitását. Természetesen mindenekelőtt a jobboldali kereszténydemokraták elképzelésével, akiknek stratégiájában továbbra is az OKP visszaszoritása maradt a fő cél, mint részben el is érték. Az OKP és a KDP közötti tárgyalások miután megfeneklettek, Morót "eltávolitották" a politikai szintérről, mind az OKP mind a KDP befolyása meggyengült. Ennek a politikai helyzetnek az előnyeit megint a szocialisták élvezték, ha ki is kellett böjtölniük a köztársaságpárti Spadolini kétéves, majd Fanfani rövid egy évi kereszténydemokrata miniszterelnökségét. 1983-ban Craxi miniszterelnök lett. A kereszténydemokraták miután 1978-ban elvesztették az államelnöki funkciót ezen a poszton kénytelenek voltak engedni. A hatalmi osztozkodásnak ez a formája tette lehetővé a kormányzás folytonosságát és a stabilitás feltételeit valamelyest emelni.

Megjegyezzük, hogy az OKP 1980-ban határozott változtatást hajtott végre politikai irányvonalán. Amennyiben a történelmi kompromisszum szövetségpolitikai és főként pártközi együttműködésének sulypontja a demokratikus alternativa keretében a kereszténydemokratákról a szocialistákra "helyeződött át". Ezt a módositást a szocialisták azonban főképpen azok után, hogy főtitkáruk, Bettino Craxi beverekedte magát a miniszterelnökségbe, egyáltalán nem akceptálták.

Bettino Craxit éppen a szocialista párt 1976-os választási mélypontján választották főtitkárnak azzal a feladattal, hogy állitsa meg a párt politikai befolyásának a hanyatlását. Craxi pragmatizmusa nem ismert határokat. A politikai lehetőségek között nagy magabiztosságot és rámenősséget árult el. Jól látta, hogy a kialakult helyzetet, a két pártkolosszus "erődöntetlenjét" a közbülső erő, — a "nevető harmadik" pártja — maximálisan ki tudja használni. Mégpedig aképpen, ha mindkét féllel szemben — a kereszténydemokratákkal a "kormányzati összefogásban" a kommunistákkal a szakszervezeti és szövetkezeti mozgalmakban, valamint a helyi közigazgatásban folyamatositott együttműködésben emeli a tételeket. A párt több pozíciót és több vezetőpozíciót követel.[3] A miniszterelnöki pozíció megszerzése is e felismerésnek köszönhető. Emberei is különböző vezető beosztásokat, irányitó pozíciókat kaptak, akiktől a nagyobb aktivitást, nagyobb határozottságot, politikai "sponsort" követelte, amelynek a vá-

lasztási eredményekben is ki kell fejeződnie. Emellett nem csak a szokásos munkásellenzéki kritika fegyvereit forgatta — ha kellett —, hanem pártja érdekében felhasználta a nemzeti eszmék nimbuszát a gazdasági és társadalmi élet pozitiv oldalait is, a "Made in Italy" sikereit, amelyek bizonyos gazdasági ágazatok csucstermékeiben, divat- és sporteredményekben, a turizmus huzóerejében nyilvánult meg.

A politikai propagandának ez az alkalmazása kétségtelenül hatásosnak bizonyult, hiszen sok tekintetben a televiziózás látványával és csak a vele konkurrálni képes más látványossággal lehetett politikai propagandát folytatni, amikor a politika részben maga is látványossággá változott, s fejthetett ki hatást. Amit el is fogadott átlagember, aki kissé maga is belefáradt a nehézségek, az infláció, a válság folytonos hangoztatásába, a terrorizmusba, a kormányválságok egyhangu ismétlődésébe, a kommunisták és kereszténydemokraták "megegyeznek- nem egyeznek meg" dilemmájába. A szocialista párt a propagandaelemek következtében, s mivel a kitüzött célokból egy s más megvalósult, egyike lett azoknak a tényezőknek, amelyek a produktivitást, a hatékonyságot, a válságból való kiutat jelképezték az olaszok számára. Igy a párt befolyásának negativ tendenciája megállt, s a pártvezetés tökéletesen elégedett volt a megszerzett pozíciókkal. (Elérték mindenekelőtt azt, hogy a miniszterelnöki poszton érvényesült egyfajta "alterálás": kereszténydemokrata után köztársaságpárti, majd szocialista lett a kormány elnöke. A szocialista párt más reális alternatívák hiveként lép fel.) Ebből adódóan az a következtetésük is, hogy a kommunista "álom": az egész rendszer alternatívája, képtelenség; a lehetséges alternatívákat kell megvalósitani egy-egy funkcióban, egy-egy intézményben országos vagy helyi szinteken. De a kommunistákkal való globális alternatívát a szocialisták azért sem támogatják, mert megitélésük szerint az OKP-val szemben a szocialista párt alárendelt helyzetbe kerülne, emellett az OKP szovjet mintáju fejlődést honositsuk meg. Ez más szóval azt jelenti, hogy a szocialista párt a kommunistákkal közösen formált alternativa politikába mindaddig nem megy bele, amig a két munkáspárt között erőviszonyok a szocialista párt javára nem változnak meg, Francois Mitterrand elnökké választásához hasonló helyzet nem jön létre, megjegyzendő, hogy a kereszténydemokratákkal szem-

ben ugyanezeket a "fegyvereket" használja a szocialista párt. Versengésük tehát nem egyirányu, de jelenleg mégis a kereszténydemokratákkal való kormányzati együttmüködésnek adnak preferenciát, mégha időnként hangot kap az alternativával való egyetértés is vagy a kommunistákkal való viszony igénye.[4]

Mit tehet ebben a helyzetben az OKP, amely a valódi alternativa hordozójaként és vezetőerejeként lép fel az olasz politikai szinteren? Az OKP kongresszusa egyrészt abból indult ki, hogy a szocialista erőkkel való stratégiai szövetség e politika perspektivája és állandó tényezője. Azonban nem lehet azonositani a szocialista pártot a Craxi-vezetés konjunkturális politikai megoldásaival. Ez a kiindulás reális, amit a szocialista párton belül a Craxi-vonal tényleges eredményeiről és további lehetőségeiről folyó permanens vita támaszt alá. A szocialisták ugyanis a miniszterelnökség birtokában sem érték el egyik fő céljukat: választási eredményüket nem sikerült 15% fölé emelni. Másrészt az OKP az ötpárti kormánykoalició tevékenységének kritikájából és az alternativa lehetőségeinek konkrét kutatásából indult ki.

Ez a magyarázata annak, hogy a kongresszus munkatézisei részletesen birálták a kormánykoalició tevékenységét és az ötpárti összefogás tulhaladását követelték. "Az ötpárti koalició — elvárható ebben — képviselte azt az 1979 utáni kisérletet, amelynek célja olyan mérsékelt stabilizáló megoldást nyujtani az Olaszországban a 70-es években megmutatkozott társadalmi és politikai válságra, amely kiszoritaná a megujulás leginkább élenjáró erőit, s mindez összefüggésben volna a termelés szervezése és a társadalmi viszonyok terén végbemenő strukturaváltás folyamatával.

A kormány és az ötpárti többség által ezekben az években folytatott politikát erősen meghatározta saját ujliberális koncepciója, amely szerint a bérek befagyasztása, a szociális költségek megnyirbálása, az állam és a piac közötti kapcsolatok általános megzavarása létrehozhatja a feltételeket a fejlődés megindulásához.

Ezt a célt nem érték el, és az ujliberális ideológiának tett engedmények ezáltal mindenekelőtt annak a perspektivának az elhomályositását szolgálták, amelyet az utóbbi évtizedekben a jelenlegi többség erői is hirdettek, miszerint létrejön egy szaba-

dabb és igazságosabb társadalom, amely képes vereséget mérni a nyomorra és az elmaradottságra és biztositani a társadalom és az állampolgárok előrehaladását."[5]

A birálat ebben a formájában kissé elvont és azt sem ismeri el, hogy az ötpárti koalició a mérsékelt gazdasági stabilizálás tekintetében ért el bizonyos eredményeket, főként az infláció megfékezésében[6] és a strukturaváltás folytonossá tételében, a csucstechnológiák alkalmazásában. Ami az alternativa esélyeit kétségtelenül növeli az az ötpárti koalición belüli állandó széthuzás és rivalizálás a hatalom nagyobb szeletéért, a nagyobb "sarzsiért, amelyre mindegyik párt vágyakozik. A kereszténydemokraták vissza akarják szerezni elvesztett pozicióikat, a szocialisták növelni akarják a megszerzetteket, és velük együtt a kispártok is követelik a nagyobbnál nagyobb részt. A kis pártok együttes összefogása, az un. laikus pólus kialakitása ujabb veszélyt rejthetne magában a kereszténydemokraták egyeduralmára nézve, csakhogy a résztvevők nem tudják eldönteni, melyik politikai párt legyen a laikus pólus hegemónja. Aspirálnak rá a szocialisták, vagyis Craxi, ugyanez áll a Spadolini vezette köztársaságpártiakra. A liberálisok is beleszólnak ebbe a vetélkedésbe és a szociáldemokraták sem akarnak alulmaradni.

Az ötpárti kormánykoalició mindennapos marakodása közepette biztositott viszonylagos stabilizáció és kevesebb kormányválság sem hozott a közügyek intézésében azonban minőségi változásokat, "az állam a kommunisták értékelése szerint zilált, az intézmények müködésében degenerált folyamatok"[7] hatnak, az erkölcsi krizis mély, a demokrácia valódi fejlődését rejtett és titkos antidemokratikus hatalmak akadályozzák (P2 és hasonlók, a terrorizmus és feltáratlan utánpótlásuk), terjed a szervezett bünözés. A politikai rendszer megért az alternativára és a mélyrehatóreformokra. Sajátos verbalizmussal ebben egyetért a kormánykoalició és az ellenzék, de a reformok beinditására mégis a politika egész miliője pillanatnyilag alkalmatlannak látszik.

Ennek tulhaladására az OKP kongresszusa olyan programmegállapodást javasolt, amely "az ideológiai előitéleteken és korlátokon tul, nemcsak a pártok, hanem a szövetségesek, mozgalmak, egyes személyek részvételével is" képes garantálni és megoldani az "ország politikai helyzetének pozitiv mozgásba hozását."[8] A párt tehát nem két vagy három párt összefogását ja-

vasolta, hanem szélesebb alapon, valamennyi érdekelt és a változásokra hajlandó erő részvételével véli a demokratikus alternatívát megvalósithatónak. A program-megállapodással összefüggésben javasolta a program-kormány létrehozását is, rámutatván a legsulyosabb problémákra, amelyen egyaránt szerepeltek a nemzetközi kérdések, az állam gazdasági nehézségei a pénzügyi válság és az intézmények megreformálásának az igénye."[9]

Ez azt is jelentette, hogy az OKP tervbe vette, hogy programtervezetét elmélyitse és konkrétizálja, továbbá, hogy minél több hivet és szövetségest szerez a program megvalósitásához.

A nemzetközi kérdések értékelése a kongresszuson

Az OKP mindig különleges figyelmet forditott a nemzetközi kérdésekre. Ez Olaszország fontos nemzetközi szerepéből; a mediterrán térségben, azaz az Észak-Dél párbeszéd mentén elfoglalt helyéből a Kelet-Nyugat közi kapcsolatokban való érdekeltségéből is következett.

Ugyanakkor az OKP vezetése évek óta sajátos vitatható — és vitatott — módon viszonyult a nemzetközi kommunista mozgalom egységéhez. Sok testvérpárttal jó kétoldalu kapcsolatot tart fenn, de a többoldalu kapcsolatok fórumát, igy a nemzetközi értekezleteket ellenzi. Annak a véleménynek az alapján, hogy ez a módszer a régi központi, a "vezető-párt" eszméjéhez alkalmazkodó irányitás elavult gyakorlatát ismételné meg. A nemzetközi találkozókon résztvevő pártok többségével megitélésük szerint ugyanis mindig el lehet fogadtatni egy, vagy néhány párt irányvonalával és nemzetközi értékelésével egybeeső dokumentumot, vagy annak fontos elemeit és megállapitásait, amelyek azután az egyetnemértőket is kötelezné, hogy ehhez a platformhoz igazodjanak, amely függetlenségük megsértését váltaná ki, és igy szükitené az önálló cselekvés lehetőségeit. A nemzetközi kommunista mozgalom belső vitái az OKP értékelése szerint jelenleg annyira elmélyültek, hogy azokat a nemzetközi értekezleteken, vagy világtalálkozókon aligha lehetne tisztázni, ezért is egyelőre a kétoldalu konzultációt lehet csak célszerünek tartani. Mindezen megfontolásokból adódóan a kongresszusi tézisek, többek között a következő megálla-

pitásokat tartalmazták: "az olasz kommunisták abszolut független módon fejlesztik nemzetközi kapcsolataikat, és teljes önállóságban dolgozzák ki stratégiájukat és hajtják végre politikájukat. Az OKP nem része — és nem is érzi magát annak — semmilyen európai és világszintü ideológiai tábornak és semmilyen mozgalomnak..."[10]

Ez a hangsulyozott — bizonyos szempontból tulhangsulyozott — és forma elemeket is magában foglaló önállóság-deklaráció rögziti a pártnak a nemzetközi kommunista mozgalomban követett elveit, de ugyanakkor meghatározza azokat is, amelyek alapján kapcsolatot kiván tartani a kommunista és a nem kommunista, a demokratikus és haladónak számitó pártokkal, illetve mozgalmakkal. A tézisekből imént idézett mondat ugy fejeződik be, hogy a párt "a béke, a szabadság, az ember és a népek jogainak tiszteletben tartása, az igazságosság és a szocialista átalakulás nagy eszméinek megvalósitásán munkálkodik, keresve az összefogást és az együttmüködést mindazokkal az erőkkel, amelyek a világban ezekért a célokért küzdenek".[11]

A párt függetlenségének hangoztatása belpolitikai funkciókat is szolgál. A szocialistáktól kezdve a legtöbb olasz politikai párt elutasitotta az OKP ideológiáját, az OKP és az SZKP, valamint a szocialista országok kommunista pártjaival való kivételes kapcsolatrendszerét. És előfeltételül szabja az OKP-nak mint demokratikus pártnak az elismeréséhez, e kapcsolatok és a forradalmi ideológia revizióját. Az OKP ugyan nem fogadja el a követelést, de a deklarált elveken tulmenően gyakorlati tetteivel is az önállóság, a szuverén párt minőségét óhajtja demonstrálni, nemcsak nemzeti, hanem a nemzetközi szintéren is.

Az olasz kommunisták az elmult években nagy erőt fejtettek ki annak érdekében, hogy javuljanak kapcsolataik a nyugat-európai szociáldemokrata pártokkal. De a nyugat-európai gazdasági és politikai integrációs szervezetekkel is, az EGK-val, a Nyugat-Európai Védelmi Unióval és hasonló szervekkel, egyet jelentenek a nyugat-európai, sőt amerikai hivatalos és tőkés körökkel.

A kongresszus olyan döntést hozott, hogy az OKP az un. europai integráns részének tekinti magát. E törekvéseknek és a merőben ujszerü, de korántsem vitathatatlan elveknek is természetesen van olyan funkciója, hogy a "külső tényezők" és elfogadják és elismerjék, igy a kormánypárti poziciók megszerzésére kerül

sor. Kétségtelen külső feltételek megteremtése nem egyszerü probléma, s tény, hogy-e külső tényezők jelentékeny szerepet juttatnának Olaszország nemzetközi státuszának alakitásában. Olaszország része a NATO-nak és az EGK-nak, jelen van az Európa Parlamentben, s ezekben az intézményekben aktiv szerepet is játszik.

Az OKP azért menetel, hogy Olaszország szuverenitása erősödjék, és olyan funkciót töltsön be Nyugat-Európában, amely a béke és biztonság, a népek közötti kooperáció, a haladó és demokratikus tendenciákat szolgálják. Az OKP egyszerre küzd Olaszország és Nyugat-Európa nagyobb önállóságáért, nagyobb felelősségéért és aktivitásáért. A kongresszusi tézisekben ezzel kapcsolatban a következők olvashatók: "Nyugat-Európának megvan a világban a maga funkciója. Ez az egyik alapvető értelme annak, ami szükségessé teszi az Európai Közösségnek (értsd: EGK) a továbbfejlődését egy nemzetek fölötti politikai egység uj formái felé."[12] E továbbfejlődésnek nyilvánvalóan sok a lehetősége és formája, az is nyilvánvaló, hogy Nyugat-Európa gazdasági, politikai, de még katonai érdekei is eltérnek legfőbb szövetségesének, az Egyesült Államoknak az érdekeitől. Ha Nyugat-Európa gazdaságilag tovább erősödik, s ezt a folyamatot kétségtelenül támogatja az OKP, akkor Nyugat-Európa az Egyesült Államok mellett a nemzetközi gazdasági élet egyik erőteljesebb pólusa lehet. S ehhez hozzá kell tenni: az ilyen folyamat nem mindenben találkozik az amerikai külpolitikai tervezők elképzeléseivel. Feltehetően az is igaz, hogy nem arra számitanak Olaszországban, hogy kialakul valamiféle európai-amerikai gazdasági és politikai ellenségeskedés, de arra igen, hogy Nyugat-Európa egyenlő fél legyen Amerikával szemben az Atlanti Szövetségen belül.

"A Reagan-kormányzat politikájának — olvashatjuk a tézisek között — nem kevés Európa-ellenes vonatkozása volt. Európát egy sor kész tény elé állitották pénzügyi, gazdasági, stratégiai (csillagháboru) és általános politikai téren. Állandó volt a nyomás, hogy kiélezzék alárendeltségét az USA-val szemben."[13] Ennek a helyzetnek a megváltoztatására az OKP mindazon nyugat-európai intézményeket alkalmasnak véli, amelyek a térség gazdasági és politikai integrációját hivatottak előrelenditeni. Az OKP számára az európai problémáknak ez a fajta felvetése ugy hiszik természetes. Tény, hogy nem hagyható figyelmen kivül

a párt ezen a terepen, ebben a nyugat-európai térségben tevékenykedik és a térség politikai paraméterei, a politikai erőviszonyok még hosszu időn át a jelenlegihez hasonlóak lesznek.

Az adott nemzetközi összefüggések között és a párt felfogása alapján, amelyet csak röviden vázoltunk tulajdonképpen nem volt meglepő, hogy a párt kongresszusainak történetében először foglalkoztak külön is az Egyesült Államokkal való kapcsolatokkal.

Az OKP már az 1975—76-os választás idején szerette volna elérni, hogy az amerikai adminisztráció törölje el azt a diszkriminativ jogi formába öntött gyakorlatot, amely megakadályozta bizonyos országok, köztük Itália kommunista vezetőinek vagy állampolgárainak hivatalos minőségü beutazását az USA-ba. Az 1970-es években politikai minőségükben olasz kommunisták nem utazhattak az USA-ba, csak magánemberekként, egyetemi meghivásokra egy-egy előadás megtartása céljából kaphatták meg vizumaikat. Az Európa Parlament létrejöttével, és az olasz kommunistáknak más nyugat-európai politikai integrációs szervekbe történt beválasztásával az illetékes amerikai hivatalok kénytelenek voltak lehetővé tenni olasz kommunista politikusok hivatalos utazását is. Ezek az utazások politikai tipusu kapcsolatfelvételekhez vezettek, és jelen pillanatban nem kizárt magasszintü kommunista vezető indirekt célzatu, de akár direkt célzatu politikai látogatása az Egyesült Államokban. (Alessandro Natta 1987-es ujévi jókivánságai között megfogalmazta azon óhaját, hogy az év folyamán szeretne az Egyesült Államokba látogatni.)

A kongresszusi tézisek az alábbiakkal indokolták az OKP álláspontját: "Az olasz kommunisták kifejezik akaratukat a párbeszéd kifejlesztésére, az Egyesült Államok politikai, társadalmi és kulturális életének demokratikus és haladó irányzataival.

Értékeljük az amerikai nép demokratikus hagyományait, emlékezünk az Egyesült Államok alapvető szerepére a fasizmus és a nácizmus elleni háboruban, tudatában vagyunk sulyának a világ életében és különösen a nyugati realitásokban, amelyeknek része Olaszország.

Az olasz kommunisták nem türik meg az Amerika-ellenes érzelmeket, sem a programszerü konfliktusosságot Európa és az Egyesült Államok között. Ugyanakkor Olaszország és a többi európai szövetséges számára teljes egyenranguságot követelnek az

Atlanti Szövetségen és a NATO-n belül a kölcsönös tisztelet alapján.

Az Egyesült Államokhoz fűződő viszony ilyen elképzelése nincs ellentétben azzal a harccal, amelyet az olasz kommunisták mindig folytattak és folytatni fognak minden uralomra törési megnyilvánulás ellen, amely abból az országból indul ki akár a felszabaditó mozgalmak ellen, akár a nemzetközi kapcsolatok stratégiai, politikai és gazdasági szférájában. Nincs ellentétben ama határozott ellenszegülésekkel sem, amely azzal a konzervativ, fegyverkezési, világuralomra törő, más országok (beleértve saját szövetségeseit) belső életébe arrogánsan beavatkozó politikával szemben nyilvánul meg, amelyet a Reagan-kormányzat mindeddig alkalmazott.

Ezzel az irányvonallal szemben, amely drámai módon fenyegeti a békét, a kölcsönös biztonság követelményeit, a nemzetközi együttmüködést, határozottan fel kell venni a harcot. S ez hatékonyan meg is történhet, amint azt az Egyesült Államok külpolitikájának ellentmondásai és nehézségei is mutatják, amelyek meghasonlást és ellentételeket váltanak ki még a jelenlegi kormányzaton belül is.

Az olasz kommunisták ezért is fejezik ki ujfent bizalmukat az amerikai nép demokratikus energiái iránt, és tekintik fontosnak az együttmüködési kapcsolatot ezek legélenjáróbb politikai és kulturális megnyilvánulásaival."[14]

A nemzetközi kérdéseknek ez a felvetése és értékelése, a nemzetközi élet problémáinak megközelitése a kommunista párt részéről a már évek óta gyakorolt "uj nemzetköziség" felfogásából következett. S ezuttal a kongresszus eljutott az "uj nemzetköziség" elvének és gyakorlatának mindenoldalu, következetes kifejtéséhez is. Ez egyfelől az OKP-nek a nemzetközi kommunista és munkásmozgalomban elfoglalt helyének határvonalait tartalmazza, ugyanakkor a párt általános nemzetközi politikai gyakorlatának irányát is tartalmazza. A párt nem kiván egy ideológiai vagy politikai centrumból irányitott mozgalom része lenni — mondják a tézisek, — de ez nem egyedül a kommunista mozgalom központi irányitásának elavulásáról vallott nézet kifejtése, más tipusu központi irányitás gondolatát is elveti. Vagyis a párt nem kiván belépni a Szocialista Internacionáléba sem. Önállósá-

ga alapján, önálló politikai vonalával minden haladó és demokratikus erővel való együttmüködést keres azokra az "óriási problémákra, amelyeket a mai kor állit a munkásmozgalom, a demokrácia és a haladás erői elé..."[15] Majd hozzáteszi: "Az OKP által támogatott uj nemzetköziség kifejezi, hogy tudatában vagyunk azoknak a nagy problémáknak, amelyekkel hivatottak vagyunk szembenézni, és annak, hogy uj viszonyt kell kialakitani a kommunista, szocialista, szociáldemokrata és munkáspártok, valamint a nemzeti felszabaditó és haladó mozgalmak, a laikus vagy keresztény, katolikus beállitottságu demokratikus erők, a szakszervezetek, a béke- és környezetvédő mozgalmak között.

Ilyen megközelitésben és teljes önállósággal fogja az OKP intenzivebbé tenni nemzetközi szinten a maga kezdeményezését mindezekben az irányokban, senkivel sem lépve privilegizált viszonyba."[16]

Az OKP uj nemzetközi politikai álláspontjai iránt a széles külföldi közvélemény is érdeklődést mutatott. A kongresszusra 101 külföldi delegáció érkezett. Ez az adat is jelzi a párt kiterjedt kapcsolatrendszerét, és a tény önmagában garantálta a nagy nemzetközi érdeklődést. A nyugat-európai szociáldemokrata pártok az eddiginél — indokoltan — több figyelmet szenteltek az OKP kongresszusának, de feltehetően bizonyos csalódottsággal vették tudomásul, hogy Firenze nem lett az OKP Bad Godesberge. Heinz Timmermann, a kölni kelet-európai országokat és a nemzetközi kapcsolatokat kutató szövetségi intézmény egyik vezető-egyénisége az OKP XVII. kongresszusáról készitett gyorskommentárjában, amikor összehasonlitja a godesbergi programot és az olasz kommunisták reformkoncepcióját; ha direkt módon nem is hiányolja a két kongresszus közötti politikai azonosságot, érzékelteti fenntartásait az OKP irányvonalával kapcsolatban. "Kérdéses, — irja többek között — hogy az OKP-nek lesz-e ereje (avagy jobban mondva képessége), hogy általános orientációját cselekvésbe forditsa át, hiszen láttuk a pártban uralkodó különböző véleményeket a gazdasági-, és szociális-, illetve a biztonságpolitikában. A firenzei kongresszus a kérdéseknek ezt az aspektusát nem világitotta meg eléggé, jóllehet a cselekvési és viselkedési modellek dezideológizálása mellett foglalt állást."[17]

A szociáldemokraták mellett a nemzetközi kommunista mozgalom szeme is Firenzén függött. A nemzetközi kommunista

mozgalmat érintő sajátos álláspontok, a létező szocializmusról vallott kritikai — nem megalapozott — észrevételek sem gyengitették az OKP kétoldalu pártkapcsolatait ebben a szférában. A kölcsönös kritika gyümölcsözőnek bizonyult az SZKP-val és néhány más szocialista ország kommunista pártjával fenntartott kapcsolatban.

Mint ismeretes, az OKP 1980-ban Berlinguer kinai utazásával gyakorlatilag helyreállitotta a KKP-val való kapcsolatát, ebben az esetben sem a vélemények és nézetek kölcsönös elfogadásáról és azonositásáról van szó, inkább a kölcsönös toleranciáról és kritikáról tanuskodtak az 1980-as, illetve a későbbi sorozatos olasz-kinai pártmegbeszélések. A gorbacsovi békekezdeményezések és az SZKP reformpolitikájának vonásai viszont egybeestek az olasz kommunisták kritikájának néhány megállapitásával, s ezek az OKP és SZKP közti kapcsolatokban a javulás tendenciáját segitették elő.

Az OKP nemzetközi politikájának azon tétele, mely szerint a "két tömb egyes országai részéről is történhet hozzájárulás az enyhüléshez és a nemzetközi szintü baráti és együttmüködési kapcsolatok intenzivebbé tételéhez,"[18] találkozik az MSZMP és a hivatalos magyar külpolitikai irányvonal legpregnánsabb elveivel.

A XVII. kongresszus jelentősége[19]

A kongresszus fontos mozzanat volt az OKP történetében. A párt állást foglalt a legfontosabb bel- és nemzetközi politikai kérdésekben, állásfoglalásaival meghatározta irányvonalát. Ebben felismerhető az a fő törekvés is, hogy a párt szervezetét, az olasz kommunisták nagy politikai hadseregét megujitsák és felkészitsék az eljövendő uj küzdelmekre. A lendületes nekibuzdulások és a visszaesések közötti hullámzásokban a párt egésze, szervezete és szervezési strukturái évek óta nem fejlődtek kellően. A párt organizmusa küszködött a kor uj jelenségeivel, a pártot és a párt mögött álló tömegeket nem sikerült az uj feladatokra megfelelően "ráhangolni". A párt maga is bizonyos válságon esett át, és ez a folyamat még ma is tart. Csökkentek a szervezettségi mutatók, a taglétszám és csökkent a harcosság is.[20] Hasonló gondokkal nézett szembe egyébként a szakszervezet, va-

lamint sok más intézmény is. Ennek megváltozása érdekében fogalmazódott meg az alábbi nagyon fontos felvetés: "a pártnak tudnia kell időben megragadni és számon tartani azt, ami mozog és változik a társadalmi valóságban, az emberek tudatában, a különböző társadalmi rétegek és uj nemzedékek orientációjában. A társadalmi változások nem kielégitő elemzését le kell küzdeni éppugy, mint a szükreszabottságot és a zártságot a párbeszédet illetően, amelyet a társadalom sokféle kifejeződésével és a többi politikai erővel folytatunk."[21]

A társadalmi változásokat a párt nemcsak kielégitően óhajtja elemezni, hanem a társadalmi változások egészséges irányát reformpárt módjára kedvezően akarja befolyásolni és ehhez maga is hozzá akar járulni, de igényli is minden haladó erőnek, minden haladó tényezőnek, a politika "alanyainak" a hozzájárulását és együttmüködését. A párt szervezeti erejével a reformok első számu intézményévé kiván válni, élére állva minden olyan mozgásnak, mozgalomnak és politikai tetteink, amely Olaszország szuverén fejlődését elősegiti és számára a fejlett országok sorában biztositja a versenyképességet, az őt megillető szerepet. E céloknak rendeli alá a párt annak a részletes és megfelelően konkretizált programnak a kidolgozását, amelyet a kongresszus elhatározott.

A program elkészitése, ugy tünik, nem határidős feladat. De még ennél nagyobb probléma — és ebben Timmermannal is egyet lehet érteni —, hogy a párt az általános irányvonal orientációját beleértve a programatikus célokat is, hogyan tudja a cselekvés szinterére "átforditani".

Az OKP megujulása programjának kidolgozása szervesen illeszkedhet és reméljük ugy is lesz, a párt régóta tartó "hosszu menetelésé"-nek folyamatába, mert csak a történelem által megjelölt és a helyesen felismert uton lehetséges az előrejutás, a párt előtt álló nagyon bonyolult feladatok kommunista elvégzése.

JEGYZETEK

[1] Az OKP 1980-ban a regionális és tartományi választásokon 31,5%-ot, a városi és kommunális választásokon 30,2%-ot szerzett. Ezzel szemben 1985-ben ugyanezek a számok, ugyanebben a sorrendben 30,2; 29,8 és 27,6. Tehát főként a városi településeken, a nagyvárosokban volt érzékenyebb a visszaesés. A közbeeső 1983-as parlamenti választásokon az OKP 31,2%-os volt.
Összehasonlításul közöljük az KDP és OSZDP adatait ugyancsak az 1980-as és 1985-ös regionális, tartományi és kommunális szavazásoknál, valamint az 1983-as parlamenti választásoknál:

	1985			1983	1980		
	reg.	tart.	kom.	parl.	reg.	tart.	kom.
OSZP	13,3	13,68	14,1	11,4	12,7	13,2	13,7
KDP	35,4	33,5	31,6	32,6	36,7	35,4	32,5

[2] V.ö. E. Berlinguer: Válogatott beszédek és írások. Kossuth Könyvkiadó, 1976. 255—279. o.

[3] Amig 1971-ben a baloldali köztársasági tanácsok szocialista párti regionális tanácsnokainak százalékos aránya 7,5%, a giuntákban 22%, addig 1981-ben ugyanezek a számok 12,3% és 38,3%. Eközben csökkent a kommunisták és a kereszténydemokraták aránya. Ha 38 nagy állami vállalat vezetői helyzetét vesszük alapul, akkor a következő kép áll elénk: 19 a kereszténydemokratáké, 10 a szocialistáké, mig a többin osztozkodnak a koalíciós partnerek. V.ö. Il sistema policico italiano a cura di G. Pasquino, Bari 1985. 200. o. (Franco Cazzola adatai.)

[4] Igy értékelték Craxinak 1986 márciusában a CGIL kongresszusán elmondott beszédét.

[5] Javasolt tézisek a XVII. kongresszusra, in MTI Nemzetközi dokumentumok 1986. jan. 23. (22. tézis)

[6] 1980-ban 21,1%, 1985-ben 8,6% volt az infláció aránya. V.ö. Francesco Forte, Vittoria sull' inflazione, in "Avanti!" 1986. X. 5. (Az infláció tendenciája 1986-ra tovább süllyedt.)

[7] MTI Nemzetközi dokumentumok, id. kiadvány (22. tézis)

[8] U.ott. 35. tézis

[9] U.ott. 37. tézis

[10] U.ott. 16. tézis

[11] U.ott.

[12] U.ott. 11. tézis

[13] U.ott.

[14] U.ott. 15. tézis

[15] U.ott. 16. tézis

[16] U.ott.

[17] H. Timmermann, Le due ragioni della xcelta europea, in Rinascita 1986. 17. szám. (A dezideológizálás kifejezés helyén az olasz eredetiben a "laicizzazione" szerepel, ami a "laikus", "világi" irányzatra asszociál.)

[18] MTI Nemzetközi dokumentumok, idézett kiadvány 14. tézis.

[19] Az OKP kongresszusának politikai mérlegét értékelte a Társadalmi Szemle 1986/8—9 számában Simó Endre ("Kongresszus után — uj utakon") és a Pártélet 1986/6. számában Tabajdi Csaba ("Utkeresés és megujulás") c. irásaikban.

[20] Gavino Angius, az OKP vezetőségének tagja, a KB szervezési ügyekkel foglalkozó osztályának vezetője az Unitának 1987. januárjának derekán nyilatkozta, hogy 1986-ban 1985-höz viszonyitva 45 ezerrel kevesebb tagja volt az OKP-nak. A párt taglétszáma jelenleg meghaladja az 1 millió 500 ezres létszámot.

[21] MTI Nemzetközi dokumentumok, idézett kiadvány 43. tézis.

Aggod József:

KORUNK ELLENTMONDÁSAI — VILÁGPOLITIKAI VETÜLETBEN

A jelenlegi korszak egyik feltünő sajátossága az emberi identitástudat uj — világpolitikai — dimenziójának betörése gondolatvilágunkba. A ma élő ember minden korábbinál jobban érzékeli (érzékelheti, kénytelen érzékelni) kortársai sorsát. A rádió, a televizió, sokszor kilométerekre történt örömöket és tragédiákat hoz otthonunkba. Évente emberek százmillióí találkoznak egymással — a turisták "birodalmánál" alig néhány ország lélekszáma nagyobb. Az emberek egyetemes érintkezése és kölcsönös függése — ahogy ezt Marx és Engels felfedték — a termelőerők egyetemes fejlődésével tételeződik, s "végül világtörténelmi, empirikusan egyetemes egyéneket állit a helyi jellegü egyének helyébe."[1]

E folyamat mai konkrétuma azonban egyáltalán nem idealizálható. Az ember ma még nem közvetlen, háboritatlan kortársa önmagának. A világ szemlélete a társadalmi, gazdasági, politikai, osztály stb. érdekek bonyolult — sokszor manipulált — áttételein, törésein keresztül alakul ki. Nem is beszélve arról, hogy — az SZKP XXVII. kongresszusának tömör megfogalmazásával élve — az embert ma önnön müvének "önmegsemmisitő" és "önfenntartó" tendenciái foglalkoztatják.

Mindenesetre, nem csodálkozhatunk korunk tükröződésének sokrétüségén, az ezzel kapcsolatos vitákon. Ezek — még a tükröződés torz formájában is — valahol korunk valóságában, s az emberi reagálások sokaságában gyökereznek. Miután egy tudományág fejlettségének alapját a valóságterületén ható ellentmondások és ezek reflexiójának fejlettsége adja, mindezek alapján elmondhatjuk, hogy a politikaelmélet internaciológiai ágazatának ma igen gazdag a táptalaja.

1. A korunk lényegével, ellentmondásaival kapcsolatos vitákról

Korunk tudományos, ideológiai és "hétköznapi" emberi tükrében mindenekelőtt a valóság bonyolult kölcsönhatási és differenciálódási folyamatai mutatkoznak. Lássunk most néhány irányza-

tot a szerző sajátos — minden bizonnyal némileg önkényes — csoportositásában:

1.1. Az első csoportot — némi udvariassággal — általános emberi moralista megközelitésnek lehetne tekinteni, amely azonban (meghatározott ideológiai, politikai irányzatokban) szubjektivista, idealista, voluntarista jelleget ölt. Amig ember él a Földön, minden bizonnyal lesz keletje az általános "jó" és "rossz" (szándékok) olyan szembeállitásának, mintha ez volna az emberiség életét befolyásoló legfontosabb ellentmondás. E pólusok konkrét tartalma azonban nagyon is változékony. A mai kor emberének értékitéletében a történelmi és a strukturális hatások sokasága keveredik. Korunk "ontogenezise" mintegy megismétli és magában koncentrálja az emberi történelem "filogenezisét". A törzsi viszonyoktól a jövő évezredbe mutató viszonyokig élnek együtt a különböző történelmi rétegek. Mindez szinte először szerveződik dialektikus ellentmondássá, nemegyszer sajátos "szimbiózissá" — a gazdaság, a technika, a világpolitika, az emberi kapcsolatok nemzetköziesedésében. Nem is várhatjuk el komolyan, hogy ebben a kavalkádban az "örök" jóról és a rosszról azonos véleménye legyen a nemzet-előtti törzsbelinek és a világpolgárnak; az éhhalál markában levőnek és az eladatlan élelmiszerhegyek tövében élőnek, a kizsákmányolónak és a kizsákmányoltnak, stb. Igy nem csodálkozhatunk azon, hogy a világpolitikában, illetve annak reflexiójában az értékitéletek, szándékok sokasága létezik, amelyek egymástól nagyon is eltérnek, sőt egymással ellentétesek is.[2] (Arról már nem is beszélve, hogy a szándékok és lehetőségek ellentmondásában a világpolitikában inkább az utóbbiak a fontosabbak.)

A társadalmi csoportok (népek, nemzetek, osztályok, államok stb.) világpolitikai tudatát (öntudatát) azután további tényezők befolyásolják. Az emberek és csoportjaik szinte reflexszerüen hajlanak arra, hogy szükebb vagy tágabb szülőföldjüket tekintsék a világ közepének.[3] Nem a leglényegesebb, de a történelmi identitástudatot (s igy a világpolitikai öntudatot is) befolyásolja a különböző népek saját időszámitása.[4]

A sok tükör közül, amelyet korunk ellentmondásai önmaguknak tartanak, talán a legtöbb szinben játszó a nemzeti öntudat. Ennek reflexiójában sok ellentmondás nyer sajátos megvilágitást, uj

impulzust, de torzitást is. Különösen veszélyes lehet ez utóbbi, ha állami politika szintjén jelentkezik. Amerikai pszichológusokra hivatkozva, igen sajátos esetét ismerteti ennek könyvében J. J. Wiatr. A "frusztrációs-agressziós" reflexiókról van szó, amelynek során az állam — válságos helyzetekben — a nemzeti kisebbségeket tekinti bünbaknak.[5]

Az utóbbi idők világpolitikai (illetve ilyen igényü vagy jelentőségü) irányzatai között említést kell tennünk a legkülönbözőbb vallási, egyházi körök aktivizálódásáról. ("Iszlám forradalom" stb.) Igen figyelemre méltó, hogy a technikailag élenjáró (ebben a tekintetben "legmaterialistább") állam kormányrudjánál vallásos, illetve világpolitikai céljaikat vallási levezetésekkel indokoló személyek állanak. Az is igaz, hogy magának a világtörténelemnek hittudományi eredeztetéséért nem is kell vizumot váltanunk.[6] Ezzel kapcsolatban ismét szükséges hangoztatnunk: a világpolitikai ellentmondások kölcsönhatásában igen eltérő, (nemegyszer fegyveres szembenállásig terjedő) különbségek vannak vallásos meggyőződésü emberek csoportjai között.

Az ellentmondások tudati, morális megközelitése alapul szolgálhat mind az ellentétek kibékitésére, mind pedig kiélezésére irányuló törekvéseknek. A jó és a gonosz konfoktusának ideológiája például szélsőjobboldali vagy ultrabaloldali világpolitikai koncepciók (vagy éppen stratégiák) inspirálójává válhat. Az ellentmondásokhoz való viszony sajátos fejezetét képezik azok az irányzatok, amelyek a tudat szerepét valamilyen módon az objektiv viszonyok pótlásaként értelmezik. Most csak A. Sekou Toure fejtegetésére utalunk azzal kapcsolatban, hogy "az eszméknek objektiv szerepük van... Az ember viselkedését végső soron öntudata szabályozza."[7]

Az emberek csoportjainak reagálásai között nem feledkezhetünk meg korunk ellentmondásai (egyik pólusának) sajátos produktumáról: az "elveszett nemzedékről".[8] Azokról a fiatal nemzedékekről van szó, amelyek a tőkés országokban munka nélkül "szocializálódnak". S ezeknek nem is a mai reagálásai a legfontosabbak, hanem az, hogy ők lesznek az ezredforduló világpolitikájának "felnőttjei". Ma még beláthatatlanok a belpolitikai és globális problémák, amelyek ebből adódhatnak.

A világpolitikai viszonyok törvényszerüségeit emberek, embercsoportok viszonyából eredeztető tudományos igényü magyarázatok sorában emlitsük meg a behaviorizmus különböző irányzatait, a "politikai biológiát",[9] illetve a szemantikai infiltrációt.[10] A "globalizmusnak" és a kozmopolitizmusnak is van az általános emberi viszonyokból eredeztethető forrása is.

1.2. A reagálások következő nagy csoportját objektivista-technicista beállitottságunak lehetne nevezni. Ezzel márcsak azért is foglalkozni kell, mert — ez szinte természetes — az ilyen nézetek nagy hatással vannak főleg a fiatalabb nemzedékekre. Ezt igazolják az ELTE TITI nemzetközi viszonyokkal foglalkozó munkacsoportjának a hetvenes évek végén — az ILV. SKO-val a "Külpolitika az ifjusági közvéleményben" tárgykörben végzett országos felméréseinek adatai, de más elemzések is.[11] Ennek általános okai nyilvánvalóak: az ifjuság vonzódása az ujhoz; a szocializmus technikai hátrányából való kitörés vágya; az ilyen nézetek bizonyosfajta "materialista" jellege. Előre kell bocsátani — amire még visszatérünk, — hogy ma korszerü politika, (világpolitika) nem lehetséges a politika és a technika ellentmondásának korszerü felfogása nélkül. Ebben a vonatkozásban élesen birálni kell az "egyik póluson üldögélés" politikáját. Vagyis: el kell utasitani az antitechnicista haladás, illetve a társadalmi haladással szembenálló technikai forradalom hamis alternativáit. (Még akkor is, ha korunk ellentmondásainak pólusain jelenleg léteznek ilyen gyakorlati "munkamegosztások"...)

Az USA jelenlegi vezetői a "szabad világ" (általuk feltételezett) morális és (jelenleg valóban létező) technikai előnyére épitve hirdették meg a kommunizmus tulhaladásának uj öntudatát.[12] Ugyanakkor a "technika first of all" tőkés irányvonala — amennyiben a társadalmi ellentmondások megkerülését célozta — eddig nem járt a kivánt eredménnyel. A társadalmi-politikai ellentmondások növekedtek, néhány területen éleződtek is. Már emlitettük a ma még "szerény kezdetnek" számitó munkanélküliséget; emlithetnénk a világgazdaság válságos pontjait; vagy az ember természeti és társadalmi környezetének rombolásából fakadó problémákat stb.

(Mindezt azonban nem azért emlitjük, hogy a szocializmus nyugodtan üljön a saját pólusán, mintha predestinálva lenne az automatikus problémamentességre.) Mindenesetre, "kincstári

optimizmusnak" bizonyult a haditechnika fejlődéséhez fűződő polgári elképzelés, amelyet W. Churchill 1963. november 3-án igy fogalmazott meg: "Ha a pusztitó fegyverek fejlődése mindenki számára lehetővé teszi, hogy bárki mást megöljön, egyáltalán senki sem akar majd bárkit is megölni."[13] Hogy a szándékok hogyan alakultak, ezt nehéz lenne pontosan kideriteni, a tények azonban azt mutatják, hogy a haditechnika ujabb és ujabb spriálja nem a biztonságot, hanem a létbizonytalanságot növelte, kérdésessé téve az emberi civilizáció fennmaradását, az ember létét magát. A fegyverkezési verseny ujabb fordulói — különösen Reagen "Hadászati Védelmi Kezdeményezése" következtében "a világ közel került ahhoz a határhoz, amelyen tul az események ellenőrizhetetlenné válnak,"[14] vagyis a politikai szándékok értelmüket vesztik.

Mit hoz a "számitógépesitett társadalom" (feltéve, hogy az emberiség addig nem számitja el magát!)? "Kompjuter-optimizmust", vagy éppen pesszimizmust? Az emberi élet uj szintjét; "lustálkodási jogot"; kompjuterbünözést, terrorizmust, vagy éppen intelligens" robotokkal vivott csatákat?! Milyen irányba tereli a társadalmi-politikai ellentmondásokat; az információs demokrácia vagy az információs monopóliumok (imperializmus) irányába? A válaszokat nem lehet a nemlétező társadalmi jövőgépbe betáplálni, olyan technológia azonban nincs, amely önmagában boldogitó vagy végzetes következményekkel járna. "Hatásait sokkal inkább a társadalmi fejlődés szabja meg, mint forditva."[15] Vagyis, végeredményben minden kérdés végső kérdése korunkban a társadalmi haladás alternativája — a maga totalitásában, a "saját ellentmondások" vállalásával...

1.3. A nézetek következő csoportja a politikailag "értékmentes" hatalmi viszonyok szemléletével jellemezhető. Teoretikusan kétségtelenül van ebben valami antidialektikus képtelenség, de mégis léteznek ilyenfajta nézetek. Ezek részben kapcsolódnak a már leirtakhoz: a jó vagy rossz szándéku politikus, illetve a "politikamentes" technikai forradalom feltételezéséhez. E szerint korunk legfontosabb ellentmondása az Észak-Dél, a "gazdag"-"szegény" népek ellentétében összpontosul. A szegények és a gazdagok szakadékának léte kétségtelen tény. Julius Nyerere adatai szerint: "Mig 1970-ben a leggazdagabbak átlagosan a 23-szorosát birtokolták annak, amennyivel a legszegényebbek rendel-

keznek, 1982-ben már 40-szer gazdagabbak voltak." Az "Észak-Dél" ellentmondás széleskörüen használatos a politikai irodalomban, mégis van ebben — véleményem szerint — tulzott, egyes értelmezésekben pedig megtévesztő általánositás is. "Észak" pólusában "egy féltekére" kivánnak hozni különböző, sőt ellentétes rendü dolgokat, rendszereket,[16] azonos érdekekké manipulálva az ellentéteseket is. De az utóbbi években a "Dél" pólusán is — éppen a "szegény-gazdag" viszonylatokban — jelentős differenciálódások történtek. A világgazdasági javak igazságosabb elosztására sok reformterv született és születik. Ezek nem mindegyike értelmetlen, illetve eredménytelen. Az "elosztási koncepciók" azonban nem lehetnek alternativái az ellentétes formációk ellentmondásának, illetve a tőkés tulajdonviszonyok alapzatán emelkedő imperialista viszonyok megváltoztatásának. Hiába kiáltjuk ki alapvetőnek vagy legfőbbnek a szegény-gazdag ellentmondást, ebből a gyakorlatban nem lehet levezetni önmaga megoldódását. A tőkés világ logikájában a technológiai szakadék nagy valószinüséggel inkább elmélyiti, mint áthidalja önmagát. Gyakorlatilag bármilyen idő-intervallumot figyelembe véve a tőke-kiáramlás többszörösen felülmulja a tőke-beáramlás összegét a fejlődő országokba. J. Nyerere következő mondatából idézve: "a gazdagság ujabb gazdagságot, a szegénység ujabb szegénységet szül."[17] Bármilyen (!) konkrét haladás ebben az ellentmondásban rendkivül nehéz, kockázatos és ujabb ellentmondásokat indikál. Mégis, végső — bár nem könnyü és rövidtávu — megoldást csak a tulajdonviszonyok antiimperialista fejlődési perspektivájában lehet elképzelni.

A tulajdonviszonyoktól mentes ellentmondások koncepciójának az emlitetteknél jóval szélesebb tere van. A két rendszer összeolvadását hirdető konvergencia-elméletek például a tulajdonviszonyokat kivánják "megkerülni". Ennek egyik csucsa J. Wilczynski "technikai kommunizmusa".[18] Találkozunk az államositások folyamatának értékmentes felfogásával is, mintha ennek — a világméretü ellentmondások fejlődésében — az állam minőségétől független jelentősége lenne.

Sajátos módon széleskörüen elterjedt az értékmentes állam tételezése (inkább manipulálása). Ezek egyik alapszemlélete az államok nagyságára épit. E szerint egy állam szerepét nem elsősorban uralkodó osztályának természete és ebből fakadó cél-

jai, hanem az határozza meg, hogy szuperhatalom — regionális hatalom — közepes ország — kis ország — "mini állam".[19] Természetesen, megint csak nem az abszolut tagadás poziciójából közelitünk ehhez a problémához. Nyilvánvaló, hogy az államok nagysága világpolitikai árfolyamuk komoly — bár távolról sem egyetlen és egyenes arányu — tényezője. A sajátos — bár ugyancsak változó — geopolitikai érdekek sem vitathatók. Az adott világpolitikai szerep azonban mégis a politikai hatalom jellegétől nagymértékben meghatározott. "Ugyanaz" a Magyarország például 1944-ben — ebből a szempontból — mégis csak három különböző "kis" ország volt. De ugyanezt kellene elmondanunk Kubáról, Nicaraguáról vagy éppen az 1917 előtti, illetve utáni Oroszországról. Az államok csoportjainak (hasonlóan manipulált) megitélése a "többpólusu" ("sokszögletü") világképhez kapcsolódik. Ide tartozik Mao Ce-tung vagy Strauss "3 világa", Brzezinski "kétszer háromszöge" stb. Ebben megint csak nem a világpolitikai ellentmondások dinamikájának követési szándéka az elvetendő. (Erről még lesz szó a dolgozatban.) Azokkal a törekvésekkel nem lehet egyetérteni, amelyek mindezt a társadalmi rendszerek ellentmondásának kisebbitésére próbálják felhasználni.

1.4. Végül, utaljunk korunk ellentmondásainak fontos reflexiójára — a marxisták körében folyó vitákra. Mindenekelőtt hangsulyozzuk ezek természetes voltát. Éppen az volna a furcsa, ha a marxisták, — akik tevékeny részesei korunk ellentmondásainak — nem reagálnának ezek változásaira, az ezzel kapcsolatos egyéb reflexiókra.

A világméretü ellentmondások reflexióinak kölcsönhatásában a marxista érvek is hatnak másokra, ugyanakkor a kommunista mozgalom sem mentes a külső hatásoktól. Igy itt is találkozhatunk bizonyos fajta "értékmentes" értékelésekkel. Már utaltunk is Mao Ce-tung "három világ"-elméletére. Kibővithetnénk ezt Enver Hodzsa "három imperializmus" koncepciójával. Van, ahol a korábbinál erőteljesebben hangsulyozzák a hegemonizmus, diktátumpolitika, illetve a függetlenség erőinek ellentétét.[20] Az ellentmondások értékelésében és perspektiváiban találkozunk a "harmadik tipusu változások" elképzeléseivel is. Ennek sok variációja van: a "tömbökben való gondolkodásból történő kiemelkedés"; "Európa harmadik világpolitikai erő"; a jelenlegi szocializmus

és a szociáldemokratizmus meghaladása stb. Semmiképpen sem volna szerencsés mindezekben csupán a létező szocializmus pozicióinak gyengitésére irányuló szándékokat látni. Az adott közvélemény-szituációban kényszerü, sőt — ujat igérő motivumok is feltünnek itt. Sőt, olyan is, amely a Varsói Szerződésnek is célja: a tömbök meghaladása. Mégis, ugy tünik, hogy ezek a nézetek sokszor hajlamosak figyelmen kivül hagyni a világ jelenlegi alaprealitásait, alapvető ellentmondását, ennek "pusztulása terhe melletti" konzekvenciáit. (Márpedig ez nem kisebb érdeke lenne a majdan eljövendő, mint a már amugyis létező szocializmusnak.)

Korunk ellentmondásainak saiátos felfogása fogalmazódik meg a "szocialista világfolyamatban".[21] Nyilvánvaló, hogy az — mozgalomként — valóban igen széles körü és létező; jelentősége aligha becsülhető le a világforradalmi folyamatban. Mégsem tartom elfogadhatónak az olyan értelmezést, amely ezt a mozgalmat szembeállitja a létező szocializmussal. Sebben egyáltalán nem az érzelmi momentumok lényegesek. Egyszerüen a "mozgalmi" és az "uralmi" pozició nem azonositható, főleg nem cserélhető fel egy ellentmondásrendszerben. Ez nem tehető meg nem csak pozicionális (lehetőségi), hanem történelmi felelősségi okokból sem. Más vonatkozásban — a világforradalom és a békés egymás mellett élés pólusainak egyoldalu szembeállitásában — nagyon is különbséget tesznek fegyveres hatalommal rendelkező és nem rendelkező kommunisták között...

Igen tanulságos témánk szemszögéből a nemzetközi kommunista mozgalom dokumentumainak, a kommunista vezetők publikációinak elemzése. A korunk alapvető ellentmondásának megfogalmazására vonatkozó koncepciók mintegy tizféle árnyalata található ezekben.[22] Ilyenek például: a "haladás-reakció"; "háboru-béke"; "forradalmi erők-nemzetközi reakció"; "szocializmus-imperialista reakció"; "munkatőke"; "két világrendszer"; "imperialista rendszer-szocialista rendszer"; az "egy fő ellentmondás"; illetve a "több alapvető ellentmondás" árnyalatai. Ezek egy része — véleményem szerint — terjedelmileg, tartalmilag tulságosan tág vagy éppen szük korunk alapvető ellentmondásának jellemzésére, más része egyszerüen pontatlan.

2. Korunk alapvető ellentmondása. A jelenlegi korszak fő ellentmondásai

Az alapvető ellentmondás egy tárgy, jelenség, történelmi struktura ellentétes oldalainak, pólusainak, tendenciáinak olyan kölcsönös kizártsága és kölcsönös feltételezettsége, amely az adott struktura minőségét meghatározza létezésének egész ideje alatt.[23] Részletezés helyett emeljük ki Lenin jellemzését arról, hogy az "államok rendszerében", a "tulajdonrendszerek viszonyában" kell gondolkoznunk, ha a kor lényegét érteni akarjuk[24]. Korunk alapvető ellentmondásában kifejezésre jut az a minőségi változás, amely a munka-tőke ellentmondás fejlődésében kezdődött a proletariátus uralomra jutásával. Ily módon korunk alapvető ellentmondása a kétféle tulajdonrendszer, politikai uralmi rendszer, a két társadalmi formáció, a két különböző tipusu civilizáció viszonyából fakad.

Az alapvető ellentmondás azonban nem statikus, nem is önmagáért és nem is önmagában van értelme. Amennyiben ez valóban hü tükre korunk lényegének, ugy éppen ennek fejlődését kell a politikai cselekvésben elősegiteni. Ennek fő eszköze a megfelelő világpolitikai stratégia, amely dialektikus egységben van a kor végső perspektivájával ("végcéljával"), de a taktikával is. Ilyen stratégiát nem lehet az alapvető ellentmondás figyelmen kivül hagyásával, de ennek puszta ismételgetésével sem felépiteni. A stratégia komolysága (adekvát mivolta) a konkrét helyzet konkrét (nem kivánság szerinti, hanem valóságos) elemzésével kezdődik, s az adott realitások lehetséges és szükséges konkrét minőségi megváltoztatására irányul a világpolitikában is. Ebben az értelemben nevetséges dolog egyetlen, sok évtizedre szóló, változatlan világpolitikai stratégiáról ábrándozni. A konkrét világpolitikai stratégiának a változásokra való reagálási képesség, a folyamatosság és a változás eleven dialektikájának kell lennie. Igy a világpolitikai stratégia sokkal inkább adott korszak, mint egész világtörténelmi kor kategóriája. Az SZKP XXVII. kongresszusa — megitélésem szerint — éppen ebben a szellemben foglalkozott a világpolitikai stratégia és taktika uj kérdéseivel.[25]

A stratégiai gondolkodás történetének elemzése a világpolitikában önmagában is érdekes feladat lenne. Most csak annak

megállapitására szoritkozunk, hogy mindkét póluson nagy volt a kisértés arra, hogy ideológiai, kivánság-stratégiával gyorsan megoldják az alapvető ellentmondást saját javukra. A kapitalizmus oldalán a legutóbbi időkig próbálkoztak ilyen "végcél"-jellegü, kereszteshadjárat-stratégiával. De antiimperialista, antikapitalista oldalon is létezik a mozgalmak ultraforradalmi reflexiója, s ezektől a politikai hatalmak képviselői sem voltak mindig mentesek. Trockij — aki köztudomásuan fontos funkciókat töltött be a forradalom után Szovjet-Oroszországban — élesen ellenezte a békés egymás mellett élés lenini koncepcióját.[26] Sztálin (bár méltánytalan és irreális is lenne neki ólyan hatalmat tulajdonitani, hogy mondjuk ő élezte volna ki a harmincas évek világpolitikai viszonyait) ellentmondásokra vonatkozó "élezödéselmélete" nem volt hatástalan világpolitikai látásmódjára sem. Az ötvenes évek elején a "korszak illuziója"[27] valóságos tudathasadásos képet mutatott: Egyfelől, elkerülhetetlennek tartották a háborus konfliktust, másfelől a szocializmus erőfölényéről beszéltek. Utóbbinak Rákosi Mátyás az MDP II. kongresszusán — 1951-ben — igy adott hangot: "A nemzetközi helyzetet a Szovjetunió vezette béketábor sikerei és növekvő erőfölénye jellemzi..."[28] (Ehhez képest a következő kongresszus idejére a népi demokratikus országok tovább erősödtek...)[29]

Az SZKP XX. kongresszusának nagy érdeme, hogy felismerte: A békés egymás mellett élés lenini elvét az adott korszak realitásai között (amikor a szocializmus világrendszerré vált, a háboruk fatális elkerülhetetlensége már nem áll fenn stb.) kell stratégiaként ujrafogalmazni. Ez eredményeket is hozott, de rövidesen ujra elhomályositották a józanságot bizonyos ultrabalos felhők. Ezek jórészt éppen a korszak valóságának kivánságszerü értelmezéséhez kapcsolódtak. Gyakorlatilag mindenekelőtt az 1960-as moszkvai nyilatkozat vonatkozó tételéről van szó: "Korunk fő jellegzetessége, hogy a szocialista világrendszer az emberi társadalom fejlődésének döntő tényezőjévé válik."[30] Ezt a kitételt a gyakorlatban egyre inkább már megtörtént, mult időbe tett ténynek kezelték. Erre mutat az SZKP XXII. kongresszusa (programjának) néhány hangsulya. Mao Ce-tung leseperhetőnek tartotta az imperializmust a földgolyóról. Kim Ir Szen 1969-ben is ugy vélte, hogy "az amerikai imperializmus sorsa már csak egy hajszálon függ".[31]

A korszak "beképzelt" tudata bizonyos kommunista reflexiókban sajátos módon játszott közre ("ütött vissza") a már emlitett más reflexiókban: Ha ugyanis igaz lenne, hogy a szocializmus már globálisan döntő tényezővé vált, ugy valóban ennek arányában lenne neki tulajdonitható néhány kedvezőtlen történelmi fejlemény, például a világ "tömbökre szakitása". Ha valóban azt tehették volna a világgal a szocializmus erői, amit akartak, akkor fel lehetne tenni az "egyenlő (vagy nagyobb) felelősség" kérdését. Dehát ez nem állja ki a józan elemzés próbáját. Az alapvető ellentmondás fejlődése e tekintetben felettébb egyenlőtlen. Pólusaik — s a globális világpolitikai viszonyok — "egyensulya" mindig konkrét és dinamikus. Az erőegyensuly fogalmának tartalma egyébként is minden valóságterületen sajátos: a fizikában, a kémiában vagy a biológiában sem azonos távolról sem a "tények birodalma"... A világpolitikai erőegyensulynak vannak számokkal kifejezhető és számokkal ki nem fejezhető összetevői.[32] (Ez utóbbiak kétségtelenül tápot adhatnak a fantázia szabadabb szárnyalásának.) Kétségbevonhatatlan történelmi tény például, hogy a szocializmus — igen kegyetlen történelmi körülmények között "megkapaszkodott": kivivta, megvédte, bebizonyitotta történelmi létjogosultságát. Csakhogy ez az alapvető ellentmondás fejlődésének első korszakaiban a puszta számszerü adatokból nem vezethető le. (Ami távolról sem jelenti az objektiv, illetve objektiválódott valóságos tények hiányát.) Történelmietlen lenne elvitatni ezekben az időkben a szocializmus védekező, alkalmazkodó reflexióinak kényszereit. A jelenlegi korszak "erőegyensulya" még mindig távol áll a szocialista pólus minden vonatkozásbeli fölényétől.

A világpolitikának a szocializmus valóban figyelmen kivül hagyhatatlan, — egyik legbefolyásosabb — tényezője, de pl. számszerüleg mégiscsak a ma létező államok kisebbsége. Képes biztositani — főleg a Szovjetunió által — a hozzávetőleges katonai erőegyensulyt. Közismert történelmi tény: korunk társadalmi-politikai, illetve tudományos-müszaki forradalmai nem azonos póluson bontakoztak ki. A szocializmus mai gazdasági sulya sem lebecsülhető,[33] de ebben a szférában ma még távolról sem meghatározó, hanem alkalmazkodó pozicióban van.[34] Egészében tehát a szocializmus a mai korszakban sincs a világpolitika döntő poziciójában.[35] A világpolitikai stratégia és taktika égetően

aktuális kérdése, hogy adott szituációban a szocializmus országai miben kezdeményezhetnek (például a leszerelés kérdésében), illetve mennyiben kénytelenek alkalmazkodni?! A megmerevedésnél nyilvánvalóan több a lehetőségük: Mihail Gorbacsov nagyszabású leszerelési terve,[36] egyoldalu kezdeményezések is bizonyitják ezt. Rendkivül komoly "erőtényező" is az SZKP XXVII. kongresszusának azon érvelése, hogy az emberiség önfenntartásának érdekei a realizmus irányába befolyásolják a világpolitikai stratégiákat. Abban azonban — a nyolcvanas évek közepének realitásai alapján — kételkedem, hogy a Varsói Szerződés egyoldalu kezdeményezése a hadikiadások, illetve a csapatlétszámok szisztematikus csökkentésére (bármennyire kivánatos is lenne) "rábirná a többi országot is példájuk követésére."[37]

Az alapvető ellentmondás fejlődésének konkrét elemzése egyéb vonatkozásokban is szükséges. Ma már a konkrét (számokkal is mérhető) nemzetközi erőviszonyokban is érzékelhető e fejlődés alapvető történelmi tendenciája. Ugyanakkor önmagunkat fegyvereznénk le a félrevezető dicsőség-szemlélettel, vagyis ha nem számolnánk az ellenpólus tartalékaival, kezdeményezéseivel. A jelenlegi korszakban a mégoly kiválóan felépitett világpolitikai stratégia sem képes kizárólagos hatás elérésére. A különböző, illetve ellentétes világpolitikai stratégiák és taktikák sokasága az egymásra való hatásban realizálódik.

Az alapvető ellentmondás fejlődésének legalább még egy sajátosságára kell felhivnunk a figyelmet: Mindkét póluson differenciálódási folyamatok is végbemennek. Igy például a kapitalista világrendszerben " tőkés formáció" és "imperializmus" nem teljesen fedik egymást (márcsak ezért is birálni kell e két dolgot analóg értelemben használó nézeteket); az általános "végcél" szolidaritása alatt igen jelentős világpolitikai stratégiai érdek — és nézeteltérések vannak. Jelen körülmények között a szocialista társadalmi-gazdasági világrendszer sem azonos terjedelmileg a szocialista világpolitikai közösséggel. Ezen a ponton igen könnyü tévedésbe esni, vagyis figyelmen kivül hagyni a differenciálódások tipusát. Márpedig az ellentétes formációk (a mai globális világ általános alrendszerei) — a jelenségek hasonlósága, illetve az egymásrahatás ellenére is — mindenekelőtt saját belső öntörvényeik, dialektikájuk szerint fejlődik. Igy például az "ellentmondás" nem azonos rendü tartalmat fejez ki az ellentétes pólusokon.

Továbbá: nem azonos az egyes pólusokon mutatkozó ellentmondások globális fejlettségi stádiuma sem. A szocializmus saját dialektikus — az önfejlődést előrehajtó — ellentmondásai globálisan még a kibontakozás stádiumában vannak, stb. Természetesen, ezzel egyáltalán nem tagadjuk a szocializmusra nézve kedvezőtlen ellentmondások, illetve ellentmondásteny ezők meglétét. Csupán arról van szó, hogy egy rendszer belső minősége nem itélhető meg egy vele ellentétes rendszer saját minőségének normái szerint. Hasonlattal élve: hiábavaló dolog a szomszéd kertjéből kikiabálni azt a (nálam gyomnövénynek számító) valamit, ami ott éppen az evolúciót hordozza...

Elemezve korunk alapvető ellentmondásának fejlődési sajátosságait, csaknem husz éve arra a következtetésre jutottam, hogy az akkori korszak realitásainak megfogalmazására nem felel meg a korábban helyes "egy alapvető — egy fő ellentmondás" kifejezés. Ezért kezdeményeztem a több fő ellentmondás fogalmának bevezetését.[38] Ez a felvetés uj oldalról közeliti meg az akkori és a jelenlegi korszak lényegét. Nem mondhatni, hogy megfelelő érdeklődést sikerült volna keltenem ez iránt, pedig a valóság elemzéséből levont másféle következtetések is mutatnak ebbe az irányba. Hivatkozhatnék a világforradalom "több fő osztagának" felismerésére, vagy Lukács György "többdimenziónalitás"-koncepciójára.[39] Éppen e sorok irása közben tartották az SZKP XXVII. kongresszusát, ahol — a KB beszámolójában — korunk ellentmondásainak csoportjairól volt szó.[40]

A nélkül, hogy itt módunk lenne a részletes indokolásra, soroljuk fel a korszak világpolitikában is ható fő ellentmondásait: 1. a két formáció politikai közösségeinek ellentmondása; 2. a tőke (monopolista) és munka (antimonopolista) erői közötti nemzetközi ellentmondások; 3. az imperializmus és az antiimperialista erők ellentmondásai; 4. a háboru és a béke erői közötti ellentmondás; 5. a tőkés országok és tényezők egymás közötti viszonyai a világpolitikában; 6. a szocialista rendszeren és világrendszeren belüli viszonyok dialektikája; 7. a társadalmi és a technikai forradalom dialektikája.

A jelenlegi korszak fő ellentmondásai szoros kölcsönhatásban vannak egymással és az alapvető ellentmondással. Az alapvető ellentmondás fejlődésének meghatározott stádiumában jelennek meg, azzal szoros összefüggésben léteznek és fejlődnek,

de relativ önállósággal birnak. Autonómiájuk megjelenik a nemzetközi osztályharc válfajaiban.[41] A világforradalom alapvető és fő ellentmondásokból eredő fő áramlatai élő dialektikus kölcsönhatásokban vannak. Ez az élő internacionalizmus — a helyzetbeli, érdekbeli, koncepcióbeli összefonódások és eltérések — gazdag tere. Az antagonisztikus ellentmondások megoldásának, az uj társadalmak megteremtésének azonos törekvése igen különböző utakon megy végbe. A világforradalom e dialektikáját már Lenin is felismerte. Csakhogy a mai korszak fő ellentmondásainak relativ autonómiája — egy-egy fő ellentmondás önmagában is nagy hordereje, markáns reflexiója — az egészet sokkal bonyolultabbá teszi. Mindez sajátos (előrehajtó és fékező) ellentmondásokban, vitákban realizálódik. A fő ellentmondások fejlődése önmagukban és egymáshoz viszonyitott fajsulyuk szerint is egyenlőtlen. Igy doktori disszertációmban lehetségesnek találtam a "legfőbb ellentmondás" fogalmának alkalmazását is. (Igaz, akkor nem a ma aktuális tartalmat tulajdonitottam ennek.) Mára ugy alakult a helyzet, hogy az emberi élet legegyszerűbb kérdése — a "közös tulélés" — került előtérbe.[42] Igy a háboru-béke ellentmondás sulya, szerepe, — ha nem is tette nem-létezővé a többit — a többi fő ellentmondás fölé nőtt.

Minden bizonnyal nyilvánvalóak a fenti elemzés konzekvenciái a világpolitikai stratégiára vonatkozólag. A mai korszerű, konkrét világpolitikai stratégiának sokféle kihivásra kell válaszolnia: Számolni kell tudni az alapvető ellentmondás fejlettségi stádiumával, de a fő ellentmondások kölcsönhatásaival is. Ebből az is következik, hogy amennyire e stratégiának és taktikának markánsnak, dinamikusnak kell lennie, egyben szerénynek (és kompromisszumképesnek) is, annak tudatában, hogy ma nem képzelhető el egyetlen kizárólagos érdek totális érvényesitése sem. (Bár az USA "uj globalizmusa" éppen erre tesz kisérletet.) Az alapvető és a fő ellentmondások számbavételén tul szükséges a világpolitikában (illetve a világpolitikára) ható sok egyéb tényező figyelembe vétele is. Lényegében a korábban e dolgozat lapjain birált koncepciók tényezőinek számbavételéről is szó van a "megfelelő helyen", megtisztitva ezeket a torzitásoktól. A formációk alapvető ellentmondásának (valóságból fakadó) "rendező alapelemére" épülnek — "hierarchikus rendben" — a fő ellent-

mondások. Ezeket nagymértékben befolyásolják a tudományos-műszaki forradalom, a világgazdaság viszonyai. Láthatjuk a világpolitika konkrét főszereplőit: az államok világpolitikai közösségeit, a szovjet-amerikai viszonyt, a nemzetközi politikai mozgalmakat. Külön kitüntetett helyük van a nemzeti, vallási mozgalmaknak. Végül, ugyancsak figyelembe kell venni a regionális, illetve a belpolitikai problémákat is. Nem lényegtelen, hogy menynyire "nehezedik" mindez a kortárs-emberre, s mennyiben "emeli fel" az emberi nem magasabb régióiba.

3. A népek közötti viszonyok világpolitikai összefüggéseiről

Amikor világpolitikáról van szó, ez ma semmiképpen nem szükithető le néhány diplomata kapcsolatára. Kiemelve az államok viszonyának különös jelentőségét, a világpolitika ma jelentős, nem-állami tényezőket is felölel.

A világpolitika — legszélesebb értelemben — a ma élő kortárs emberek közötti kapcsolatok egyik legfőbb közvetitő közege. Az individum és a globális világ közötti viszonyok dialektikája azonban — mint a bevezetőben is utaltunk rá — korunkban igen bonyolult. Egyfelől minden korábbinál erőteljesebb az egymásra utaltság, az egymásra itéltetés. Másfelől, e tekintetben nagy különbségek vannak az egyéni adottságok, élethelyzetek, lehetőségek és kényszerek — (az "elszigetelt-elzárkózott" és az "egyetemes" beállitottságu; az otthonülő és a világutazó; az "egyszerü" ember és a világpolitikus stb.) között. (Arról már nem is beszélve, hogy bizonyos globális problémák krónikus megoldatlansága az "univerzális magány" és kiszolgáltatottság érzetét táplálhatja.) Más vonatkozásban; mindenféle alapvető, fő ellentmondás és más világpolitikai tényező csak az emberek tömegében, általuk létezik. Ugyanakkor, a jelenkor individuma az egyetemes kortárs-emberiséggel csak a közvetitő közegek sokaságán keresztül tud kapcsolatba lépni.

Ezek között az emberek számára ma leginkább érzékelhető — összekapcsoló és elválasztó — szféra éppen a politika, a világpolitika, mint a globális rendszer egyik legfontosabb különös alrendszere. Ez jelentős befolyást gyakorol még a kapcsolatok olyan szféráira is, mint a kultura, a sport, a turizmus, a barátság stb.

A világpolitika egyik legérdekesebb evolúciós perspektívája: a népek közötti viszonyok jelentőségének várható megnövekedése. Ma azonban még nemcsak az individumok, hanem a népek kapcsolatai sem teljesen közvetlenek, hanem jelentős mértékben államok, politikai pártok, nemzeti és nemzetközi mozgalmak révén realizálódnak. Ezek azonban ma több vonatkozásban is lényegesen bonyolultabbak, "többdimenziósabbak", mint bármikor korábban voltak. Az interdependancia és a differenciálódás dialektikája a politika síkján is érvényesül, valóban sokrétű világpolitika jön létre. Minden korábbinál erősebb világpolitikai közösségek, s minden korábbinál több független állam. A "világpolitika" tendenciája, s a független államok belpolitikai fejleményeinek növekvő hatása a világpolitikára. S a nemzeti ambiciók láttán nem valószínű, hogy lezárult az államalakitások folyamata.

Az állami, nemzeti szuverenitás uj lendületet, de — akarva vagy éppen akarat ellenére is — uj tartalmi jegyeket is nyer. "Szupranacionális érdekközösségek"[43] jönnek létre, értelmet nyer a "kollektiv szuverenitás",[44] (az államok funkcióinak "nemzetköziesedése"), vagy ahogy ezt a szocialista világra vonatkozóan korábban megfogalmaztam: az "összehangolt szuverenitás".[45] S mindez távolról sem csak az "elkötelezett" államokra, hanem — sajátos körülmények között — az "el nem kötelezettekre" is vonatkozik.

A népek viszonyát illetően külön is érdemes kitérni a nemzeti mozgalmak tendenciáinak bizonyos korszerű vonásaira, a nemzetté válás stádiumától az identitás-forrás-keresésen át a "lehiggadt", kifejlett ("kiépült"?) nemzetek kapcsolatáig. Az önállósodás és a közeledés dialektikájának konkrét tartalmát mindig is nagymértékben befolyásolták a kor viszonyai. (A magyar nemzet sorsára egyáltalán nem voltak hatástalanok az ezredforduló európai környezetének viszonyai.) A mai nemzetté válásban (ahol ez van napirenden) már "benne vannak" nemcsak a nemzeti, hanem a világpiac inspirációi, az államok világpolitikai kapcsolatai is. Az "egydimenziós" — multbanéző, önigazoló — nemzetszemlélet (képviselje azt bárki is) könnyen elterelheti egy nemzet figyelmét éppen a modern lét biztositásáról. Márpedig a jelenlegi — és nagy valószínüséggel a következő — korszak is kitünik az-

zal, hogy a rendszerek versenye mellett, természetesen attól nem függetlenül, folyik a nemzetek versenye is. Ebben nem biztos, hogy az győz, aki meghatóbbat tud mondani önmagáról. Figyelmeztető lehet ebben a vonatkozásban, hogy az "evőpálcikás civilizációk" polgárai "normál" munkaidejük felett is dolgoznak azért, hogy nemzetüket átemeljék a jövő technikai kulturájába... Mindez uj ellentmondásokat indikál majd az emberek nemzeti, és más csoportjai közötti viszonyokban.

Az alapvető és a fő ellentmondásokhoz kapcsolódik forradalom és állam dialektikájának több uj konzekvenciája a világpolitikában. Mindenekelőtt, (a szélesebb értelemben vett) mozgalom és állam viszonya — eszmei-politikai áramlat; mozgalom; párt; ellenzék; kormány; uralom; hatalom — jóval sokrétübb, mint bármikor korábban. A mozgalmak sokszinübbek osztály, politika, nemzeti tartalmuk tekintetében. A változások a mozgalmi és kormányzati poziciók között felgyorsultak. Kiszélesedett az ellenzékiek köre. A konkrét világpolitikai stratégiáknak ezért nyitottaknak kell maradniok a mozgalmak világpolitikai koncepciói, stratégiái iránt is. Az a helyzet, hogy már ma — például az Olasz Kommunista Párt vagy a Németországi Szociáldemokrata Párt —, világpolitikai sulya nagyobb jónéhány államénál. A különböző eszmei-politikai áramlatok mozgása, kölcsönhatása, "találkozása"[46] nemcsak önmagában, vagy a népek közötti kapcsolatok közvetitésében érdekes, hanem abban is, hogy egy mai eszmei áramlat könnyen politikai, esetleg világpolitikai jelentőségre tehet szert.

A népek közötti viszonyok további érdekes fejleményei rejlenek a világbéke-világforradalom dialektikájában. A népeket forradalomra inspiráló tényezők — a tapasztalatok szerint — nem tüntek el korunk viszonyaiból.[47] Ugyanakkor minden radikális változás adott konkrét ponton próbának teszi ki a korszak legfőbb ellentmondásának — háboru-béke — intézményrendszerét, egyáltalán ennek az ellentmondásnak egész bonyolult rendszerét. A forradalmi változások (bármilyen módszerekkel is történjenek azok) az államrendszerek átépitésének vonalán "müködnek", a békerendszernek stabil államrendszereken kell alapulnia. A korszak lelke "kettős": egyrészt, az emberi lét biztositása nélkül nemcsak reakció nincs, hanem haladás sem; másrészt, a forradalmi változásokat senki sem képes "megállitani". S ez a háboru-béke

ellentmondást nemcsak az államközi kapcsolatok, hanem a népek viszonyának szférájában is érinti. Arról van szó, hogy a mai korszakban a "nép" fogalma — ha ezt az emberi haladással kapcsoljuk össze — a legszélesebb éppen a békeérdekeltségben. Ez a békestruktura azonban egyben a legszélesebbkörü dialektikus ellentmondásterület is. Gondoljuk csak el: Az egyéb ellentmondások szélső — például antagonisztikus — pólusain elhelyezkedő emberek kerülnek itt "egy" platformra. A békestratégia közös nevezője, amilyen mértékben ez egyáltalán szubjektive is megteremthető, az egyébkénti konkrét, főleg pedig távlati stratégiák különbségét, vagy éppen ellentétét is "átfoghatja".

A világforradalom dialektikájának további érdekes vonása a tényezők szerep szerinti helycseréje.[48] Arról van szó, hogy korunk alapvető ellentmondásának léte és fejlődése talaján — a fő ellentmondások mozgásában — bizonyos tényezők "hihetetlen"— és ezen ellentmondásoktól eltekintve lehetetlen — szerepeket vihetnek véghez. Igy — miközben a gazdaságilag legfejlettebb tőkés országok népei egyelőre megmaradnak a kapitalizmus keretében — bizonyos (proletariátussal alig rendelkező) népek szocialista orientációval próbálkoznak. Ilyen esetben azonban számolni kell a legkülönbözőbb — a forradalmat nemcsak előre hajtó — ellentmondásokkal. Igy például "Afganisztánban egyáltalán nem mindenki — még a dolgozó rétegekben sem — fogadta el az áprilisi forradalmat..."[49] Nemrég fejeződött be a testvérharc Dél-Jemenben.

Sajátos helyzet: amennyire szükséges lenne a hibák bírálata a világforradalom többi tényezője részéről, — az "állammá szerveződött érzékenység" (s az ellenfelek "kiaknázási taktikája"), annyira zavarja a dolgok, ellentmondások negativumainak nevén nevezését. De számolni kell egyéb — immár világpolitikai vetületü — összefüggésekkel is, például az ellenforradalom imperialista exportjának törekvése és az ennek kivédésére irányuló nemzetközi intézkedések között. A mégoly szükséges, vagy elkerülhetetlen nemzetközi segitség viszont bizonyos kételyeket támaszthat a belső erők érettsége, a szocializmus konkrét vonzereje tekintetében, vitákat indikál az internacionalizmus értelmezésében. A jelenlegi korszak világforradalmában a fő ellentmondások dinamikájában — az emlitett olyan "helycserék" fényében, amit például az egyik szocialista ország egy időben deklarált háborus

politikája is fémjelzett — érdekes szinben tünhet fel a marxizmus mult században megfogalmazott felvetése a "forradalmi" és az "ellenforradalmi népek" ellentmondásáról...[50]

A népek mai kapcsolatait jelentős mértékben éppen népellenes tényezők határozzák meg, befolyásolják, zavarják. Ehhez azonban hozzá kell füznünk a következőket: 1. Már ma sem minden negativ impulzusnak van népen-kivüli eredete; 2. Az e viszonyokat befolyásoló tényezők fajsulya — éppen az alapvető és a fő ellentmondások fejlődése következtében — változik; 3. Naivitás lenne azt gondolni, hogy a népek — majdani — antagonizmusmentes viszonyai egyben ellentmondásmentesek is lesznek. Utóbbit illetően csak egyetlen dologra gondoljunk: A népek, nemzetek közötti "saját" ellentmondások megszerveződését, kibontakozását éppen a már emlitett mai tényezők, s az emberi nem relativ fejletlensége akadályozzák. A további fejlődés, a népek közeledése, (az egyetemes világnép-tendenciák erősödése), "dialektikus közelségbe", kölcsönhatásba hoz olyan — egyébként egymás előtt rejtve, ismeretlenül maradó — adottságokat, szokásokat, amelyek azután ujtipusu ellentmondásokká szerveződnek.

Mielőtt azonban tulságosan a távoli jövőbe feledkeznénk, foglalkozzunk inkább a közeljövő bizonyos tendenciáival. A társadalmi viszonyokkal kapcsolatos fogalmainkat (beleértve az itt felvetetteket is) tovább kell majd változtatnunk. Az emberek mindennapi életét, a népek viszonyát, s az ezzel kapcsolatos mai fogalmainkat is, gyökeresen átépitik a szociális és a technikai forradalom következményei. Ez a kölcsönhatások — globalizálódás és differenciálódás — teljesen uj minőségét hozza. Ma még szinte beláthatatlan következményekkel jár az ember mindennapi életfeltételeinek kozmikus és individuális tendenciákkal való átszövődése. A munka (az alkotás) feltételei legalábbis részben eltávolodnak a hagyományos — mások által beosztott és hadseregméretekben megszervezett — "munkaidőtől" és "munkahelytől". Ennek a "szabadságnak" azonban kozmikus rendszer — szervezettség, perspektivában: önszervezettség — a háttere. Jórészt a ma uralkodó politikai erők viszonyától és kölcsönös akaratától függ, hogy az uj lehetőségek az önfenntartás vagy az önmegsemmisülés irányába realizálódnak-e.

Bárhonnan is indulunk, végeredményben a társadalmi és technikai forradalom ellentmondásának megkerülhetetlenségéhez ju-

tunk. Ennek fajsulya minden bizonnyal tovább emelkedik majd a közeljövő fő ellentmondásainak kölcsönhatásában. Ezt mind az egymás közötti, mind a belső viszonyaikra kell érteni. A sokirányu hatásból most csak a demokrácia-diktatura dialektikájára irányulót emeljük ki. A technikai forradalom önmagában is megváltoztatja mindenféle politika feltételeit. Ugyanakkor ez, önmagában nem oldja meg (sőt, esetleg ki is élezi) a demokrácia igénye — lehetősége — és a számitógépesitett imperializmus ellentétét. A technikai ujdonságok lényegesen megnövelhetik a manipuláció, az állami és egyéni terror lehetőségeit. S a modernizált kőkorszakbeli módszerek technikája és pszichológiája a tapasztalatlanabb és a nagyon is tapasztalt államokban is teret nyerhetnek. S ma még nem ismerhetjük a társadalmi és népi védekezések, reagálások természetét. (Lehet, hogy a "népi diktaturák-demokráciák" eddig ismeretlen variációival is kell számolnunk?!) Nagy merészség lenne az utolsó pontot oda tenni a demokrácia-diktatura dialektikájának eddigi története mögé... Mindez viszont ma még beláthatatlan világpolitikai következményekkel járhat.

Lesz-e technika és társadalom ellentmondásának olyan megoldása, amely Arisztotelész zseniális feltételezésében foglalmazódott meg — s ha igen: milyen változásokat hozna az az individuális és népközi viszonyokban — ha "minden szerszám parancsra vagy a maga jószántából el tudná végezni munkáját, ... ha igy a vetélő is magától szőne s a lantverő pálcika is magától játszana, nem volna akkor szükségük se az épitőmestereknek mesterlegényekre, se az uraknak szolgákra."[51] Végül is a robotok is kopogtatnak a mai társadalmak ajtaján, és egyelőre nem tudhatjuk, hogy milyen hatással lesznek az emberi életre. Ennek megoldása spontán folyamatban aligha képzelhető el. Különösen nem fog ez magától menni világméretekben, márpedig ennek csak a népek globális, totális viszonyában van értelme. (Máskülönben ujfajta, önpusztitó szociális feszültségek keletkeznének.)

Az emberiség a jelenlegi társadalmi ellentmondások "végigharcolását" nem tudja "megtakaritani". Ennek döntő feltétele az alapvető ellentmondás fejlődésében rejlik. Mindenekelőtt ennek további menetétől függ az, hogy a világpolitikai viszonyok hogyan, milyen mértékben válnak a népek viszonyává. Igy jutunk el a szocializmus világpolitikai (és belpolitikai) stratégiájának mai kulcskérdéséhez: — ami a nemzetközi erőviszonyok további

pozitiv eltolódásának kulcskérdése is, — a szocialista és a tudományos müszaki forradalom "egyesitésének" egyáltalán nem könnyü feladatához. Ráadásul, ezt ugy kell véghez vinnünk, hogy — tekintettel a holnapi "posztmateriális" evolucióra is — biztositani tudjuk az anyagi értékek közösséget szolgáló, eszköz-jellegét.

JEGYZETEK

[1] MEM. 3. kötet (Bp. 1976.) 38. old.

[2] Jellemző példának emlithetjük, hogy a Világ Szabadságáért Küzdő Amerikai Tanács, illetve az Antikommunista Nemzetközi Liga az "év szabadságharcosának" — 1985-ben — egy nicaraguai ellenforradalmi vezért és azt az afgán férfit kiáltotta ki, aki támadást intézett Kabul elektromos rendszere ellen. "Der Spiegel". 1985. N° 41.

[3] "A Németországi Szövetségi Köztársaság... mintegy a földrész fókuszában helyezkedik el" — olvashatjuk az "Impressziók az NSZK-ról" c. 1984. februári mücsarnoki fotómüvész-kiállitás prospektusában.

[4] Lásd pl.: Hahn István: "Naptári rendszerek és időszámitás" Gondolat. 1983. Budapest

[5] V.ö.: J.J. Wiatr: "A politikai viszonyok szociológiája" Kossuth, 1980. 283—287. old.

[6] Lásd, pl: Nyiri Tamás: "Az ember a világban" Szent István Társulat. 1981. Budapest 243. old.

[7] Lásd: "Fejlődés-tanulmányok" (Bp. 1981. N° 3. 378—379. old.

[8] V.ö.: Garrison, L. - Galling. W. - Malkin, L. - Wright, J: "Lost in the Eighties" "Time". 1985. aug. 19.

[9] V.ö.: J.J.Wiatr... 16—17. old.

[10] Érdekes ezzel összefüggésben Paul H. Nitze fejtegetése az angol "peace" és az orosz "mir" szó közötti különbségről. ("International Herald Tribune". 1984. ápr. 27.)

[11] Lásd: Dr. Daróczi Sándor "Budapesti Fórum" 1983. N° 5. 53. old.

[12] V.ö. pl:
- Weinberger, C: "Sichereitspolitische Konzepte der Regierung Reagan" "Europa-Archiv" 1982. N° 15.
- Schultz, G.P.: "New Realities and New Ways of Thinking" ("Foreign Affairs" 1985. tavasz)

[13] "Parlamentary Debates". vol. 520. p. 30.

[14] A Varsói Szerződés Politikai Tanácskozó Testülete szófiai nyilatkozata Népszabadság. 1985. okt. 24. Ugyanezt a gondolatot fejtegeti J. Pérez De Cueller, ENSZ főtitkár egy vele készült interjuban. "Béke és Szocializmus." 1984. N° 5. 25. old.

[15] Simon Nóra-Alain Mine: "A számítógépesitett társadalom" (Statisztikai Kiadóvállalat. 1979. Bp.) 22. old.

[16] Frantz Fanon - a martiniqui származásu forradalmár - szellemesen jegyzi meg: A tőkés rendszer hivei - miután sikertelenül próbálkoztak a szocialista rendszer megsemmisitésével - "mind több kisérletet tesznek a csábitásra", az egy érdekterülethez tartozó érzés sulykolására. V.ö.: Frantz Fanon: "A föld rabjai" Gondolat. 1985. Bp. 112. old.

[17] "Frankfurter Rundschau." 1985. aug. 1.

[18] V.ö.: I.N. Dvorkin. "A mai polgári politikai gazdaságtan és a marxizmus" Kossuth, 1980. 98—99. old.

[19] Lásd, pl.
— Dankwart Rustow: "A World of Nations" W.D.C. 1967.
— "The Menuett of Mini-States"
The Financial Times. 1974. jun. 7.
— Ramonat, W. "Mikrostaaten in der internationalen krise "Österreichische Zeitschrift für Aussenpolitik. Wien. 1981. N° 1.

[20] V.ö. pl.:
— "Nyilatkozat a Román Munkáspárt álláspontjáról a nemzetközi kommunista és munkásmozgalom kérdésében" "Előre" 1986. ápr. 26.
— "A Román KP XII. kongresszusának határozata" IV/1. pont A Román KP XII. kongresszusa. Kossuth, 1980. 95. old.

[21] Különböző felfogásáról lásd pl.:
— Sztaniszlav Sztojanovics: "Kommuniszt" Belgrád. 1975. dec. 18., 1980. jan. 11.
— A Jugoszláv Kommunisták Szövetségének XII. kongresszusa határozatának tervezete 1., 3. pont. Magyar Szó. 1982. ápr. 27.
— A Jugoszláv Kommunisták Szövetsége XII. kongresszusának előkészületi platformja. 23. pont. "Fórum Könyvkiadó" Ujvidék. 1985.
— Hegedüs András: "Magyar füzetek". Páris. 1978. N° 1.
— Paolo Spriano. "La Stampa" 1977. jan. 30. "A Nagy Október és a mai világ" (Korruht, 1978.) 81. old.
— E. Berlinguer. "L'Unitá" 1978. szept. 18.
— Tőkei Ferenc. "Népszabadság." 1983. máj. 21.

[22] Lásd valamivel részletesebben:
Aggod József: "A két rendszer közötti viszony történetének politikai-filozófiai tanulságairól" "Tudományos szocializmus füzetek". 1976. N° 39. 19—20. old.

[23] U.o. 21—22. old.

[24] V.ö. pl:
— LÖM. 1. kötet Kossuth 1963. 388--389. old.
— LÖM. 26. kötet Kossuth 1971. 131. old.
— LÖM. 45. kötet Kossuth 1975. 66., 507. old.
— LÖM. 49. kötet Kossuth 1977. 386. old.

[25] V.ö. Pl. "Rezoljucija XXVII. szejzda KPSZSZ po Polityicseszkomu dokladu C.K.K.PSZSZ" IV. f. Pravda. 1986. márc. 6.

[26] V.ö. pl. "Szegymoj szjezd OK(b)P" Sztyenograficseszkij otcsot. Moszkva. 1962.

[27] V.ö. MEM. 3. kötet... 44. old.

[28] "A szocializmus építésének utján!" Az MDP II. kongresszusának anyagából. Második kiadás. Szikra. 1956. 9. old.

[29] "Az MDP III. kongresszusának jegyzőkönyve" Szikra. 1954. Bp. 29. old.

[30] "A nemzetközi kommunista mozgalom dokumentumai. 1945—1976." Kossuth 1977. 32. old.

[31] Kim Ir Szen: "Válaszok a külföldi tudósitók kérdéseire". Idegen nyelvü Kiadó. Korea. Phenjan. 1970. 27. old.

[32] V.ö. pl. Aggod József: "Külpolitika". 1979. N° 2. 115—118., 1983. N° 5. 98—115. old.

[33] Érdekes ezzel kapcsolatban Nyilas József fejtegetése egy kerekasztal-beszélgetésen. "Külpolitika. 1980. N° 2. 14. old.

[34] Az a helyzet, hogy a nyolcvanas évek elején is a világ "egységes, dollárbázisu nemzetközi pénz- és hitelrendszerben él, ahol a hitelfeltételek végső soron csupán az amerikai pénzügyi és gazdaságpolitikai sőt, közvetve a belpolitika függvényei." (Becsky György: "Amerika és a világgazdasági kihivás" Kossuth 1983. 216. old.)

[35] J. Andropov (akkori SZKP-főtitkár) az amerikaiak rakétatelepitésére hozott szovjet válaszintézkedéseket ugy indokolta, hogy ezek "szigoruan azok között a határok között maradnak, amelyeket a NATO-országok lépései diktálnak." (kiemelés-A.J.) (Pravda. 1983. nov. 24.)

[36] Népszabadság. 1986. jan. 16.

[37] N. Ceausescu. "Előre". 1985. máj. 25.

[38] Lásd: Aggod József: "Korunk világméretü társadalmi ellentmondásainak természetéről" (Egyetemi doktori értekezés. KLTE. 1967. 18—23. old.), valamint "Tudományos szocializmus füzetek" 1976. No 39. 23—28. old.

[39] V.ö.: Lukács György: "A társadalmi lét ontológiájáról" I. kötet. (Magvető, 1976. Bp.) 259. old.

[40] Népszabadság. 1986. febr. 26.

[41] V.ö.: Aggod József: "A nemzetközi osztályharc válfajairól" ("Tudományos szocializmus füzetek" 1973. N° 22.)

[42] Ennek józansága tükröződött a "Szovjet-amerikai közös nyilatkozatban" a genfi csucs után. (Népszabadság. 1985. nov. 22.)

[43] V.ö. pl. Karl Kaiser: "Die europaische Herausfordung in die USA" München. 1979. 93. p.

[44] A. Bodnar. J.Scepanszkij. (In: "Mezsdunarodnije Ontosenyija i vnyesnyaja polityika." Warsawa, 1982. 34. sztr.)

[45] Lásd: Aggod József: "A szocialista világrendszer ellentmondásainak jellegéről" ("Tájékoztató" MM. MLOF. 1971. N^{O} 6. 70—74. old.)

[46] Lásd erről: Aggod József: "A békés egymás mellett élésért vivott harc történetének néhány tanulságáról" (Egyetemi doktori értekezés. ELTE. 1965. III. pont.)

[47] Dom Helder Camara brazil érsek szerint a "kettesszámu" erőszak csak reagálás az "egyes számu erőszakra", az "elnyomás erőszakjára". Idézi: Bernd Nitzschke. "Monat" 1970. No 12. Olef Palme is azt fejtegette egy beszélgetés során, hogy "a salvadori parasztok akkor is forradalmat csinálnának, ha a Szovjetunió nem is létezne." Népszabadság. 1981. dec. 24.

[48] Az ellentmondások helycseréjének lehetőségeiről lásd: a 38. sz. jegyzetben jelzett disszertáció II/1/d. pontját.

[49] Pravda. 1985. dec. 21.

[50] V.ö.: MEM. 6. kötet Bp. 1962. 260. old.

[51] Arisztotelész: "Politika" 2. kiadás Gondolat. 1984. Bp. 76. old.

Szabó Jenő:

A MAI NEMZETKÖZI HELYZET NÉHÁNY KATONAPOLITIKAI KÉRDÉSE

A hadászati erőegyensuly kialakulása a 60-as évtized vége felé, hatása a politikára

A mai nemzetközi helyzet alapvető jellemzője, hogy az imperializmus, különösen annak vezető nagyhatalma az USA, a hadászati erőegyensuly felboritására törekedve uj háborus feszültséget idéz elő. Ez sulyosan veszélyezteti az enyhülési időszakban elért eredményeket is.

Az emberekben joggal merül fel a kérdés, ki a felelős a feszültség fokozódásáért. Az imperialisták azt állitják, hogy a Szovjetunió nemzetközi magatartása. A valóság azonban nem ez. Bizonyitásul nyuljunk vissza a hatvanas évtized végéig, melyet a hadászati erőegyensuly kialakulása idejének tekintünk.

Erre az időre a nemzetközi imperializmus állandó fenyegetésének elháritása érdekében a szovjet nép óriási áldozatai eredményeként létrejött a viszonylagos hadászati erőegyensuly. Ez két szempontból birt történelmi jelentőséggel. Egyrészt, megszüntette az USA területi sérthetetlenségét, másrészt, ez már globális méretü egyensulyt jelentett az USA-val, mely lényegesen módositotta az USA uralkodó erői lehetőségeit a háboruval való fenyegetésre. Megszünt a szocializmus katonai megsemmitésének lehetősége.

A hadászati erőegyensulynak a politikára gyakorolt legfontosabb hatása annak a kérdésnek az eldöntése lett, hogy lehet-e a termonukleáris háboru a politikai törekvések elérésének célszerü eszköze. A marxista-leninista felfogás szerint a háboru általában nem, a termonukleáris háboru különösen nem lehet a vitás kérdések eldöntésének célszerü eszköze.

A Varsói Szerződés Politikai Tanácskozó Testülete 1983. januári prágai ülése nyilatkozatában ezt olvashatjuk: "... bármilyen számitás, amely a nukleáris háboru kirobbantására és az abban elérhető győzelemre irányul, értelmetlen. Ha sor kerülne nukleá-

ris háborura, annak nem lenne győztese. Ez elkerülhetetlenül egész népek megsemmisüléséhez, óriási pusztitáshoz, a földi élet és civilizáció számára katasztrófális következményekhez vezetne."[1] Ezt erősitették meg az SZKP XXVII. kongresszusa, a Varsói Szerződés Politikai Tanácskozó Testülete 1986. juniusi budapesti ülése és más dokumentumok, állásfoglalások.

Az a marxista állásfoglalás, hogy a termonukleáris háborunak nem lenne győztese, merőben uj megközelitése a politika és háboru viszonyának. Egyértelmüen kimondja, hogy a háboru nem lehet a politika folytatásának célszerü eszköze, azaz a politikai konfliktusokat csak tárgyalások utján lehet megoldani. Ezt fejezi ki az az állitás, hogy a békés egymás mellett élésnek nincs észszerü alternativája.

A hadászati erőegyensuly kialakulása nagy hatást gyakorolt az imperialista külpolitikára is. A legnyilvánvalóbbnak az erőpolitika csődje tünt. Sem a szocialista, sem a nemzeti felszabaditó mozgalmak feltartóztatása, megsemmisitése nem sikerült. A termonukleáris egyensulyból pedig ők is arra a következtetésre jutottak, hogy a háboru már nem lehet a vitás kérdések megoldásának eszköze, egy atomvilágháboru az egész emberiség katasztrófájához vezetne. Egon Bahr, az ismert nyugatnémet szociáldemokrata politikus irta: "Az enyhülés politikája annak eredménye, hogy mindkét szuperhatalom megsemmisitő válaszcsapást tud mérni a másikra, bármelyik kapta az első csapást. A nagy háboru nem kinál már nyerési esélyeket, a készenlét az öngyilkosságra a másik nagy partner testén át vezető kerülő uton, véget vet a klasszikus gondolkodásmódnak, amely a háborut a politika más eszközökkel való folytatásaként definiálta. A vonakodás a Hitler-féle magatartástól — a másikat magával rántani a szerencsétlenségbe — az enyhülés politikájához vezetett. Az enyhülés technológiai áttörés eredménye, amely beláthatatlan időre, saját érdekében mindkét szuperhatalomnak megtiltja a legtökéletesebben kifejlesztett hadászati eszközök használatát. Ennyiben van szó történelmileg uj szituációról, amely a sokat támadott atombomba és az interkontinentális rakéták továbbfejlesztése utján jött létre."[2]

Az imperializmus tehát a Szovjetunió, a szocialista közösség és más forradalmi erők sikerei következtében az enyhülési politika elfogadására kényszerült. Ez azonban nem jelentette az

erőpolitika feladását. Ellenkezőleg. A változás arra irányult, hogy az uj helyzethez alakitsák az erőpolitikát.

Ennek lényege az volt, hogy a katonai erő elsődlegességének fenntartása mellett az addigiaknál nagyobb figyelmet szándékoztak forditani a politikai, gazdasági, ideológiai tényezők erőviszonyokat befolyásoló szerepére. Ebben messzemenőkig figyelembe kellett venni, hogy az enyhülés az eddigi nyilt szembenállás és harc mellett meghatározott mértékü együttmüködést, közeledést is feltételez. A legfontosabb annak a tudomásulvétele volt, hogy miután a háboru már nem lehet a vitás kérdések eldöntésének eszköze, tárgyalni kell.

A tárgyalást azonban imperialista módon fogták fel. Tárgyalni az erő poziciójából — lett a jelszó. A döntést a harcmező helyett a tárgyalóasztalhoz kötötték. Ebben a koncepcióban ismét nagy szerepet kapott a katonai tényező, de most előtérbe a nyomást kifejtő, zsaroló funkciója lépett. A katonai erővel való fenyegetést, az elrettentést azonban nem csak a Szovjetunióval és szövetségeseivel szemben látták alkalmazhatónak, hanem a regionális nyomásra is. Ugy gondolták, hogy a termonukleáris katasztrófától való félelem miatt a szocialista közösség tartózkodik a háborus kockázattól, s igy ők a világ más térségeiben bátran kezdeményezhetnek, támadásba lendülhetnek.

A termonukleáris hadászati egyensuly felboritását akkor általában nem tartották lehetségesnek. Egy részterületen elért esetleges átmeneti fölényt is ugy itéltek meg, hogy azt nem lehet politikailag kamatoztatni.

A vázolt koncepció kidolgozója, majd gyakorlatban való megvalósitója Kissinger volt, aki ezt 1976 áprilisában Londonban, az Egyesült Államok Európában müködő nagyköveti értekezletén igy fogalmazta meg: "Korunk problémája az, hogy reagáljunk a Szovjetunió szuperhatalommá válására. A mai körülmények között egyik fél sem juthat olyan hadászati előnyhöz, amelyet politikailag felhasználhat. Bármely észlelhető hadászati fölénynek csak igen csekély politikai előnye lehetne. Az a jóslat azonban, amelyet az ötvenes évek közepén sokan hangoztattak, és amely akkor helytelen volt, ma igaznak bizonyult: a hadászati egyensuly nagyobb lehetőséget nyujt a regionális nyomásra. Ilyen körülmények között az a feladatunk, hogy megtaláljuk a módját, hogyan lehet a szovjet hatalmat egy történelmi időszakon át korlátozni.

Olyan külpolitikára van szükségünk, amelyet hosszu uton keresztül folytathatunk, nem olyanra, amely ingadozásoktól és válságciklusoktól függ.

A Szovjetunió hatalmát mindenütt a világon ellensulyoznunk kell, politikai, katonai és gazdasági eszközök együttes alkalmazásával."[3]

Kissinger beszédéből az alábbiakat kell kiemelni: egyik fél sem juthat olyan hadászati előnyhöz, amelyet politikailag felhasználhat; a hadászati egyensuly nagyobb lehetőséget nyujt a regionális nyomásra, a regionális erőegyensuly nagyobb jelentőségüvé válik; a Szovjetunió hatalmát mindenütt, minden eszközzel ellensulyozni kell.

Abban az időszakban is voltak azonban már figyelmeztető hangok. A már idézett Egon Bahr mondta: "Az enyhülés tehát nem divatkérdés, hanem létfontosságu érdek kifejezése, amely csak akkor változhatna meg, ha a két ellenfél egyike technológiailag uj dimenziót érne el, aminek birtokában elviselhető kockázatnak tünhetne a másik feletti fölény...

A tiszta erőpolitika tehát veszélyeztetne bennünket, és az enyhülés végét jelentené: visszavezetne a hidegháboruhoz, azaz a konfrontációhoz, a velejáró veszélyekkel."[4]

Egon Bahr azonban azt is kimondta, hogy a másik fölötti fölény elviselhető kockázata akkor állhat elő, ha az egyik fél "technológiailag uj dimenziót érne el". A fölényszerzés lehetőségét tehát a későbbiekben nem zárták ki.

Az imperializmus vezető erői tehát abban az időben arra az álláspontra jutottak, hogy a katonai erő funkciója elsősorban a fenyegetés, a zsarolás, az elrettentés. Ezért kapta az uj katonai doktrina "a reális elrettentés" elnevezést. Ez a doktrina is az erőpolitikán alapszik, megalkotói viszont abból a meggondolásból kiindulva, hogy egyik fél sem képes tartós hadászati előny megszerzésére, hajlandóságot tanusitottak a tárgyalásokra, a fegyverkezés korlátozására. A termonukleáris katasztrófától való félelemre apellálva viszont lehetségesnek tartották az imperializmus regionális ellentámadását, főleg a haladó nemzeti mozgalmak elnyomására.

Az erőviszonyok, ezen belül a katonai erőviszonyok döntő eltolódása következtében a nemzetközi helyzetben a hetvenes évek elején elkezdődött az enyhülés.

Ez kedvezően hatott a világ forradalmi erői számára, az erőviszonyok tovább változtak a világ haladó erői javára.

Az amerikai imperializmus törekvései az erőegyensuly felboritására

Az imperializmus, különösen az amerikai nem tudott belenyugodni a számára kedvezőtlen fejleményekbe.

A hetvenes évek közepe már azt mutatta, hogy ellentámadásra készülnek. Ez a Carter-adminisztráció hatalomra jutása után azonnal megnyilvánult. Cyrus Vance, akkori amerikai külügyminiszter emlékezetes moszkvai utja — ahol a vlagyivosztoki megállapodás reviziójának követelésével állt elő — és más lépések, ennek kibontakozását mutatták. Joggal állapitotta meg az MSZMP KB 1978. áprilisi ülése: "A különböző reakciós erők, a fegyverkezésben érdekelt monopóliumok, a béke és a társadalmi haladás ellenségei ismét aktivizálódtak, igyekeznek megakadályozni a pozitiv folyamatokat, az enyhülés térhóditását. A szovjet fenyegetésről szóló régi hazugságok felujitásával a fegyverkezési verseny fokozásának veszedelmes utjára akarják szoritani az emberiséget. Erősitették propagandájukat a szocialista országok ellen, az emberi jogok védelmének ürügyén megpróbálnak beavatkozni belügyeikbe."[5]

1978-ban már egyre világosabban láthatóvá váltak az amerikai célkitüzések konturjai. A Nemzetbiztonsági Tanács igényei alapján és vezetésével, több száz tudós és szakember bevonásával titkos és nyilt fórumokon tanulmányozták a világ gazdasági, politikai, katonai fejlődésének várható helyzetét 2000-ig, s ebből messzemenő következtetésekre jutottak.[6] Ugy látták, hogy mind a Szovjetunióval szemben, mind a tőkés rendben világelsőségüket csak katonai fölénnyel biztositathatják. Erre alapozva kialakitották az Egyesült Államok hosszu távu, mintegy 10—15 évre szóló nemzetközi politikai irányvonalát. (Ugyanebben az időben elfogadták a NATO 15 éves fejlesztési programját is.)

Az elgondolásból egyértelmüen kitünt, hogy az Egyesült Államok már a nyolcvanas évek közepére a Szovjetunióval szemben döntő fölény megszerzésére törekszik. Ezt szolgálták az MX rakétaprogram, a szárnyasrakéták stb.

A szakértők azt hangoztatták, hogy a föld alatti alagutakban elhelyezett és állandó mozgásban levő MX rakéták felderitése nem lehetséges, igy megsemmisitésük valószinüsége minimálisra csökken. Igy egy csapásméréssel lehetséges megsemmisiteni a szovjet hadászati eszközök mintegy 90%-át, s ezzel a Szovjetunió lényegében elveszti válaszcsapási képességét.

Erre alapozva a reakciós amerikai vezető körök rendkivül veszélyes, nagy horderejü következtetésre jutottak. Brzezinski még 1977. október 10-én az International Herald Tribune cimü lapnak adott nyilatkozatában kifejtette, hogy Kissingerrel szemben lehetségesnek tartja a termonukleáris háborut, amely az emberiségnek "csak 10%-át" pusztitaná el, azaz ismét kifizetődő lehet a háboru.[7] Igy az amerikai külpolitika fegyvertárában ismét első helyre került a háborura készülés. A katonai erőfölény birtokában uj lehetőségeket látnak a zsarolásra is. Kissingerék — mint elemeztük — nem tartották lehetségesnek a tartós fölény kiharcolását, s igy annak politikai előnyre átváltását. Brzezinski szerint viszont az Egyesült Államok várható katonai fölénye alapján politikai engedményekre kényszeritheti a Szovjetuniót.

1978-ban tehát már egyértelmüen világossá vált, hogy az amerikaiak tevékenysége — benne a SALT-II tárgyalások elhuzása egy jól átgondolt politika, amelyben jelentős hangsulyeltolódás megy végbe. Következtetésük szerint az Egyesült Államok vezető szerepét elsősorban mint katonai nagyhatalom, a katonai fölény birtokában őrizheti meg. A fegyverkezés uj hullámának kibontakoztatása tehát ennek a világpolitikai stratégiának szerves része.

Az 1979-es évben erőteljes ütemben folyt az amerikai célok realizálása. Ezt nagyarányu szovjet- és kommunistaellenes propaganda kisérte, amely szinte hisztériába csapott át az afganisztáni események kapcsán. Az amerikai kormány hidegháborus jellegü szovjetellenes intézkedések egész sorát hozta.

Az USA uj katonai doktrinája

A Reagan adminisztráció folytatta és tovább fokozta ezt a politikát. Ezt legjobban a "közvetlen szembenállás doktrina, illetve a korlátozott európai háboru elgondolása mutatja. Először a katonai doktrina értelmezéséről.

"A Szovjetunióban és a többi szocialista országban a doktrinát kimondottan katonai értelemben használják. A katonai doktrinát a lehetséges háboru céljairól és jellegéről, az ország (a koalició) és a fegyveres erők háborura való felkészitéséről, valamint a hadviselés módszereiről elfogadott nézetek rendszerének tekintik. A katonai doktrina rendszerint meghatározza: milyen ellenség ellen kell a lehetséges háboruban harcolni; a háboru jellegét és célját; a fegyveres erők által megoldandó feladatokat; a háboru sikeres megvivásához szükséges fegyveres erőket és azok fejlesztési irányait; az ország háborura való felkészülésének rendjét; a hadviselés módszereit."[8]

A szocialista országokban elfogadott tudományos álláspont szerint a katonai doktrinának két, egymástól elválaszthatatlan, egymást feltételező oldala van, mégpedig a politikai és a katonai-technikai oldal. A meghatározó a politikai oldal, mely magában foglalja a lehetséges háboru jellegét és célját, megvivásának politikai kereteit (koalicios, rendszervédő jelleg pl. a Varsói Szerződésben), a társadalom belső politikai és erkölcsi felkészitésének feladatait.

A politikai oldal egyértelmüen hat a katonai-technikai oldalra, mert pl. a háboru jellegével kapcsolatos nézetek — hagyományos fegyverekkel vivott vagy nukleáris háboru, vagy ezek kombinativ módja, korlátozott vagy globális — alapvetően befolyásolják a fegyveres erők fejlesztését, felszerelését, kiképzését.

A katonai-technikai oldal a hadviselés, a fegyveres küzdelem módozatait, módszereit, a felkészités fő irányait, a haderők ellátását stb. foglalják magukban.

A politikai oldal meghatározó, elsődleges szerepe nem jelenti a katonai-technikai oldal passziv szerepét, ez visszahat és kölcsönhatásban van a politikai oldallal. A politikai oldalnak ugyanis a reális katonai-technikai helyzetre kell alapoznia, egyébként irreális lenne. A tudományos-technikai forradalom eredményei, főleg a haditechnikai területen, lényegesen módositják a politikai oldalt. Pl. az amerikai "csillaghábórus" tervek a haditechnika fejlődésének uj eredményeire épülnek.

A tőkés világban vezető szerepet betöltő Egyesült Államokban különösen kedvelik a doktrina fogalmat. Használják politikai tartalommal, általában minden elnök, illetve adminisztráció politikai stratégiáját doktrinának nevezik. Általában az elnökről, vagy

más személyekről nevezik el. A marxista felfogástól eltérően a katonai doktrina fogalmánál kimondottan katonai-technikai tartalomról beszélnek, a politikai oldalt elhallgatják. Pedig katonai doktrináikat minden esetben az adott időszak legfontosabb politikai célját biztosító katonai megfontolások alapján nevezik el. A második világháborut követő években a "feltartóztatás", az 50-es években a "tömeges megtorlás", a 60-as években a "rugalmas reagálás", a 70-es évtizedben, a "reális elrettentés", a 80-as évtizedben a "közvetlen szembenállás" doktrinákkal találkozunk.[9]

Ezen doktrinák politikai oldalában bár vannak változó elemek is, a döntőek azonban az állandó elemek és elvek.

A II. világháború utáni amerikai katonai doktrinák politikai oldalának állandó elemei, főbb elvei:

A kapitalizmus tökéletes társadalmi rendként beállitása melynek gondjait, problémáit a Szovjetunió, a kommunista pártok, a "nemzetközi terrorizmus", felforgató tevékenysége idézi elő. A Szovjetunió a fő ellenség, mert egyedül képes hatékonyan megakadályozni az USA világuralomra törekvő politikáját, s mely képes veszélyeztetni az USA területét, sőt létét is. A katonai erő, főleg a nukleáris fegyverek az amerikai külpolitikai célok elérésének alapvető eszközei.

A világ különböző térségeiben elhelyezett amerikai katonai támaszpontok, illetve katonai szövetségek és blokkok léte, az amerikai elgondolások megvalósitásának fontos feltételei.

Nyugat-Európa az USA védelmének előretolt övezete, valamint fegyveres erői nélkülözhetetlen hidfője a szocialista országok elleni aktiv katonai tevékenységhez.

Az USA-nak törekednie kell katonai fölényre, különösen minőségi területen. Állandóan készenlétben kell lenni az atomhadviselésre, az atomfegyverek elsőkénti alkalmazására. Ezért a hadászati atomerőket állandó harckészültségben kell tartani. A hadászati koncepcióban számitásba kell venni a Szovjetunióra mérendő megelőző csapás lehetőségét. A Szovjetunió ellensulyozásának legjobb formája az amerikai atomhadviselési potenciál, az állandó készenlét fenntartása, "elviselhető veszteséggel" a háboru megnyerése.

Az atomfegyverek alkalmazásának kettős célja: az ellenfél "garantált megsemmisitése", u.a. megakadályozni (korlátozni) hatásos ellencsapás mérésében.

Az amerikai tárgyalási készség és a konkrét erőviszonyok szoros kapcsolatként kezelése. Amig, illetve amikor fennáll az USA megsemmisülésének veszélye, célszerü a tárgyalás, törekedni kell a nukleáris háboru elhárítására.

Az amerikai katonai törekvéseket ugy kell beállitani, mint válaszlépéseket "a szovjet háborus fenyegetésre", mint kizárólagos védelmi jellegü tevékenységet, mely növeli a nemzetbiztonságot. Igy a nyilvánosságra hozott hadászati koncepciók és a valóságos között lényeges és elvi eltérések is lehetnek, sőt szükségesek.[10]

Ezek az állandó elemek, elvek biztositják, illetve jelentik a különböző amerikai katonai doktrinákban a folyamatosságot. A változatosság elsősorban a katonai-technikai oldalban keresendő. A változtatás szükségességét általában a megelőző doktrina sikertelenségével indokolják.

A Reagan-adminisztráció által kidolgozott, 1982-ben meghirdetett "közvetlen szembenállás" doktrina szükségességét azzal magyarázták, hogy a 70-es évtizedben, az enyhülés csak a Szovjetuniónak kedvezett, melyet az, az egész világon felhasznált pozicióí megerősitésére. A reális elrettentetés tehát nem funkcionált megfelelően.

A "közvetlen szembenállást" a század végéig tekintik érvényesnek. Alapvető tartalma az agresszivitás növekedés, célja olyan döntő hadászati fölény kiharcolása, mely lehetővé teszi a Szovjetunió és a Varsói Szerződés feletti győzelmet egy háboruban, a Nyugat számára viszont a "garantált tulélést". Ez a doktrina tehát nem más mint az uj világháboru megvivásának programja.[11]

A katonai doktrina politikai oldalán megjelent, a régivel szembeni uj, illetve felerősödött vonások lényegében a következők:

A kommunizmus elleni kereszteshadjárat törvényesitésére törekvés, a népek felkészitése a háborura, ennek szükségességének elfogadtatása, a felelősségnek a Szovjetunióra háritása.

Az addigi "partnerségi" viszony felváltása a szövetségesekkel a "stratégiai partnerség az Egyesült Államok vezetése mellett" elvvel. Az amerikaiak ugyanis azzal vádolják szövetségeseiket, hogy saját érdekeiket nem hajlandók alárendelni a globális "stratégiai" érdekeknek, melyeket az USA képvisel. Az uj elv a szö-

vetségesek "kordábantartását", az amerikai diktátum elfogadtatását jelenti.

Uj katonai szövetségek és blokkok létrehozására való törekvés a Csendes-óceán, a Közel- és Közép-Kelet, valamint a középamerikai térségben.

A "tárgyalások" elvének felváltása "a tárgyalások és erő egyidejüleg" elvével. Ez a hagyományos erőpolitika uj köntösbe öltöztetése.

A "közvetlen szembenállás" doktrina katonai oldalának legfontosabb vonásai:

— Mind a hagyományos, mind a nukleáris fegyverek fejlesztésében fő feladat olyan nagypontosságu irányitott eszközök létrehozása, melyek minimális mennyiségü lőszer felhasználásával biztositják az ellenséges célok megbizható megsemmisitését.

Ennek érdekében ujtipusu, szárazföldön és tengeralattjárókon elhelyezett interkontinentális ballisztikus rakéták, megnövelt hatótávolságu robotrepülőgépek hadrendbe állitására kerül sor.

A szárazföldi hadászati csapásmérő rakétaerők fejlesztését az MX programra alapozzák. 1986—1989 között 21,5 milliárd dolláros költséggel 100 db MX tipusu, egyértelmüen első csapásmérő rendeltetésü rakéták telepitését tervezik, megnövelt védettségü silókban. Ezeket a nagypontosságu — szórása több ezer kilométerről kb. 120 m — rakétákat szintén nagypontosságu, manőverező nukleáris robbanófejekkel fogják felszerelni.

Ujtipusu gépekkel és rakétákkal erősitik a hadászati bombázó légierőket is. Hadászati elsőcsapást mérő rakétákkal szerelik fel azt a 20 igen modern, atommeghajtásu Ohio tipusu tengeralattjárót (mindegyik 24 ballisztikus rakéta kilövőnyilással rendelkezik) melyek rendszerbeállitása már 1983-ban megkezdődött.

Szovjet álláspont szerint az USA atomeszközeinek elvileg uj elemeiként kell kezelni a "Pershing-2" közepes hatótávolságu ballisztikus rakétákat, (108 db-ot helyeznek el Európában) a földi telepitésü robotrepülőgépeket, (464 db Európában) a haditengerészeti flotta eszközein telepitendő 170 db "Tomahawk" tipusu robotrepülőgépet. Ez utóbbiak a különböző óceánokon és tengereken manőverező u.n. "előretolt csoportositások" állományába kerülnek. Tekintettel ezek 2600 km-es hatótávolságára, nagy találati pontosságára hadászati rendeltetésü, csapásmérő támadó eszközöknek kell őket tekinteni, melyek lényegesen megnövelik az USA hadászati potenciálját.

"Az USA hadászati és közepes hatótávolságu nukleáris eszközei, az amerikai szakértők véleménye szerint, a 90-es években a jelenleg meglevőkhöz viszonyitva elvileg uj tulajdonságokkal fognak rendelkezni, elsősorban az ellenséges objektumokra korlátozott idő alatt inditandó nagy pontosságu csapások lehetősége tekintetében, beleértve fokozott védettségü célpontokat is. Mint a külföldi sajtó megjegyzi, az amerikai hadászati nukleáris eszközök fejlődésében uj szakasz kezdődött, amikor az atomfegyver alkalmazása a pontosság és hatóerő jelentős megnövekedése következtében uj vonásokat kezd ölteni."[12] Mint látható, amerikai vélemények szerint is a hadászati fegyverrendszerek fejlődésében uj szakasz kezdődik.

A hadászati felkészülés szerves része az u.n. "Csillagháborus" program. Ezzel az USA egy olyan kozmikus védőpajzs létrehozására törekszik, mely mögül nemcsak a Szovjetuniót, de az egész világot is sakkban tarthatja. Ez ugyanakkor hosszu évekre előre elkerülhetetlen és ellenőrizhetetlen fegyverkezési versenyt indit el.

Mindebből egyértelmüen kitünik, hogy a "közvetlen szembenállás" doktrina katonai-technikai oldala részeként a kozmosz militarizálása, nem a védelem, hanem az atomháboru megvivásának eszközei. A kozmoszban elhelyezendő védőpajzstól az "elviselhető veszteség" biztositását várják.

Uj minőségü szakaszt bontakoztatnak ki a hagyományos fegyverrendszerek terén is. Az elektronikai vivmányokat felhasználva olyan felderitő és rendkivüli pontosságu irányitott megsemmisitő komplex rendszerek kialakitására törekszenek, melyeknek hadszintéri hatékonysága felér a tömegpusztitó fegyverek hatékonyságával. (Pl. a támadó harckocsikat a felderitéstől számitva egy lövedékkel néhány másodpercen belül kilövik, igy nincs szükség atomcsapásra.)

A növekvő agresszivitást szolgálják a különleges rendeltetésü erők. Ezek közül pl. az u.n. gyorshadtestet egyértelmüen a függetlenségükért, a társadalmi haladásért küzdő népek ellen akarják felhasználni.

A szocialista katonai doktrina.
Politikai oldalának főbb jellemzői

A burzsoá katonai doktrinával ellentétben egyértelműen védelmi jellegű.[13]

A szocialista országokban nincsenek olyan társadalmi osztályok vagy csoportok — mint a kapitalista országokban az ipari-katonai komplexum —, amelyeknek érdeke lenne a háboru, illetve a fegyverkezési verseny. Éppen ellenkezőleg. A fegyverkezési kiadások jelentősen lefékezik gazdasági fejlődésüket, komolyan kihatnak gazdasági gondjaik megoldására.

A Szovjetunió és szövetségesei nem fenyegetik egyetlen ország államiságát vagy társadalmi rendjét sem. Nincsenek világuralmi, hóditó szándékaik. Politikájuk nem az ellenségeskedésre, a szembenállásra, hanem a békés egymás mellett élésre irányul.

A vitás kérdéseket politikai eszközökkel, tárgyalásokkal igyekeznek megoldani. Elvetik a katonai erővel való fenyegetést.

— Nem törekednek az ellenfél katonai bekeritésére, támaszpontok létesitésére. Más országok területén lévő csapataik ottléte ideiglenes jellegü, az adott országok védelmét szolgálják, s nem irányulnak más államok ellen. (vietnami csapatok Kambodzsában, kubaiak Angolában, szovjetek Afganisztánban stb.)

Nincs szándékukban katonai fölény megszerzése. Fegyveres erőiket kimondottan a védelmi igényeknek megfelelő mértékben fejlesztik.

A Szovjetunió már régen lemondott a tömegpusztitó fegyverek elsőnkénti alkalmazásáról, ami egyben a megelőző csapásról való lemondást is jelenti. Ezt a Szovjetunió minden alkalommal ujra megismétli.[14]

Katonai oldalának fontosabb vonásai

A politikai oldal által meghatározott. Ismerve az imperialista katonai doktrináknak a háboruk lehetséges jellegéről és módjairól vallott elképzeléseit, ezekre reagálva történik a saját elgondolások kialakitása és fejlesztése, a fegyveres erők felkészitése. Nem véletlen tehát, hogy a második világháboru után minden uj fegyver és fegyverrendszer, az ezekre épülő harcmódok elsőként az imperialista oldalon jelentek meg. A fegyverkezés mostani kezdeményezői is az USA és a NATO.

Védelmi jellege azonban a háboru elháritásával van összefüggésben, azaz a szocialista közösség nem kezdi a háborut. Ez azonban nem jelenti azt, hogy a fegyveres küzdelemben, amikor már kitört a háboru, lemondanak a támadásról, mint az ellenfél megsemmisitésének legcélravezetőbb harcmódjáról. Az imperialista propaganda céltudatosan azonositja ezt a két, egymástól alapvetően különböző tényezőt, s állandóan a szocialista országok támadó szándékáról beszél.

A politikai oldalból eredően nem igényli a fegyverkezési hajszát. A szocialista közösség állásfoglalásai szerint a biztonság szavatolása mindenki számára a fegyverrendszerek mai szintjénél jóval alacsonyabban is garantálható, a fegyverkezés uj hulláma, benne a kozmosz militarizálása önmagában teljesen értelmetlen. Ezért tekinti a Szovjetunió a leszerelés kérdéseinek összkomplexumként való kezelését, — lásd a reykjaviki csomagterv — a "külpolitika centrális irányának az elkövetkező évekre".[15] A különböző szovjet engedmények pl. az ellenőrzésben és más területeken ezt szolgálják.

Az európai korlátozott háboru elgondolása. Európa megnövekedett katonapolitikai jelentősége

A nemzetközi helyzet kiéleződésének, a szovjet—amerikai viszony mélypontra zuhanásának az eddigiek részeként egyik alapvető oka a korlátozott európai háboru amerikai elgondolása lett.

Az amerikai katonapolitika alapdilemmája a II. világháboru óta az, hogy hogyan akadályozhatja meg a számára kedvezőtlenül alakuló világfolyamatokat. A kérdés mindig igy merült fel: közvetlenül a Szovjetunió megsemmisitése egy termonukleáris háboruval — általános háboru, — vagy ugymond a perifériákon "megfogni" a kommunista terjeszkedést — helyi háboru — módszerével.

A Szovjetunió elleni közvetlen háboru egy időszakban, Eisenhower elnöksége idején (50-es évek első fele) került a politika középpontjába. Ezt fejezte ki a "tömeges megtorlás" katonai doktrinája. Ennek képtelensége azonban hamarosan kiderült. Ettől az időtől, főleg a hadászati erőegyensuly kialakulásától kezdve az USA vezető körei a regionális, helyi háborukat részesitették előnyben.

A 70-es évtized leglátványosabb kudarcait az USA éppen a világ neuralgikus pontjain szenvedte el. Bebizonyosodott, hogy helyi háborukkal a függetlenségi, felszabaditó harcokat nem lehet megakadályozni, sőt az esetleges reakciós célu győztes helyi háboru — pl. Izrael sikerei — nem járnak a várt politikai következményekkel, nem lehet azokat politikai előnyökre "átváltani".

Ilyen körülmények közepette a józan következtetésnek annak kellett volna lennie, hogy elfogadják azt a tényt, hogy a helyi háboru sem lehet már a politika célszerü eszköze, azaz a helyi konfliktusokat is tárgyalások utján kell rendezni.

Az imperialisták azonban nem mondtak le a háborúról, ellenkezőleg kidolgozták — szerintük annak győztes megvivhatósági koncepcióját. Ezt fogalmazták meg a korlátozott európai háboruról szóló elgondolásaikban, amely nem más, mint az USA világpolitikai céljai elérésének uj módszere.

A korlátozott európai háboru elgondolása magában foglalja a szocialista rendszer megdöntését, az USA világuralma feltételeinek megteremtését. Kifejezésre juttatja a szövetségesek számára, hogy a háborut végső soron az USA nyeri meg, s ezért el kell fogadtatni európai jelenlétének szükségességét. Végül biztositja, hogy az USA a háboruban csak minimális veszteségeket szenvedjen.

A korlátozott európai háboru amerikai koncepciójának legfontosabb világ és katonapolitikai tartalma, a Szovjetunió, illetve a Varsói Szerződés katonai kihivása, ahogy maguk elnevezték, "a közvetlen szembenállás" doktrinája. Elgondolásaik katonai feltételrendszere.

A hagyományos fegyverrendszerek uj minőségü alapokra helyezése, az erőfölény megteremtése az európai hadszintéren. Az uj minőség elsősorban az elektrotechnikán alapul. Jellemzi a gyors, pontos, a nagy mélységekre kiterjedő elektronikus felderités, s a megsemmisitő eszközök azonnali inditása, célravezetése, s ezek nagy találati pontossága. Szakértői vélemények szerint az uj minőségü hagyományos fegyverrendszerek hatékonysága, pusztitóképessége eléri a harcászati-hadmüveleti rendeltetésü atomfegyverek képességét, s ezért azok kiiktathatók. Ez azonban nem jelenti az atom, a vegyi és más tömegpusztitó eszközökről való lemondást. Ezek alkalmazásával továbbra is számolnak.

A fegyveres küzdelem során a nukleáris elrettentést biztosító előretolt csapásmérő erők, benne az un. eurorakéták létrehozása, illetve müködtetése. Alapvető feladatuk annak megakadályozása, hogy a Szovjetunió a hadszintéren "átlépje az atomküszöböt", azaz atomfegyverhez nyuljon.

A totális nukleáris háborut szolgáló, az ellenfél teljes megsemmisitését biztositó hadászati csapásmérő eszközök megóvása, az USA területi sérthetetlenségének visszaállitása.

Ezt a célt szolgálja az általuk "Stratégiai Védelmi Kezdeményezés"-nek elnevezett koncepció. Ez magában foglalja a föld felszinén, (a levegőben) és a világürben elhelyezett felderitő és a szovjet hadászati csapásmérő eszközök megsemmisitését szolgáló rendszerek kifejlesztését és müködését. (Ennek része tehát az u.n. csillagok háboruja). Nyugati szakértők szerint az atomkorszakban először nem a támadó, hanem a védelmi fegyverekre helyeződik a hangsuly. "Elfelejtik" azonban hozzátenni, hogy ezek éppen az amerikai támadóképességet védik. Egy másik vélemény szerint az uj koncepció az elrettentés korszakának tulhaladását jelenti, s sugallja a nukleáris háboru megnyerhetőségét. Kialakitói valóban ezt gondolják.

A megnyerhető, korlátozott európai háboru amerikai forgatókönyve:

Egy adott válságos helyzetben a Varsói Szerződés első hadászati lépcsője megtámadja a NATO első hadászati lépcsőjét. Ennek alapvető feladata "hagyományos", azaz felfogni a támadást, felőrölni a támadó csapatok erejét, megteremteni a kedvező feltételeket a NATO második hadászati csapásmérő erői bevetéséhez. Ezeket azonban nem "hagyományos" módon, hanem a levegőből vetik be, (levegő-föld hadászat) mélyen az ellenfél hátországában a VSZ második hadászati lépcsője ellen, illetve az utánpótlási utak és más objektumok birtokbavétele céljából. Ezt a feladatot elsősorban amerikai erők hajtják végre, melyek döntő csapást mérve a VSZ tartalékaira, megteremtik a győzelem feltételeit.

Az amerikaiak szerint ekkor a szovjet fél sorsdöntő helyzetbe kerül. Vagy tudomásul veszi a vereséget, vagy az atomfegyverhez nyul. Amennyiben atomeszközöket vet be, az eurórakétákkal és más eszközökkel u.n. szelektiv módon megsemmisitik vezetési központjait, katonai és ipari bázisait, azaz létfontosságu objek-

tumait. Amennyiben a kommunista kormányok ekkor sem mondanak le, s folytatják a háborut, megkezdődik a háboru harmadik szakasza, a totális atomháboru. Ennek megvivásakor azonban a Szovjetunió a második szakaszban elszenvedett veszteségei miatt már csökkent erővel rendelkezik, illetve támadó hadászati rakétáit megsemmisitik. Igy a szocialista országok a háborut elvesztik. Az USA pedig megőrizve fő erőit, minimális pusztulásokat szenvedve megteremtheti a Pax Americanát, azaz kizárólagos világuralmát.

A Szovjetunió és a szocialista közösség országai számos alkalommal kifejtették nézeteiket, rámutattak az amerikai elgondolások képtelenségére. Kiemelik az elgondolás támadó jellegét, s hangsulyozzák, hogy korlátozott háboru sem a fegyveres harc törvényei, de még inkább a háboru politikai céljai miatt nem lehetséges. Ezt az emberiség egész történelme, az eddigi háboruk lefolyása bizonyitja. A kezdeményezést kézben tartó fél az erő fokozatos kifejtését alkalmazza, azaz minden eszközt felhasznál céljai elérésére. A hátrányban lévő fél pedig még nála is inkább arra kényszerül, hogy minden rendelkezésére álló eszközt bevessen.

A fegyveres harc törvényein tul ilyen háboru főleg azért lehetetlen, mert ebben a politikai cél a másik társadalmi rendjének megsemmisitése lenne. Ezt a politikai célt nem lehet korlátozni. Igy értelemszerü, hogy ez a harc életre-halálra menne, s a győzelem érdekében minden fél, minden eszközt felhasználna. Ezen tulmenően azonban — s ez is a történelem tanulsága — a Szovjetunió és szövetségesei is megteremtik azokat a technikai-katonai rendszereket és feltételeket, melyek megakadályozzák az amerikai terveket.

A korlátozott háboru koncepciójának számos nagytekintélyü birálója, ellenzője van nyugaton is, főleg katonai szaktekintélyek. Többek között azzal érvelnek — s ez elfogadható —, hogy az amerikai elgondolásokban számolnak harcászati és hadmüveleti rendeltetésü nukleáris fegyverek, köztük a neutronbomba bevezetésével. Ez már önmagában az atomküszöb átlépését jelenti, s igy ki mondja meg, hogy milyen nagyságrend átlépése az uj minőség.

Nyugati körökben — a legmagasabb szinteken is — mind többen rádöbbennek, hogy ha még sikerülne is ugymond korlátozni a fegyveres küzdelmet, az Európa népei zömének totális háborut jelen-

tene, hiszen a hagyományos fegyverek pusztitóképessége is többszöröse a második világháboruban alkalmazott fegyverek pusztitóképességének, pedig azok a kontinens nagy részét romhalmazzá változtatták, s több mint ötven millió ember halálát okozták. Ezért alapvető feladat ennek minden eszközzel való elháritása.

A nemzetközi katonapolitikai helyzetet meghatározó néhány objektiv folyamatról

Az előzőekben, különösen a politikai szférával összefüggésben vizsgált katonapolitikai kérdéseket, már ma, de a jövőben minden bizonnyal még erőteljesebben befolyásolják a világban végbemenő objektiv folyamatok, a "nagy átrendeződés".

Az átrendeződés gazdasági területe

Az emberi történelem jelen időszakában egy sokoldalu átrendeződési folyamat megy végbe. Ennek egyik sokdimenziós sikja a gazdasági terület. Ezen belül viszont a legfontosabb rész az uj gazdasági világrendért folyó küzdelem.[16]

Ennek forrása a kapitalizmus által létrehozott egyenlőtlen és igazságtalan világrend felváltása egy demokratikus, minden nemzet és nép egyenjoguságát és érdekeit biztositó világrenddel.

A nagy októberi szocialista forradalom győzelmével létrejött a világ első szocialista országa.

A második világháborut követően végbement szocialista és nemzeti felszabaditó forradalmak eredményeként pedig az 1940-es, illetve az 1950-es években több mint száz önálló, politikailag független állam jött létre. Ezt követően ezen országokban a társadalmi haladást, a függetlenséget ténylegesen biztositó gazdasági felemelkedésért folyó harc került központi helyre. Az uj gazdasági világrendért folyó harc tehát a nemzetközi osztályharc szerves része, az antiimperialista küzdelem egyik kiemelkedően fontos területe lett. Jelentősége, nagyságrendje, hatása, az emberiség sorsában történelmi mértékü.

A gazdasági önállóságért folyó harc azonban rendkivül bonyolult. A világgazdaság mai fejlettségi szintjén például eleve nem lehet az elkülönülés, a gazdasági elzárkózottság utját járni. Szerepe a nemzetközi osztályharcban növekszik, hatása az erőviszo-

nyokra meghatározó. A történelemben eddig nem ismert nagyságu az összefonódása a katonai ügyekkel, különösen a fegyverkezéssel.

Ennek a dimenziónak többoldalu katonapolitikai konzekvenciája van:

A szocializmus egy, majd néhány országbeli győzelme következményeként hosszu történelmi időszakon keresztül a nemzetközi ellenforradalmi tábor tulsulyban van.

Általános, ezen belül gazdasági fölénye birtokában támadó szándéka magas foku (a könnyü győzelemben hisz).

Minden erővel arra törekszik, hogy fékezze a szocializmus gazdasági fejlődését, ujratermelje, sőt elmélyitse a fejlődési különbségeket.

Ezen tulmenően a gazdasági együttmüködést erőteljesen katonai szempontból itélik meg. Korlátozzák az együttmüködést, azaz végső soron a gazdasági harcot nemcsak a profitérdek, hanem a rendszervédelem motiválja.

A politikai függetlenségüket elnyert — akár a társadalmi fejlődés szocialista, akár a nem szocialista utra lépett — országok gazdasága az imperializmus nyomása alatt deformáltan fejlődik, rendkivül nehéz az uj tartalmu és célu beilleszkedés a nemzetközi munkamegosztásba. Torzitóan hat a gazdaságokra az állandó imperialista fenyegetés, a diszkrimináció és más negativan ható módszer, s nem utolsósorban a katonai védelmi képesség megteremtése és szintentartása. Ez viszont visszahat a néptömegek élet- és munkakörülményei alakulására, a lakosság erkölcsi-politikai állapotára, hangulatára.

Az uj gazdasági világrendért folyó küzdelem mellett azzal egyidőben bontakozik ki a tudományos-technikai forradalom ujabb hulláma. Ennek hatását és következményét számos nagy tekintélyü szakember az ipari forradalomhoz hasonlitja. Ez lényegesen befolyásolja a népek egymásra utaltságát, felgyorsitja a termelőerők internacionalizálódását, mind erősebben érinti a világrendszerek közötti erőviszonyokat, teszi még kirivóbbá az elmaradást, s válik a fegyverkezési verseny meghatározójává.[17]

A tudományos-technikai forradalom egy-egy nagy eredménye a legfejlettebb tőkés országokban, ezen belül is az USA-ban és Japánban született. A szélsőséges, ma a hatalom gyakorlásában

meghatározó szerepet játszó körök ezen uj vivmányokra szándékozzák alapozni a katonai fölény megszerzését.

A gazdasági átrendeződés egy másik sikja a kapitalista, illetve a szocialista világrendszer közötti gazdasági erőviszonyok alakulása.[18] Kétségtelen, hogy e vonatkozásban számos tényező tekintetében az előny még a kapitalizmus oldalán van. Sorsdöntő jelentőségü viszont a Szovjetunió, valamint az imperializmus vezető nagyhatalma: az USA közötti gazdasági verseny alakulása. A Szovjetunió, amely 1946-ban az amerikai gazdaság produktumának csak 20%-át érte el, napjainkban már számos területen tulszárnyalta, egészét tekintve pedig mennyiségében megközelitette az amerikai gazdaság szinvonalát. Ennek következtében a Szovjetunióval ma már gazdaságilag is mint világhatalommal, mint reális versenytárssal számolnak.

Ugyanakkor ezt felhasználják a Szovjetunió külpolitikájának meghamisitására. Azt bizonygatják, hogy a Szovjetunió már gazdasági célokból is imperialista módon lép fel, mert szüksége van külső piacterületekre, nyersanyag- és energiaforrásokra.

Emlékezetes, hogy ezzel indokolták a Szovjetunió Afganisztánnak nyujtott internacionalista segitségét. Azt akarták a világgal elhitetni, hogy a Szovjetunió Afganisztánt ugródeszkának szánja a közel- és közép-keleti olajmezők, valamint a térség melegtengeri kikötőinek megszerzéséhez. Ezek elmaradását természetesen saját, határozott fellépésüknek tulajdonitják.

Ki kell emelni azt a tényt is, hogy az egyenlőtlen gazdasági fejlődésből következően átrendeződés megy végbe a kapitalista világban is.[19] Ennek legfontosabb kérdései:

Az 1960-as évtizedtől kialakult három tőkés világgazdasági centrumon belül, főleg az elmult tiz év során uj tendenciák bontakoztak ki. A 60-as évtizedben az Európai Közös Piac — ezen belül főleg az NSZK — látványos gazdasági fejlődése alapján kialakult illuziók, miszerint Európa visszaszerzi hagyományos történelmi szerepét, lerázza az USA gyámkodását stb. — szertefoszlottak. Az USA-nak sikerült megőriznie, sőt növelnie vezető szerepét, befolyását a tőkés Európa felett.

A tőkés Európa a másik két centrum kihivására az Eurékatervvel reagál. Alapvető céljuk Európa történelmi sulyának megőrzése.

A tudományos-technikai forradalom uj vivmányai azonban már nem csak az USA-ban születtek, hanem mellette Japánban is, sőt több, nagyfontosságu területen éles harc bontakozott ki közöttük. Az USA-nak tehát nem sikerült visszaállitani abszolut gazdasági vezető szerepét. Az a harc, hogy a XXI. század japán, vagy amerikai évszázad lesz-e, még nem dőlt el. A japán, főleg elektrotechnikai sikerek közvetlen katonai kihatása pedig abban van, hogy az USA fokozottabban szorul Japán eredményeire. Ez pedig már messze nem egyszerüen presztizskérdés.[20]

Tekintettel arra, hogy az USA gazdasági fejlődésének fő területe az ország nyugati övezete, valamint Japán sulyának további növekedése következményeként, a világ fejlődésében mind fontosabb helyet fog kapni a Csendes-Óceán térsége. Ez Európa szerepének további csökkenését is jelentené. Emellett nem lehet figyelmen kivül hagyni, hogy az USA és Japán mellett két szocialista nagyhatalom, a Szovjetunió és Kina érdekei is növekednek e térségben. A Szovjetunió gazdasági fejlődésének sulypontja hosszabb távon Szibéria felé tolódik, s Kina mai vezetői is merész — bár óvatos — terveket fogalmaznak meg.

Mindez jelentősen növeli a térség hadászati jelentőségét. Ez már erőteljesen befolyásolja mind a négy világhatalom katonai tevékenységét, s elképzelhető, hogy belátható időn belül a világ politikai életének kiemelkedő övezete lesz.

A világban végbemenő gazdasági átrendeződés negativumai a volt gyarmati országokat, az un. harmadik világot érintik a legjobban.[21] Amig a mai szocializmus történelmileg értékelhető eredményeket tud felmutatni, addig a nemzeti felszabaditó mozgalmakat követően kapitalista utra lépett országok helyzete több tekintetben nem javult, sőt kifejezetten romlott. Döntő többségük a gyarmati időknek megfelelő helyet foglal el a tőkés világ gazdasági munkamegosztásában. A világ óriási mértéküvé nőtt adósságállományának 70%-a — egyes állitások szerint kb. ezer milliárd dollár —, ezeket az országokat terheli. Zömük, főleg a nem olajtermelők már a kamatokat sem tudják fizetni. Emellett a rohamosan növekvő népesség, éhinségek, tömegbetegségek stb. miatti társadalmi feszültségek mind komolyabban hatnak az egész emberiség fejlődésére.[22]

A világ fő vonásaiban vázolt átrendeződésének mint látható közvetlen politikai és katonapolitikai konzekvenciái vannak. E vonatkozásban az eddigieken tul még az alábbiakat kell kiemelni.

Az átrendeződés nem világháboru utján megy végbe. A megelőző idők, főleg az imperializmus kora mutatja a háboruk tanulságos szerepét. Az uj világháboru elháritása vitathatatlanul a Szovjetunió és a szocialista közösség történelmi érdeme. Az emberi történelem során először fordul elő, hogy az átrendeződés egyik fő ereje nem háboruval, nem az erő nyelvén, hanem a minden érdekelt egyenjogusága, érdekei figyelembevétele, a politikai megegyezések utján igyekszik megoldani a konfliktusokat. Ebből viszont az következik, hogy ez a harc hosszan elhuzódik, nehéz politikai küzdelmek és tárgyalások sorozata lesz.

A katonai tényező fontos, sok esetben domináns szerepét azonban még nem lehetett kiiktatni. Még sok a helyi háboru, a fegyveres összecsapás földgolyónkon. A világháboru veszélye sem mult el végérvényesen a világ népei feje felől.

A tőkés világban eddig még nem tapasztalt összhatásu válság bontakozott ki.[23] Ez felszinre hozta az állammonopolkapitalizmus összes müködési zavarát.[24] Ez viszont előtérbe engedte a kapitalista világ neokonzervativ, szovjet- és kommunistaellenes köreit, melyek megnövekedett veszélyeztettségükre hivatkozva az ismert módon általános támadásba lendültek a világ minden haladó országa, népe és mozgalma ellen. Következménye a feszültség, mint tendencia felülkerekedése, a fegyverkezés uj hullámának kibontakozása.

A tőkés országokban erősödik a militarizmus, a hajlam a demokrácia visszaszoritására, a diktatórikus vezetésre.

Nem lebecsülendő gondok és problémák közepette fejlődött a világszocializmus sem. Szinte valamennyi szocialista országban lelassult a gazdasági növekedés, Lengyelországban sulyos belpolitikai válság alakult ki, másutt erősödött a feszültség. Hazánkat az elmult tiz évben olyan gazdasági veszteségek érték, amelyek felérnek a második világháboruban keletkezett gazdasági károkkal. A szocialista országok jelentős része sulyosan eladósodott, többen adósságaik törlesztésének átütemeztetésére kényszerültek.

Természetes, hogy a szocialista országok fejlődési gondjai kihatnak védelmi képességeikre. Látszólagos gyengeségük belügyeik-

be való beavatkozásra ösztönözhet. A keletkező, elkerülhetetlen belső társadalmi feszültségek pedig — főleg saját propagandamunkánk gyengesége esetén — táptalajul szolgálhatnak az imperialista fellazitási törekvéseknek.

A katonai erőviszonyok alakulása

A világban végbemenő folyamatok minden bizonnyal legtöbbet vitatott és legnagyobb veszélyeket magában hordozó része a katonai erőviszonyok alakulása. Miként a gazdaságnak, ennek is több dimenziója van.

Az egyik, kétséget kizáróan legfontosabb a két katonai tömb, ezen belül is a két világhatalom, az USA és a Szovjetunió közötti katonai erőviszony alakulása.

Ennek a II. világháboru óta végbemenő folyamatnak tendenciajellege az USA kezdeti fölényének fokozatos leépülése, amely először a hadászati erőegyensuly kialakulásában, majd a szovjet fegyveres erő globális képessége megteremtődésében jutott kifejezésre.

A katonai erőviszonyok alakulása egy másik tendenciájának lényegét ugy lehetne megfogalmazni, hogy a világ fontos regionális térségeiben kialakult a viszonylagos erőegyensuly. Természetesen itt is a haladó és reakciós erők kölcsönhatásáról van szó.

Ennek a folyamatnak az elmult jó egy évtized alatti sajátossága, hogy az USA által a megelőző időkben létrehozott, illetve általa támogatott regionális helyi csendőr szerepet betöltő rezsimek megbuktak, illetve kevésbé tudnak funkcionálni. Ilyen volt a délvietnami rendszer, az iráni sah uralma, illetve Izrael, a Délafrikai Unió. Ezek a regionális térségek ma már a nemzetközi osztályharc ütköző területei, részei. Ez jelentősen leszükitette a nemzetközi imperializmus mozgáslehetőségeit. Ezt tükrözi a közép-amerikai térség is, ahol a regionális ellenforradalmi bázis éppen az Amerikai Egyesült Államok.

Már a ma, de különösen a holnap világának katonai erőviszonyait lényegesen befolyásolják a harmadik világban végbemenő folyamatok. Alig van olyan ország, még a legszegényebbek között is, amely ne fegyverkezne, ne fejlesztené hadseregét. Az erre forditott erőforrások számos helyen a békés célokra felhasznált eszközök többszörösét teszik ki.[25] Az eljövendő években

is számolni kell ilyenekkel, s ezek fokozódó veszélyes kihatásaival az egész nemzetközi életre.

Végül, ha néhány mondatban is, de nem szabad megfeledkezni arról, hogy egyre nő azon országok száma, melyek atombomba előállítására képesek. Szakértők szerint ezek száma ma már harminc felett van.

Biztonság, biztonsági politika

Az USA, illetve szövetségesei törekvéseivel szemben az elmult években a szovjet diplomácia nagyarányu aktivitásba kezdett. Ez rendkivüli mértékben összefügg a nemzetközi biztonsággal.

Az Egyesült Államok már régebben nemzetbiztonsági politikáról, a fejlett tőkés országokban egy — másfél évtizede beszélnek biztonságról, illetve az ezt elősegitő biztonságpolitikáról. A szocialista országokban most kezd meghonosodni a fogalom használata. Ez összefügg azokkal a változásokkal, melyek a világban végbemennek, s melyek számos ujszerü problémát vetettek fel.

Természetes, hogy a biztonság, illetve biztonsági politika tartalmát mind a két rendszer társadalmi lényegéből eredően eltérő módon értelmezi. Igy vált ez a nemzetközi ideológiai harc egyik döntő kérdésévé.

Nem lehet elfogadni azt az álláspontot, hogy a biztonságot a katonai erő szavatolja, azaz "aki békét akar, készüljön a háborura." A fegyverkezési verseny nem növeli, ellenkezőleg: csökkenti a biztonságot.

Nem fogadható el az az állitás sem, hogy a világ biztonságát a kapitalista társadalom elfogadása jelenti. Az USA-nak az a nézete, hogy saját stabilitásának egyik feltétele a szocialista országok és a fejlődő országok belső instabilitása, a beavatkozásra ösztönöz, s növeli a nemzetközi feszültséget, (lengyel kérdés a 80-as évtized első felében). Ezért igaz viszont az az állitás, hogy egy szocialista ország biztonságának egyik döntő feltétele saját belső stabilitása.[26]

El kell utasitani azt az erősödő nézetet, miszerint a biztonságot — főleg a kis népekét pl. Európában — s mindkét "szuperhatalomtól" való elkülönülés, a velük való összefogott szem-

benállás biztosítja. A semlegességnek ez a sajátos értelmezése elveti a két nagyhatalom közötti társadalmi különbségeket, s az azonos felelősség talaján áll.

Teljes mértékben helyes, hogy a biztonság, mint politikai kategória tartalma összetett, számos tényező kölcsönhatásának függvénye, még akkor is, ha a katonai tényezőnek ma kiemelkedő szerepe van.[27] A biztonság nem csak katonai kérdés, nem lehet erre leszűkíteni. Ma már kiterjed a gazdasági és társadalmi élet szinte minden területére.

Hasonló módon történelmileg igazolt tény, hogy korunkban önmagában létező nemzeti biztonság nem lehetséges. Az internacionalizálódás mai fokán a társadalmi élet minden területén nő az egymásrautaltság, a kölcsönös függés. Ez még inkább érvényes a háboru elháritására. A termonukleáris világháboru elkerülése már régen nem nemzeti biztonsági kérdés, hanem az emberi nem, a földi élet biztonságának kérdése. Még egy — a nyugat által elképzelt korlátozott háboru is — a "vétlen" kisnépek egész sorának pusztulását jelentené.

Ugyanakkor az egymásra utaltság, a kölcsönös függés feltételezi az egyenlő biztonság elvét, azaz a másik biztonságának figyelembe vételét is. Ez a szocialista biztonságpolitika egyik sarkalatos kérdése.[28]

A szocialista közösség nézetei szerint korunk egyik anakronizmusa, hogy a békét a viszonylagos katonai erőegyensuly, s nem a szerződések, a biztonsági rendszerek szavatolják. Az ezért folyó tevékenység előfeltétele lenne az alábbiak elismerése.[29]

A két világrendszer egymás mellett létezése hosszu történelmi időszak jellemzője lesz. Viszonyuk konfliktusos jellegü marad, de ez nem jelenti a kölcsönös érdekek alapján történő együttmüködés elvetését. Az együttmüködés — harc dialektikájában az ésszerü magatartás az együttmüködésre helyezni a hangsulyt. Ennek lényeges elemeit az alábbiak képezik:

A két rendszer között meglevő és keletkező konfliktusok békés, tárgyalások utján történő megoldása, az erőszakról, az erőszakkal való fenyegetésről való lemondás.

A társadalmi és politikai status quo olyan értelmezése, amely elismeri egy adott nép jogát társadalmi rendje megválasztásához.

A nemzetközi élet minden területére pozitivan kiható légkör megteremtése, olyan magatartás, mely ezt biztositja.

Az uj békerend következetes, megegyezésre hajló épitése, mely a kölcsönös bizalomra épülve, az egyenlő biztonság elvei alapján vezetne egy uj politikai világrend kialakulása felé.[30]

Az USA vezette imperialista országok által kibontakoztatott fegyverkezési verseny ugyanakkor nem csak katonai kérdés. Az ezzel járó politika messzemenő következményeket von maga után. Ezek az alábbiakban foglalhatók össze:

Az imperialistáknak az 1980-as években az uj fegyverkezési hullám indoklásához, elfogadtatásához arra volt szükségük, hogy ezért a felelősséget a Szovjetunióra háritsák, felszámolják az enyhülés eredményeit, növeljék a bizalmatlanságot, elzárkózzanak minden politikai megoldás elől. A következmény a tárgyalási eszme és készség háttérbe szorulása, a feszültség növekedése volt.

Az ujabb nukleáris és más tömegpusztitó fegyverek rendszerbe állitása megingatja az egyébként is viszonylagos katonai-stratégiai stabilitást, növeli a nemzetközi feszültséget, még bonyolultabbá teszi az államok kapcsolatait.

A fokozódó fegyverkezési verseny ellentétes a katonai-stratégiai egyensuly minél alacsonyabb szinten történő fenntartása politikájával, amelyért a VSZ tagállamai következetesen küzdenek. Az uj elgondolások a katonai szembenállás magasabb szintjéhez vezetnek, amely a békét még ingatagabbá, még törékenyebbé teszi.

A leszerelést érintő, szolgáló tárgyalásokon mindig is az egyik legnagyobb problémát a fegyverek, a fegyverrendszerek összehasonlitása képezte. Természetes, hogy a történelmi fejlődés következményeként a szembenálló felek haderő struktúrájában, fegyverzetében igen lényeges eltérések vannak. A hatásegyenlőséget kiszámitani, a másik féllel elfogadtatni — még jó szándék esetén is — hihetetlenül nehéz.

A fegyverkezés uj hullámával még bonyolultabb nukleáris és más tömegpusztitó fegyverrendszerek kerülnek bevezetésre. Ez növeli a korlátozásukra vagy csökkentésükre irányuló nemzetközi szerződések kidolgozásának nehézségét, ami a tárgyalások elhuzódásához vezethet, miközben már ujabb fegyverek jelennek meg.

Ezért tekinti a szocialista közösség a katonai stratégiai egyensuly megőrzését a világbéke legfontosabb biztositékának. Az imperialista magatartás miatt ez elkerülhetetlen. Ma már a fegyverkezési versenynek sem lehet győztese.[31]

A fegyverkezési verseny megfékezését, a világbéke megóvását szolgálták azok a történelmi jelentőségü javaslatok, melyeket a Szovjetunió terjesztett be a reykjaviki csucstalálkozón.[32]

FORRÁSOK

[1]Népszabadság, 1983. január 7.

[2]Die Zeit,1976. március 26.

[3]The New York Times, 1976. április 22.

[4]Die Zeit,1976. március 26.

[5]Az MSZMP KB. 1978. április 19—20-i ülésének dokumentumai. Kossuth Könyvkiadó 1978. 53. old.

[6]Milstein: Veszélyes keresztutnál. Sz.S.A. 1978. 10. szám.

[7]Berecz János előadása az MSZBT. Országos Elnöksége 1980. február 22-i ülésén. Politikai Vitakör. Dokumentum 1980. 3.sz.

[8]Bognár Károly: A katonai doktrinák értelmezéséről. Honvédelem,1985. 11. szám. 21. old.

[9]Hajma Lajos: Stratégiai célok — katonai doktrinák. Kossuth Könyvkiadó 1982.

[10]Milstein: A háboru tanulságai és az USA atomhadászata megszületése. Sz.S.A. 1985. 5. szám 36—46. old.

[11] I. Rudnyev: Az agresszivitás fokozódása az USA katonai doktrinájában c. cikke alapján. Honvédelem, 1986. 3. szám.

[12] U.o. 7. old.

[13] Az SZKP XXVII. kongresszusa. Kossuth Könyvkiadó 1986. 76. old.

[14] U.o.

[15] U.o. 77. old.

[16] Simai Mihály: A világgazdaság várható fejlődési tendenciái az ezredfordulóig. Társadalmi Szemle 1982. 3. szám.
Helmuth Schmidt: Sorsunk a világgazdaság. Nemzetközi Szemle, 1983. 7—8. szám.
Közgazdászok a világgazdaság gondjairól. Politikai Vitakör Dokumentum, 1984. 6. szám.
Konferencia az uj nemzetközi gazdasági rendről. Külpolitika, 1984. 4. szám.

[17] Szántó Borisz: A tudományos müszaki haladás és a nemzetközi erőviszonyok alakulása. Külpolitika, 1983. 1. szám.

[18] J. Beljajev: A KGST-országok a világgazdaságban. Nemzetközi Szemle, 1984. 2. szám.

[19] Scott Sullivan: Nyugat-Európa hallgatása. Nemzetközi Szemle, 1984. 6. szám.

[20] Kós Péter: Japán-amerikai kapcsolatok. Propagandista, 1984. 2. szám.

[21] Csáki György: Három világ a "harmadik világban". Társadalmi Szemle,1984. 4. szám.

[22] Dobozi István: A nemzetközi fejlesztési stratégia megvalósításának problémái a nyolcvanas évtized első harmadában. Külpolitika,1984. 1. szám 79. old.

[23] Szentes Tamás: A tőkés világgazdaság válsága. Társadalmi Szemle,1983. 11. szám.

[24] Palánkai Tibor: Szerkezeti és szabályozási válság a tőkés világgazdaságban. Társadalmi Szemle,1983. 7. szám.

[25] Csiszár Ágnes: A fejlődő országok és a fegyverkezés. Külpolitika,1982. 2. szám.

[26] Berecz János: A nemzetközi biztonság kérdései napjainkban. Külpolitika,1982. 1. szám.

[27] Balázs József: A biztonság értelmezéséről. Külpolitika,1983. 5. szám.

[28] Az SZKP XXVII. kongresszusa. Kossuth Könyvkiadó 1986. 77. old.

[29] Balázs József: A biztonság értelmezéséről c. cikke alapján. Külpolitika,1983. 5. szám.

[30] Palánkai Tibor: Uj nemzetközi rendszer körvonalai. Külpolitika,1982. 1. szám.

[31] SZKP XXVII. kongresszusa. Kossuth Könyvkiadó 1986.

[32] Gorbacsov elvtárs 1986. október 14-i beszéde. Népszabadság, 1986. október 15.

TARTALOM

Szombath József: Forradalmi változások az SZKP politikájában. Az SZKP XXVII. kongresszusa 3

Jordán Gyula: Kina a reformok utján 25

Pataki István: Csehszlovákia Kommunista Pártjának XVII. kongresszusa 54

Borsi Emil: Az áprilisi politikai irányvonal folytatása; a gazdaság és társadalom uj minőségü fejlesztésének stratégiája a második ezred fordulójáig 70

Szokolay Katalin: A Lengyel Egyesült Munkáspárt X. kongresszusáról 103

Borsi Emilné: A JKSZ XIII. kongresszusának egyes kérdéseiről 129

Péner Imre: A Német Szocialista Munkáspárt XI. kongresszusa 148

Benkes Mihály: Laosz utja a szocializmushoz, a Laoszi Népi Forradalmi Párt politikája a III. kongresszus tükrében 166

Lipkovics Károly: Fordulat a kommunista pártok stratégiájában az 1947—1949-es években 199

Simó Endre: A nyugat-európai munkásmozgalom főbb problémáiról 231

Balogh László: A francia Szocialista Párt koncepciója a politikai hatalomról a hetvenes években és a nyolcvanas évek legelső felében a párt választási győzelméig 251

Pankovits József: Az Olasz Kommunista Párt XVII. kongresszusa 274

Aggod József: Korunk ellentmondásai–világpolitikai vetületben 294

Szabó Jenő: A mai nemzetközi helyzet néhány katonapolitikai kérdése 320